

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**TİBB-I NEBEVÎ BAĞLAMINDA “GERÇEK TIP YİTİK
ŞİFANIN İZİNDE” KİTABINDAKİ RİVAYETLERİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

**Hazırlayan
Sema KÖKSAL**

**Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ**

HAZİRAN 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Tıbb-ı Nebevî Bağlamında “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” Kitabındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi” “**Yüksek Lisans**” tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Sema KÖKSAL

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı: Hadis Ana bilim Dalı

Program Adı: Tezli Yüksek Lisans

Tez Başlığı: “Tıbb-ı Nebevî Bağlamında “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” Kitabındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi”

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 264 sayfalık kısmına ilişkin 20/06/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %21’dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 20/06/2025

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ

Öğrenci: Sema KÖKSAL

KILAVUZA UYGUNLUK

“Tıbb-ı Nebevî Bağlamında “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” Kitabındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Sema KÖKSAL

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ danışmanlığında Sema KÖKSAL tarafından hazırlanan “Tıbb-ı Nebvî Bağlamında “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” Kitabındaki Rivayetlerin Değerlendirilmesi” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans olarak oy birliği/oy çokluğu kabul edilmiştir.

20/06/2025

JÜRİ:

Danışman	: Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ	(İmza)
Üye	: Doç. Dr. İbrahim TOZLU	(İmza)
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2025 tarih vesayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Aidin Salih tarafından yazılmış olan “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” isimli kitap günümüzde birçok kişi tarafından okunmakta ve önemli bir kaynak olarak gösterilmektedir. Bu eser normalde sağlıkla ilgili bir kitap olmakla beraber ileri sürmekte olduğu birçok iddiayı Hz. Peygamber’in hadislerine dayandırıyor olması sebebi ile hadis ilminin de ilgi alanına girmektedir. Bu çalışma ilgili kitaptaki iddialara dayanak teşkil eden hadislerin mahiyetini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Bir Tıbb-ı Nebevî kitabı olmak iddiasında bulunan ve ülkemizde bazı araştırmacılar tarafından önemli bir kaynak olarak gösterilen söz konusu eser özelinde bu alanda yazılan eserlere ilmî bir bakış açısı kazandırmak bu tezin hazırlanma sürecindeki önemli hedefler arasındadır.

Tez hazırlama çalışmalarımda yanımda olan, bilgi birikimlerinden istifade ettiğim herkese müteşekkirim. Tez sürecimi başından beri takip eden, değerlendirmelerde bulunan ve elindeki imkânlarını benim için seferber eden değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ’a özellikle teşekkür ederim. Tezimin gelişmesi için görüş ve değerlendirmeleri ile katkıda bulunan Doç. Dr. İbrahim TOZLU ve Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU’na teşekkür ederim. Bu süreçte varlığıyla bana destek olan ve beni her daim teşvik eden kıymetli eşime ve çocuklarıma; diğer aile üyelerime ve bu yolda bana eşlik eden arkadaşlarım Beyza TURGUT ve Ayşe Mine UÇAR’a teşekkür ederim.

Sema KÖKSAL
20 Haziran 2025

“TİBB-I NEBEVÎ BAĞLAMINDA “GERÇEK TIP YİTİK ŞİFANIN İZİNDE” KİTABINDAKİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ”

Sema KÖKSAL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2025

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Merve BATMAZ

ÖZET

İnsan için sağlık her zaman önemini korumuş bir alandır. Bu sebeple hem tıp alanında hem din alanında çok sayıda araştırmalar yapılmış, kitaplar yazılmıştır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) sağlığın önemi ve tedaviye yönelik hadislerini bir araya getiren ve “Tıbb-ı Nebevî” adı verilen kitaplar da bu amaçla yazılmıştır. Günümüzde Tıbb-ı Nebevî alanında adı sıkça duyulan Gerçek Tıp Yitik Şifa’nın İzinde kitabı çok sayıda hadis içermektedir. İçinde modern çağın her türlü tedavi ve ilaçlarına karşı olan görüşün ısrarla savunulduğu, sadece hadislerdeki tedavi usul ve ilaçları ile diğer alternatif yöntemlerin kabul edildiği bu kitaba ilgi gittikçe artmaktadır. Kitapta nakledilen çok sayıda âyet, çoğunlukla kaynaksız verilen hadisler, diğer Peygamberlere ait sözler, atasözleri, hikâyeler ve yine kaynaksız verilen bazı araştırma sonuçları bu kitaba karşı insanlarda güven duygusunu arttırmıştır. Yitik Şifa kitabında özellikle hadis sayısı çok fazla olduğundan kitap araştırma konusu olarak seçilmiştir. Tıbb-ı Nebevî’nin bağlayıcılığı çerçevesinde kitaptaki merfu hadisler tespit edilip, kütüb-i tis’a özelinde tahrîc çalışması ve sıhhat değerlendirmesi yapılmış, şerh kaynaklarından istifade edilerek hadisler, Yitik Şifa kitabında kullanıldığı bağlam açısından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Tıbb-ı Nebevî, Aidin Salih, Gerçek Tıp.

“AN EVALUATION OF THE HADITHS IN THE BOOK “GERÇEK TIP YİTİK ŞİFANIN İZİNDE” WITHIN THE CONTEXT OF TIBB AL-NABAWI”

Sema KÖKSAL

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master’s Thesis, June 2025

Thesis Advisor: Asst. Prof. Dr. Merve BATMAZ

ABSTRACT

Health has always remained a vital concern for human beings. For this reason, numerous studies and books have been produced in both the fields of medicine and religion. Among these are works known as Tibb al-Nabawi (Prophetic Medicine), which compile the sayings (hadiths) of the Prophet Muhammad (peace be upon him) concerning health and healing. One of the contemporary books that frequently comes up in discussions related to Tibb al-Nabawi is Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde, which includes a large number of hadiths. The book has been drawing increasing attention due to its insistence on rejecting all forms of modern treatments and pharmaceuticals, advocating instead for healing methods and remedies found solely in hadiths and other alternative practices.

The inclusion of numerous verses from the Qur’an, mostly unsourced hadiths, sayings attributed to other Prophets, proverbs, stories, and some unsourced research results have contributed to a sense of credibility and trust among readers. Since the Yitik Şifa book contains a significant number of hadiths that have not yet been critically analyzed, it was chosen as the subject of this study. Within the framework of the authoritative status of Tibb al-Nabawi, the marfu hadiths in the book were identified, referenced specifically using the Kutub al-Tis‘ah and evaluated for authenticity. Commentary sources were also consulted to analyze how these hadiths were used contextually in the Yitik Şifa book.

Keywords: Hadith, Tibb al-Nabawi, Aidin Salih, Gerçek Tıp

İÇİNDEKİLER

TIBB-I NEBEVÎ BAĞLAMINDA “GERÇEK TIP YİTİK ŞİFANIN İZİNDE” KİTABINDAKİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖNSÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	x
TABLolar LİSTESİ	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve TIBB-I NEBEVÎ'YE GENEL BAKIŞ

1.1. Tıbb-ı Nebevî Kavramı.....	7
1.2. Hadis Metinlerinde Geçen Tıp ve Tabip Kelimeleri ile İlgili Örnekler	11
1.3. Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sağlık.....	12
1.4. Tasnif Dönemi ve Sonrasındaki Eserlerde Tıp ve Tıbb-ı Nebevî Kavramının Kullanımı ve Literatür	17
1.5. Tıbb-ı Nebevî Eserlerinin Ortaya Çıkışı ve Hadislerinin Sıhhat Durumu.....	26
1.6. Resûlullah (s.a.v) Zamanındaki Bazı Tedavi Yöntemleri ve İlaçlar.....	30
1.7. Tıpla İlgili Hadislerin Bağlayıcılığı.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

GERÇEK TIP YİTİK ŞİFANIN İZİNDE KİTABINDAKİ RİVAYETLERİN TESPİT ve DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Aidin Salih Kimdir?	56
2.2. Yitik Şifa Kitabında Hadis Kullanımı	61
2.3. Hadislerin Tespit ve Değerlendirilmesi	64
2.3.1. Önsöz Başlığındaki Hadisler	64
2.3.2. Hastalık Sebepleri Başlığındaki Hadisler	75
2.3.3. Hastalık Nasıl Başlar Başlığındaki Hadisler	90
2.3.4. Temel Yiyecekler ve İçecekler Başlığındaki Hadisler	117
2.3.5. Doğal İlaçlar Başlığındaki Hadisler	135
2.3.6. Sağlığı Koruma Yolları Başlığındaki Hadisler	163
2.3.7. Organları Temizleme Başlığı Altındaki Hadisler	178
2.3.8. Hastalıklar için Öneriler Başlığındaki Hadisler	198
2.3.9. Ölüm Başlığındaki Hadisler	228
2.3.10. Hamilelik ve Doğum Başlığındaki Hadisler	237
2.3.11. DNA'daki Değişimler Başlığındaki Hadisler	239
2.3.12. Zihin Kontrolü Başlığındaki Hadisler	242
2.3.13. Nanoteknoloji Başlığındaki Hadisler	246
2.3.14. Sonsöz Başlığında ve Arka Kapaktaki Hadisler	254
2. 4. Aidin Salih'in Hadis Kaynakları	258
SONUÇ	261
KAYNAKÇA	265
EKLER	276
ÖZ GEÇMİŞ	286

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

a.s	: Aleyhisselam
a.c	: Azze ve celle
b	: Bin
bnt	: Bint
Bkz	: Bakınız
bs	: Basım
bty	: Baskı tarihi yok
byy	: Baskı yeri yok
c.c	: Celle Celâluh
c/s	: Cilt, sayfa
Çev	: Çeviren
DNA	: Deoksiribo Nükleik Asit
ed	: Editör
EEG	: Elektro-ensefalo-grafi
FSM	: Fatih Sultan Mehmet
GDO	: Genetiği Değiştirilmiş Mikroorganizma
GMO	: Genetically Modified Organism
h	: Hicrî
Hz	: Hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
M.Ü	: Marmara Üniversitesi
NHI	: Natural Health Institute
ö	: Ölüm tarihi
r.a	: Radiyallahu Anh

RFID : Radyo Frekans Kimliği
s.a.v : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
thk : Tahkik
vb : Ve benzeri
vd : Ve diğerleri
vs : Ve saire
yy : Yayıncı yok

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Bazı Musannef Eserler ve Tıpla İlgili Hadislerin Yer Aldığı Bölüm, Bâb ve Hadis Sayısı.....	23
---	----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Tasnîf Usulleri ve Eser Türleri.....	18
Şekil 1.2: Tıbb-ı Nebevî Eser Sayısı ve Asırlara göre Dağılımı.....	25
Şekil 1.3: Resûlullah Dönemindeki Bazı Tedavi Usulleri ve İlaç Maddeleri.....	32
Şekil 2.1: Gerçek Tıp Yitik Şifa Kitabında Ana Başlıklar ve Hadis Sayıları.....	62
Şekil 2.2: Önsöz ve Hastalık Sebepleri Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	65
Şekil 2.3: Hastalık Nasıl Başlar Başlığı Altındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	91
Şekil 2.4: Temel Yiyecekler ve İçecekler Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	118
Şekil 2.5: Doğal İlaçlar Başlığında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	136
Şekil 2.6: Sağlığı Koruma Yolları Başlığında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	163
Şekil 2.7: Hastalıklar için Öneriler Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	199
Şekil 2.8: Ölüm, Hamilelik ve Doğum, DNA'daki Değişimler, Nanoteknoloji, Sonsöz Başlıkları ve Kitabın Arka Kapağında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı.....	229
Şekil 2.9: Yitik Şifa Kitabında Hadislerin Sıhhat Durumu ve Sayısı.....	258

GİRİŞ

İnsan, fitratı gereği her zaman sağlığı koruma ve hastalıklardan tedavi olma hususunda çaba göstermiştir. Tedavi olmak, sağlığı korumak, inanan ve inanmayan herkes için fitrî bir durumdur. Ancak inanan kimseler bu hususta Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait tavsiyeleri nazar-ı dikkate almakta çok daha hassas davranmıştır. Kimileri bu alanda gelen hadislerin kaynağının vahiy olduğunu iddia etmiştir. Bazıları, bu hadislerin Hz. Peygamber'in (s.a.v) yaşadığı dönemin tecrübeleri olduğunu savunmuştur. Bir başka grup ise bu ikisinin arasını bağdaştırmaya çalışarak bazılarının vahiy bazılarının ise ıctihad ve tecrübeye dayandığını ifade etmiştir.

Tıbb-ı Nebevî denilince Hz. Peygamber'e (s.a.v) izafe edilen, sağlık ve sağlığın korunması, hastalıkların tedavisine yönelik bir takım tavsiyelerin bulunduğu hadisler anlaşılmaktadır. Bu hadislerde bazı tedavi tavsiyeleri bulunmakla beraber koruyucu hekimlik, karantina uygulaması, hem kişisel hem de toplumsal sağlığa özen gösterme gibi hususların ön planda olduğu görölmektedir. Önemli bir yekûn oluşturan bu konulardaki hadisler Tıbb-ı Nebevî adı altında bir literatür oluşturmuştur.

Sağlık ve hastalık durumu tüm insanlar için son derece önemli olmasından ötürü bu alandaki arayışlar insanlar var oldukça devam edecektir. Bu bağlamda son yıllarda Tıbb-ı Nebevî'ye duyulan ilgi hem Müslüman ölkelerde hem de ölkemizde giderek artmaktadır. Gerek sağlık alanında uzman hekimler arasında, gerek halk arasında gerekse de sosyal medya mecralarında bu hususta tartışmalar ve yorumlar dikkat çekmektedir.

Tıbb-ı Nebevî Hz. Peygamber'e (s.a.v) nispet edildiği için çok kıymetli olmakla beraber maalesef günümüzde en çok suiistimal edilen dinî kavramlardan biridir. Aslında Nebevî tıbbın çok büyük bir kısmını kişisel ve toplumsal sağlığın korunmasına dair temel noktalardan oluşmaktadır. Bunlar üzerinde yoğunlaşmaktan ziyade, özellikle, tedavi mahiyetindeki bitkilere ve uygulamalara dair hadislere daha çok ilgi gösterilmektedir. Çörekotu, hurma, sirke, hacamat derken şimdilerde de kuyruk yağının şifa oluşu ile ilgili rivayet halk arasında dolaşmaktadır. Tıbb-ı Nebevî'yi sadece bunlara hasreden bir yaklaşım gözlemlenmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi bazı kesimler ilgili rivayetlerin tamamının ilâhî kaynaklı olduğunu düşünmektedir. Ancak hadislere bu noktadan bakılması birtakım problemleri beraberinde getirmiştir.

“Tıbb-ı Nebevî” denilerek bazı bitki ve ilaçların ticârî amaçla, çok kolay bir şekilde yağ, krem, jel veya takviye edici gıda olarak piyasalara sürüldüğü görülmektedir. Dayanak noktası ise : “Bunlar hadislerde geçiyor, Peygamberimiz (s.a.v) tavsiye etmiş.” ifadesidir.

Özellikle halk arasında bilen-bilmeyen herkesin kolayca elde ederek okuduğu Tıbb-ı Nebevî kitaplarındaki hadisler doğru olarak konumlandırılmamakta, sadece lafızlardaki zâhir anlamlara bakıldığında yanlış anlaşılmalara düşüldüğü görülmektedir. Halk arasında dileyen, eline aldığı bir kitapla “Hadislerde geçiyor, Hz. Peygamber (s.a.v) böyle demiş.” diyerek birbirine kolayca reçete tavsiye eder duruma gelmiştir. Dolayısıyla tıbbı dair hadisleri okuyan biri kaynağını, altındaki hikmetini, hadisin bağlamını bilmeden tavsiyelerde bulunmaktadır. Yani böyle bir kimse bir sözü kim söylemiş, kime söylenmiş, niçin söylenmiş bunlara bakmadan kendine göre bir tıp anlayışı oluşturmaktadır. Başka bir deyişle birçok kimse, bilerek ya da bilmeyerek bir nevi hekim olmaya kalkışmış haldedir. Daha da kötüsü Tıbb-ı Nebevî’nin ekseriyetini teşkil eden kısmı göz ardı edilerek tedavi şekli ve bitkileri içeren hadis metinleri, sadece lafzî ve şekilsel olarak örnek alınıp yanlış yorumlanmaktadır. Üstelik bu hadislerle dayanılarak; tıp alanındaki hekimlere güvensizlik söz konusu olmuş onların kullandığı yöntem ve ilaçlı tedavilerine güven azalmıştır, bugün bunun örnekleri toplumumuzda sıkça görülmektedir.

Konu, Hz. Peygamber (s.a.v) ve tıbbı dair hadisler olunca hadis alanında çalışma yapan akademisyenler de meseleyle yakından ilgilenmişlerdir. Çünkü hadislerin istismar edildiği alanlardan biri de maalesef tıp alanıdır.

Tıbb-ı Nebevî konusu ile ilgili ilahiyat alanında çeşitli tezler, makale, kongre ve kitap çalışmaları yapılmıştır ve yapılmaya devam etmektedir. Bu çalışmalardan bazıları:

Tez çalışmaları;

-Mahmut Denizkuşları, Tıbb-ı Nebevî, (Bursa Uludağ Üniversitesi, 1979, Doktora Tezi)

-Mustafa Dönmez, Ebû Nuaym el-İsfahânâ’nın et-Tıbbu’n-Nebevî isimli eserinin Tahkiki, (Bursa Uludağ Üniversitesi, 2005, Doktora Tezi)

-Ahmet Turhanoglu, Hadislerde Koruyucu Hekimlik, (Marmara Üniversitesi, 1996, Yüksek Lisans)

-Sait Özçelik, Hadislerde Rukye (Marmara Üniversitesi, 2001, Yüksek Lisans)

-Muhammed Hulusi Yeşil, Rukye Konusunu İşleyen Rivayetlerin Tesbiti ve değerlendirilmesi, (Selçuk Üniversitesi, 2007, Yüksek Lisans)

-Gülşen Eren, Hadislerde Hastalık ve Tedavi Yolları, (Sakarya Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2010)

Makale çalışmaları;

-Raşit Küçük, Tıbb-ı Nebevî Literatürü Üzerine Bir Deneme, 1985.

-Veli Atmaca, Hadislerde Geçen Hastalık Adları, 2010.

-Veli Atmaca, Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi (Bibliyografya Denemesi, 2013.

-Veli Atmaca, Hadislerde Hastalık ve Sağlık Anlamında Kullanılan Genel Kavramlar, 2010.

-Üzeyir Durmuş, Yemekten Önce ve Sonra Tuz Yemeyi Tavsiye Eden Rivayetlere Dair Bir Araştırma, 2018.

-Sümeýra Ünalán Turan, Vejdi Bilgin, Tıbb-ı Nebevî Uygulamalarının Toplumsal ve Ekonomik Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma, 2021.

-Mahir Doğan Çiftçi, Yusuf Açikel, Kur'an'da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite, 2021.

Kitap çalışması;

-Veli Aba, Tıbb-ı Nebevî Kaynağı ve Bağlayıcılığı (2019)

-Aziz Karaca, Peygamberimizden Sağlık Öğütleri (2025)

Ayrıca Ankara'da 2014 yılında, Adana'da 2015 yılında yapılan Uluslararası Tıbb-ı Nebevî Kongreleri bu alandaki önemli çalışmalardandır. Burada adına yer veremediğimiz daha pek çok çalışma da bulunmaktadır.

Tıbb-ı Nebevî bağlamında yapacağımız bu çalışma için kendisi de hekim olan Aidin Salih'e ait 'Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde' isimli kitabı seçtik. Çünkü bu kitap

ülkemizde son yıllarda oldukça rağbet gören ve adından çokça bahsedilen Tıbb-ı Nebevî kitabıdır. Zaten bu bilgi kitabın kapak kısmında “İslam Tıbbı’nın üstadı Aidin Salih Hanımefendi’nin ilmini ve 40 yıllık birikimini cömertçe paylaştığı bu eşsiz kitap 2007’deki ilk baskısından bu yana onbinlerce kişiye ulaştı. Zamanımızın temel İslam Tıbbı eseri hâline geldi.” denilerek açıkça ifade edilmiştir. Kendisi 2014’te vefat eden Salih, kendi görüşü çerçevesinde kurulan enstitü ve çeşitli dernekler aracılığı ile çalışmalarına aktif şekilde devam etmiştir. Yitik Şifa’da kitabın ön sözünden en son kapak kısmına kadar hadis olarak nakledilmiş çok sayıda rivayetten âdeti “bir hadis ağı” örülmüştür. Ancak bu ağın sağlamlığı ve dayanıklılığı dikkatle araştırılmalıdır. Çünkü belirttiğimiz gibi Tıbb-ı Nebevî en çok suistimale uğrayan alanlardan biridir. Yaptığımız literatür çalışmasında Tıbb-ı Nebevî alanında adı geçen Aidin Salih’in Tıbb-ı Nebevî ile ilgili bu kitabı toplumda yaygın olarak bilinmesine karşın, içerisindeki hadislerle ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmadığını tespit ettik.

Aidin Salih ve çalışmalarına yönelik, Gerçek Tıp Yitik Şifa’nın kitap olarak tanıtımının yapılması¹ ve Uludağ Üniversitesi- Felsefe ve Din Bilimleri alanında devam eden “Din, Gelenek ve Modernlik Bağlamında Alternatif Tıp Hareketi: Aidin Salih Örneği” isimli bir doktora tezi olduğu ve bu tezden “Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik: Risk Toplumuna Tepkisel Bir Alternatif Tıp Hareketi Olarak “Gerçek Tıp” Hareketi” adıyla makaleye çevrilen bir kısımdan başka yapılan bir çalışma tespit edilememiştir.

Aidin Salih’in bir hekim olarak kendi ilmî alanında yaptığı çalışmalara ve yorumlara saygı duyarız. Ancak kitapta kendi alanı olmayan dinî ilimlere ait bir dalda, yani hadiste, çok sayıda rivayetin sadece hekim nazarıyla, ekseriyetle kaynak gösterilmeden, lafzî olarak değerlendirildiği, hüküm çıkarma konusunda delil olarak zikredildiği dikkati çekmiştir. Çalışmamızın ilk bölümünde Tıbb-ı Nebevî’nin tanımı, mahiyeti, kaynağı, tarihçesi ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Gerçek Tıp Yitik Şifa’nın İzinde isimli kitaptaki hadisler, hadis ilmi açısından incelenmiştir. Çalışmada, şerh

¹ Azime Çolak , “Aidin Salih, Gerçek Tıp” , *Tevilat Selçuk Üniversitesi İslam İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2021), 313-3137. <https://doi.org/10.53352/tevilat.1037900>

kaynaklarından da istifade edilerek toplumda yaygın bilinen, özellikle de Tıbb-ı Nebevî sahasında adı geçen bu kitaptaki rivayetlerin kaynak, muhteva, sıhhat ve bağlam açısından değerlendirilmesi yapılmıştır. Çalışma neticesinde elde edilen tespitlere göre; hadisler içerisinde sıhhat bakımından sahih, hasen olanlar bulunmakla birlikte; zayıf, ciddî zayıf ya da mevzu olarak değerlendirilen metinler de yer almakta hatta bazılarının delil olarak kullanıldığı konu ile hiçbir ilgisi bulunmamaktadır. Bu tespitlerin çeşitli platformlarda dile getirilmesinin toplum açısından yararlı olacağını mülhaza etmekteyiz. Çünkü Yitik Şifa kitabı çerçevesinde ortaya konan görüşlere dayanılarak bugün modern tıbbın her türlü ilaç, aşı, tedavi gibi bütün uygulamaları insanlar için bir düşman olarak tanıtılmakta ve büsbütün olumsuz olarak anlatılmaktadır. Neticede insanlar endişeye kapılarak, ihtiyaç olsa da bu durumlara önyargıyla yaklaşmaktadır. Geçtiğimiz yıl ülkemizde bir aile çocuklarından topuk kanı aldırarak istememiş, bu durum ilgili kuruluş tarafından mahkemeye taşınmıştır. Mahkemede ise aile, bu uygulamayı yaptırmak istemediklerini Aidin Salih'in görüşlerine dayandırarak ifade etmişlerdi.² Konunun güncelliğini belirtmek adına yer verilen bu olay, basına yansıyan sadece bir örnektir. Şüphesiz, sağlık çalışanları çok daha fazla örnekle karşılaşmaktadır. Yine ülkemizde çocuklarına aşı yaptırmayan ailelerin sayısında tehlikeli boyutta ciddî artışlar yaşandığı, bu artış trendi devam ettiği taktirde ilerleyen yıllarda ülkemizde büyük salgınlar olacağı belirtilmektedir.³ Dolayısı ile bu alanda daha çok çalışma yapılmalıdır.

Ancak hem Kur'ân-ı Kerim'e hem hadislere bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşıp beraberce değerlendirildiğinde Müslümanlar için en önemli iki kaynak olan bu esaslardan murad edilen neticenin sadece bu tür kitaplarda anlatıldığı gibi olmadığı ortaya çıkmaktadır.

² Tuana Çiftçi, Melike Şahin, "Tepki Çeken Topuk Kanı Kararı: Mahkeme Bilim Yerine Alternatif Tıp Yorumunu Baz Aldı, Sağlık Bakanlığı Müdahil Oldu" *NTV*, 22.08.2024. (Erişim Tarihi: 24 Ağustos 2024) <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tepki-cekken-topuk-kani-karari-mahkeme-bilim-yerine-alternatif-tip-yorumunu-baz-aldi,ynv91uQFSUW40FncwCRBUA#>

³ "Aşı Karşıtlarının İddiaları ve Gerçekler", (Erişim Tarihi 26.05.2025), <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/As%CC%A7%C4%B1%20kars%CC%A7%C4%B1tlar%C4%B1n%C4%B1n%20iddialar%C4%B1%20ve%20gerc%CC%A7ekler.pdf>

Çalışmada ele alınan, Tıbb-ı Nebevî alanında günümüzün yaygın bilinen bu kitabında da gerek âyet gerekse de hadislere çokça yer verilerek görüşün temellendirilmiş olması insanları yanıltmamalıdır. Çünkü çalışmanın ilerleyen adımlarında meselenin daha iyi anlaşılacak, özellikle hadislerin ifade ettiği neticelerin sadece belirtilen şekilde olmadığı görülmektedir.

Çalışmada yöntem olarak: Yitik Şifa'da geçen ve hadis olarak Resûlullah'a (s.a.v) nispet edilen tüm nakiller, bulunduğu ana başlık ve alt başlıklar altında sırasıyla tespit edilerek yazılmıştır. Kitaptaki her bir ana bölüm hakkında genel bilgiler verilmiş, ardından o başlık altında yer verilen hadis sayısı ve alt başlıklara göre dağılımı şekil olarak verilmiştir. Daha sonra sırasıyla tüm nakillerin Arapça metinleri tespit edilerek bunlar kütüb-i tis'a özelinde taranmış, sened değerlendirmesi yapılmış, şerh kaynaklarından bazı bilgilere yer verilmiş, ihtiyaç duyulması hâlinde zaman zaman Aidin Salih'in hadisi delil olarak kullandığı konu başlığı ile hadisin bağlamı arasında genel bir değerlendirme yapılmıştır.

Çalışmada hadisleri araştırma ve tahrîc çalışmalarında Şamile ve Cevâmiü'l-Kelim programlarından, tercümelerde ise gerekli kontroller yapılarak yapay zekâ desteğinden yararlanılmıştır. Ayrıca konuyla ilgili çeşitli makalelere İsam ve Google Akademi üzerinden erişim sağlanmış, üniversitemiz kütüphanesindeki kaynaklardan da yararlanılmıştır.

Giriş ve iki bölümden oluşan çalışmada birinci bölümde, Tıbb-ı Nebevî; tanımı, tarihçesi, kaynakları, bağlayıcılığı gibi çeşitli yönleri ile ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Yitik Şifa kitabının içerdiği hadisler tespit edilerek hadis ilmi açısından değerlendirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE ve TİBB-I NEBEVÎ'YE GENEL BAKIŞ

1.1. Tıbb-ı Nebevî Kavramı

Çalışmamızın konusu olan Tıbb-ı Nebevî terkihi iki kelimeden oluşmaktadır. Bu kelimelerden birincisi tıp, ikincisi de nebî kelimesidir.

“Tabbe” (طَبَّ) kökünden türeyen “tıp (الطب)” kelimesi sözlükte beden ve ruhu tedavi etmek, düzeltmek ve ıslah etmek, rıfk yani kibarlık, nezaket, yumuşaklık, bir işte uzman, becerikli, maharetli olmak, âdet, sihir, büyü, büyücülük gibi anlamlarda kullanılır. Tabip kelimesi ise hastayı tedavi eden, düzeltip ıslah eden, tıp ilminde bilgili olan, refik, yoldaş, kibar, nazik kimsedir. Arap lisanında kendi alanında uzman olan herkese tabip denilir. Ancak gerçekte tabip; işine vâkıf olan, o işi iyi bilen ve hastasını tedavi eden kimsedir.⁴ Haber vermek, bildirmek anlamındaki “nebee” (نَبَأ) kökünden gelen “Nebî” (نَبِيٌّ) kelimesi Allah’tan (cc) haber getiren kimse demektir.⁵

Tıp bir ilim olarak ise insan bedeninin hastalıklı ve sağlıklı olması durumunun bilinmesi, sağlıklı olanların korunması, hasta olan bedenlerin ise kaybedilen sağlığının yeniden kazandırılması,⁶ sağlığın korunup ve hastalığın iyileştirilmesi şeklinde tarif edilmiştir.⁷

⁴ Muhammed b. Mükerrrem b. Ali Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn İbn Manzûr el-Ensârî er-Rüveyfî, *Lisânu'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 1: 553-554.

⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 1: 162-163

⁶ Hüseyin b. Abdillâh b. Sînâ Ebû Ali, *el-Kânûn fi't-Tıb* (byy: bty), thk. Muhammed Emîn ez-Zanâvî, 1: 13.

⁷ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *İlmâmü'd-dirâye li kurrâi'n-nukâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405), thk. Şeyh İbrahim el-Acûz, 209.

“et-Tıbbu’n-Nebevî” (الطب النبوي) terkibi ise tıp ve nebî kavramlarının bir arada kullanılması ile oluşmuştur. Bu ifadeden Hz. Peygamber’e (s.a.v) ait olan; sağlığın korunması, bazı tedavi şekilleri, bitkisel tedavi tavsiyelerini içeren rivayetler ve bu hadislerin yazıldığı kitaplar anlaşılmaktadır.⁸ Tıbb-ı Nebî olarak da ifade edilen bu terkip insan bedeninin iyileştirilmesi ve sıhhat durumunda kalmasını ortaya koyan hadisler şeklinde tarif edilmiştir.⁹ Yine Resûlullah’ın (s.a.v) Kur’ân’a, gayr-i metlûv vahye, yaşadığı toplumun kültür birikimine, şahsî tecrübelerine dayanarak elde ettiği, hem kendisi için uyguladığı hem de etrafındakilere tavsiye ettiği tıbbî uygulama ve öğütleri içine alan ilim olarak da tarif edilmiştir.¹⁰ Bu nitelikteki tıp ilmi için Tıbbu’l-İslâm, Tıbbu’l -Arab, Tıbb-ı Arabî’l-İslâmî, Tıbbu’n-Nebî, et-Tıbbu’n-Nebevî, gibi dinî isimler kullanılmıştır.¹¹

Tıbb-ı Nebevî kavramı Hz. Peygamber’in (s.a.v) hastalığa ilişkin durumlar, hastalığın tedavisi ve hasta bakımı ile ilgili sözlerini ifade etmesinin yanında sağlıkla ilgili durumlar, Hz. Peygamber (s.a.v) üzerinde başkaları tarafından uygulanan tedaviler, Hz. Peygamber’in (s.a.v) kendisi ve başkalarına uyguladığı tedaviler, Hz. Peygamber’in (s.a.v) itiraz etmediği tedaviler, Hz. Peygamber’in (s.a.v) duyup bildiği yasaklamadığı tıbbî uygulamaları da içine alır.¹²

Tıp denilince akla ilk gelen varlık elbette insandır. Tıbbın ilgi alanı ve merkez noktası da insan olduğuna göre Kur’ân ve sünnetin sağlığa gereken önemi vereceği muhakkaktır.¹³ Kur’ân-ı Kerim’de sağlıkla ilgili olan tıp ve tabip kelimeleri lafız olarak geçmez. Ancak bu iki kelimenin işaret ettiği manaları pek çok âyette görmek mümkündür. Kur’ân’da tıbbı taallûk eden kırk kadar âyet vardır.¹⁴ Bu çerçevede

⁸ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Marmara İlahiyat Vakfı Yayınları, 2021), 348.

⁹ Abdulhay el-Kettânî el-Mağribî, *et-Terâtîbü’l-idâriyye* (Beyrut: Dâru’l-Erkâm, 2. Bs, bty), thk. Abdullah el-Hâlidî, 2: 228.

¹⁰ İbrahim Kutluay, “Tıbb-ı Nebevî’nin Vahiy Kaynakları” içinde *Adana 2015 Uluslararası Tıbb-ı Nebevî Kongresi*, editör. Hasan Akkanat, Ertuğrul Döner, (Adana: yy, 2015), 37.

¹¹ Veli Aba, *Tıbb-ı Nebevî Kaynağı ve Bağlayıcılığı* (İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019), 261.

¹² Rashid Bhikha, Ashraf Dockrat, *Medicine of the Prophet Tibb al-Nabawi*, (Güney Afrika: Ibn Sina Institute of Tibb, 2015), 20.

¹³ Raşit Küçük, “Tıbb-ı Nebevî Literatürü”, 6.

¹⁴ Mahmûd Nâzım en-Nesîmî, *et-Tıbbu’n-Nebevî ve’l-İlmü’l-Hadîs* (Dimeşk: Şariu Müsellim, 1404), 1: 13.

Kur'ân'da insan hayatının korunması, abdest-gusül-teyemmüm gibi temizlik esasları, helâl beslenme, orucun emredilmesi ve yeme-içmede israfa gidilmemesi gibi âyetler sıralanabilir.

Evet, Kur'ân'da insan hayatı ve bu hayatın korunması esas olan ilkelerden biri olup buna ayrı bir ehemmiyet verilmiştir. Bu ehemmiyet aşağıdaki âyetlerde de nazara verilmektedir:

“Muhakkak ki Allah size leşi (ölmüş hayvanın etini), kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilenleri de haram kıldı. Kim zaruret durumunda kalır da başkasının hakkına tecavüz etmeden zarurî olan miktarı aşmadan (ondan yerse, faydalanırsa) ona bir günah yoktur. Allah çok bağışlayıcı ve şefkatlidir.”¹⁵

İnsanın yeryüzünde varlığını sürdürmesi ve beşerî sorumluluklarını yerine getirebilmesi için mutlaka korunması gereken esaslar vardır.¹⁶ Zarûriyyât-ı hamse ya da makâsîd-ı hamse denilen can, nesil, akıl, din ve malın korunması kişi ve toplum açısından çok önemli esaslar ve temel haklardır.¹⁷ Bu haklar içinde canın ya da hayatın korunması ilk sırada gelir. Zira hayat, Allah tarafından insana mülk olarak değil ona emanet olarak verilmiş ve o emanetin korunması istenmiştir.¹⁸ Yine bir başka âyette “Kim haksız yere bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibidir. Her kim de bir cana hayat verir, onu kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibidir.”¹⁹ beyanıyla hayatın çok kıymetli olup onun korunmasına doğrudan bakar. Bu sebeple canın korunması esası içine sağlığın korunması da girer. Âlimler tıpla ilgili rivayetlere bu açıdan da önem vermiştir.²⁰

Canın korunması esassından sonra diğer önemli bir husus temizliktir. Kur'ân'da “Ey iman edenler! Namaz için kalktığınızda yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi

¹⁵ (Kur'an-ı Kerim, Bakara, 2/173).

¹⁶ Recep Şentürk, “İnsan Hakları”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 22: 327-330.

¹⁷ Ertuğrul Boynukalın, “Makâsîdü's-Şerîa”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27: 423-427.

¹⁸ Adem Dölek, “İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dinî Dayanağı”, içinde *İnsan Hakları ve Din*, editör Tevhit Ayengin (Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2010), 21.

¹⁹ (Kur'an-ı Kerim, Mâide, 5/32).

²⁰ Saffet Köse, “Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sağlık”, *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020), 222.

yıkayın, başlarınızı mesh edin ve ayaklarınızı topuklara kadar yıkayın. Eğer cünüp olursanız iyice temizlenin. Hasta veya yolculuk durumunda olursanız ya da tuvalet ihtiyacını giderip gelmişseniz ya da kadınlarla beraberlikten sonra su bulamazsanız temiz bir toprakla teyemmüm edin. Yüzlerinizi ve ellerinizi onunla mesh edin. Allah size zorluk çıkarmak istemez, ancak sizi tertemiz yapmak ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak ister. Umulur ki şükredersiniz.”²¹ buyurularak ibadetler için zarurî olan temizliği emreder. Böylece insanın bedeni abdest, gusül ve teyemmüm gibi çeşitli şekillerde temizlenir. Dinen yapılması emredilen ibadetlerin temelinde temizlik vardır. Bu temizlik ise gusül ve abdest gibi esaslarla sağlanır. Bilindiği gibi beden temizliğine dair genel olarak her gün beş vakit namaz için abdest alınır. Günde beş kere alınan bu abdest için temizliğin temel unsurudur denilebilir. Çünkü insanın gün içinde maruz kalabileceği kirlerden abdest alarak temizlenmesi mümkündür.²²

Ardından beslenme ile ilgili hususlarda “Ey insanlar! Yeryüzünde helal ve temiz olanlardan yiyin.”²³ beyanıyla beslenmede esas alınması gereken ölçü belirlenmiştir. İçki²⁴ ve yukarıda yer verilen âyette zaruret hâli dışında domuz eti, leş, kan gibi şeylerin yenilmesi de bu ölçü çerçevesinde haram kılınmıştır. Ayrıca “Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz”²⁵ âyeti son derece önemli bir esas olarak Kur’ân’da yer alır. Böylece insan, temel ihtiyaçlarından biri olan beslenme konusunda aşırıya gitmesin diye uyarılır.

Sağlığı korumada çok önemli bir yeri olan, Kur’ân’da yılda bir ay süreyle gücü yeten ve sağlığı yerinde olanlara emredilen Ramazan orucu vardır. Bu oruç, “Ey iman edenler! Oruç sizden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı, umulur ki sakınırsınız, korunursunuz.”²⁶ âyetiyle farz kılınmıştır. Bir başka âyette de “...Oruç tutmak sizin için daha hayırlıdır, eğer bilerseniz.”²⁷ buyurularak orucun insan için faydasına dikkat çekilmiştir. Orucun pek çok açıdan faydası olmakla beraber beslenmeye bakan yönüyle

²¹ (Kurân-ı Kerîm, Mâide, 5/6).

²² Abdülkadir Şener, “Abdest”, içinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1: 68-70.

²³ (Kurân-ı Kerîm, Bakara, 2/168).

²⁴ (Kur’an-ı Kerim, Mâide, 5/90).

²⁵ (Kurân-ı Kerîm, A’râf, 7/31).

²⁶ (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/183).

²⁷ (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/184).

sağlığı korumada önemli bir perhiz gibidir denilebilir. Oruç ibadetini yapan bir Müslüman ruhsal ve fizyolojik sağlığını bir ay süre ile revizyona alır.²⁸ Son yıllarda yapılan çeşitli araştırmalar orucun sağlık açısından önemini ortaya koymuştur.²⁹

Yine hem canı hem de sağlığı koruma mahiyetinde olarak, bazı ibadetlerin yapılması konusunda hastalık sahibi kimselere ruhsat verilmiştir. Böylece onlar bedenlen zorlanmamışlardır. Örneğin; “...Sizden her kim Ramazan ayına ulaşırsa onda oruç tutsun. Kim de hasta ya da yolculukta olursa o günler sayısınca başka günlerde tutar. Allah sizin için kolaylık ister zorluk istemez...”³⁰

Bir başka örnek ise hac ibadeti sonrasında kurban kesilmesi ve ardından başların tıraş edilmesi ile ilgili ayetin devamında vardır. “Sizden hasta olanlarınız ya da başından bir rahatsızlık durumu olanlarınız fidye olarak oruç tutar veya sadaka verir ya da kurban keser...”³¹ âyeti sağlığı muhafaza konusunda dikkatli olunmasını ve belirtilen durumda ne yapılması gerektiğini öğretir.

Neticede Kur’ân, hayat sahibi insanlara indirilmiş bir kitap olması sebebiyle hayatın önemi ve sağlıkla ilgili en temel esaslara da yer vermiştir.

1.2. Hadis Metinlerinde Geçen Tıp ve Tabip Kelimeleri ile İlgili Örnekler

Tıp ve tabip kavramları hadislerde çeşitli bağlamlarda kullanılmıştır. Örneğin; Resûlullah zamanında yaralanan bir kimse için Benî Enmâr kabilesinden iki kişi çağırılır. Bunlar gereken muayeneyi yaptıktan sonra Resûlullah’ın kendilerine “أَيُّكُمَا أَطَبُّ” /Hanginiz daha iyi tabiptir?” diye sorması üzerine kendileri de “أَوْ فِي الطَّبِّ خَيْرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ” /Tıpta hayır var mı ey Allah’ın Resûlü?” şeklinde bir soru yöneltirler. Resûlullah “Derdi indiren devasını da indirmiştir.” cevabını verir.³² Bir diğer hadiste bu kelime, tabip olmadığı halde öyle görünmeye çalışmak şeklinde kullanılır. Örneğin; “مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ

²⁸ Tahir Özakkaş, “Oruç ve Tıp”, *Diyanet Dergisi*, 26/2 (1990): 104.

²⁹ Bkz. Bilimler Işığında Yaratılış, “Su Orucu! Bilimsel Sağlıklı Kilo Verme- Orucun Faydalarını Bilim İspatladı! Tıp Profesörüne Sorduk!”, You Tube, 17 Mart 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=U2n3IqVTdg0>

³⁰ (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/185).

³¹ (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/196).

³² Malik b. Enes, el-*Muvatta*, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türasi’l-Arabî, 1406) thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “Ayn”, 12.

يُعْلَمُ مِنْهُ طِبٌّ قَبْلَ ذَلِكَ، فَهُوَ ضَامِنٌ / Kim daha önce tabiplik yaptığı bilinmediği hâlde tabiplik taslayıp hastaya zarar verirse, bu zararı öder.”³³ buyrulur. Bazen de tabip kelimesi tedavi işini yapan kimse olarak çeşitli hadislerde karşımıza çıkar. Örneğin;

بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَى أَبِي بِنِ كَعْبٍ طَبِيبًا / Resûlullah’ın Ubey b. Kâ’b’ ı bir tabibe gönderdiği ve tabibin dağlama yaptığı görülür.³⁴ Yine hadislerde geçtiğine göre Ebû Rimse adında bir tabip, oğluyla beraber Resûlullah’ı ziyarete gelir. Sırtındaki yumruyu görünce “ وَاللَّهِ الطَّبِيبُ أَلَا أُعَالِجُهَا لَكَ فَإِنِّي طَبِيبٌ؟ قَالَ: " أَنْتَ رَفِيقٌ، ” tedavi edeyim, ben tabibim.” der. Resûlullah “Sen refiksin, tabip olan Allah’tır.”³⁵ buyurur. Tabip anlamında kullanılan bir başka hadiste ise “... أَنِ طَبِيبًا سَأَلَ... / Bir tabip kurbağadan ilaç yapma hususunda Resûlullah’a sorar..”, Resûlullah da bu tabibi, kurbağayı öldürmekten sakındırır.³⁶ Bazen de hadis metninde “... وَمَنْ طَبَّهْ /Büyülenmiş..., Onu kim büyülemiş?” şeklinde gördüğümüz tıp kelimesi sihir anlamındadır. Hadiste Resûlullah’ a sihir yapıldığı ve sihirin etkisinde kaldığı, daha sonra bu sıkıntısının giderildiği anlatılır.³⁷

1.3. Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sağlık

Resûlullah’ın (s.a.v) her türlü söz, fiil ve takrirlerine son derece ehemmiyet veren sahabe, Resûlullah’ın hayatının her bir parçasını dikkatle incelemiş ve muhafaza etmiştir. Örneğin; abdest, namaz, oruç, hac, kurban gibi çeşitli ibadetlerin uygulamasından; sefere çıkması, yeme içmesi, ailesi ile münasebetleri, büyük-küçük herkesle olan ilişkileri, ne yiyip içtiği, hasta olunca tedavi olması, tedavide neyi kullandığı, tavsiye ettiği ilaçlara kadar daha pek çok açıdan kul ve beşer olarak yaşadığı durumları aktarmışlardır. Bu minvaldeki pek çok rivayet kaynaklarda yer almaktadır.

³³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd İbn Mâce, *Süne-i İbn Mâce* (byy: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430), thk. Şuayb el-Arnaût vd, Tıb, 16; Ebû Dâvûd Süleyman es-Sicistânî, *Sünen-i Ebî Dâvûd* (byy: Dâru’r-Risâleti’l-Âlemiyye, 1430), thk. Şuayb el-Arnaût ve Muhammed Kâmil, Diyât, 24.

³⁴ Ebu’l-Hüseyin Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi’u’s-sahih* (Türkiye: Dâru’t-Taba’ati’l-Âmire, 1334), thk. Ahmed b. Rıfat b. Osman el-Karahisârî vd, Selâm, 73; Ebû Dâvûd, Tıb, 6.

³⁵ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel, *Müsnedü’l İmam Ahmed b. Hanbel* (Beyrut: Müessesetü’r-Risale, 1421), thk. Şuayb el-Arnaût-Âdil Mürşid vd, 29: 17492.

³⁶ Ebû Dâvûd, “Tıb”, 11; Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *es-Sünen* (Kahire: Mektebetü’t-Ticariyyetü’l-Kübra, 1348), thk. Hasan Muhammed el-Mesûdî, Sayd, 36.

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru Tevku’n-Necât, 1422), thk. Komisyon, Bedü’l-Halk, 11; Müslim, Selâm, 43.

Tıpla ilgili bilgiler de Resûlullah'ın (s.a.v) hayatının bir bölümü olarak günümüze ulaşmış ve kaynaklarda yerini almıştır.

Hadislere genel olarak bakıldığında Resûlullah'ın (s.a.v) sağlığın kıymeti, hastalıkta tedavi olmanın gereği, her derdin devasının bulunduğu, hastalık karşısında Müslümanın tavrının nasıl olacağı, bazı tedavi şekilleri, sağlığı korumak hususunda genel kurallar, hasta ziyareti, maddî ilaç kullanmaya dair çeşitli bitki tavsiyeleri, manevî açıdan dua ederek tedavi uygulaması gibi konularla ilgili çok sayıda hadis bulunmaktadır. Aslında Tıbb-ı Nebvî olarak değerlendirilebilecek hadislerin büyük bir kısmı sağlığın korunması ve tıbbu'l-vikâf olarak isimlendirilen koruyucu hekimlik mahiyetindedir.³⁸

Bu hadisler arasında abdest, banyo, diş ve ağız temizliği gibi çok yönlü beden temizliğinin yanı sıra çevre ve elbise temizliği, karantina uygulaması, hastalanınca tedavi olunması gibi sağlığı ilgilendiren temel konular vardır. Bu konular öncelikli hedeftir. Çünkü hastalık gelmeden önce sağlığın korunması madden ve manen hem daha kolay hem de masrafı daha azdır.³⁹ Bu sebeple Resûlullah, sağlığın insan için çok önemli bir nimet olduğuna dikkat çekmiştir. Bu hususta çeşitli hadisler nakledilmiştir. Bunlar arasında;

- Hastalanmadan önce sıhhatin kıymetinin bilinmesi,⁴⁰
- İnsanların çoğunun aldandığı iki nimetten birinin sıhhat olduğu,⁴¹
- İnsana imandan sonra sıhhatten daha faziletli bir şey verilmediği,⁴²
- Sıhhatin takva sahibi için zenginlikten daha hayırlı olduğu,⁴³

³⁸ Mahmûd Nâzım en-Nesîmî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 1: 149; Adil Yavuz, "Tıbbı-Nebevî Hadislerinin Kaynakları ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme", *Siyer Araştırmaları Dergisi*. 8 (2020): 32.

³⁹ Saffet Sancaklı, "Tıbb-ı Nebvî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi", *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. 10/2 (2019): 361.

⁴⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nisâbûrî, *el- Müstedrek ale's-Sahihayn* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1411), thk. Mustafa Abdulkadir Ata, 4: 341. (Hadis "sahih" olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması.)

⁴¹ Buhârî, Rikâk, 1; İbn Mâce, Zühd, 15; Ebû İlsâ et-Tirmizî, *el-Câmiu'l-kebîr- Sünen-i Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamyye, 1996), thk. Beşşar Avvâd Ma'rûf, Zühd, 1.

⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 5; İbn Mâce, Duâ, 5, Tirmizî, Deavât, 105. (Hadis için "hasen ğarîb" değerlendirmesi yapılmıştır, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Deavât, 105.)

- Ailesi, malı güvende, sağlığı yerinde, o günkü yiyeceği de bulunan kimseye dünyanın verilmiş gibi olduğu⁴⁴ şeklinde hadisler yer alır.

Görüldüğü gibi sağlıklı olmak hadislerde kıymetli bir nimet olarak tarif edilmiştir. Hatta dua edilirken bile Allah'tan istenilecek şeylerden biri olmuştur.⁴⁵ Bu nimetin bitmesi ya da elden çıkıp gitmesi kişi için büyük zarardır. Çünkü insanın mükellef olabilmesi ve ibadetlerini yapabilmesi için aklen ve bedenen sağlam olması gerekir.⁴⁶ Sağlığın bu ehemmiyetine binaen bu nimeti korumak da insanın öncelikli gayesidir.

Hadislerde sağlığı korumaya yönelik çok yönlü bir temizlik esası yer alır. Bu esasları beden, elbise ve çevre temizliği olarak görebilmek mümkündür. Resûlullah, yedi günde bir başın ve vücudun yıkanmasından ibaret olan banyonun Allah'ın kul üzerindeki hakkı olduğunu,⁴⁷ “Sizden biriniz uyandığında elini su kabına sokmadan önce elini yikasın, sizden biri elinin nerede gecelediğini bilemez.”⁴⁸ buyurarak el temizliğine gereken titizliğin gösterilmesini istemiştir. Ağız temizliğine de çok önem veren Resûlullah, diş temizliğinin sıkça yapılmasını tavsiye etmiş,⁴⁹ saç bakımına gereken hassasiyetin gösterilmesini istemiş,⁵⁰ ona iyi bakılmasını vurgulamıştır.⁵¹ Sünnet olmak, kasık ve koltuk altı tüylerinin temizlenmesi, tırnakları kesmek, bıyığı kısaltmanın fitrattan olduğunu⁵² belirterek insana “tepeden tırnağa kadar” olması gereken tam bir beden temizliğinin önemini anlatmıştır.

⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38: 23228; Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Edebü'l-müfred* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1419), thk. Semir b. Emin ez-Züheyri, 156; İbn Mâce, *Ticarât*, 1. (Hadis “sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 157.)

⁴⁴ Humeydi, *Müsned*, 1: 443; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, 156; Tirmizî, *Zühd*, 34; İbn Mâce, *Zühd*, 9. (Hadis “hasen garîb” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, *Zühd*, 34.)

⁴⁵ Tirmizî, *Deavât*, 84; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 1783; Müslim, *Selâm*, 35, *Zikir*, 96.

⁴⁶ Abdullah Kahraman, “Tedavi”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40: 254-256.

⁴⁷ Buhârî *Cum'a*, 12; Müslim, *Cum'a*, 9.

⁴⁸ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406), thk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, *Tahâret*, 9; Buhârî, *Vudu*, 26.

⁴⁹ Buhârî, *Cum'a*, 8; Müslim, *Tahâret*, 42.

⁵⁰ Ebû Dâvûd, *Tereccül*, 2. (Hadis “hasen” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadis, 1. dipnot.)

⁵¹ Nesâî, *Zinet*, 60. (Hadis “sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. İbnü'l-Esîr, *Câmiu'l-usûl*, 4: 750, 1. dipnot.)

⁵² Buhârî, *Libas*, 63, 64, *İsti'zân*, 51; Müslim, *Tahâret*, 49, 50.

Sağlığı korumada çevre temizliği de önem arz eder. Çünkü kirli bir çevre sağlığı da olumsuz etkiler. Bu sebeple Müslümanlar su kaynaklarına,⁵³ insanların gölgesinden faydalanacağı ağaç diplerine ya da yol kenarlarına tuvalet ihtiyacı gidermekten sakındırılır.⁵⁴

Resûlullah (s.a.v), sağlık açısından diğer bir önemli esas olan beslenmenin gelişigüzel değil dengeli olmasına dikkati çeker. Mideye rastgele her şeyin doldurulmamasını, üçte birini yemeğe, üçte birini içeceğe, üçte birini de nefese ayırmayı tavsiye eder.⁵⁵ Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu şekilde dengeli olacak yeme-içme-nefes tavsiyesi, kronik hastalık mahiyetindeki obeziteye karşı alınacak önemli bir tedbirdir.⁵⁶

Sağlığı koruma mahiyetinde olabilecek bir başka tavsiye ise; yemek kaplarının ağzının kapatılması ve su tulumlarının ağzının bağlı tutulmasıdır.⁵⁷ Böylece açık kapların içine çeşitli hayvanların girmesi ve rüzgâr gibi sebeplerle istenmeyen şeylerin kapların içine düşmesi önlenir.

Resûlullah'ın (s.a.v) hayatına dikkat edildiğinde hayatın her alanında gayretle bir faaliyet içinde olmuş, bir kenara çekilip oturmamıştır. Nitekim Resûlullah çeşitli yarışlara katılmış veya bunları teşvik etmiştir.⁵⁸ Bu aktiviteler askerî açıdan düşmana hazırlık için olmakla beraber, hem eğlence hem de hareketli bir yaşam açısından da desteklenmiştir.⁵⁹ Resûlullah'ın Hz. Âişe ile koşu yarışı yaptığı da bilinmektedir.⁶⁰

Toplum sağlığını ilgilendiren bulaşıcı hastalıklar konusunda da Resûlullah uyarıda bulunmuştur. Bir bölgede salgın hastalık görüldüğünde oraya gidilmemesini,

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 2715. (Hadis “hasen liğayrihi” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadis 1. dipnot.)

⁵⁴ Müslim, Tahâret, 68.

⁵⁵ Tirmizî, Zühd, 47. (Hadis “hasen sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Zühd, 47.)

⁵⁶ Mahir Doğan Çiftçi, Yusuf Açikel, “Kur’ân’da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite”, *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 6/1 (2021), 117.

⁵⁷ Buhârî, Eşribe, 22; Müslim, Eşribe, 96.

⁵⁸ Buhârî, Enbiyâ, 15, Menâkıb, 5; İbn Ebî Şeybe, 18: 35833; Buhârî, Rikâk, 38; Ebû Dâvûd, Edeb, 9.

⁵⁹ Mahir Doğan Çiftçi, Yusuf Açikel, “Kur’ân’da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme, 121.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 43: 26277; Ebû Dâvûd, Cihad, 66. (Hadis “sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadis, Ebû Dâvûd, Cihad, 66, 1. dipnot.)

eğer kişi o bölgede ise bulunduğu yerden ayrılmamasını tavsiye etmiştir.⁶¹ Nitekim günümüzde salgın hastalıklarda uygulanan karantinaya o dönem de dikkat edilmesi için yapılan uyarılar görülmektedir. Ayrıca tâun yani salgın hastalık olan yerden kaçan kimse cepheden kaçan kişiye benzetilirken, bulunduğu yerde kalarak sabreden kimseye de şehit sevabı olduğu belirtilmiştir.⁶² Böylece o bölgede bulunan kimseler orada kalması için cesaretlendirilmiştir.

Koruyucu hekimlik bağlamında temizlik, beslenme, aktif ya da çok yönlü ve hareketli denilecek bir yaşam tarzı, karantina gibi genel ve umumî esaslardan sonra şayet hastalık durumu ortaya çıkarsa insanlar şifasını aramaya yönlendirilmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v), Allah'ın şifasını indirmedeği hiçbir dert olmadığı,⁶³ tedavi olmayalım mı diye soranlara tedavi olmanın gerekliliğini ve ihtiyarlık dışında her şeyin tedavisinin mümkün olduğunu⁶⁴ devanın derde isabet etmesi hâlinde iyileşmenin olacağını beyan ettiği hadisleri kaynaklarda yer alır.⁶⁵ Yine okunan rükyelerin ve tedavi için kullanılan ilaçların Allah'ın kaderinden bir şey değiştirip değiştirmeyeceği yani bir fayda verip vermeyeceği kendisine sorulmuştur. Resûlullah (s.a.v) yapılan bu uygulamaların da Allah'ın kaderinden olduğunu⁶⁶ beyan etmiştir.

Hastalar yemek istemiyorsa bunda ısrar edilmemelidir. Nitekim Resûlullah (s.a.v) “Hastalarınızı yemeğe zorlamayınız, Allah Teâla onları yedirir ve içirir.”⁶⁷ hadisinde onlarda iştahsızlık durumu olabileceğini ancak endişe duymaya gerek

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 2: 1491; Buhârî, Tıb, 30; Müslim, Selâm, 92, 93, 94.

⁶² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23: 14793; Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmau'z-zevâ'id* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414), thk, Hüsâmeddin el-Kudsî, 2: 3870. (Hadis “hasen liğayrihi” olarak değerlendirilmiştir, bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, ilgili hadis 1. dipnot.)

⁶³ Buhârî, Tıb, 1; İbn Mâce, Tıb, 1.

⁶⁴ Tirmizî, Tıb, 2. (Hadis “hasen sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Tıb, 2.)

⁶⁵ Müslim, Selâm, 69.

⁶⁶ Tirmizî, Tıb, 21. (Hadis “hasen” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Tıb, 21.)

⁶⁷ İbn Mâce, Tıb, 4; Tirmizî, Tıb, 4. (Hadis “hasen ğarib” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Tıb, 4.)

olmadığını ifade eder. Bunun yanı sıra gereken durumlarda diyet uygulaması denilebilecek bir uygulamanın da tavsiye edildiği görülür.⁶⁸

Resûlullah (s.a.v) hasta kimsenin iyileşmesi için moralinin yüksek olmasına dikkat çeker. Hastalığın neticesi bakımından Müslüman için kazandıracağı faydalara yer verir.⁶⁹ Hasta ziyaretinde bulunmak,⁷⁰ hasta ile karşılaşınca ona dua etmek⁷¹ moralinin yüksek olması anlamına gelen psikolojik bir destektir.

Böylece tıpla ilgili hadislerde öncelikle kişisel ve toplumsal sağlığın korunması öncelenmiş, hastalık durumunda da hastalıkların tedavi edilmesine yönelik çeşitli prensipler öne çıkarılmıştır.

1.4. Tasnif Dönemi ve Sonrasındaki Eserlerde Tıp ve Tıbb-ı Nebevî Kavramının Kullanımı ve Literatür

Resûlullah'tan (s.a.v) nakledilerek tıp ve eczacılık alanına giren ve genel olarak Tıbb-ı Nebevî olarak adlandırılan bu alandaki hadislerle hadis kitapları içerisinde çoğunlukla tıpla ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Ancak bu hadisleri kader, edeb, akîka, siyer, megâzî, hayl, hacc, menâsik, cenâiz, salât, tefsir, selâm, rikâk, velime, et'ime ve eşribe bölümlerinde de görmek mümkündür.⁷²

H. II. asrın büyük bir kısmı ile III. asır ve IV. asrın ilk yarısı tasnîf dönemi olarak sayılabilir.⁷³ Özellikle bu dönem musanniflerinin tıpla ilgili hadisleri topladıkları başlıklar ve bu başlıklar altında yer verdikleri hadis sayıları önem arz etmektedir. Öncelikle Tasnif dönemi usul ve çeşitlerini hatırlamak açısından aşağıdaki şekil faydalı olacaktır.

⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38: 23180; Ebû Dâvûd, Tıb, 2; Tirmizî, Tıb, 1. (Hadis “hasen ğarîb” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadisin açıklaması, Tirmizî, Tıb, 1.)

⁶⁹ Buhârî, Merdâ, 1; Müslim, Birr, 52; Tirmizî, Cenâiz, 1.

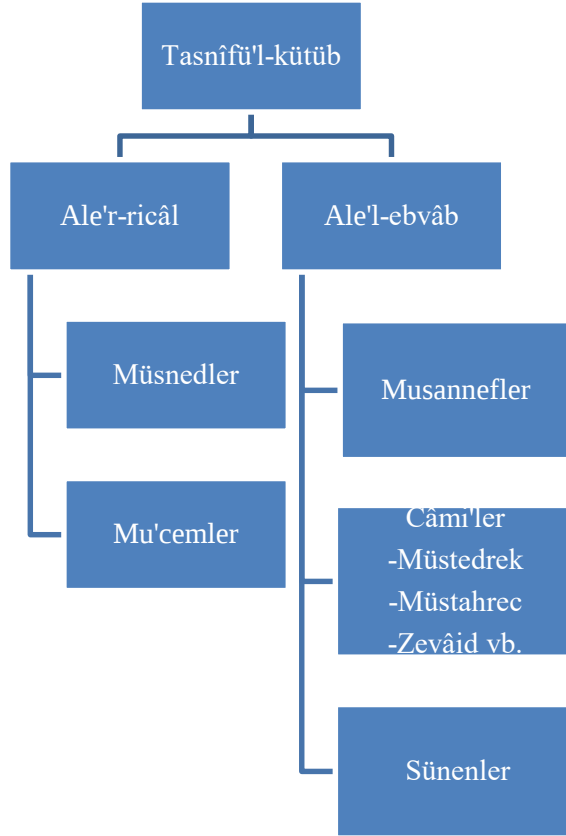
⁷⁰ Buhârî, Cenâiz, 2; Müslim, Selâm, 4-5; Tirmizî, Edeb, 45.

⁷¹ İbn Mâce, Tıb, 36. (Hadis “sahih” olarak değerlendirilmiştir, bkz. ilgili hadis 1. dipnot.)

⁷² Osman Oruçhan, *Hadis ve Bilim* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 459.

⁷³ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı* (İstanbul: İFAV Yayınları, 26. Bs, 2022), 44.

Şekil 1.1:Tasnîf Usulleri ve Eser Türleri⁷⁴

Tasnif dönemi eserleri genel olarak ale'l-ebvâb ve ale'r-ricâl olarak tasnif edilmiştir. Ale'r-ricâl yani söyleyen râvîlere göre tasnif edilmiş müsned türü eserlerde tıp ile ilgili hadisler dağınık şekilde yer almaktadır.⁷⁵ Aynı şekilde mu'cemler de bu özelliktedir. Bu sebeple bu tasnif grubu eserlerde tıpla ilgili rivayetleri tespit etmek zor olacaktır. Buna binâen müsned ve mu'cem eserlerin yer aldığı ale'r-ricâl usûle göre değil ale'l-ebvâb usûle göre tasnif edilmiş eserlerden bir kısmı tıp hadislerinin bulunduğu başlık, bâb ve hadis sayısı açısından değerlendirilecektir. Bu değerlendirme neticesinde hacimli hadis eser musanniflerinin, Tıbb-ı Nebevî teribini kullanarak bölüm ve bâb başlığına yer verip vermediğini, eğer yer vermişse bu hadislerin sayısını görmek mümkün olacaktır.⁷⁶

⁷⁴ İsmail Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, 45.

⁷⁵ Raşit Küçük, "Tıbb-ı Nebevî Literatürü Üzerine Bir Deneme", *İlim ve Sanat*, 1/3 (1985): 7.

⁷⁶ Verilen bu hadis sayıları çalışmada kullanılan baskılara/muhakkik sayımlarına göre verilmiştir.

Genel kabule göre ale'l-ebvâb olan musannef türü eserlerin ilki İmam Mâlik'in el-Muvattasi'dır. Ancak bu tarihten önce Tıbb-ı Nebevî adı altında bir eserden bahsedilmektedir. Tıbla ilgili hadislerin tek bir risâlede toplandığı bu ilk eserin Câbir b. Hayyân'a (ö. 148/755) ait et-Tıbbu'n-Nebevî ala Re'yi Ehl-i Beyt olduğu ifade edilirse de bu bilginin doğruluğu tam olarak aydınlatılabilmiş değildir.⁷⁷

Hakkında farklı bilgiler bulunan Câbir b. Hayyân çok yönlü bir âlim olarak bilinmektedir. Tıp, astronomi, matematik, felsefe gibi alanlarda çalışmaları olmakla birlikte özellikle kimya alanında çok önemli bir isim olarak kabul edilir. Ancak vefat tarihi h. 200 olarak verilmektedir.⁷⁸

İmam Mâlik'in (ö. 179/795) el- Muvatta'nda tıp başlığı yer almaz. "Kitâbu'l-ayn" bölümünde tıpla ilgili olarak değerlendirilebilecek "göz değmesini bozmak için abdest alma, göz değmesi için rukye, hasta ziyaretinin mükâfatı, hastalıktan Allah'a sığınma ve rukye okuma, hastayı tedavi etme, sıtma durumunda yıkanma, hasta ziyareti ve uğursuzluk" şeklindeki 7 bâb başlığında 18 hadis verilmiştir.⁷⁹ Ayrıca hacamatla ilgili "Kitâbu'l-İsti'zân" da 10. Bâb olan "kan aldırma ve kan alıcıya ücret verme" de 3 hadis ve "Kitâbu'l-câmî" (genel konular) başlığında tâuna dair 5 hadis verilmiştir.⁸⁰ Yine kaynaklarda erken dönem Tıbb-ı Nebevî eserlerinden Ebu'l-Hasan Ali b. Mûsa er-Rızâ'nın (ö. 203/818) Halife Me'mûn için yazdığı bir risaleye yer verilir.⁸¹ Bu risâle er-Risâletü'z-zehebiyye fi usûli't-tıb adı ile anılmaktadır.⁸²

Abdurrezzâk b. Hemmâm (ö. 211/826-27) el-Musannef'inde yine tıp ile ilgili bölüm açmamış, İmam Mâlik gibi çeşitli başlıklarda bu türde hadislerle yer vermiştir. "Kitâbü'l-Câmî" bölümünde bâbu'l-key' de dağlama ile ilgili,⁸³ hacamatla ilgili

⁷⁷ Mustafa Dönmez, "Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eserinin Tahkiki" (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 80.

⁷⁸ Mahmut Kaya, "Câbir b. Hayyân" içinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1992), 6: 533-537.

⁷⁹ Mâlik, *el-Muvatta*, 2: 938- 946.

⁸⁰ Mâlik, *el-Muvatta*, 2: 894- 897.

⁸¹ Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zünûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn* (İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1360), 2: 1095.

⁸² Ahmet Saim Kılavuz, "Ali er-Rızâ" içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1989), 2: 436-438.

⁸³ Abdurrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, 8: 20418- 20423.

“hicâme ve bu konuda gelenler” başlığında,⁸⁴ “meczûm”,⁸⁵ “ilaç olarak vasedilenler”⁸⁶ başlıklarının her birinde 6’şar hadis, “vebâ ve tâun” başlığında 10 hadis,⁸⁷ bâbü’r-rukye ve’l-ayn başlığında 20 hadis vardır.⁸⁸

İbn Ebî Şeybe’nin (ö. 235/849) el-Musannef’inde “Kitâbu’t-Tıb” bölümü altında 65 bâb, 335 hadis⁸⁹ vardır.

Elimizde bu alanda yazılmış en eski eser Endülüslü İbn Habîb es-Sülemî’nin (ö. 238/853) Muhtasâr fi’t-tıb (et-Tıbbu’n-Nebevî) eseridir.⁹⁰ Ancak bu müstakil eserdeki hadis sayısının elliye bile ulaşmadığı ifade edilir. Sonraki yüzyıllarda yazılan bu türdeki eserlerde ise yüzlerce hadis bulunmaktadır.⁹¹

Yine ale’l-ebvâb tasnif eserlerinden olan meşhur kütüb-i sitte eserlerinin çoğunda tıba dair kitap ve bab başlıkları yer alır. İmam Buhârî (ö. 256/ 870) el-Câmi’us-Sahîh’inde konuyla ilgili “Kitâbu’t-Tıb” bölümünü açmıştır. Burada 58 bâb 105 hadis bulunmaktadır.⁹² Ayrıca Kitâbu’l-merdâ” bölümünde de bazı hadisler yer alır. İmam Müslim (ö. 261/875) ise es-Sahîh’inde “Kitâbü’s-selâm” bölümünde⁹³ tıpla ilgili 21 bâb içinde 88 hadise yer vermiştir. Ebû Dâvûd (ö. 275/889) “Kitâbu’t-Tıb” da 24 bâb 71 hadis,⁹⁴ Tirmizî (ö. 279/ 892) “Kitâbu’t-Tıb” da 35 bâb 52 hadis⁹⁵ ve İbn Mâce (ö. 273/887) “Kitâbu’t-Tıb” da 46 bâb 114 hadise⁹⁶ sünenlerinde yer vermişlerdir. Nesâî’nin (ö. 303/915) es-Sünen’inde tıpla ilgili müstakil bir başlık bulunmamaktadır. Tıba dair hadisleri bazı bölümlerde görmek mümkündür. Örneğin “Kasame”

⁸⁴ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 8: 20724- 20729.

⁸⁵ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 9: 21252-21257.

⁸⁶ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 9: 21086- 21091.

⁸⁷ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 9: 21076- 21085.

⁸⁸ Abdurrezzâk b. Hemâm, *el-Musannef*, 9: 20676- 20695.

⁸⁹ Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe, *el-Musannef* (Riyad: Dâru Künûzu İşbiliye li’n-neşri ve’t-tevzi’, 1436), thk. Sâ’d b. Nâsir Abdülaziz Ebû Habîb eş-Şeserî, 13: 24958- 25288.

⁹⁰ Tahsin Görgün, “İbn Habîb es-Sülemî” içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 19: 510-513.

⁹¹ Osman Oruçan, 460.

⁹² Buhârî, Tıb, 1- 58.

⁹³ Müslim, Selâm, 39- 126.

⁹⁴ Ebû Dâvûd, Tıb, 1-24.

⁹⁵ Tirmizî, Tıb, 1- 35.

⁹⁶ İbn Mâce, Tıb, 1- 46.

bölümünde tabip olmayan kimsenin sebep olduğu zararı tazmin etmesi hadisi,⁹⁷ “hacamatçının ücretinin nehyi”⁹⁸ gibi bazı hadisleri yer alır. Ancak tek başlık altında değil dağınık hâlde olduğundan sayı olarak tespit edilememiştir.

Hâkim en-Nisâbü’rî’nin (ö. 405/ 1014) el-Müstedrek’inde “Kitâbu’t-Tıb” bölümü iki yerde vardır. İlk “Kitâbu’t-Tıb” bölümü 5 bâb altında 93 hadis⁹⁹ bulunurken, diğerinde bâblar bulunmayıp sadece 48 hadis vardır.¹⁰⁰ Ayrıca “Rukye ve Temâim” başlığı altında tedaviye dair 23 hadis bulunmaktadır.¹⁰¹

Bir kitabın başka bir hadis kitabı ile mukayese edilerek birincinin ikinci kitaptan fazla olarak bulundurduğu hadisleri bir araya getiren zevâid eserleri de ale’l-ebvâb usûle göre tasnif edilmiştir. Bu eser müelliflerinden olan Heysemî (ö. 807/1404) Mecme’u’-z-Zevâid’ de “Kitâbu’t-Tıb” bölümünde 58 bâb altında 216 hadise yer vermiştir.¹⁰² İbn Hacer ise (ö. 852/1448) Metâlibü’l-âliyye’de “Kitâbu’t-Tıb” bölümünde 29 bâb altında 78 hadis vermiştir.¹⁰³

Tasnif döneminin sonrası bu dönemdeki eserlere bağlı olarak oluşturulan eserler vardır.¹⁰⁴ Beğavî de bu müelliflerden biridir. Beğavî’nin (ö. 516/1122) Mesâbîhu’s-sünne’sinde “Kitâbu’t-Tıb ve’r-rukye” bölümü yer alır. 18 bâb altında 47 hadis bulunmaktadır.¹⁰⁵

Tüm hadisleri derleme yani cem’ niteliğinde olan İbnü’l-Esîr el-Cezerî’ye (ö. 606/ 1209) ait Câmî’u’l-usûl’de “Tıb ve Rukye” başlığına yer verilerek 4 bâb altında 115 hadis sıralanmıştır.¹⁰⁶

⁹⁷ Nesâî, Kasâme, 40.

⁹⁸ Nesâî, Büyü, 94; Sayd ve’z-zebâih, 15.

⁹⁹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 4: 7423- 7516.

¹⁰⁰ Hâkim en-Nisâbü’rî, *Müstedrek*, 4: 8205- 8265.

¹⁰¹ Hâkim en-Nisâbü’rî, *Müstedrek*, 4: 8266- 8288.

¹⁰² Ebü’l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid ve menbeu’l-fevâid* (Kahire: Mektebetü’l-Kudsî, 1414), thk. Hüsâmettin el-Kudsî, 5: 8275-8490.

¹⁰³ Ebü’l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü’l-Âliye bi-zevâidi’l-mesânidi’s-semâniye* (byy: Dâru’l-Âsime li’n-neşri ve’t-tevsi’, 1419), 11: 2440- 2517.

¹⁰⁴ İsmail Lütfî Çakan, 142.

¹⁰⁵ Ebü Muhammed el-Hüseyn b. Mes’ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ’ el-Beğavî, *Şerhu’s-sünne* (Beyrut: el-Mektebü’l-İslâmî, 2. Bs, 1403), thk. Şuayb el-Arnaût, Muhammed Züheyr eş-Şâviş, 12: 3225- 3271.

¹⁰⁶ Mecdüddîn Ebü’s-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-usûl li-ehâdisi’r-Resûl* (byy: bty), 7: 5626- 5740.

Yine derleme niteliğindeki eserlerden, Ali el- Müttâkî'nin (ö. 975/1567) *Kenzü'l-ummâl*'inde ط harfinde 569 hadise yer verilmiştir.¹⁰⁷

Yukarıda yer verilen eserler ve müellifleri bulundukları alanın en meşhurları olarak bilinmeleri sebebiyle değerlendirmeye alınmıştır. Bu sıralananlar dışında da pek çok hadis eseri mevcuttur. Ancak bu örnekler belli bir izlenim edinmeye yetecektir. Yukarıda sıralanan bilgiler tablo 1.1' deki şekilde genel olarak değerlendirilebilir.

Eserlerinde tıpla ilgili bölüm açmayan sünen sahibi müellifler de vardır. Nesâî'nin kütüb-i sittedeki süneninin bunlardan biri olduğu ifade edilmişti. Onun dışında Sa'îd b. Mansûr el-Mervezî (ö. 227/842), Dârimî (ö. 255/869), İbn Huzeyme (ö. 311/923), Dârekutnî (ö. 385/995), Beyhakî (ö. 458/1066) de eserlerinde tıp bölümü açmayan müelliflerdendir.¹⁰⁸

Yukarıda verilen bilgiler değerlendirildiğinde görüleceği üzere tasnif dönemi eserlerinde ve daha sonra bu eserlere dayalı olarak ortaya konulan eserlerde çoğunlukla “Tıp” bölümü yer alır ancak “Tıbb-ı Nebî” ya da “et-Tıbbu'n-Nebevî” kavramını bölüm ya da başlık olarak kullanan bir musannif görülmemektedir. Bu da musanniflerin böyle bir terkihi özellikle vurgulamağa ihtiyaç hissetmediğini ve Resûlullah'ın (s.a.v) hayatından bu alana dair hadisleri sadece “Tıp” başlığı altında vermeyi yeterli gördüklerini ortaya koymaktadır. Hatta bazı musannifler bu başlığı da açmayıp diğer başlıklar altında bu hadisleri vermişlerdir. Ayrıca hadis alanındaki eserlerin şerhini yapan şârihlerin çoğu da

¹⁰⁷ Ali el-Müttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl* (byy: Müessesetü'r-Risâle, 5. Bs, 1401), thk. Bekrî el-Hayyânî- Saffet es-Sekâ, 10: 28072- 28640.

¹⁰⁸ Veli Atmaca, “Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi, 52.

Tablo 1.1: Bazı Musannef Eserler ve Tıpla İlgili Hadislerin Yer Aldığı Bölüm, Bâb ve Hadis Sayısı

MÜELLİF	ESER	BÖLÜM	BÂB SAYISI	HADİS SAYISI
İMAM MÂLİK	el-Muvatta	Kitâbu'l-ayn	7	18
		Kitâbu'l-İsti'zân	1	3
		Kitâbu'l-câmî'	1	5
ABDURREZZÂK B. HEMMÂM	el- Musannef	Kitâbü'l-Câmi'	6	54
İBN EBÎ ŞEYBE	el- Musannef	Kitâbu't-Tıbb	65	335
BUHÂRÎ	es-Sahîh	Kitâbu't-Tıbb	58	105
MÜSLİM	es-Sahîh	Kitâbu's-Selâm	21	88
EBÛ DÂVÛD	es-Sünen	Kitâbu't-Tıbb	24	71
TİRMİZÎ	es-Sünen	Kitâbu't-Tıbb	35	52
İBN MÂCE	es-Sünen	Kitâbu't-Tıbb	46	114
HÂKİM	el-Müstedrek	Kitâbu't-Tıbb	66	221
BEĞAVÎ	Şerhu's-Sünne	Kitâbu't-Tıbb	18	46
İBNÜ'L-ESÎR	Câmi'u'l-Usûl	Kitâbu't-Tıbb	4	115
İBN HACER EL-ASKALÂNÎ	el-Metâlibu'l-Âliye	Kitâbu't-Tıbb	29	78
ALÎ EL-MÜTTAKÎ EL-HİNDÎ	Kenzü'l-Ummâl	Tıb Maddesi		569

“Kitâbu't-Tıb” bölümü altındaki hadislerin şerhine geçmeden önce genel olarak tıp kelimesinin sözlük anlamına yer vermişlerdir. Tıbbı çeşitli kısımlara ayırmışlar ve kaynağına dair bazı izahlarda bulunmuşlardır. Şârihler de genel olarak Resûlullah'ın

(s.a.v) bu hadisleri için ayrıca Tıbb-ı Nebevî gibi bir terki b kullanmamışlardır.¹⁰⁹ Dolayısıyla gerek musannifler gerekse de şâri hler gibi hadis ilminde derinleşmiş kimselerin bu konuda söz sahibi olarak ortaya koydukları tutumları son derece önemlidir.

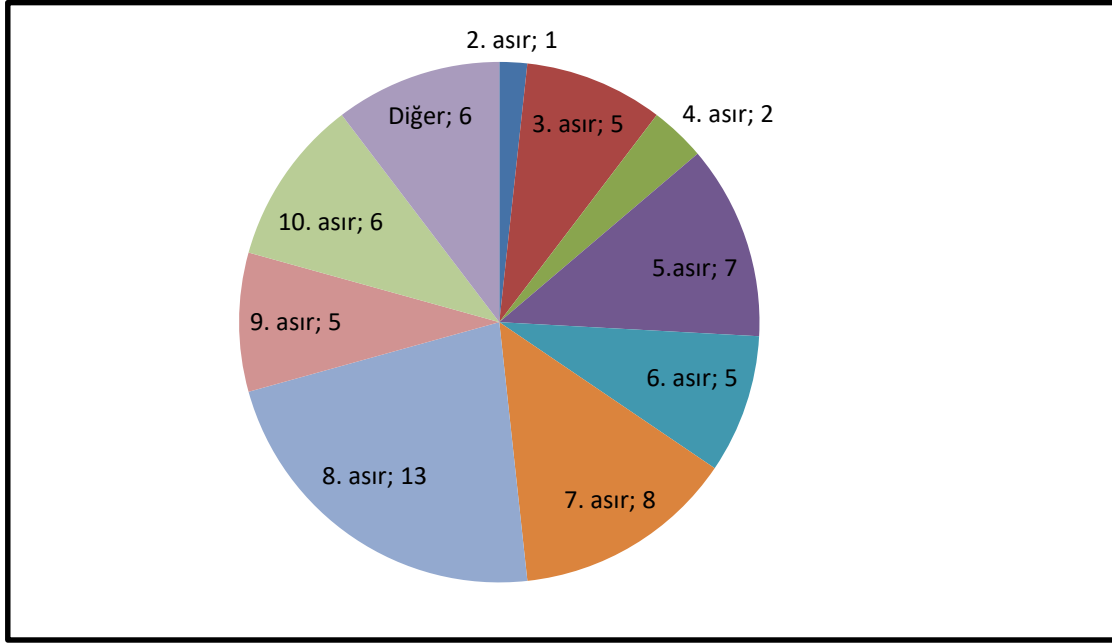
Tasnif dönemi musannifler Tıbb- Nebevî terki bine yer vermese de erken dönem bazı müellifler tıpla ilgili hadisleri bir kitap ya da risalede toplayarak ya bu terki bi ya da buna yakın tabirleri de eser ismi olarak kullanarak zamanla geniş bir literatür meydana getirmişlerdir. Bu edebiyatın doğuşu ve ortaya çıkışı ile ilgili yapılan güncel bir literatür çalışmasında 58 adet eser, müellif ve vefat tarihi ile birlikte verilmiştir.¹¹⁰ Bu tarihler h.148/755 ile başlayıp 1896 ile son bulur. Bunun yanında müellifi belli olmayan 4 eser ismi ve vefat tarihi bilinmeyen 11 müellif ve eser ismi verilmiştir. Ayrıca Şia'ya ait 3 eser ismi de yer almaktadır.¹¹¹ Ancak Şia'ya ait ilk iki eserin verilen listede tarih itibariyle en erken dönemde yazılan eserler olduğunu belirtmekte yarar var. Yani alanla ilgili en eski eserler Şia'ya ait görünmektedir. Dolayısıyla bu türün ilk temellerinin Şia tarafından atıldığı söylenebilir.

¹⁰⁹ Örnekler için Bkz. Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî, *A' lâmü'l-hadîs* (Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kurâ, 1409), thk. Muhammed Sad b. Abdurrahman, 3: 2107-2108; Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-Sahîhayn* (Riyad: Dâru'l-Vatan, bty), thk. Alî Hüseyin el-Bevvâb, 2: 394; Bedreddîn el-Aynî, *Umdetü'l-kârî*, (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, bty), 21: 229; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-bârî bi şerhi'l-Buhârî* (Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380-1390), thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, 10: 134; Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir Abdülmelik el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 7. Bs, 1323), 8: 360.

¹¹⁰ Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi (Bibliyoğrafya Denemesi), *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013): 53- 67.

¹¹¹ Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi, 67- 69.

Şekil 1.2: Tıbb-ı Nebevî Eser Sayısı ve Asırlara göre Dağılımı¹¹²

Bu literatür değerlendirildiğinde hadisçi kimliği ile öne çıkan eser sahipleri de vardır. Hatta Ebu'l-Ferec el-Cevzî'ye ait 4, İbn Kayyim el-Cevzî'ye ait 6, Süyûtî'ye ait 3 eser listede yer almaktadır. Bu müellifler dışında;

-İbnü's-Sünnî (ö. 364/ 975) et-Tıbbu'un-Nebevî¹¹³

-Ebû Nuaym el-İsfahânî (ö. 430/ 1038) Kitâbü Tıbbî'n-nebî¹¹⁴

-İbn Hazm (ö. 456/ 1064) Risâle fi't-Tıbbî'n-Nebevî

-Ziyâeddin el-Makdisî (ö. 643/1245) el-Emrâz ve'l-keffârât ve't-tıb ve'r-rukayyât (et-Tıbbü'n-nebevî, et-Tıb ve'r-rukayyât¹¹⁵

-Zehebî (ö. 748/1347), et-Tıbbu'n-Nebevî eseri ile literatürde yerlerini almışlardır.

¹¹² Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi: 53- 67.

¹¹³ Abdullah Aydın, "İbnü's-Sünnî", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 213.

¹¹⁴ Osman Tüner, "Ebû Nuaym el-İsfahânî", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 201- 204.

¹¹⁵ Mehmet Efendioğlu, "Ziyâeddin el-Makdisî", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 491-495.

Ayrıca bu çalışmada elde edilen neticeye göre daha önce de bu alanda müstakil eserler verilmiş olmasına rağmen tasnif dönemi ve onu takip eden V-X. asırlar arası olan Şerh ve Derleme döneminde Tıbb-ı Nebevî alanındaki müstakil eserlerde genel olarak et-Tıbbu'n-Nebevî şeklinde isimlendirmenin çok yaygın olduğu görülmektedir.¹¹⁶ Yer verilen eser listesi incelendiğinde bu tespitin yerinde olduğu görülür.

Tıp ve tıbb-ı Nebevî'ye dair muâsır literatürün değerlendirildiği bir diğer çalışmada ise “tabip tabakat eserleri, Osmanlı dönemi tıbb-ı nebevîleri, İslam tıbbı ve Tıbb-ı Nebevî üzerine Türkçe çalışmalar, tercüme edilmiş eserler, makaleler, tezler” gibi çeşitli başlıklar altında çok sayıda isim ve esere yer verilmiştir.¹¹⁷ Bu da alanla ilgili çalışmaların aynı zamanda sayıca artarak devam ettiğini göstermektedir. Ancak çalışmamızı yaptığımız Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde kitabına burada yer verilmemiştir. Büyük ihtimalle isminde Tıbb-ı Nebevî' ye dair bir vurgunun olmayışı sebebiyle bu kitap gözden kaçırılmış olabilir. Zaten çalışmaların sadece orada sıralanmış olanlarla sınırlı olmadığı da belirtilmiştir. Başka bir literatür tespit çalışmasında Gerçek Tıp kitabı güncel çalışmalar içinde yer almaktadır.¹¹⁸

1.5. Tıbb-ı Nebevî Eserlerinin Ortaya Çıkışı ve Hadislerinin Sıhhat Durumu

Tıbbıa dair eserler 2. asırdan itibaren görülmeye başlamış ilerleyen dönemlerde artarak devam etmiştir. Bu alana fazla ilgi gösterilerek çok sayıda eser meydana getirilmesinin altında çeşitli etkenler bulunmaktadır.

Daha önce ifade edildiği gibi gerek Kur'ân-ı Kerîm'de gerekse de hadislerde sağlığı ve canı korumaya dair prensipler yer almaktadır. Bu noktadan hareketle İslam âlimlerinden bazıları insan sağlığı ile direkt ilgili olan tıp ilmine dair bazı söylemlerde bulunmuşlardır. Tıbbı öğrenilmesi gereken ilimler arasında saymışlardır. Örneğin;

¹¹⁶ Veli Atmaca, “Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi, 53.

¹¹⁷ Veli Atmaca, “Tıp ve Tıbb-ı Nebevî Hakkında Muâsır Çalışmalar (Bibliyografya Denemesi), *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16/ 1, (2011): 45-70.

¹¹⁸ Bilgen Osman, “Tıbb-ı Nebevî Literatürü”, 451.

Şafî'ye (ö. 204/820) nisbet edilen “İlim ikidir: Ebdân ve edyân ilimleri.”¹¹⁹ Yine Tıbb-ı Nebevî alanında eser telif eden Süyûtî (ö. 911/1505), farz-ı ayn olan usûlûd-dîn ilimlerinin yanında farz-ı kifâye olan ilimler arasında tıp ilmini de saymıştır. Çünkü tıp ilminden beklenen netice sağlığın korunmasıdır, ibadetlerin yerine getirilmesi ve hayatın devamı için de insanın sağlığa ihtiyacı olduğunu¹²⁰ vurgulamıştır.

Bu gibi söylemlerin özellikle İslam tıbbına yönelik bir ilgiye sebebiyet verdiği söylenebilir. Tıbb-ı Nebevî'ye dair eserlerin ortaya çıkışında bir başka etken hadis ilmi ile meşgul kimselerin tıp alanında Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadis sünnetindeki uygulamalarını ortaya koyma düşünceleridir. Yani hadisçiler bu alanda da Resûlullah'ın (s.a.v) tavsiye ve fiillerini göstermek istemişlerdir. Başka bir etken ise bazı hekimlerin bu konulara dair buldukları hadisleri bir araya toplama gayretidir. Bu sebeple de tıbbı dair özellikle tedavi amaçlı olan bitki ve gıdalarla ilgili rivayetleri rahatlıkla alabilmişlerdir.

Bu eserlerin ilerleyen dönemde sayıca daha da artması ile ilgili öngörülen bir başka sebep ise şerh ve derleme döneminde çok sayıda ortaya çıkan Tıbb-ı Nebevî eserleri, farklı mezheplere mensup olan müelliflerinin tıp hadislerine ilgi duyması ile yazılmış olmasıdır. Onlar mensup oldukları mezhebin hadis ve sünnet anlayışı ile bu hadislere yaklaşmışlardır. Bu dönem eser müelliflerine bakıldığında birkaç Endülüslü Malikî ve Zahirî mezhebi mensubu âlimler bulunsa da çoğu âlimin Şafî' ya da Hanbelî mezhebine mensup olduğu görülmektedir.¹²¹

Çağdaş ilim adamlarından Fazlurrahman'a (ö. 1988) göre en önemli etken; tıbbı Hz. Peygamber'e (s.a.v) isnad ederek bu alanı manevileştirmektir.¹²² Yani tıbbı manevî bir nitelik kazandırarak bu alanla ilgili her şeyi Peygamberle (s.a.v) bütünleştirmek gibi bir yönelişin olduğu söylenebilir. Zaten eser isimlerinde özellikle Tıbb-ı Nebevî

¹¹⁹ Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh el-İsbehânî, *Hilyetü'l-evliyâ ve tabakâtü'l-asfiyâ* (Mısır: Matbaâtü'l-Saâdet, 1394/1974), 9: 142.

¹²⁰ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *İtmâmü'd-dirâye li kurrâi'n-nukâye* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405), thk. Şeyh İbrahim el-Acûz, 4.

¹²¹ Veli Atmaca, “Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi”, 71.

¹²² Fazlur Rahman, *İslam Geleneginde Sağlık ve Tıp Değişim ve Kimlik*, çev. Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 90-91.

terkibinin kullanılması da buna işaret etmektedir. Yine Fazlurrahman bu alandaki eserlerin çok sayıda olmasındaki amacın inananlar için tıbbı dinî anlamda bir değer verip, onu dini inancın tam ortasına yerleştirmek olduğudur.¹²³ Bu sebeple de bu alandaki eserlerin fazla arınmacı, aşırı dindar kimseler ile kelamcılara ait olduğunu ileri sürer.¹²⁴ Özellikle kelamcılarının ve onlar gibi düşünen âlimlerin peygambere iman esasını daha güçlü ve sağlam temele oturtma fikrinin olduğu¹²⁵ böylece peygamberliği daha makul ve umumî denebilecek bir zemine yerleştirerek onu çeşitli din ve kültürdeki kimseler için ikna edici bir tarzda açıklayarak İslam'ın çok daha geniş kitlelere ulaşmasının hedeflendiğidir.¹²⁶

Neticede bu eser türünün ortaya çıkışındaki etkenler ve bazı müelliflerin hadis dışında farklı alanlarda yetkin olmaları Tıbb-ı Nebvî türü eserlerdeki hadislerin sıhhat durumunu da önemli ölçüde etkilemiştir.

Bu alana ait çok fazla hadis bulunduğu muhakkaktır. Bunlar içerisinde sahih, hasen, zayıf olanlar bulunmakla birlikte mevzu olanlar da yer almaktadır. Nitekim mevzuat kitapları ya da halk arasında hadis olarak yayılmış bazı sözlerin yer aldığı eserler içerisinde tıpla ilgili olabilecek, özellikle yiyecek, içecek ve bitkinin adlarını içeren sözler bulunmaktadır. Bu sözlerle bazı örnekler vermek mümkündür;

- Acuru etle beraber yiyen cüzzamdan korunur.¹²⁷
- Peynir derttir, cevizle beraber yenirse şifadır.¹²⁸
- Yerin bitirdiği her şeyde hem dert hem de şifa vardır. Pirinç hâriç, onda dert bulunmaz.¹²⁹
- Mercimeğe devam edin, o mübarek mukaddestir. Onu yetmiş nebi mübarek saydı. Onların sonuncusu İsa b. Meryem'dir.¹³⁰

¹²³ Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, 96.

¹²⁴ Fazlur Rahman, *İslam Geleneğinde Sağlık ve Tıp*, 110.

¹²⁵ Şahin Efil, "Peygamberlik-Tıp İlişkisi", 762.

¹²⁶ Şahin Efil, "Peygamberlik-Tıp İlişkisi", 764.

¹²⁷ Ebü'l-Fazl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa fi'l-ehadisi'l-mevdûa* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417), 2: 185.

¹²⁸ Süyûtî, *el-Leâli'l-masnûa*, 2: 186.

¹²⁹ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 124.

- Patlıcan ne niyetle yenirse onun içindir.¹³¹
- Bala devam edin, nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun kimin evine bal varsa melekler onun için istiğfarda bulunur. Kim onu (şerbetini) içerse ondan bin dert gider bin şifa gelir. Bu şerbet onun içindeyken ölürse de ona ateş dokunmaz.¹³²
- Kur’ân’dan başka bir şeyle şifa isteyen Allah şifa vermez.¹³³
- Aşure günü sürme çeken kimsenin gözünde ebediyen remed (göz iltihabı) olmaz.¹³⁴
- Ey Ali! Azık hazırlayacağın zaman soğanı unutma.¹³⁵

Konuya dair bütün uydurmalara burada yer verilemeyeceğinden bu kadarı konunun ne kadar suistimale uğradığını göstermeğe yeterlidir.

Yapılan araştırmalara göre Tıbb-ı Nebevî alanı, gerek maddî çıkar sağlama gerekse de aşırı peygamber sevgisi amacıyla olsun en fazla hadis uydurulan ve istismar edilen alanlardan biri olmuştur.¹³⁶ Peygambere olan hissî gerekçelerle sahih olmayan bir hadisi herhangi bir değerlendirme yapmadan O’na atfetmek yanlış bir tutumdur.¹³⁷

Dindar hekimlerden de tıp alanındaki hadislerle ilgi duyanlar olmuştur. Ancak halk bu kimselerin öncelikle hekim oluşunu göz önünde bulundurmuş, verilen hadislerin sıhhatine dair herhangi bir araştırma merakında da olmamıştır. Nitekim çalışmamızın ikinci bölümünde hadislerini değerlendireceğimiz Aidin Salih de bu hekimlerden biridir.

Neticede bu alana ilgi duyup eser verenler arasında farklı ilim erbabının da bulunması ile içerisinde sahih ve hasen hadislerle birlikte çok sayıda zayıf, ciddî zayıf ve uydurma olan haberlerin yer aldığı büyük bir tür edebiyatı ortaya çıkmıştır.

¹³⁰ Radiyyüddin es-Sâğânî, *el-Mevzûât* (Dımeşk: Dâru’l-Me’mûn lit-türâs, 2. bs, 1405), thk. Necm Abdurrahman Halef, 67.

¹³¹ Sâğânî, *el-Mevzûât*, 71; Süyûtî, *Makâsıdu’l-Hasene*, 231.

¹³² Süyûtî, *el-Leâli’l-Masnûa*, 2: 203.

¹³³ Sâğânî, *el-Mevzûât*, 77.

¹³⁴ Sâğânî, *el-Mevzûât*, 77.

¹³⁵ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 384.

¹³⁶ Orhan Yılmaz, “Tıbb-ı Nebevî”, 130.

¹³⁷ Veli Aba, 266.

1.6. Resûlullah (s.a.v) Zamanındaki Bazı Tedavi Yöntemleri ve İlaçlar

Hiz. Peygamber'in (s.a.v) yaşadığı dönemlerde de insanlar sağlığı korumaya yönelik tedbir ve uygulamalara dikkat etmesine rağmen yine de hasta olmuşlardır. Bu hastalıkların da çeşitli isimleri hadislerde yer almaktadır.¹³⁸ Hasta olan kimseler hastalık süresi içerisinde doktora başvurmuş, hastaya gereken tedavi uygulanmış, ihtiyaç halinde çeşitli ilaçlar verilmiştir. Resûlullah (s.a.v) kendi yaşadığı döneme kadar içinde bulunduğu toplumda tıpla ilgili uygulamaları öğrenerek faydalı bilgileri kendi içtihat ve tecrübeleri ile bir araya getirmiştir. Bu bilgi birikimi daha sonra gelecek insanlara tavsiye ve öneri mahiyetinde değerlendirilebilecek bir miras olarak kalmıştır.¹³⁹ Tıbb-ı Nebvî hem Resûlullah'ın mirası hem de o günkü şifâ anlayış ve inancını, tedavi imkân ve usullerini bildirmesi bakımından tarihsel ve bilimsel bir ehemmiyete sahiptir.¹⁴⁰

O döneme ait tedavi şekilleri ve ilaçların ne olduğuna geçmeden önce bunların elde edilmesi ve uygulanmasında yaşanan coğrafi ve kültürel ortamın yanı sıra tecrübe ve eldeki imkânların dikkate alındığını belirtmek gerekir. Genel olarak hadis şarihlerinin de üzerinde durduğu husus bu uygulamaların büyük ölçüde tecrübeye dayalı uygulamalar olduğudur.¹⁴¹ Örneğin Zehebî (ö. 748/1348) *et-Tıbbu'n-Nebevî*'sinde, hacamat ve soğuk su ile sıtma hastalığındaki ateşin düşürülmesi şeklinde yapılan tedavide bunların Hicaz bölgesi gibi sıcak bölge halkına yönelik bir uygulama olduğunu belirtir.¹⁴² Yine Tıbb-ı Nebvî alanında eseri bulunan İbn Kayyim el-Cevziyye (ö. 751/1350) bazı tedavi metotlarına yönelik coğrafi ve kültürel bağlam üzerine çeşitli yerlerde vurgu yapar. Resûlullah'ın tavsiye ettiği ilaçlara dikkat edildiğinde bunların hasta olan kimsenin âdetine ve yaşadığı bölgeye muvafık ilaçlar olduğuna,¹⁴³ gıda ve

¹³⁸ Bu hastalıklar için Bkz. Veli Atmaca, "Hadislerde Sağlık ve Hastalık Anlamında Kullanılan Bazı Kavramlar", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 8/ 1, (2010): 83-105.

¹³⁹ Orhan Yılmaz, "Tıbb-ı Nebvî ve Bu Konudaki Bazı Hadislerin Değerlendirmesi", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (2017): 109.

¹⁴⁰ Veli Atmaca, "Tıbb-ı Nebvî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi (Bibliyografya Denemesi)", *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013): 46.

¹⁴¹ Hattâbî, *A'lamü'l-hadis*, 3: 2107-2108; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, 10: 134; el-Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, 8: 360.

¹⁴² Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, (Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1410), 53, 248.

¹⁴³ Şemseddîn Ebî Abdillâh İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1417), thk. Şuayb ve Abdulkadir el-Arnaût, 4: 108.

ilaçlardan yararlanma hususunda âdetlerin tesirinin bulunduğuna¹⁴⁴ dikkat çeker. Bu sebeple de kuyruk yağı ile tedavi uygulamasından bahsederken Resûlullah'ın sözlerini iki çeşide ayırmıştır. Bunlardan biri âmm yani umumî olup zamanlara, mekânlara, şahıslara ve durumlara göre değişmeyecek sözlerdir. Diğerisi ise hâs olup bu gibi durumlarda bu hitap Araplaradır diyerek tedavi amaçlı yapılan uygulama ve ilaçların umumî değil hususî olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁵

Konuyla ilgili olarak İbn Haldûn da (ö. 808/1406) tedavi konusunda bilinen usullerin vahiy yoluyla olmayıp Arapların bildiği âdetlerinden olduğunu ifade eder.¹⁴⁶

Coğrafi, kültürel bağlam ve âdet ve tecrübe nevinden olan bu tedavi yöntemleri arasında bal, hacamat, dağlama, çörek otu, kına, rukye, ateşli hastalık durumunda su ile harareti giderme, kanayan yaraya kül basma, telbine çorbası, hurmadan yapılan bazı yiyecekler, kuyruk yağı ve perhiz de vardır.

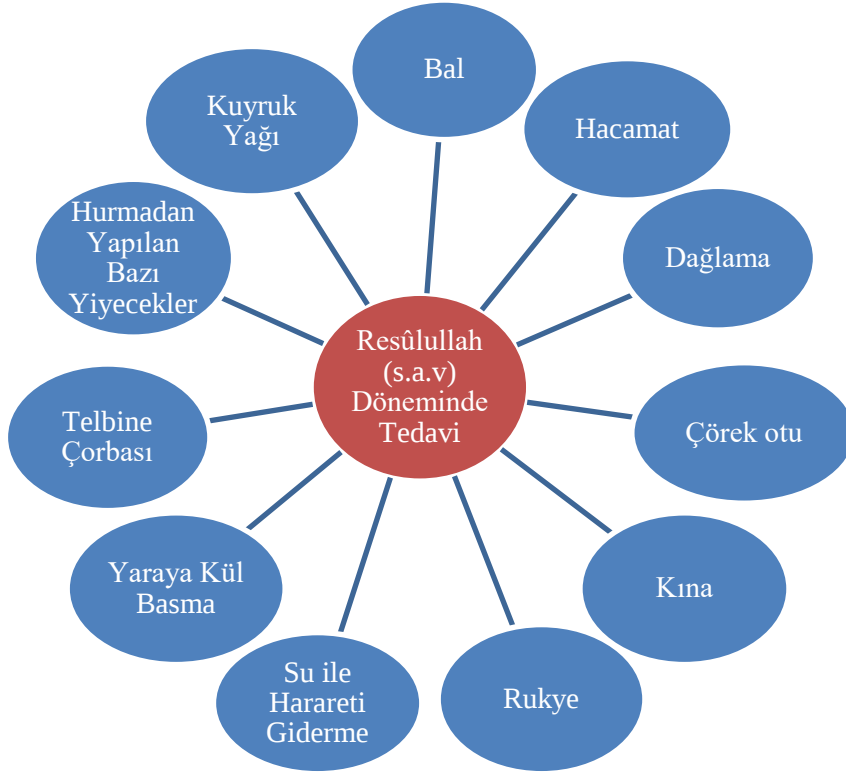
Hadislere genel olarak bakıldığında bu tedavi usullerini Resûlullah hem bizzat kendisi uygulamış hem de çevresindekilere tavsiye ederek gerektiğinde maddî tedaviye başvurulmasına önem vermiştir. Bu maddî tedavilerden bazıları dağlama, hacamat, kanama durumunda bir nevi tampon uygulaması olarak nitelendirilebilecek yaraya kül basma gibi usullerdir. Bunların dışında ilaç olarak kullanılan bal, çörek otu, hurma, kuyruk yağı, kına, gibi bitkisel ya da hayvansal ürünlerden yararlanılmıştır.

¹⁴⁴ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 110.

¹⁴⁵ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 66.

¹⁴⁶ Abdurrahman b. İbn Haldûn, *Kitâbü'l-İber ve divânü'l-mübtede ve'l-haber fî eyyâmi'l-arab ve'l-acem ve'l-berber ve men âserahüm min zevi's-se'nü'l-ekber* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401), 1: 651.

Şekil 1.3: Resûlullah (s.a.v) Dönemindeki Bazı Tedavi Usulleri ve İlaç Maddeleri

Bal

Tarihî süreç içerisinde insanlar balı hem gıda hem de ilaç olarak kullanmışlardır. Sadece Resûlullah (s.a.v) döneminde Müslümanlar tarafından kullanılmamıştır. Çok eski dönemlerden itibaren Yunan, Mısır, Asur hekimleri tarafından da çeşitli hastalıkların tedavisinde kullanılmıştır.¹⁴⁷

Resûlullah (s.a.v) tarafından tatbik edilen uygulamalar incelendiğinde yine balın tedavide kullanılan ilaçlar arasında öncelikli olduğu, bala ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Nitekim konu ile ilgili bir hadiste tedavi olmada kullanılan yöntem ve ilaçlardan en hayırlı olanları şeklinde sıralananlar arasında شَرْبَةُ عَسَلٍ / bal şerbeti de yer almıştır.¹⁴⁸ Diğerleri de hacamat ve dağlamadır. Resûlullah (s.a.v) bu sözüyle bunlara

¹⁴⁷ Mehmet Yaşar Kandemir, “Bal”, içinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 4: 552-553.

¹⁴⁸ Buhârî, Tıb, 4, 17; İbn Mâce, Tıb, 24.

dikkat çekmiş ancak tedavi usullerini sadece bu üçüyle sınırlamamıştır. Bu da başka şekillerle de tedavinin mümkün olabileceğini göstermektedir¹⁴⁹.

Balla ilgili hadisin şerhinde Hattâbî bu anlamda kullanılan ilaçların mahiyetine dair etkili bir izahta bulunmuştur. Hattâbî tıbbın iki kısma ayrıldığını belirtmiştir. Bunlar: Tıbbü'l-kıyâsî denilen Yunan tıbbıdır ve dünya coğrafyasında insanlardan çoğu bu tıbbı kullanmaktadır. Diğeri ise tıbbü't-tecârübî denilen Arap ve Hintlilerin kullandığı tecrübelerle dayalı tıptır. Resûlullah'ın (s.a.v) hastalıklarla ilgili beyan ettiği durumlara dikkat edildiğinde bu bilgileri içinde yaşadığı toplumdan elde ettiği söylenebilir. Ancak Nebevî bilgiye mahsus olup vahiy yoluyla kendisine ulaşan durumlar bundan istisnadır. Bu hususta Resûlullah'ın (s.a.v) bilgisi tabiplerin bilgisinin çok üstünde, akıl sahibi kimselerin hükmünden çok daha kapsamlıdır. Ardından bu durumların hangileri olduğunu da şöyle açıklamaktadır: “Teberrük nev'inden şifa için duada bulunması, birisini koruması için Allah'a dua etmesi, nefesi yani okuması gibi hususlarda kendisi Allah'ın koruması altında olduğu için söylediği ve yaptığı her şey doğru ve güzeldir.”¹⁵⁰ Dolayısı ile bu açıklama aşağıda verilecek diğer tedavi şekilleri ve ilaçları için de göz önünde bulundurulmalıdır.

Bir başka hadiste ise bir kimse Resûlullah'a (s.a.v) gelerek kardeşinin karnından rahatsızlığı olduğunu ve ne yapması gerektiğini sorar. Resûlullah (s.a.v) ona bal şerbeti içirmesini tavsiye eder. O kişi gider ve ikinci, üçüncü defa tekrar tekrar geri gelir ve düzelme olmadığını hatta diğer rivayette ishalin daha arttığını söyler. Resûlullah (s.a.v), “Allah doğru söyledi, kardeşinin karnı yalan söyledi” diyerek tedavi için bala devam etmelerini ister. Sonunda hasta iyileşir.¹⁵¹

Şerhlerde karnından rahatsız olan kimsenin hazımsızlık sebebiyle sıkıntısı olduğunu ve bu durumda en etkili ilacın bal şerbeti olduğu bu sebeple de o kişiye tavsiye edildiği belirtilmektedir. Ayrıca bu durumun Resûlullah'ın (s.a.v) o kişi için hususi duası ya da teberrükü nevinden olup herkes için geçerli bir durum olmadığı

¹⁴⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 231.

¹⁵⁰ Hattâbî, *A'lâmü'l-hadî*, 3: 2107-2108.

¹⁵¹ Buhârî, *Tıb*, 4; Müslim, *Selâm*, 91.

belirtilmiştir.¹⁵² Allah doğru söyledi sözünden maksadın فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ âyeti olduğu ifade edilmiştir. Bu ayet ve hadisin bu olaya husûsî olduğu yani bazı insanlarda ve bazı hastalıklarda şifa olduğu¹⁵³ şerhlerde ifade edilmiştir.

Hacamat

Emmek anlamına gelen حَمُّ kökünden türeyen hacamat¹⁵⁴ vücuttaki kanı belli bölgelerden fanus yardımıyla çekerek kan dolaşımını düzenlemek ve toksik maddeleri vücuttan uzaklaştırmak için uygulanan geleneksel bir tedavi yönteminin adı olmuştur.¹⁵⁵

Hacamatın ya da kan alarak tedavinin ne zaman nerede başladığı bilinmemekle beraber eski Mezopotamya, Mısır ve ön Asya uygarlıklarında bu yöntemin kullanıldığı bilinmektedir.¹⁵⁶ Hacamat cahiliye döneminden beri Arap toplumunda da uygulanagelen bir tedavi şeklidir.¹⁵⁷

Hadiste, tedavi olunanlar arasında hayırlı olarak sayılan üç şeyden biri de “شَرْطَةٌ/ hacamat âleti ile derinin yarılması” olarak geçen hacamattır.¹⁵⁸ Yani önceden de zaten var olan hacamat ile tedavinin bu hadis ile Nebevî onaydan geçtiği görülmektedir. Hacamat ile ilgili çok sayıda hadis vardır. Bunlar arasında vücutta hacamatın uygulanacağı yerler ve uygulama zamanı, hacamat yapana ücret verilmesi, oruçluyken hacamat uygulaması¹⁵⁹ gibi çok çeşitli rivayetler yer almaktadır. Zaten bu konuda oldukça fazla hadisin nakledilmesi hacamatın o dönemde o coğrafyada çok yaygın olarak uygulandığına işaret etmektedir. Resûlullah (s.a.v) başı ağrıdığına,¹⁶⁰ binekten düşüp ayağı incindiğinde¹⁶¹ ve ihramlıyken hacamat yaptırmıştır.¹⁶² O dönemde bu işi

¹⁵² Hattâbi, *A 'lâmü 'l-hadîs*, 3: 2110-2111.

¹⁵³ Şerefüddin Hüseyin b. Abdillâh et-Tîbî, *Şerhu't-Tîbî alâ Mişkâtü'l-Mesâbih* (Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1417), thk. Abdulhamid el-Hindâvî, 9: 2956.

¹⁵⁴ İbn Manzûr, *Lisânu 'l-Arab*, 12: 116-117.

¹⁵⁵ “Hacamat Faydaları Nelerdir? Kupa Tedavisi Nasıl Yapılır?”, (Erişim Tarihi 18.09.2024), <https://www.medicalpark.com.tr/hacamat-faydaları/hg-4086>

¹⁵⁶ Abdullah Köşe, “Hacamat” içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 422.

¹⁵⁷ Mahmud Nâzım en-Nesîmî, *Tıbb-ı Nebevî*, 3: 93.

¹⁵⁸ Buhârî, Tıb, 4, 17; Ebu Davud, Tıb, 3.

¹⁵⁹ Buhârî, Tıb, 11.

¹⁶⁰ Buhârî, Tıb, 15.

¹⁶¹ İbn Mâce, Tıb, 21.

¹⁶² Buhari, Tıb, 12, 14.

meslek olarak ücretle yapanlar da vardır. Resûlullah (s.a.v), Ebû Taybe isimli birine hacamat yaptırmış ve ücretini de vermiştir.¹⁶³ Bu sebeple hacamatın o dönemde ücretli olarak, meslek şeklinde icrâ edildiğini söylemek mümkündür. Ancak böyle yaygın şekilde uygulanan bu tedavi ile ilgili çeşitli uydurma sözlerde kaynaklarda yer almaktadır. Örneğin aç karnına hacamat daha faydalıdır.¹⁶⁴ Ya da kafa hacamatı unutkanlık getirir.¹⁶⁵ gibi.

Şerh kaynaklarında hacamatın tıbbî yönden de tanım ve faydalarına yer verilmiştir. Örneğin; hacamatın vücudun yüzeyini arındırıp temizlemeye yönelik bir yöntem olduğu bir de fâsd denilen bir yöntem bulunduğu, bunun vücudun derinliklerine nüfuz eden bir temizleme işlemi olduğundan bahsedilmiştir. Ayrıca hacamatın çocuklar ve sıcak ülkelerde yaşayan kimseler için uygun olduğu, hadislerde fâsd değil de hacamatın ifade edilmesinin Arapların da bu konuda hacamattan başka bir şey bilmediğini göstermektedir denilmiştir. Yine hacamat hem zaman hem mekân açısından sıcak olan yerlerdekilere daha faydalı olacak bir yöntemdir, fâsd denilen yöntem ise bunun tam tersi olan yerlerde yaşayanlara daha uygundur¹⁶⁶ şeklinde önemli bilgilere yer verilmiştir. Yukarıda Zehebî ve İbn Kayyim'in de bu uygulamanın Hicaz bölgesine mahsus bir uygulama olduğunu belirttikleri de ifade edilmişti.

Dağlama

Hadislerde كَيْ ve حَسْم olarak geçen bu kelime ateşle dağlamak anlamındadır.¹⁶⁷ Akan kanı durdurmak için ya da hasta olan bölgeyi ortadan kaldırmak amacıyla vücudun o kısmını kızgın bir metal parçasıyla yakmaktır.¹⁶⁸ Orta Asya, Çin, Hint tıplarında, ayrıca eski Yunan, Arap-İslam tıbbında da yaygın şekilde kullanılmıştır.¹⁶⁹ Dolayısı ile bu tedavi şekli hadislerde yer alan ve tedavi olunan şeyler içinde hayırlı

¹⁶³ Buhârî, Tıb, 13.

¹⁶⁴ İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tahir el-Makdisî, *Ma'rîfetü't-tezkire fî ehadîsi'l-mevdûa* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfî, 1406), thk. İmadüddin Ahmed Haydar, 253.

¹⁶⁵ İbn Kayyim el-Cevzî, *el-Menârü'l-münîf fî's-sahih ve'd-daif* (Riyad: Dâru Ataâtü'l-İlm, 4. Bs, 1440), thk. Yahya b. Abdullah es-Semmâlî, 1: 50.

¹⁶⁶ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 10: 151.

¹⁶⁷ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 12: 134.

¹⁶⁸ “Güncel Türkçe Sözlük”, (Erişim Tarihi 18.09.2024), <https://sozluk.gov.tr/>

¹⁶⁹ Halil Çiftçi, Ebru Çevik, Şahin Aksoy, “Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama” *Türkiye Klinikleri J Med Ethics* 13 (2005): 111.

olarak nitelendirilen usullerden biridir. Resûlullah (s.a.v) bu dağlama işinden hoşlanmadığını da belirtmiştir.¹⁷⁰ Ancak kendisi dağlama işinden hoşlanmasa da gerektiğinde bu tedaviden faydalanmıştır. Örneğin; Resûlullah (s.a.v), Übey b. Kâ'b' ı bir tabibe göndermiş, tabip de ondan bir damar kesip orayı dağlamıştır.¹⁷¹ Ayrıca Sa'd b. Zürâre'ye boğazındaki iltihap sebebiyle bizzat Resûlullah (s.a.v) tarafından dağlama yapılmıştır.¹⁷² Bir başka olayda ise Sa'd b. Muaz omuzundan okla yaralanmış, kanamanın durdurulması için yine Resûlullah (s.a.v) tarafından kendisine iki kere dağlama yapılmıştır.¹⁷³ Enes b. Mâlik Resûlullah (s.a.v) hayatta iken zâtü'l-cenb denilen bir hastalığı sebebiyle dağlama olmuştur.¹⁷⁴ Dağlamanın kişi için zor bir tedavi şekli olması sebebiyle hoş görülmeyp ancak ihtiyaç duyulduğunda da son olarak başvurulabilecek bir çare olduğu görülmektedir.

Çörek Otu

Aynen bal gibi tarihî süreç içerisinde yaygın olarak kullanılagelen tedavi amaçlı bir ilaç da çörek otu bitkisidir. Genelde bereketli tohum olarak isimlendirilmiştir. Resûlullah (s.a.v) ve İslam'ın ilk doğuş zamanlarında İran taraflarına ait bir isim olan “şûnîz” şeklinde bilinmektedir. Arapça olarak habbetü's-sevda, Farsça eş-Şûnîz, el-Kemûnu'l-esved ya da el-kemûnu'l-Hindî şeklinde kullanıldığı ifade edilmiştir. Yine bu tohumun eskiden de bilindiği bazı mukaddes kitaplarda ve Hipokrat gibi hekimlerin kitaplarında yer aldığı ve Arap tabipler tarafından da yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir.¹⁷⁵ Bazı kimseler habbetü's-sevdânın hardal ya da bittım denilen bir bitki olacağını da söylemiştir.¹⁷⁶

Hadiste الْحَبَّةُ السَّوْدَاءُ olarak geçen ve çörek otu şeklinde çevrilen bu bitkinin bir diğer adı الشَّوْنِيزُ/şûnîzdir.¹⁷⁷ “Habbetü's-sevdâ, sâm hâriç her derde şifadır. Sâm ise

¹⁷⁰ Buhârî, Tıb, 4, 17.

¹⁷¹ Müslim, Selâm, 73; Ebû Dâvûd, Tıb, 6.

¹⁷² İbn Mâce, Tıb, 24.

¹⁷³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 22: 14343; Müslim, Selâm, 75.

¹⁷⁴ Buhârî, Tıb, 26.

¹⁷⁵ Mahmûd Nâzım en-Nesîmî, *Tıbbu'n-Nebevî*, 3: 256.

¹⁷⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 237.

¹⁷⁷ Buhârî, Tıb, 7.

ölümdür.” buyurulmuştur.¹⁷⁸ Faydalarının çok olduğuna işaret etmek için “ölümünden başka her derde deva olduğu” belirtilen çörek otu tedavi için tavsiye edilmiştir. Şerhlerde bu umum lafızdan hususun kastedildiği, hiçbir bitkide tüm hastalıkları tedavi etmeye yarayacak böyle her şeyi şâmil, kapsamlı bir özellik bulunmadığı ifade edilmiştir.¹⁷⁹ Yine şerh kaynaklarında habbetü’-sevdânın tıbbî açıdan pek çok faydasına yer verilmiştir.

Bir başka rivayette hasta ziyaretinde bulunan bir sahâbî, hasta için siyah taneciklerin nasıl kullanılması gerektiğine dair bir ilaç tarifinde bulunur: Hastaya habbetü’s-sevdadan beş ya da yedi tane alıp ezilerek zeytinyağı ile karıştırılıp burun deliklerine damlatılmasını söyler. Ardından yukarıdaki hadisi nakleder.¹⁸⁰ Ancak burundan damlatılacak bu çörek otu karışımı hadiste değil sahabinin kendi önerisi olarak tavsiye ettiği bir tedavidir.¹⁸¹ Yani bu ilaç tarifini önceden bilmektedir.

Tıbb-ı Nebvî eseri müellifi Müstağfirî (ö. 432/1041) bu kitabında Abdullah b. Büreyde’den merfu şekilde “Muhakkak bu habbetü’s-sevdada şifa vardır.” hadisini nakletmiştir. Hadisin devamında, bunun ne olduğunu ve nasıl kullanacağını soran kimseye Resûlullah (s.a.v) bir tarif vermektedir. 21 tane tohum alarak bunların bir gece suda bekletilmesi şeklinde başlayıp detaylıca tarif edilen bir hazırlama şekli vardır.¹⁸²

Yine şerhlerde habbetü’s-sevdanın tüm hastalıklar için aynı şekilde kullanılamayacağı bazen tek başına, bazen karışım, bazen ezilmiş olarak ya da ezilmeden, bazen içilerek ya da burundan damlatılarak bazen de hasta olan yere sürülerek kullanılması mümkündür.¹⁸³ Tek başına sadece habbetü’s-sevdânın böyle mucize gibi algılanacak bir ilaç olmadığına dikkat çekilmekte dolayısıyla bu bitkiyi ne için ve ne şekilde kullanmayı bilmek son derece önem arz etmektedir.

Bu konuda gelen hadislerde çörek otunun fayda sağlayacağı belli bir hastalık türü de belirtilmemiştir.

¹⁷⁸ Buhârî, Tıb, 7; Müslim, Selâm, 88; Tirmizî, Tıb, 5.

¹⁷⁹ Hattâbî, *A’lâmü’l-hadîs*, 3: 2112.

¹⁸⁰ Buhârî, Tıb, 7.

¹⁸¹ Hattâbî, *A’lâmü’l-hadîs*, 3: 2114.

¹⁸² İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 10: 144.

¹⁸³ İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 10: 144.

Kına

Resûlullah (s.a.v) döneminde tedavi amaçlı kullanılan malzemelerden biri de kınadır. Hadis metinlerinde “الْحَنَاءُ” olarak geçmektedir. Resûlullah (s.a.v) çeşitli yara, çıban ve diken batması gibi durumlarda o bölgenin üzerine kına konulmasını istemiştir.¹⁸⁴ Kına yapraklarından elde edilerek macun şekline getirilmiş bir merhem olarak yaralı bölgenin ızdırabını azaltmak için tedavi amaçlı kullanılmıştır.¹⁸⁵

Rukye

Rukye sadece Resûlullah (s.a.v) zamanında değil câhiliye döneminde de yaygın şekilde yapılan bir tedavi şeklidir.

Hz. Peygamber’in (s.a.v) getirdiği tevhit temelli olan dinin esasları ile mücadele etmesi gereken alanlardan birisi de câhiliye dönemindeki tababet alanıydı. Bu alanın manevî tıp denilebilecek kısmı, içerisinde pek çok şirk unsurunu barındırmaktaydı. Tedavide kullanılan maddî ilaçlar açısından böyle bir inanç etkisi hissedilmez. Ancak hastalığın ortaya çıkma sebebi; cin, şeytan, fal, yıldızlar, sihir, büyü gibi usuller ve insanların üzerinde taşıdıkları nazarlık, muska gibi tevhit esası ile çelişen durumlar tevhide aykırıydı. Bu durum Hz. Peygamber’in (s.a.v) tebliğ, tebyin, tesis görevleri itibarıyla câhiliye tababeti ile belirgin bir şekilde ilgilenmesini gerektirmiştir.¹⁸⁶ Rukye de bu anlamda tehlikeli olabilecek yöntemlerden biriydi. Sahâbeden bir kimse câhiliyede rukye yaptıklarını, Resûlullah’a (s.a.v) bunun uygun olup olmadığını sorduklarını ifade eder. Resûlullah da (s.a.v) “Bana rukyelerinizi arzedin” diyerek onların okuduklarını dinler. Ardından içinde şirk unsuru bulunmayan rukyenin yapılmasında bir mahzur bulunmadığını beyan ederek bu uygulamaya izin verir.¹⁸⁷ Şirk içermeyen rukyeden maksadın Allah’tan başkasının adını zikretmeyip, yalnızca O’ndan iyileşmeyi istemektir. Nitekim Enes b. Mâlik, bir hasta ziyareti sırasında hastaya “sana Resûlullah’ın (s.a.v) rukyesi ile okuyayım mı” diyerek “اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ، مُذْهِبَ الْبَاسِ، اشْفِ أَنْتَ”

¹⁸⁴ İbn Mâce, Tıb, 29; Heysemî, 5: 8349.

¹⁸⁵ Muhammed el-Emîn el-Hererî, *Şerhu Sünen-i İbn Mâce* (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1439), 20: 353.

¹⁸⁶ Veli Atmaca, “Hadisler Çerçevesinde Tıbb-ı Nebevî’nin İnanç Boyutu Üzerine”, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 9: 2 (2011), 37.

¹⁸⁷ Müslim, Selâm, 64; Ebû Dâvûd, Tıb, 18.

لَا شَافِيَ إِلَّا أَنْتَ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا /Ey insanların Rabbi, sıkıntıyı giderirsin, Şâfi Sensin şifa ver, Senin şifandan başka şifa yoktur, şifa ver ki hastalık kalmasın.”¹⁸⁸ duasını okur. Resûlullah’ın (s.a.v) bizzat kendisi de rukye için dua okumuştur.¹⁸⁹ Bu dualarda şirk içermeyen duanın nasıl olacağı görülmektedir. Ayrıca yasaklanan rukyenin yılan ve cinlerle yapılan rukye olduğu, bunun Hintlilerden alındığı da beyan edilmiştir.¹⁹⁰

Ayrıca göz değmesine¹⁹¹ karşı rukye ile yani okuyarak tedavi yapılmıştır. Esmâ bint Umeys, Cafer b. Ebî Tâlip’ten olan çocuklarına çabuk nazar isabet ettiğini söyleyerek, onlara rukye yapmak için Resûlullah’tan (s.a.v) izin istediğinde, Resûlullah (s.a.v) da buna izin vermiştir.¹⁹² Yine akrep ve yılan sokmasına karşı rukye tedavisine müsaade edilmiştir.¹⁹³ Buna dair bir başka hadisi de kaynaklarda görmek mümkündür. Bir sefer sırasında sahabe Arap mahallelerinden birinin yakınından geçerken oradakilerin kendilerini misafir etmelerini isterler. Ancak mahalledekiler kabul etmezler. Aralarında rukye yapan kimse olup olmadığını sorarlar, liderlerini akrep soktuğunu ya da hastalandığını söyleyerek onu tedavi etmelerini isterler. İçlerinden biri o adamı Fatiha’yı okuyarak tedavi eder, adam iyileşir. Rukye yapan kimseye epeyce bir koyun verilir ancak o, Resûlullah’a (s.a.v) sormadan almak istemez. Resûlullah’a (s.a.v) gidip olayı anlattığında Resûlullah (s.a.v) bunu onaylar.¹⁹⁴

Su ile Harareti Giderme

Sıtma gibi ateşli hastalıklarda su ile serinletilerek vücut ısısının düşürülmesi ile tedavi edilmesi yine Resûlullah (s.a.v) zamanında uygulanan bir tedavi usulüdür. Hadiste hummanın cehennem ateşinden bir koruk gibi olduğu şeklinde bir benzetme yapılmış ve o ateşin su ile söndürülmesi istenmiştir.¹⁹⁵ Esma bnt. Ebu Bekir hummalı bir kadına su serpmiş ve Resulullah’ın bunu soğuk su ile serinletmelerini istediğini

¹⁸⁸ Buhârî, Tıb, 38.

¹⁸⁹ Müslim, Selâm, 49.

¹⁹⁰ el-Hakîm et-Tirmizî, *el-Menhiyyât* (Kahire: Mektebetü’l-Kur’ân li’t-tab’i ve’n-neşri ve’t-tevzi’,1406), thk. Muhammed Osman el-Huşet, 62.

¹⁹¹ Buhârî, Tıb, 35.

¹⁹² Humeydî, *Müsned*, 1: 328; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 45: 27470; Tirmizî, Tıb, 17; İbn Mâce, Tıb, 33.

¹⁹³ İbn Mâce, Tıb, 35.

¹⁹⁴ Müslim, Selâm, 65.

¹⁹⁵ Buhârî, Tıb, ; Müslim, Selâm, 78-81.

belirtmiştir.¹⁹⁶ Şerhlerde hasta kişinin durumuna göre bazı hummalarda su üzerine su dökülerek serinletilmesi bazılarında ise su içirilerek serinletilmesi gibi farklı uygulamanın olabileceği dolayısı ile su serpmeye şeklinde gelen hadisin umum değil de sadece ateşle beraber seyreden hususi durumlara uygun olduğu¹⁹⁷ belirtilmiştir. Sahabe, kendi memleketlerindeki Arap âdetlerine göre Resûlullah'ın (s.a.v) bu hitabının maksadını biliyordu. Hatta bu hitabın Medine halkı için yani orada görülen hummayla ilgili olduğu da ifade edilmektedir.¹⁹⁸

Yaraya Kül Basma

Resûlullah'ın (s.a.v) kızı Hz. Fâtıma, Uhud savaşı günü yaralanan babasına “ilk yardım” denilebilecek bir müdahalede bulunmuştur. Aslında bu da o dönemde bilinen bir kanama durdurma yöntemi olduğunu göstermektedir. Savaşta yüzünden yaralanan, dişi kırılan Resûlullah'ın (s.a.v) yüzündeki kanı kızı Fâtıma yıkarken, Hz. Ali de su döküyordu. Suyun kanı azaltmayıp bilakis arttırdığını gören Hz. Fâtıma bir hasır parçası alıp onu yakmış ve Resûlullah'ın (s.a.v) yarası üzerine bastırıldığında, kanama hemen durmuştur.¹⁹⁹ Kanın durdurulması için kül basılması eskiden de bilinen bir uygulamaydı.²⁰⁰ Demek ki önce suyla yaranın temizlenmesi ardından kanın durması için yaraya kül basılması gerekiyordu ve bu tedavi de tecrübeyle öğrenilmişti ve ihtiyaç hâlinde uygulanıyordu.

Telbine Çorbası ve Hurmadan Yapılan Bazı Yiyecekler

Resûlullah (s.a.v), ev halkından biri hastalığa dair bir kırınglık hissettiğinde, onlara çorba hazırlanmasını isteyerek, bunun yüzdeki kirin su ile yıkanarak temizlenmesi gibi hastalıkları da gidereceğini belirtmiştir.²⁰¹ Bu çorba kalp hastalıkları, hüznün ve sıkıntı gibi durumlar için de kullanılmıştır.²⁰² Şerhlerde bu çorbanın undan ya

¹⁹⁶ Buhârî, Tıb 28,

¹⁹⁷ Ebu'l-Hasen İbn Battal, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî* (Riyad. Mektebetü'r-Rüşd, 2. Bs, 1423), thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, 9: 461.

¹⁹⁸ Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil min hadisi's-Sahîhayn* (Riyad: Dâru'l-Vatan, byy), thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, 2: 186.

¹⁹⁹ Buhârî, Tıb, 27; Müslim, Cihâd, 101; Tirmizî, Tıb, 34.

²⁰⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 254.

²⁰¹ İbn Mâce, Tıb, 5.

²⁰² Buhârî, Tıb, 8.

da kepek ve baldan yapıldığı²⁰³ renginin beyazlığı ve yumuşaklığı sebebiyle süte benzetilerek telbîne denildiği ifade edilmiştir.²⁰⁴

Sa'd b. Ebî Vakkas'ın kalbinden hasta olması sebebiyle Resûlullah (s.a.v) onu işinde uzman olan tabib Hâris b. Kelede'ye gönderirken tedavide Medine'nin acve hurmasının çekirdekleriyle beraber ezilip yedirilmesini de tavsiye etmiştir.²⁰⁵ Göğüsle ilgili bazı hastalıklar için hurma ilaç olarak kullanılabilir. Bu hurmaların çekirdekleri ile ezilmesi ile bir nevi çorba gibi yumuşak bir gıda elde edilir ki bu da hastanın kolayca yudumlayacağı bir ilaçtır.²⁰⁶ Vecîe denilen bu ilaç süt ya da yağla ıslatılıp yumuşatılarak elde edilmiştir.²⁰⁷ Medine hurması ile sınırlandırılması Resûlullah'ın (s.a.v) onun için duası sebebiyle ya da hastanın mizacına bunun daha uygun olması sebebiyle olabilir.²⁰⁸

Kuyruk Yağı

Hadiste siyatik türü ağrı ile ilgili bir hastalığı ifade eden “عِزْقِ النَّسَا” için yaylada otlayan Arap koyununun kuyruk yağı kullanılmıştır. Bu yağın eritilip üçe bölünmesi ve her gün bir parçasının aç karnına içilmesi ile bu hastalık tedavi edilmiştir.²⁰⁹

Kuyruk yağı ile yapılan bu tedavi, vücut itibari ile oldukça kuru bir yapıda olan Araplar için uygundur. Bu yağla vücuttaki ağırlıklar atılır ve vücuttaki ağırlara faydalı olabilir. Arap koyununda fuzuli maddeler az olup otladığı bitkiler de bu tedavi için uygun maddeleri içermektedir.²¹⁰

Hz. Peygamber'in (s.a.v) tavsiye ettiği, uyguladığı ya da huzurunda yapıldığı zaman ses çıkarmadığı tedavi usulü ve ilaçlar 43 başlık altında toplanabilir. Bunların içinde hacamat, ismid, balla tedavi, sünnet olmak, dişleri fırçalamak, rukye, lavman,

²⁰³ Hattâbî, *A'lâmü'l-hadis*, 3: 2051; Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil*, 4: 283.

²⁰⁴ Ebû Zekeriyâ en-Nevevî, *el-Minhâc Şerhu Sahîh-i Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 2. Bs, 1392), 14: 203.

²⁰⁵ Ebû Dâvûd, *Tıb*, 12.

²⁰⁶ Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen*, 4: 224.

²⁰⁷ Şihabüddîn Ebu'l-Abbâs İbn Reslân, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud* (Mısır: Dâru'l-Felâh li'l-bahsi'l-ilmî ve tahkîki't-türâs, 1477), thk. Halid Rabad, 15: 587.

²⁰⁸ Tîbî, *Şerhu'l-Mişkât*, 9: 2859.

²⁰⁹ İbn Mâce, *Tıp*, 14.

²¹⁰ Abdullatif Bağdadî, *Nübüvvet Pınarından Sağlık Öğütleri Tıbb-ı Nebevî*, çev. Muhammet Uysal (İstanbul: Endülüs Kitap, 2. Bs, 2022), 53.

dağlama gibi uygulamalar sayılabilir. Bu gibi uygulamaların 42 tanesinin İslam öncesinde uygulandığı görülür.²¹¹ Resûlullah'ın (s.a.v) tedavi hususundaki uygulamaları kendi döneminde bilinen en üst seviyedeki uygulamalardır. Kendisi yaşadığı dönemdeki tedavi imkân ve yöntemlerinden gereğince istifade etmiştir.²¹² Yani yaşadığı coğrafya ve kültürel ortamdaki mevcut şartlardan yararlanmıştır.

Hız. Peygamber'in (s.a.v) amacı bu tavsiye ve uygulamaları, o güne kadar bilinmeyen bir şeyi gün yüzüne çıkarmak değildir. O gün için uygulanan usullerin meşruiyetine işaret etmek, uygun olmayanlardan sakındırmaktır. Hiçbir şey yapmadan tevekkülün olmayacağını, tedavi konusunda gerekli hassasiyetin gösterilmesi gerektiğini vurgulamaktır.²¹³ Bu çerçevede Hız. Peygamber'in (s.a.v) yaşadığı toplumun tıpla ilgili uygulamalarında üç şekilde duruşu vardır: İbka, ilga ve ıslah. Bunlardan ismid, çörekotu, bal, misvak, hacamat gibi uygulamalar dine aykırı olmadığı için uygulanmaya devam edilmiştir. İçki içerek tedavi olanlara izin verilmeyerek ilga edilmiş yani kaldırılmıştır. İslah denilebilecek durum da dua okuyarak tedavi etme uygulaması olan rukyenin şirk içeren unsurlardan arındırılarak, devamına izin verilmiştir ki bu da dine uygun hâle getirmektir.²¹⁴

1.7. Tıpla İlgili Hadislerin Bağlayıcılığı

Özel anlamıyla sünnet, Resûlullah'ın (s.a.v) söz, fiil ve takrirlerinin yani onaylama ve tasdiklerinin tamamını içine alan bir kavramdır.²¹⁵ Bu sebeple tıba dair hadisler de Resûlullah'ın (s.a.v) sünneti içerisinde yerini almıştır.

Âlimler arasında sünnetin Kur'ân'dan sonra ikinci kaynak olarak umumî bağlayıcılığı olmakla beraber bu bağlayıcılığın hangi hususta genel, hangisinde özel olduğuna ya da hangisinin yerel hangisinin evrensel olduğuna dair çeşitli ihtilaflar

²¹¹ Enbiya Yıldırım, "Dersimiz Hadis", 33. Bölüm, 27. 8. 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=WXRQfOqNGd0>

²¹² Diyanet TV, "Tıba Dair Hadislerin Değerlendirilmesi- Enbiya Yıldırım ile Dersimiz Hadis, 34. Bölüm", You Tube, 21 Kasım 2021, <https://www.youtube.com/watch?v=kOEB5hzqoHQ&t=16s>

²¹³ Kahraman, "Tedavi", 254-256.

²¹⁴ Enbiya Yıldırım, "Dersimiz Hadis", 34. Bölüm

²¹⁵ Komisyon, *Hadislerle İslam* (İstanbul: TDV Yayınları, 4. bs, 2020), 1: 129.

vardır.²¹⁶ İşte günümüzde bu ihtilafların en çok tartışıldığı alanlardan biri de tıp ile ilgili hadislerdir. Bu tartışmalar özellikle de ilaç mahiyetindeki bitkiler ve tedavi şekillerinden bahseden hadislerde düğümlenir. Hâlihazırda bunun çok sayıda örneğini görmek mümkündür. Toplumun genelinde Tıbb-ı Nebvî denince akla gelen ilk belki de tek husus tedavi amaçlı kullanılan hacamat, bal, çörek otu, kuyruk yağı, ûdî hindî, sinameki gibi usullerdir.

Çalışmamız açısından sünnetin kaynak değerine değinmek yerinde olacaktır. Bu sebeple öncelikle Hz. Peygamber'in (s.a.v) bilgi kaynaklarını doğru tespit etmek tıpla ilgili hadislerin kaynağı konusunda önemli ipuçları verecektir. Bu sebeple öncelikle Hz. Peygamber'in (s.a.v) Kur'ân dışında başka bilgi kaynağı var mıdır? sorusuna örneklerle cevap aranmalıdır.

Kur'ân-ı Kerim'in yani iki kapak arasında yazılı olan vahyin, Hz. Peygamber'in (s.a.v) en önemli bilgi kaynağı olduğunda asla şüphe yoktur. Bu konuda herkes aynı görüştedir. Bazı âlimler Hz. Peygamber'e (s.a.v) Kur'an dışında başka bir vahiy türü olduğunu kabul etmezler. Çoğunluğu oluşturan diğer grup ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) tek bilgi kaynağının Kur'ân vahyi olmadığını ifade ederek vahyi iki kısma ayırırlar: Vahyu'l-metlûv ve vahyu'l-ğayru'l-metlûv. Yani ilki okunan vahiy olan Kur'ân âyetleri diğeri ise tilâvet olunmayan ancak Hz. Peygamber'e (s.a.v) başka vasıtalarla ulaşan vahiy. Her ikisinin de çeşitli vasıfları kaynaklarda vardır.²¹⁷ Hem Kur'ân-ı Kerim'e hem hadis kaynaklarına müracaat edildiğinde Resûlullah'ın (s.a.v) başka bilgi kaynakları olduğu da görülmektedir. Kur'ân-Kerim'de çeşitli âyetler Resûlullah'ın (s.a.v) Kur'ân dışında vahiy aldığına delil gösterilmektedir.²¹⁸

Bu bilgi kaynaklarından biri âyette geçen “hikmet” kavramıdır. Şöyle ki:

وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا

²¹⁶ Saffet Sancaklı, *Hadis İnkârcılığı Hadis Karşıtlarının İddiaları ve Cevapları* (İstanbul. Rağbet Yayınları, 4. bs, 2022), 203.

²¹⁷ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî, *Meâlimü's-Sünen* (Halep: el-Matbaâtü'l-İlmiyye, 1351), 4: 298; Ebû Bekir es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Haydarâbâd: Lecneti İhyai'l-Mearifi'n-Nu'maniyye, bty), thk. Ebulvefa el-Afgânî, 2: 75.

²¹⁸ Geniş bilgi ve örnekler için Bkz. Muhammed Takî Osmânî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, 27-39.

“... Allah sana Kitap ve hikmeti indirdi. Bilmediğin şeyleri öğretti. Allah’ın senin üzerindeki fazlı ne büyüktür.”²¹⁹

Âyette kitap ile beraber Resûlullah’a (s.a.v) verilen (indirilen) bir hikmetten bahsedilmektedir. İndirilen kitabın Kur’ân-ı Kerim olduğunda ittifak vardır. Ancak Kur’ân’la beraber indirilen “hikmet” kelimesinin ne olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Tefsir kaynaklarında bu âyetteki “hikmet” kelimesine helâl ve haram²²⁰, sünnet²²¹, kitapta mücmel olarak zikredilen helâl-haram, emir-nehy, hükümler, vaad ve vaîd²²², kaza ve nasihat, öğüt²²³, ahkâm²²⁴, Kitab kelimesi olan Kur’an’dan sonra zikredildiği için onun fıkhi yani derinliği ve inceliği²²⁵ gibi çeşitli anlamlar verilmiştir.

Bu anlamlar da dikkate alınınca Hz. Peygamber’e (s.a.v) verilen hikmetin; Kurân âyetlerindeki hikmet ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) hikmetli davranışları, Onun Kur’ân vahyini merkeze alan ahlâkı, basireti, fesahati gibi manalara geldiği görülür.²²⁶

Ayrıca Tahrîm sûresi 3. âyette zikredilen bir hâdise vardır ki bu da Hz. Peygamber’in (s.a.v) başka bilgi kaynakları olduğunu kesinlikle ortaya koymaktadır. Şöyle ki;

وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَىٰ بَعْضِ أَرْوَاحِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ
فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَاكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعِلْمُ الْخَبِيرُ

“Nebî, eşlerinden birine bir gizli söz söylemişti.(O eş) bu sözü başkasına haber verince Allah da bunu peygambere bildirmişti, peygamber de bunu (o sözü ifşa eden

²¹⁹ (Kur’ân-ı Kerîm, Nisâ, 4/113).

²²⁰ Ebu’l-Hasan Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-tûras, 1423), thk. Abdullah Mahmud Şehhate, 1: 406.

²²¹ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şafîi, *Tefsîru’l-İmam eş-Şafîi* (Suûd: Dâru’t-tedmiriyye, 1427), thk. Ahmed b. Mustafa el-Ferrân, 2: 668.

²²² Ebû Ca’fer İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân an te’vîli âyi’l-Kur’ân* (Kahire: Dâru Hicr, 1422), thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, 7: 480.

²²³ Ebu’l-Leys es-Semerkandî, *Bahru’l-ulûm* (byy, bty), 1: 338.

²²⁴ Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-Tûrâs, 1422), thk. Ebû Muhammed b. Âşûr, 3: 384.

²²⁵ Ebû Bekir Abdülkâhîr el-Cürcanî, *Dercü’d-dürrer fî tefsîri’l-âyi ve’s-suver* (Umman: Dâru’l-fikr, 1430), thk. Tal’at Salah el-Ferhan, Muhammed Edîb Şekûr, 1: 525.

²²⁶ Bünyamin Erul, 562.

eşe) söyleyince o (eş), Bunu sana kim haber verdi?” dedi. (Peygamber de s.a.v) “Bana her şeyi bilen ve haberdar olan Allah haber verdi.” dedi.²²⁷

Resûlullah (s.a.v) eşi Hz. Hafsa’ya bazı şeyler söylemişti. Hz. Hafsa da bunları Hz. Âişe’ye anlattı. Allah Teâla durumu nebîsine haber verdi. Resûlullah da (s.a.v) Hafsa’yı çağırarak onun Âişe’ye söylediklerinin tamamını değil de sadece bir kısmını haber verdi.²²⁸

Bu âyette Allah Teâla’nın Resûlullah’a (s.a.v) eşinin o gizli sözü diğer eşle paylaştığı bilgisini verdiği görülmektedir. “Bunu sana kim haber verdi?” şeklinde soran eşe, Hz. Peygamber’in (s.a.v) “Bana her şeyi bilen ve haberdar olan Allah haber verdi.” diyerek bu haberi Allah’tan aldığı açık bir şekilde görülür. Ancak Kur’ân-ı Kerim tedkik edildiğinde bu bilginin geldiğini belirten “Eşin sırrı haber verdi ya da falancaya söyledi” gibi bir ihbar cümlesi tespit edilememektedir. Yani ihbar yapıldığı var ama ihbarın yapıldığı haber cümlesi bulunamıyor. Dolayısıyla bu durum Hz. Peygamber’in (s.a.v) Kur’ân dışında vahiy aldığını göstermektedir.²²⁹ Yani Allah ve Hz. Peygamber’in (s.a.v) arasındaki vahiy sadece Kur’ân değildir.

Hadislere bakıldığında Hz. Peygamber’e (s.a.v) Cebrâil’in (a.s) çeşitli haberler getirdiği görülür. Özellikle Cibrîl hadisi diye meşhur olan hadis bunun en belirgin örneğidir. Hz. Peygamber (s.a.v), sahabeleri ile beraber oturuyorken Cebrâil insan şeklinde gelerek iman, İslam, ihsanın ne olduğunu ve kıyametin ne zaman kopacağını sormuş; kıyamet alâmetlerine dair cevapları da alarak oradan ayrılmıştır. Ardından Hz. Peygamber (s.a.v) “Bu Cebrâil’dir, insanlara dinini öğretmek için geldi”²³⁰ buyurmuştur. Yine Cebrâil’in gelerek Resûlullah’a (s.a.v) namaz kılmayı fiilî olarak göstermesini ve namaz vakitlerini bildirmesini anlatan hadisler²³¹ ile bazı hadislerde geçen أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأُخْبِرُنِي / أَتَانِي جِبْرِيلُ فَأُخْبِرُنِي / Cibrîl bana geldi ve emretti...²³²

²²⁷ (Kur’ân-ı Kerim, Tahrîm 66/3).

²²⁸ Ebu’l-Hasan Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân* (Beyrut: Daru İhyâi’t-Türâs, 1423), thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, 4: 376.

²²⁹ Selçuk Coşkun vd, *Hadîse Dair Temel Sorular ve Cevaplar* (İstanbul: İFAV, 2022), 124-125.

²³⁰ Buhârî, İmân, 38; Müslim, İmân, 5.

²³¹ Ahmed b. Hanbel, 37: 22353; Buhârî, Mevâkıtı’s-salât, 1.

²³² Mâlik, Hac, 34.

gelerek haber verdi...²³³ أَتَانِي جِبْرِيلُ فَبَشَّرَنِي / Cibrîl bana geldi ve beni müjdeledi...²³⁴ şeklindeki ifadeler Resûlullah'ın (s.a.v) Cebrâil'den Kur'ân dışında da bilgi aldığını göstermektedir.

Resûlullah (s.a.v) için bir diğer bilgi kaynağı sâdık rüyaları olmuştur. Âyette “Allah, Resûlü'nün rüyasını doğru çıkardı...”²³⁵ buyurularak Mekke fethine dair Resûlullah'ın (s.a.v) rüyasına işaret edilmiştir. Yine Resûlullah (s.a.v) süt teyzesi Ümmü Haram'ın²³⁶ evinde uyumuş, uyandığında rüyasında kendisine ümmetinin gemiyle denizde seferler yapacağını arz edildiğini haber vermiştir. Ümmü Harâm da Resûlullah'dan (s.a.v) kendisine o seferlere katılması için dua etmesini istemiştir.²³⁷ Başka bir hadiste, vahyin başladığı günlerde Resûlullah'ın (s.a.v) gördüğü salih rüyaların sabahın aydınlığı gibi net ve belirgin olduğu ifade edilmektedir.²³⁸

Bu sıralanan örnekler dikkate alındığında Resûlullah'ın (s.a.v) bir peygamber olarak ilâhî bilgi kaynaklarına sahip olduğu görülmektedir. Ancak bunun yanında Kur'ân-ı Kerim'de “قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ” /De ki ben de sizin gibi bir beşerim, bana şüphesiz ki Rabbinizin bir tek ilah olduğu vahyediliyor.”²³⁹ gibi bazı âyetlerde Resûlullah'ın (s.a.v) aynı zamanda bir beşer olduğuna da vurgu yapılır. Dolayısıyla beşerin ihtiyaç duyduğu şeylere kendisinin de ihtiyaç duyması pek tabiidir.

Peygamber olmak insana ait özelliklerin kalkması anlamına gelmez.²⁴⁰ Nitekim Kâdî İyâz (ö. 544/1149) Resûlullah'ın (s.a.v) beşer oluşunu göz ardı etmemek gerektiği üzerinde durur: “Hz. Peygamber (s.a.v) ve diğer peygamberler de beşerdir. Beşere has olan durumlardan uzak değildirler. Hz. Peygamber (s.a.v) cismi, beden ve dış görünüşü itibarıyla insana özgü sıfatları taşır. O da musibetler, elemeler, hastalıklar çeker, çeşitli değişimlere maruz kalır. Bunların olması Onun için bir eksiklik değildir. Hz.

²³³ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 28: 16835.

²³⁴ Buhârî, Tevhîd, 33.

²³⁵ (Kur'ân-ı Kerim, Feth, 48/27).

²³⁶ Mehmet Yaşar Kandemir, “Ümmü Harâm”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 321-322.

²³⁷ Buhârî, Cihad,3; Müslim, İmâre, 160.

²³⁸ Buhârî, Bed'ül-Vahy, 1.

²³⁹ (Kur'ân-ı Kerim, Kehf, 18/110; Fussilet, 41/6).

²⁴⁰ Saffet Sancaklı, “Tıbb-ı Nebvî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi”, *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019): 356.

Peygamber de (s.a.v) bir insan olarak hasta oldu, şikâyetle bulundu, sıcak ve soğuktan etkilendi, açlık-susuzluk, öfke, can sıkıntısı, yorgunluk, yaşlılık-zayıflık gibi hâller yaşadı. Kâfir dişini kırdı, zehirlendi, kendisine sihir yapıldı, tedavi oldu, kan aldırıldı ve vefat etti. İşte insana özgü bu gibi durumların tümünü yaşadı, bunlardan kaçınmak mümkün değildir.”²⁴¹ diyerek beşerî yönün gereklerini gözden kaçırmamak gerektiğini ifade eder.

O hâlde, Hz. Peygamber’in de (s.a.v) resul olmanın yanı sıra aynı zamanda bir beşer olarak akıl, kıyas, zan, içtihat, istişare, toplum, kültür, görenek gibi başka bilgi kaynaklarına da sahip olması beklenir. Nitekim böyle olduğunun örnekleri kaynaklarda yer almaktadır.

Resûlullah’ın (s.a.v) vahiy alan ve vahyin yakın kontrolünde olan bir peygamber olduğunu çok iyi bilmekle beraber O’nun aynı zamanda beşer olduğunu da unutmadan aradaki dengeyi dikkatli kurmak gerekir. Beşer olması akıl ve cüzi ihtiyarisini de kullanmayı gerektirir. Hz. Peygamber (s.a.v), içtihat ve görüşlerinde beşer olarak doğruya ulaştığı gibi hata da yapabilir.²⁴²

Hz. Peygamber’in (s.a.v) bir beşer olarak başka bilgi kaynaklarından yararlandığına dair örnekler de kaynaklarda yer almaktadır. Bu örneklerden birinde; Resûlullah (s.a.v) “Ben beşerim, siz bana münakaşalarınızı (davalarını) getiriyorsunuz. Biriniz delil getirmede daha iyi olabilir. Ben de dinler ona göre karar veririm. Kime kardeşinin hakkından bir şey verirsem onu almasın. (Şayet alırsa) ona ateşten bir parça vermişimdir.”²⁴³ buyurur. Yani kendisinin de bir beşer olarak eldeki deliller ve kendi içtihadıyla davaları neticelendirip karara bağladığına işaret eder. Bu durum Resûlullah’ın (s.a.v) peygamberlik vasfına bir zarar vermeyip bilakis beşer olduğunu ve hata yapabileceğini ifade eder. Hakkında vahiy gelmeyen dava konularında kendi görüş ve içtihadına göre hüküm verdiğini örnekleme açısından önemlidir.²⁴⁴

²⁴¹ Kâdî İyâz, *eş-Şifa*, 2: 178.

²⁴² İbrahim Kutluay, “Tıbb-ı Nebevî’nin Vahiy Kaynakları”, içinde *Adana 2015 Uluslararası İslam ve Tıp (Tıbb-ı Nebevî Kongresi)*, editör Hasan Akkanat (Adana: 2015): 50.

²⁴³ Buhârî, *Ahkâm*, 20; Ebû Dâvûd, *Akdiye*, 7.

²⁴⁴ Saffet Sancaklı, “Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması”, 356.

Bu bağlamda hurmaların dölllenmesi ile ilgili hadis de ayrı bir öneme sahiptir. Râfî' b. Hadîc'den (ö. 73/692) nakledildiğine göre Nebî (s.a.v) Medine'ye geldi. Onlar hurmaları ıslah edip hurmaları döllendiriyorlardı. Resûlullah (s.a.v) “Ne yapıyorsunuz?” diye sorunca, “Biz bunu (döllendirmeyi) önceden de yapıyorduk” dediler. Resûlullah (s.a.v) “Belki de böyle yapmasanız daha iyi olur” dedi. (Çiftçiler) bu işi bıraktı, (hurmalar) meyvelerini döktü ya da azalttı. Bunu Resûlullah'a (s.a.v) söylediklerinde O da “Muhakkak ki ben bir beşerim. Size dininizden bir şey buyurursam onu hemen alın, size kendi re'yimden, görüşümden bir şey buyurursam muhakkak ki ben de bir beşerim.” buyurdu.²⁴⁵

Bu örnekte de Hz. Peygamberin (s.a.v) kendi zan ve tahminine dayanarak böyle bir fikir beyan ettiği görülmektedir. Ayrıca Müslim'in Sahîh'i'de ilgili hadisin Ebû Talha, Râfî' b. Hadîc, Enes'ten gelen tarikleri, “Dinî işlerde Resûlullah'a (s.a.v) uymanın vücûbiyeti, dünya geçimine dair şeylerde uymanın vacip olmaması” şeklinde bab başlığı altında toplanması dikkate şayandır.²⁴⁶

Bu hadis ile ilgili çeşitli görüşler belirtilmiştir. Konumuzla ilgili olan bu görüşlerden biri çağdaş âlimlerimizden Yusuf el-Karadâvî'ye (ö. 2022) aittir. Karadâvî, hurmaların dölllenmesi hadisinde Hz. Peygamber'in (s.a.v) bir beşer olarak tecrübe sahibi olmadığı bir alanda zanna dayanıp bir görüş beyan ettiğini, ancak kendisi tarım işlerinin pek olmadığı Mekke'de yetiştiğinden bu konuda bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Tarım konusunda tecrübeli olan Medinelilerin ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) bu görüşünü dinî bir gerek sayarak bu işi terk ettiklerini; sonuçta istenilen, daha önceleri tecrübe edilen neticeler hâsıl olmayınca onların da bunun bir zan olduğunu anladıklarını çünkü bunun teknik bir konu olup bu hususta Medinelilerin O'ndan daha tecrübeli oldukları için “Siz dünyanın işlerini daha iyi bilirsiniz” tavsiyesini aldıklarını ifade etmiştir. Netice olarak; işte ziraat, sanatkârlık ve tıp gibi alanlar dünya işlerindendir,

²⁴⁵ Müslim, Fedâil, 140.

²⁴⁶ Müslim, Fedâil, 139, 140, 141.

normal tecrübe gerektirir bu konularda uyulması gereken teşri bir sünnet yoktur.²⁴⁷ Şeklinde beyan etmiştir.

Resûlullah (s.a.v) bir beşer olarak kendi tecrübesiyle edindiği bilgilere de sahipti. Bir yerde erak ağacının²⁴⁸ meyvelerinden toplayan sahâbelere siyah olan meyveleri toplamalarını, onların daha lezzetli olduğunu söylemesi üzerine yanındakiler koyun otlattınız mı diye sorarak bu meyveyi daha çok çoban olanların, dağda bayırda gezenlerin tecrübesi ile biliyor olduğuna işaret etmişlerdir. Resûlullah da (s.a.v) çobanlık yapmayan peygamber yoktur diyerek bu soruyu yanıtlamıştır.²⁴⁹ Resûlullah (s.a.v) içinde yaşadığı toplumun tecrübe, gelenek ve âdetlerinden fazlaca istifade etmiştir. Kendi döneminde yaşadığı toplumda uygulanan bazı usul ve uygulamalardan İslam’a uygun olanlarını aynen kabul etmiştir. Bazılarını yasaklamış bazılarını ise İslam’a uygun hâle getirmiştir.²⁵⁰

Resûlullah’ın (s.a.v) çevre kültürlerden faydalandığını da görmek mümkündür. Bu konuda Resûlullah’ın (s.a.v) ğıyleye (غيلة) yani bebeğini emziren kadınla eşinin ailevî münasebette bulunmasına dair hadis de dikkat çeker. Ğıyleyi yasaklamayı düşünen Hz. Peygamber (s.a.v) , Rum ve İranlıların bunu yaptıkları halde çocuklarına bir zarar gelmediğini görerek bundan vazgeçtiğini belirtmiştir.²⁵¹

Hz. Peygamber’in (s.a.v) beşer olarak bir başka bilgi kaynağı da sahabeleriyle yaptığı istişarelerdir. Nitekim Resûlullah (s.a.v) çok defa onlarla fikir alış-verişinde bulunmuş, muvafık gördüklerini de uygulamıştır. Örneğin; Resûlullah (s.a.v) , Bedir savaşı sonrası esir alınan kimselerin durumuyla ilgili Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer’e bu konudaki fikirlerini sormuş, Hz. Ebû Bekir’in görüşünü uygun bulmuştur.²⁵²

²⁴⁷ Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 312-313.

²⁴⁸ Diş temizliğinde kullanılan misvakın elde edildiği ağaçtır. Üzüm salkımı gibi olan nohut büyüklüğünde kırmızı meyveleri vardır. Meyve olgunlaştıkça rengi siyaha dönmektedir. (Turhan Baytop, “Misvak” içinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30: 190-191.

²⁴⁹ Buhârî, Ehadîsü’l-enbiya, 32; Et’ime, 50.

²⁵⁰ Bünyamin Erul, 571.

²⁵¹ Mâlik, Radâ, 16; Müslim, Nikâh, 140.

²⁵² Müslim, Cihad, 58.

Resûlullah'ın (s.a.v) hayatından tespit edilen bu örnekler O'nun tek bilgi kaynağının sadece Kur'ân-ı Kerim olmadığını başka bilgi kaynaklarından da yararlandığını söylemek mümkündür.

O hâlde; Resûlullah'ın (s.a.v) hadis ve sünnetinin bilgi kaynakları ilâhî ve beşerî olarak ikiye ayrılabilir.²⁵³ İlâhî olanlar Kur'ân-ı Kerim, Cebrâîl, hikmet ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) rüyalarıdır. Beşerî olanlar ise Hz. Peygamber'in (s.a.v) kendi içtihatları, kıyas, akıl, zan, tahmin, yaşanan toplum, mizaç, kültür, gelenek, tecrübe, sahabe görüşü ve içtihadı şeklinde sıralanabilir.²⁵⁴

Tıpla ilgili tedavi içerikli hadislerin kaynağını tespitinde Resûlullah'ın (s.a.v) en yakınındaki isimlerden biri olan Hz. Âişe'ye yeğeni Urve'nin sorduğu bir soru ve aralarındaki muhavere dikkati çekmektedir. Urve teyzesine hitaben “Teyzeciğim senin anlayışına (fıkıh bilgine) şaşırmıyorum. Çünkü o, Resûlullah'ın (s.a.v) eşi, Ebû Bekir'in kızıdır diyorum. Yine senin şiir bilgine de Ebû Bekir'in kızısın diyerek şaşırmıyorum. (Çünkü Ebû Bekir bu konuda) insanların en bilgili olanıydı. Fakat senin tıp ile ilgili bilgilerine şaşıyorum. Bu ilim neredendir? deyince Hz. Âişe onun omuzuna dokunarak “Urveciğim, Resûlullah (s.a.v) ömrünün son günlerinde hasta idi. Her yerden Arap heyetleri (ziyarete) gelirdi. Çeşitli tavsiyelerde bulunurlardı. Ben de bunlarla Resûlullah'ı (s.a.v) tedavi ederdim. Benim tıp bilgim buradan gelir.”²⁵⁵ cevabını vermiştir. Şuayb el-Arnaût, bunun sahih bir haber olduğunu söylemiş ancak rivayetin bu senedinde zayıf biri olduğunu belirtmiştir, bazılarına göre ise bu kişinin münker hadislerinin bulunduğunu söylediklerini ifade etmiştir. Ancak rivayetin bir başka lafız ve sahih senetle gelmiş olan şeklinde de bu haberin doğruluğunun ortaya çıktığını belirtmiştir.²⁵⁶ Hişâm b. Urve, babasından “Resûlullah'ın (s.a.v) hadislerini, fıkıhı, câhiliye dönemi olaylarını, şiir ve tıbbı Hz. Âişe'den daha iyi bilen biri ile bir arada bulunmadım²⁵⁷ dediğini, ardından “Teyzeciğim, tıbbı nerden öğrendin” deyince de O,

²⁵³ Bünyamin Erul, “Hadis Problemleri”, içinde *Hadis El Kitabı*, ed. Zişan Türcan (Ankara: Grafiker Yayınları, 3. bs, 2021), 558.

²⁵⁴ Bünyamin Erul, 558-576.

²⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, 40: 24380.

²⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, 40: 23380, 4 numaralı dipnot.

²⁵⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, 1/56.

كُنْتُ أَسْمَعُ النَّاسَ يَنْعَثُ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ فَحَفِظْتُهُ /insanlardan kimileri birbirine (ilaçları) methedip övüyordu ben de hemen (onları) ezberliyordum.²⁵⁸ diyerek tıbbı dair bilgisinin kaynağını belirtmiştir.

Tarihçi ve sosyolog olan İbn Haldûn (ö. 808/1406) o dönemdeki tıp uygulamalarını kaynak ve bağlayıcılık açısından şöyle değerlendirir: “Badiyelerde yaşayan kimselerin tıbbı genellikle az, yetersiz bir tecrübeye dayalı, kendilerine miras yoluyla aktarılan yaşlı kadın ve erkeklerin yaptığı uygulamalardı. Belki kimileri bu iş için doğru usuller olsa da bunlar tabî kanunlara bağlı olmamakla beraber mizaca uygun değildi. Arap tıbbının çoğu bu şekilde idi ve onların içinde Hâris b. Kelede gibi tabipler de vardı. Şeriata dair kitaplarda bahsi geçenler bu kâbildendir. Vahiy yoluyla olmayıp Arapların bildiği âdetlerindendi.”²⁵⁹

Kaynağı açısından değerlendirilen hadisler bağlayıcılık konusunda da ele alınmıştır. Gerek hadis gerekse de fıkıh âlimleri sünnetin çeşitli tanımlarını yapmış ve sünneti, teşrî yönünden, bağlayıcı olup olmaması açısından farklı gruplara ayırmışlardır.²⁶⁰ Yapılan çok sayıda farklı görüş ve değerlendirme içerisinde Şah Velîyyullah ed-Dihlevî’nin (ö. 1176/ 1762) görüşü en kapsayıcı ve konuyu makul çerçevede izah eder biçimdedir. Şah Velîyyullah, Resûlullah’tan (s.a.v) nakledilen hadisleri iki kısma ayırmıştır:

1. Risâletin tebliği ile ilgili olanlar; “وَمَا آتَاكُم الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا” / Resûl size neyi verirse onu alın, sizi neden yasaklarsa ondan uzak durun”²⁶¹ âyetiyle belirtilen kısımdır ki, melekût âlemi, ahiret ve gayba dair olanlar, şer’î hükümler ve ibadetlerin yapılma şekli bu kısımdadır. Bunlarla ilgili olarak Resûlullah’ın (s.a.v) içtihadının da vahiy gibi olduğunu beyan eder.

²⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, 40: 24380; Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh el-Âcurrî, *eş-Şerîât* (Riyad: Dârü’l-Vatan, 2. bs, 1420), 5: 2412; Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk el-İsfahânî, *et-Tıbbu’n-Nebevî* (byy: Dâru İbn Hazm, 2006), 1: 301.

²⁵⁹ Abdurrahman b. İbn Haldûn, *Kitâbü’l-İber ve divânü’l-mübtede ve’l-haber fî eyyâmi’l-arab ve’l-acem ve’l-berber ve men âserahüm min zevi’s-şe’nü’l-ekber* (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1401), 1: 651.

²⁶⁰ Bu görüşler için bkz: Yusuf el-Karadâvî, *Sünnetin Anlaşılmasında Yöntem*, 315-340, Saffet Sancaklı *Hadis İnkârcılığı*, 207-209, *Hadislerle İslam*, 1: 135-136.

²⁶¹ (Kurân-ı Kerim, Haşr, 59/7).

2. Risâletin tebliği ile ilgili olmayanlar; Resûlullah (s.a.v) “Size dininizden bir şey emredersem onu hemen alın, kendi görüşümden bir şey emredersem ben ancak bir beşerim.” buyurmuştur.²⁶² Tıp ile ilgili hadisler, tecrübeye dayanan hususlar, ibadet olarak değil âdet olarak yaptığı işler, o gün cüz’î bir maslahat için yaptığı ancak bütün ümmet için geçerli olmayan işler, bazı beyan ve yeminlere dayanarak verdiği hükümler bu gruba girer.²⁶³

Yukarıda görüşüne yer verilen İbn Haldûn, tıpla ilgili hadislerin kaynağına dair açıklamasının devamında bu hadislerin bağlayıcılık yönüne de değinmiştir: “Nebî’nin (s.a.v) ahvâllerinden bahsedilirken O’nun cibillî ve âdeten yaptığı bu hâllerine de yer vermiştir. Bunların kesinlikle amel edilmesi gereken meşrû yani dine dayalı şeyler olmadığını, Nebî’nin (s.a.v) bize şeriatı öğretmek için gönderildiğini, tıp ya da daha başka âdiyattan sayılacak şeyleri öğretmek için gönderilmediğini vurgulamıştır. Ayrıca hurma aşılama meselesinin meydana gelişini bu hususta örnek olarak vermiştir. Nitekim netice hâsıl olmayınca Resûlullah’ın (s.a.v) “Siz dünyanın işlerini benden daha iyi bilirsiniz” diyerek buna işaret ettiğini belirterek tıbbı bir şeylerin sahih hadislerde zikredilmesi onların şer’î olduğu anlamına gelmez, zaten buna delalet eden bir şey de yoktur. Bu tür şeylerin teberrük niyetiyle sağlam bir imanî inançla kullanılması onlardan faydalanmaya sebep olabilir, bu fayda da mizâcî tıpla değil iman gücüyle olur ki buna da karnı ağrıyan birinin bal ile tedavi edilip iyi olması örnek olabilir.”²⁶⁴ diyerek tedavi usullerine yönelik hadislerin bağlayıcı olmadığını ifade eder.

Resûlullah (s.a.v) kendisi her zaman her hastaya bakmayıp onu tabibe yönlendirmiş, böylece kendisinin dua etmesi ya da ilaç önermesinin peygamberlik vazifesi ile ilgisi bulunmadığına işaret etmiştir. Tedaviye ait bazı kısımların dünyevî bir iş olarak tecrübeye dayandığını telkin etmiştir. Zaten Resûlullah’a (s.a.v) ait rivayetlerde görülen “tabip çağırın, en iyi tabip kim, tabibe götürün” gibi ifadelerde de itikat ve ahkâma dair olmamak şartıyla tıbbın dünyevî ve tecrübî bir saha olduğu kabul

²⁶² Müslim, Fezâil, 140.

²⁶³ Şâh Velîyyullah ed-Dihlevî, *Hüccetullahi’l-Balîğa* (Beyrut: Dâru’l-Ceyl, 1426), thk. Seyyid Sabık, 1: 223-224.

²⁶⁴ İbn Haldûn, *Mukaddime*, 1: 651.

edilmelidir. Resûlullah'ın (s.a.v) bu davranışı tıbbî bilgi ve tedavinin herkese açık olup tedaviyi yapanların özel, sırlı güçlere sahip kimseler olmadığına işaret edildiği söylenebilir.²⁶⁵

Hurmaların döllemesine dair hadis bağlamında ziraat ve tıp gibi alanlardaki hadislerin bağlayıcılığı ile ilgili olarak Muhammed Takî Osmânî'nin beyanına göre: “Hz. Peygamber'in (s.a.v) “peygamber” sıfatıyla söylemiş olduğu, Allah'ın elçisi olarak getirdiği kesin ifadeleri bağlayıcıdır. Hurmaların döllemesi meselesinde emir değil kendi tahmini olarak söylediği bir söze hürmet edilebilir ama dinin bir parçası olarak alınamaz. İnsanların kendi yararları ve ihtiyaçları çerçevesinde bilgi ve tecrübelerini kullanarak yürümlerine izin verilen geniş bir alan vardır. Kıraç bir alanın yeniden ekilebilir bir duruma getirilmesi için yapılacak işlerde kullanılacak araçlar, ekilecek bitkilerin nasıl yetiştirileceği, savunma durumunda kullanılacak silahlar, binilebilecek atların özellikleri, belli hastalıkların tedavisinde kullanılacak ilaçların ne olduğu gibi alanlar dinin hususî bir cevap vermediği alana girer. Bunun gibi alanlarda insan kendi gayretiyle bu meseleleri çözebilir. İşte Hz. Peygamber'in (s.a.v) “Siz dünya işlerinizi daha iyi bilirsiniz.” sözüyle işaret edilip serbest bırakılan mübahat alan budur.”²⁶⁶ diyerek hadisten anlaşılabilecek manaları belirtmiştir. Yani araçlar üzerinde insanlar kendi gayret ve çalışmalarıyla bu araçları geliştirip değiştirebilir.

Buraya kadar verilen bilgiler konumuz açısından bütüncül olarak değerlendirildiğinde tıpla ilgili hadisleri gruplandırarak incelemenin daha isabetli olduğu anlaşılmaktadır.

Öncelikle Tıbb-ı Nebevî kavramının genel bir kavram olup bununla tam olarak neyin kastedildiği açıkça belli olmalıdır. Bu sebeple tıp alanındaki hadisleri nitelik açısından üç grupta ele almak mümkündür:

1) Tedavinin gerekli olduğunu, her hastalığın mutlaka bir tedavisinin olduğunu bildiren hadisler

²⁶⁵ Veli Atmaca, Hadisler Çerçevesinde Tıbb-ı Nebevî'nin İnanç Boyutu Üzerine, 48.

²⁶⁶ Muhammed Takî Osmânî, *Sünnetin Değeri ve Bağlayıcılığı*, çev. Mehmet Özşenel (İstanbul: İFAV Yayınları, 9. bs, 68-69.

2) Sağlığı korumaya yönelik tavsiyelerin olduğu hadisler

3) Hastalıkların tedavisine yönelik metot ve ilaç tavsiyesi ile ilgili hadisler.²⁶⁷

Daha önce yer verildiği gibi Kur’ân- ı Kerim’de canın korunmasına dair âyetler ışığında sağlığın korunmasına fazlasıyla önem verilmiştir. Bu sebeple tedavinin gerekliliğini vurgulayarak her hastalığın şifası olduğunu belirten hadisler Resûlullah’ın (s.a.v) “peygamberlik” vazifesi içinde değerlendirilebilir. Yine ikinci grupta yer alan sağlığın korunmasına yönelik esasları içeren başta beden ve çevre temizliği olmak üzere; beslenme, kapların açık bırakılmaması, tâun olan yere girilmemesi gibi esasları içeren hadisler de kaynak açısından aynı şekilde değerlendirilebilir. Ancak üçüncü grupta yer alan tedavi metot ve ilaç tavsiyesine dair hadisler ise bu ikisinden farklı olarak Resûlullah’ın (s.a.v) yaşadığı dönemde kullanılan tedavi ve ilaçlardır.²⁶⁸

Özetle; sebeplere başvurarak tedavi olmanın gerektiği ve gerek kişisel gerekse de toplumsal sağlığı korumaya yönelik hadislerin bir kısmı bağlayıcı olarak değerlendirilebilir. Tedavide kullanılan ilaçlar ve usuller ise içinde genel olarak yaşanan dönem, coğrafya, kültür gibi etkenlere bağlı olarak değişebilir. Dolayısıyla beşerî kaynaklıdır bu sebeple de bağlayıcı değildir denilebilir. Çünkü amaç tedavi olmak ve sağlığı korumaktır. Bu amacı gerçekleştirirken de araçlar değişebilir. Ancak amaç değişmez. Araçların değişebileceği hususu maalesef bugün de göz ardı edilmektedir. Konuyla ilgili olarak Tıbb-ı Nebvî’nin amacına vurgu yapan Karadâvî’nin tespitleri son derece önemlidir. Sadece kan aldırma, ûd-i hindi, çörek otu, ismid gibi tedavide kullanılan yöntem ve ilaçların üzerine yoğunlaşmanın Nebvî tıbbın ruhuna uygun olmadığını belirten Karadâvî, bunların sadece birer araç olduğunu, Nebvî tıbbın ruhunu ise insan sağlığının, hayatının korunması ve vücudun sağlamlığını, gücünü koruma bu anlamda da tedavi olmaya önem vermek, beden, çevre, temizliği gibi esaslara önem verilmesi şeklinde ifade etmiştir. Araçların asra ve çevreye göre değişeceğini, hatta değişmesi gerektiğini belirterek “Eğer hadis, bu araçlardan bir

²⁶⁷ Osman Oruçhan, *Hadis ve Bilim* (Ankara: TDV Yayınları, 2011), 460-462.

²⁶⁸ Osman Oruçhan, *Hadis ve Bilim*, 460-462.

şeyden söz etmişse, bu, o günkü bir olayı açıklamak içindir, yoksa bizi onunla sınırlamak ve onun karşısında dondurmak için değildir”²⁶⁹

Yukarıda Tıbb-ı Nebevî’nin mahiyetine ve bağlayıcılığına dair yer verilen sıralama böylece daha fazla açıklığa kavuşmuştur. Yani her yerde herkes için genelgeçer, evrensel olacak ilkeleri içinde barındıran, tedavinin gerekli oluşu, her hastalığın tedavisinin mümkün olduğu ve sağlığın korunmasına yönelik hadislerin bu grupta ele alınması dolayısıyla bağlayıcı olduğu; tedavi amaçlı bitki ve usullerin zamana, mekâna, kişiye, kültüre göre özel olarak değişebileceği bu sebeple de herkes için bağlayıcı olmadığı ortaya çıkmaktadır.

²⁶⁹ Yusuf el-Karadâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, 254-255.

İKİNCİ BÖLÜM

GERÇEK TIP YİTİK ŞIFANIN İZİNDE KİTABINDAKİ RİVAYETLERİN TESPİT ve DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Aidin Salih Kimdir?

Aidin Salih (1943-2014), son yıllarda ülkemizde adı sıkça duyulan, İslam tıbbı ile yakından ilgilenen bir isimdir. Özellikle Gerçek Tıp kitabında yer verdiği çok sayıda “hadis” sebebiyle Tıbb-ı Nebevî alanında da kendisinin adını duymak mümkündür.

Aidin Salih, II. Dünya Savaşı’nın devam ettiği sırada 4 Mart 1943 yılında Ukrayna’nın Brusovka köyünde doğmuştur. Savaşın ardından ilk-orta-lise eğitimini tamamladıktan sonra Lugansk Tıp Okulu’nu bitirmiştir. Çeşitli hastanelerde görev yapmış, modern tıbbı karşı kuşkucu bakışı bu dönemde kendini göstermiştir. Bu kuşkuları gidermek için bazı arayışlarda bulunan Aidin Salih, Taşkent’te Biyoloji bölümünü okumuş, eğitimini 1977’de tamamlamıştır.²⁷⁰ Bu alandaki diploma tezinin konusu “Yabani Hayvanların Fizyolojisi” ile ilgilidir.²⁷¹ Aidin Salih, 40 yaşından sonra İslam ile tanışarak Müslüman olmuş bundan sonra da Kur’an-ı Kerim ve hadislerle yeni bir çizgide ilerlemeye başlamıştır. Aidin Salih, 1991 yılında Özbekistan’da yapılan cumhurbaşkanlığı seçimine katılan Muhammed Salih’in de eşidir.²⁷²

²⁷⁰ “Hekim Aidin Salih Kimdir?”, (Erişim Tarihi: 25.07.2024), <https://dogalsaglikdernegi.com/dr-aidin-salih-kimdir/>

²⁷¹ “Gerçek Tıp -Yitik Şifa’nın İzinde-Aidin Salih”, (Erişim Tarihi: 25.07.2024), <https://www.sadepazar.com/gercek-tip---yitik-sifanin-izinde---aidin-salih?search=aidin%20sa>

²⁷² “Hekim Aidin Salih Kimdir?”.

Özbekistanlı Muhammed Salih, hem şair hem siyasetçi olarak tanınmıştır.²⁷³ Şiirlerindeki özgürlük arayışı vurgusuyla Özbekistanlı gençlerin okuduğu önemli şairlerdendir. Muhammed Salih aynı zamanda Özbekistan'ın özgürlük mücadelesi için çalışan önemli bir isimdir. Oldukça aktif bir siyasî yaşamı vardır. Özbekistan Yazarlar Birliği Başkanlığı yapar. Komünist Parti üyeliği için kendisine yapılan teklifi kabul etmeyip, 1988 yılında üç arkadaşıyla beraber ilk muhalif hareket olan Birlik Halk Hareketini kurar. Salih, daha sonra 1990 yılında da Erk Partisini²⁷⁴ kurarak, yapılan seçimlerde meclise girer. 1991 yılı Aralık ayında yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olarak katılır. Seçim sonrası partisi üzerindeki baskılar artarak kendisi gözaltına alınır daha sonra serbest bırakılır.²⁷⁵ Salih, girdiği seçim sonrası üzerindeki baskılar sebebiyle 1993 yılında önce kendisi ²⁷⁶ ardından eşi Aidin Salih ve çocukları Türkiye'ye gelmiştir. Yaşanan bazı olumsuzluklar üzerine buradan ayrılarak Almanya ve Norveç'te on yıl kadar sürgün hayatı yaşayan Salih ailesine 2005'te Türkiye'ye giriş izni verilir.²⁷⁷

Aidin Salih'in eşi Muhammed Salih 1993 yılında Cumhurbaşkanı Turgut Özal'ın daveti ile Türkiye'ye geldiğini ancak kendisiyle görüşecekleri akşamın sabahında Özal'ın vefat ettiğini anlatır. İstanbul'da 1 yıl kaldıktan sonra geri gönderildiklerini 2005 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın davetiyle tekrar Türkiye'ye geldiklerini ifade eder.²⁷⁸ Bu dönüşün ardından Aidin Salih vefatına kadar Türkiye'de İslam tıbbı üzerine çalışmalarını yapmıştır.²⁷⁹

Muhammed Salih, 40 yıl süren evlilik hayatlarında Aidin Salih'i tüm zorluklara rağmen yanında olup kendisine destek olan vefalı bir eş olarak anar.²⁸⁰

²⁷³ “Muhammed Salih”, (Erişim Tarihi: 25.07.2024), <https://www.biyografya.com/biyografi/10309>

²⁷⁴ Çalışmamızda bu partiye ait internet sitesi üzerinden Aidin Salih ile ilgili çok sayıda bilgi ve makaleye ulaştık.

²⁷⁵ https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Salih#Siyasi_ya%C5%9Fam%C4%B1 (Erişim Tarihi: 29.08.2024)

²⁷⁶ “Muhammed Salih”, (Erişim Tarihi: 25.07.2024), <https://www.biyografya.com/biyografi/10309>

²⁷⁷ “Hekim Aidin Salih Kimdir?”.

²⁷⁸ Hamdi Koçoğlu, “Sürgün Hayatta Hep Yanımdaydı”, Yeni Şafak, 15 Kasım 2014, (Erişim Tarihi 26 Temmuz 2024), <https://www.yenisafak.com/gundem/surgun-hayatta-hep-yanimdaydi-2025721>

²⁷⁹ Koçoğlu, “Sürgün Hayatta”.

²⁸⁰ “Hekim Aidin Salih Kimdir?”.

²⁸⁰ Hamdi Koçoğlu, “Sürgün Hayatta Hep Yanımdaydı”, Yeni Şafak, 15 Kasım 2014, (Erişim Tarihi 26 Temmuz 2024), <https://www.yenisafak.com/gundem/surgun-hayatta-hep-yanimdaydi-2025721>

Aidin Salih, Umida ve Timur isminde iki çocuk ve sekiz torun sahibidir.²⁸¹ Salih, 2014 yılında 71 yaşında İstanbul’da hayatını kaybeder.²⁸²

Özbekistan Halk Hareketi lideri Muhammed Salih, eşinin İbn-i Sinâ hayranı olduğunu, modern tıbbın bazı tedavi yöntemlerine karşı olduğunu, sağlıklı yaşamın ancak doğal dengenin bozulmadan mümkün olacağına inandığını söyler.²⁸³

Türkiye’de bulunduğu yıllarda çok sayıda seminer veren Aidin Salih bu seminerlerde tutulan notların eksik, hatalı olan yerlerinde gerekli düzeltmeleri yapar ve 2007 yılında Gerçek Tıp- Yitik Şifanın İzinde kitabı yayınlanır. Bu kitapla birlikte Aidin Salih düzenli dersler vermeye başlar. Aidin Salih tarafından verilen eğitimlerin sistemli bir şekilde yapılması için “En büyük hayalimdi” dediği İstanbul Doğal Sağlık Enstitüsü kurulur. Bu enstitü Aidin Salih’in onursal başkanlığında beş dönem eğitim faaliyetlerine devam eder. Bu enstitünün çalışmaları kapsamında yurtiçi ve yurtdışında konferans, sempozyum şeklinde çalışmalar yapılır. Salih, vefatından önce de öğrencilerinden kendisinin miras bıraktığı bu ilmin kurumsal olarak nesillerce aktarılmasını sağlamak için dernek kurmalarını ister.²⁸⁴ Öğrencileri tarafından yerine getirilen bu istek doğrultusunda 2017 yılında Doğal Sağlık Derneği adında bir dernek kurulur. Bu derneğin fitrata uygun olarak sade yaşamak, israftan uzak olmak, canlılara zarar vermemek, bize emaneten verilen bedene ve tabiata sahip çıkmak, doğal tedavilerin araştırılmasına destek olmak gibi çeşitli amaçları vardır. Ayrıca sağlığa, çevreye, emeğe karşı olumsuz mahiyette olabilecek her türlü oluşumun karşısında durmak da bu derneğin hedefleri arasındadır.²⁸⁵

²⁸¹ “Hekim Aidin Salih Kimdir?”, (Erişim Tarihi: 25.07.2024), <https://dogalsaglikdernegi.com/dr-aidin-salih-kimdir/>

²⁸² Anadolu Ajansı , “Özbek Hekim Aidin Salih Hayatını kaybetti”, 9 Kasım 2014, (Erişim Tarihi 26 Temmuz 2024, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbek-hekim-aidin-salih-hayatini-kaybetti/103182>

²⁸³ Koçoğlu, “Sürgün Hayatta”.

²⁸⁴ “Hekim Aidin Salih Kimdir?”. <https://dogalsaglikdernegi.com/dr-aidin-salih-kimdir/>

²⁸⁵ “Doğal Sağlık Derneği Hakkında”, (Erişim Tarihi 26.07.2024, <https://dogalsaglikdernegi.com/hakkimizda/>

Gerçek Tıp hareketi olarak bilinen Aidin Salih ve onun öğretilerini takip eden kişilerin temel dayanak noktaları Tıbb-ı Nebevî'dir.²⁸⁶ Bu kitapta din esaslı bir sağlık-hastalık profili vurgulanır. Hacamat, sülük, bitkisel tedavi usulleri ve açlık gibi yöntemlerle sağlığın ve fitratın korunması amaçlanır. Bu amaç çerçevesinde kimyasallara, nanoteknolojik ürünlere, tıbbî ilaç ve organik yetiştirilmemiş besinlere karşı durulur. Salih'in öğretilerini takip eden kimseler tarafından kurulan çeşitli dernek ve alışveriş dükkânları isimleri genelde "sade" ve "doğal" şeklinde çeşitli terkiplerle kullanılır.²⁸⁷

Yitik Şifa öğretisinde ev temizliğinde kullanılan deterjan türü malzemelerden tutun kişisel bakım ürünü şampuan, deodorant-kozmetik türü ürünler, tarım ve böcek ilaçları, GDO' lu ürünler, katkı maddesi içeren hazır ürünler ve daha akla gelecek pek çok şey, insanın sonunu hazırlamaktadır. Üstelik bu ürünler kötü amaçla, kasıtlı ve zarar vermek niyetiyle yapılmaktadır.²⁸⁸ Bu işler, Allah'ın yarattığı düzeni bozarak onun yerine şeytanın düzenini kurmak isteyenler tarafından yapılır. "Komplo teorisi" olarak görünen bu düşünce Aidin Salih'in öğretilerini takip edenlerde yaygındır.²⁸⁹

Kitap okunduğunda bugünkü tedavi şekillerinden olan bilimsel tıbbın kullandığı neredeyse hiçbir usulün tasvip edilmediği görülür. Organ ve kan nakli, aşı, lazer epilasyon, ilaçlar ve daha nice... Sadece sağlık değil beslenme, giyim, temizlik gibi her alanda şu an ki yaşam şekline karşı kuşku ve eleştirel bir yaklaşım sergilenir. Aidin Salih, bu yaklaşımı savunurken de bazı âyetlerin yanı sıra tıp, beslenme ve ahir zamana dair çok sayıda hadise yer verir. Ancak hadislerin bazıları müstesna çoğunda kaynak belirtmez. "Peygamber Efendimiz (s.a.v) ... buyurmuşlardır." ya da "Hadis-i şerifte...." gibi ifadelerle doğrudan Hz. Peygamber'e (s.a.v) nisbet edilen rivayetler ışığında meselelere yaklaşır. Kitapta Aidin Salih tarafından çizilen çerçevede insan,

²⁸⁶ Fatih Katinç, Abdurrahman Kurt, "Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik: Risk Toplumuna Tepkisel Bir Alternatif Tıp Hareketi Olarak "Gerçek Tıp" Hareketi, *Darul Funun İlahiyat*, 34/2 (2023): 491-518, DOI: 10.26650/di.2023.34.2.1268937

²⁸⁷ Sümeyra Ünalın Turhan, Vejdî Bilgin, "Tıbb-ı Nebevî Uygulamalarının Toplumsal ve Ekonomik Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 21/1 (2021), 99-141, <https://doi.org/10.33415/daad.852193>

²⁸⁸ Katinç, "Modernistliğin Riskleri", 508.

²⁸⁹ Katinç, "Modernistliğin Riskleri", 509.

âdete bilim kurgu filmi içerisinde çırpınan, çaresiz bir zavallı olarak tasvir edilmektedir. Herkes ve her şey ona düşman, kurtuluş yok gibidir. Yer verilen âyetlere, hadislerle ve sünnete bütüncül bakılınca “Resûlullah’ın (s.a.v) muradı bu olamaz” dedirten bir tablo ile karşılaşılmaktadır.

Aidin Salih’e hem hasta getirmiş hem de hasta muayenelerinde ve konferans yolculuklarında kendisiyle beraber bulunmuş olan Abdullah Kaya’ya²⁹⁰ ait şu ifadeleri aynen aktarıyoruz:

“Yazdığı Gerçek Tıp kitabı için de BEN ASLINDA BİR DİNİ KİTAP YAZDIM demiştir. Çünkü hocamız bizzat kendisini tedavi ederken Hadis-i Şerifler ve Ayeti kerimelerin bizler için ne kadar büyük bir yol gösterici olduğunu anlayarak İslam’ın tıbbî yönünü insanlığa sunmuştur.”²⁹¹

Aidin Salih’e atfedilen bu cümle İslam’ı yeni tanıyan bir kimsenin âyet ve hadisleri okuduğu zamanki ilk hayret ve muhabbeti sebebiyle ifade etmiş olduğu sözleri olarak değerlendirilebilir. Yani İslam’a dair ilk bilgileri onu heyecanlandırmış, okuduklarından anladığı ilk manaları kendi kuşkucu yaklaşımı ile birleştirmiştir. Yoksa dini bir kitap yazmak hem çok nitelikli bir dinî birikim hem de ciddî bir sorumluluk ister. Özellikle de kitapta çok sayıda âyet ve hadis delil olarak kullanılıyorsa tefsir, hadis, fıkıh ve bu alanların her birinin usulünü derinlemesine bilmek gerekir. Aksi takdirde “kaş yapayım derken göz çıkarmak” gibi yanlış bir durum ortaya çıkar ve ağır sonuçlar doğurur. Ya da bu cümleden maksat sadece literal anlamıyla âyet ve hadislerin yazılmasıdır.

Ayrıca Aidin Salih adına “Son Söz Gerçek Tıp Dersleri 1” ve “Son Söz Gerçek Tıp Dersleri 2” adıyla iki ciltlik kitap hazırlanmıştır. Bu kitaplar, 2012 yılında NHI Doğal Sağlık Enstitüsü’nde Aidin Salih tarafından verilen derslerin video görüntülerinin

²⁹⁰ Abdullah Kaya, “Rahmetli Aidin Hanım’ın Derslerinden Video Kayıtları Çözülerek Sizlere Sunulmuş Bir Kitaptır SON SÖZ...” 24 Temmuz 2018. (Erişim Tarihi 31 Ağustos 2024) <https://www.uzerk.org/tr/rahmetli-aidin-hanimin-derslerinden-video-kayitlari-cozulerek-sizlere-sunulmus-bir-kitaptir-son-soz.html>

²⁹¹ Abdullah Kaya, “O, ışığı ile Karanlığı Delen Yıldızdır”, 20 Temmuz 2019. (Erişim Tarihi 31 Ağustos 2024) <https://www.uzerk.org/tr/o-isigi-ile-karanligi-delen-yildizdir.html>

transkripte edilmiş hâlidir ve Salih'in vefatından sonra yayınlanmıştır.²⁹² Kitapların hazırlanıp okuyucuya sunulmasında Aidin Salih'in oğlu Timur Salih ve gelini Hacer Dulkar Salih'in katkıları olmuştur.²⁹³

2.2. Yitik Şifa Kitabında Hadis Kullanımı

Aidin Salih, Gerçek Tıp Yitik Şifa kitabında çeşitli âyetlere ve çok sayıda hadise yer vermiştir. Bu hadislerin hadis ilmi açısından bulunduğu kaynaklarını tespiti, senet ve metin tenkidinin yapılması önem arz etmektedir.

Yitik Şifa kitabı önsözle başlayıp ardından çeşitli ana başlıklar ve bunlarla bağlantılı alt başlıklarla devam eder ve sonsözle nihayet bulur. Ana başlık olarak; hastalık sebepleri, hastalık nasıl başlar, temel yiyecek ve içecekler, doğal ilaçlar, sağlığı koruma yolları, organları temizleme, hastalıklar için öneriler, ölüm, hamilelik ve doğum, GMO, DNA'daki değişimler, zihin kontrolü, nanoteknoloji olarak 14 başlık sıralanmıştır. Konuyla ilgili âyet, hadis, diğer peygamberler ait bazı deyişler, atasözleri, konuyla ilgili bazı araştırmalara ait sonuçlara yer verilmiştir. Ancak en çok yer verilen nakiller hadis alanına aittir. Hadisler bazen ana başlığın altında epigraf şeklinde, bazen konunun içinde, bazen de en sonda verilmiştir. Genel olarak da konuyla ilgili alt başlıklar içerisinde nakledilmiştir. Kitabın içerisindeki hadislerin ana başlıklar içerisindeki dağılımı, ana başlıklar ve içerdikleri hadis sayıları tespit edilelerek şekil 2.1 oluşturulmuştur.

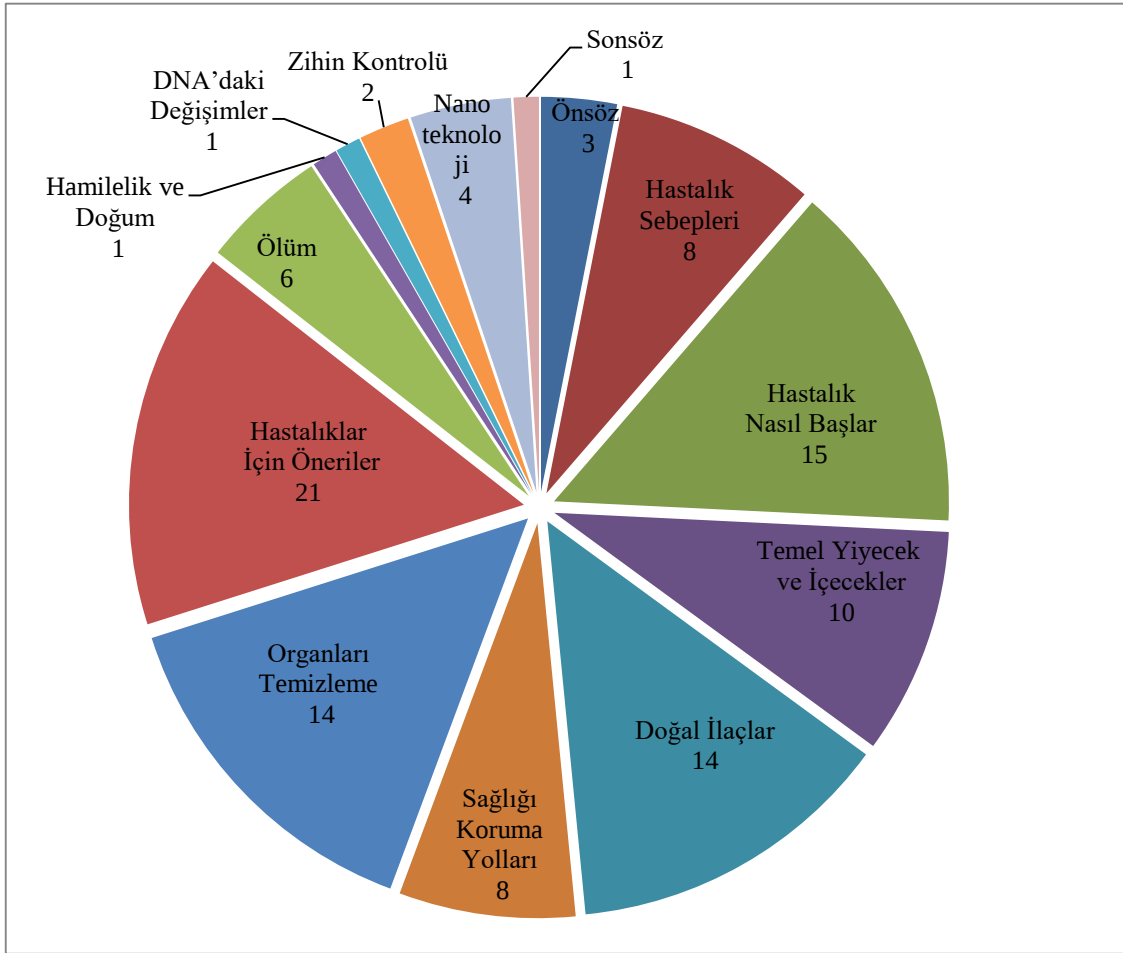
Kitapta yer verilen rivayetler kaynak olarak çeşitli şekillerde Hz. Peygamber'e (s.a.v) nispet edilmiştir. Bunlar: "Hz. Muhammed (s.a.v), Peygamberimiz (s.a.v), Hadis-i Şerifler'de, Peygamber Efendimiz (s.a.v), Resûl-i Ekrem (s.a.v), Allah'ın Resûlü, Resûlullah (s.a.v), Allah (cc) bir hadis-i kudsîde, Muhammed (s.a.v), Son Peygamber (s.a.s)" şeklindedir. Bazı rivayetlerde ise; "İbn Abbas (r.a)'dan Ramuz el-Hadis, Hz. Câbir'den nakledilen bir hadis-i şerifte, Enes b. Mâlik'ten nakledilen bir hadis-i şerifte" denilerek sahabe râvileri belirtilmiştir. Ayrıca Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye ait sözler de

²⁹² "Yayınlar", (Erişim Tarihi 31.07.2024), <https://yitiksifa.com/urun/son-soz/>, <https://yitiksifa.com/urun/son-soz-2/>

²⁹³ Kaya, "Rahmetli Aidin Hanım'ın Derslerinden".

nakledilmiştir. Bunlar için “hadis” ifadesi kullanılmamıştır. Kitapta verilen hadislerin çok azında kitap kaynağı, bab ya da hadis numarası belirtilmiştir. Bunlar: “Müslim, İmare, 165”, “Taberânî”, “Buhari c.6, s.134”, “Tirmizi c.6, s. 164”, “Buhari, 1355”, “Sahih-i Buhari Kitab’ül Libas 153”, “Müslim, Fiten, 102, 103, 105” şeklindedir.

Şekil 2.1: Gerçek Tıp Yitik Şifa Kitabında Ana Başlıklar ve Hadis Sayıları

Görüleceği üzere hadis ilmi açısından bakıldığında, içinde bazıları doğru olmakla beraber çoğu eksik ya da hatalıdır. Ayrıca kitapta nakledilen rivayetlerin hiç birinde Arapça metne yer verilmemiştir. Özellikle, kaynak belirtilmemesi ve Arapça metinlerin verilmemesi, hadislerin sıhhatini tespit için yapılan bu çalışmayı oldukça zorlaştırmıştır.

Kitabın tamamında, 111 adet hadis tespit edilmiştir, bunlardan 1'i kitabın arka kapağındadır, diğerleri ise önsözden son söze kadar yukarıdaki şekilde verilen başlıklarda geçmektedir.

Kitapta zaman zaman yer verilen Hz. Peygamber'in (s.a.v) fiillerine dair ifadeler, tahrîc edilen 111 hadisin kapsamına alınmamıştır.

Örneğin; Peygamber Efendimiz (s.a.v) akşamdan kalan, ertesi gün ısıtılan yemeği asla yemezdi.²⁹⁴

-Peygamberimiz (s.a.v) taze hurmayı kaymakla, kuru üzümü ise ekmekle yerdı.²⁹⁵

-Peygamber Efendimiz (s.a.v) kurtlanan hurmayı ayıklayıp yerdı.²⁹⁶

-Kurban eti herkes için şifadır ancak kesildikten 3 gün sonra bu özelliğini kaybetmeye başlar. Belki bu sebepten Peygamberimiz (s.a.v) kurban etini 3 günden fazla saklamayı önce yasaklamış, sonra izin vermiştir.²⁹⁷

-Peygamber Efendimiz (s.a.v) at eti yemeye izin vermiş, fakat eşek etini yasaklamıştır.²⁹⁸

Yine, Hz. Ömer ve Hz. Ali'ye ait üç söz de tahrîc kapsamına alınmamıştır. Bunlar;

-Hz. Ali (r.a) “Tarak kullanmaya bakın. Tarak gamı, vebayı ve fakirliği giderir, gözleri kuvvetlendirir” diyor.

-Hz. Ali (r.a) “Emr-i ilâhi'nin ben aç iken gelmesini arzu ederim.” demiştir.

-Hz. Ömer (r.a) “Sabahın erken vaktinde uyumaktan sakınınız. Zira ağız kokusu, ruhi dengesizlik ve mizacın bozulmasına sebep olur.”, “Uyku, kuşluk vaktinde uyuyana akıl noksanlığı, ikindide uyuyana ise delilik getirir” demiştir.

Ayrıca Buhârî ve Müslim'in es-Sahîh eserleri, sahih hadislerin toplandığı temel iki eser olarak ümmet nazarında genel kabul görmüştür. Bu sebeple bu kaynaklardan verilen hadisler sadece senet ve metin olarak verilecektir, tahrîci yapılmayacaktır. Ayrıca verilen rivayetler hakkında şerhlerden kısa bilgiler aktararak Yitik Şifa'da kullanıldığı bağlam açısından değerlendirileceklerdir.

²⁹⁴ Aidin Salih, *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde* (İstanbul: Yitik Şifa Yayıncılık, 2017), 19.

²⁹⁵ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 66.

²⁹⁶ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 67.

²⁹⁷ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 72.

²⁹⁸ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 73.

2.3. Hadislerin Tespit ve Değerlendirilmesi

Çalışmada Yitik Şifa kitabının 2017 baskısı esas alınarak; “hadis-i şerif” şeklinde verilen rivayetler, nakledildikleri başlıklara göre sınıflandırılarak maddeler hâlinde verilmiştir. Ardından, Arapça metinleri tespit edilmiştir. Çalışmada birinci adım olarak, önce ana başlık ve bu başlığın içeriği hakkında kısa bilgiler verilmiş, ardından tüm ana başlıklar içerisindeki hadis sayısı ve bu hadislerin alt başlıklardaki dağılımını bir bütün olarak gösteren şekiller hazırlanmıştır. İkinci adımda, ilgili hadisin nakledildiği alt başlığa yer verilerek; önce Yitik Şifa’da nakledilen şekliyle hadisin metni, hemen ardından hadisin Arapça olarak tespit edilen metni verilmiş ve kütüb-i tis’a özelinde arama yapılmıştır. Eğer hadis bu eserlerde yer almıyorsa geçtiği diğer kaynaklardan bazıları, geçtiği ilk kaynak ya da yaygın olarak bilinen eserlerden verilmiştir. Üçüncü adımda; tespit edilen senetler hakkında eserlerde muhakkik dipnotlarındaki değerlendirmeler eşliğinde, senedin problemlili olan râvileri hakkında ricâl kaynaklarından araştırma yapılarak hadisin senedi hakkında sıhhat değerlendirmesi yapılmıştır. Dördüncü adımda ise hadis şerhlerinde ilgili hadise dair yapılan bazı açıklamalara yer verilmiş ve bu çerçevede Aidin Salih’in hadisi naklettiği bağlam değerlendirilmiştir.

2.3.1. Önsöz Başlığındaki Hadisler

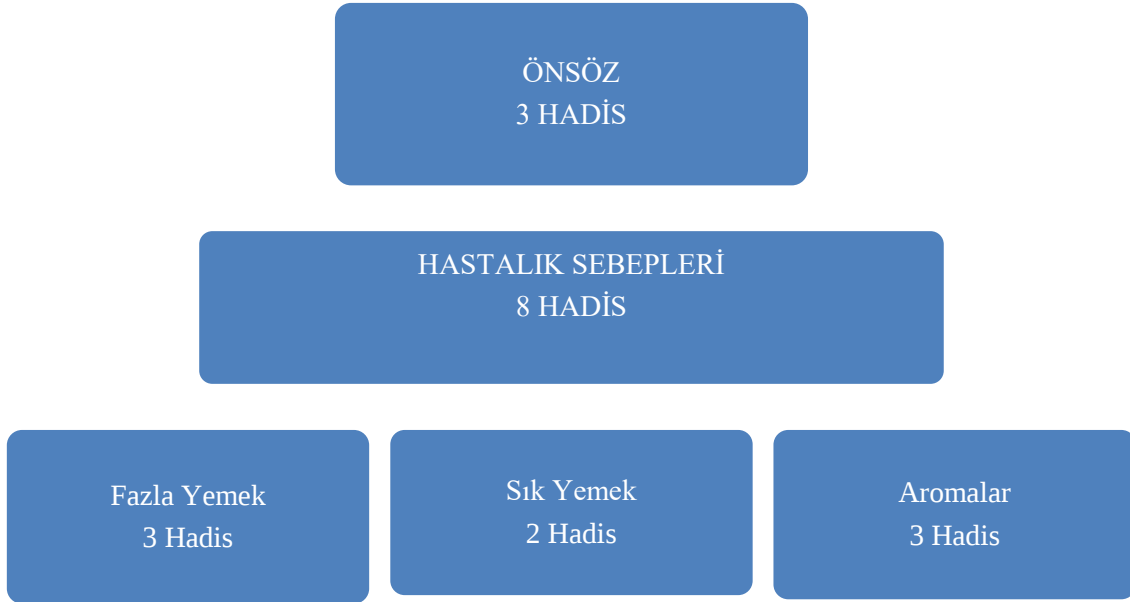
Kitabın genelinde hadis kullanımı oldukça fazla olmakla birlikte daha kitabın hemen girişinde, önsöz kısmında arda arda üç hadis kullanılmıştır. Önsözde Salih, günümüzde pek çok kimsenin kronik hastalıkları olduğu, bu hastalıkların iyileştirilmesinde kullanılan modern tedavi şekillerinin tedavi konusunda bir işe yaramadığını belirtmiştir. Çünkü bu tedavilerin, hastalığın köküne inmek yerine ortaya çıkan belirtilerini ortadan kaldırmaya çalıştığını ve bağışıklık sistemi ile savaştığını ifade etmiştir.

Hadislerin verildiği kısımda ise modern tıbbın hastalıkları tedavi etmek için yeni yöntemler geliştirdiğini, böylece de doğum ve ateşli hastalıklar sebebiyle meydana gelen ölüm oranlarının azalmasından, organ nakli sayesinde yaşam süresinin uzatılabildiğinden bahsedilmiştir. Sanki olumlu şeyler sıralanıyormuş gibi devam eden bu cümlelerden sonra, sonucun aslında böyle olmadığına delil gösterilen aşağıdaki üç hadis sıralanmıştır. Bunlar: “Vebadan ölen şehittir.”, “Hummadan ölen şehittir.”,

“Doğumda ölen şehittir.” hadisleridir. Aidin Salih, delil olarak yer verdiği hadislerin ilki için veba gibi hastalıkların vazifesini tamamladığından Allah tarafından yeryüzünden kaldırıldığını söyleyerek devamında “Vebadan ölen şehittir” hadisindeki şehitlik mertebesine layık insanın hemen hemen kalmadığını ifade etmiştir. Ardından benzer ifadeyi ateşli hastalıklar ve doğumda ölenlerin azalması hakkında da kullanarak “Hummadan ölen şehittir”, “Doğumda ölen şehittir.”²⁹⁹ rivayetlerini delil olarak nakletmiştir.

Salih, önsöz bölümünün sonunda okuyuculara, Yitik Şifa kitabındaki kuralları uygulayınca hastalıkların altındaki gerçek sebepleri anlayacaklarını, hastanelerde sıra beklemeyip, ilaçlardan ve bunların masraflarından da kurtulacaklarını söylemektedir.³⁰⁰

Şekil 2.2: Önsöz ve Hastalık Sebepleri Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı

Bu başlık altındaki hadisler:

1) “Vebadan ölen şehittir.”

Yitik Şifa’da bu şekilde kısaca verilen hadisin tam metni şöyledir:

²⁹⁹ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 10.

³⁰⁰ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 11.

وحدثني زهير بن حرب ، حدثنا جرير ، عن سهيل ، عن أبيه ، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « ما تعدون الشهيد فيكم؟ » قالوا: يا رسول الله، من قتل في سبيل الله فهو شهيد، قال: إن شهداء أمتي إذا لقليل. قالوا: فمن هم يا رسول الله؟ قال: من قتل في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في الطاعون فهو شهيد، ومن مات في البطن فهو شهيد» قال ابن مقسم: أشهد على أبيك في هذا الحديث، أنه قال: والغريق شهيد.

“Züheyr b. Harb > Cerîr > Süheyl > Babası > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “İçinizde neyi (kimi) şehit sayıyorsunuz?” Allah yolunda öldürülen şehittir yâ Resûlallah dediler. “Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır.” buyurdu. (Daha başka şehitler) “Onlar kimdir yâ Resûlallah?” dediler. “Allah yolunda öldürülen kimse şehittir, Allah yolunda ölen kimse şehittir, tâunda ölen şehittir, karın (iç) hastalığı ile ölen şehittir.” buyurdu. İbn Miksem, (Süheyl’e) “babanın boğulan da şehittir hadisine şahitlik ederim” dedi.”³⁰¹

Rivayet “مَا تَعْدُونَ الشَّهيدَ فِيكُمْ؟” soru cümlesi ile başlayarak Ebû Hüreyre’den merfu olarak bazı lafız farklılıklarıyla birlikte Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,³⁰² Müslim’in Sahîh’i³⁰³ İbn Mâce’nin Sünen’inde³⁰⁴ geçmektedir.

حدثنا عبد الرزاق، حدثنا معمر، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " ما تعدون الشهيد فيكم؟ " قالوا: من قتل في سبيل الله. قال: " إن شهداء أمتي إذا لقليل، القتل في سبيل الله شهادة، والبطن شهادة، والغرق شهادة، والنفساء شهادة، والطاعون شهادة"

“Abdurrezzâk > Ma’mer > Süheyl b. Sâlih > Babası > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “İçinizde neyi (kimi) şehit sayıyorsunuz?” Allah yolunda öldürülen kimse dediler. (Resûlullah (s.a.v) “Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır.” buyurdu. Allah yolunda öldürülmek şehadettir, karın (hastalığından ölmek) şehadettir, boğulmak şehadettir, nifas (hâlindeki kadının ölmesi) şehadettir, tâun (sebebiyle ölmek) şehadettir.” buyurdu.”³⁰⁵

³⁰¹ Müslim, İmâre, 165.

³⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 13: 8092, 37: 22685.

³⁰³ Müslim, İmâre, 165.

³⁰⁴ İbn Mâce, Cihâd, 17.

³⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 13: 8092.

Müsned’de bu rivayetin farklı lafızla Ubâde b. Sâmit’ten nakledilen başka bir senedi de mevcuttur.

حدثنا وكيع، قال: حدثنا هشام بن الغاز، عن عباد بن نسي، عن عباد بن الصامت، أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: " ما تعدون الشهيد فيكم؟ " قالوا: الذي يقاتل فيقتل في سبيل الله. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " إن شهداء أمتي إذا لقليل، القتل في سبيل الله شهيد، والمطعون شهيد، والمبطون شهيد، والمرأة تموت بجمع شهيد " يعني النفساء

“Vekî’ > Hişam b. el-Ğâzi > Ubâde b. Nüseyyin > Ubâde b. Sâmit > Nebî (s.a.v): “İçinizde neyi (kimi) şehit sayıyorsunuz?” Allah yolunda öldürülen kimsedir dediler. “Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır.” buyurdu. (Şehitleri saydı) Allah yolunda öldürülen şehittir, tâun (sebebiyle ölen) şehittir, karın (hastalığı sebebiyle ölen) şehittir, doğumda ölen kadın şehittir, yani nifaslı.”³⁰⁶

İbn Mâce rivâyeti de şöyledir:

حدثنا محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب، حدثنا عبد العزيز ابن المختار، حدثنا سهيل عن أبيه عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: " ما تقولون في الشهيد فيكم؟ " قالوا: القتل في سبيل الله، قال: " إن شهداء أمتي إذا لقليل، من قتل في سبيل الله فهو شهيد، ومن مات في سبيل الله فهو شهيد، والمبطون شهيد، والمطعون شهيد. " قال سهيل: وأخبرني عبيد الله بن مقسم، عن أبي صالح، وزاد فيه: " والغرق شهيد

“Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi’ş-Şevarih > Abdülazîz İbnü’l-Muhtar > Süheyl > Babası > Ebî Hüreyre > Nebî (s.a.v): “İçinizde neyi (kimi) şehit sayıyorsunuz?” Allah yolunda öldürülen şehittir dediler. (Resûlullah s.a.v) “Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır.” buyurdu. “Allah yolunda öldürülen kimse şehittir, Allah yolunda ölen kimse şehittir, karın (hastalığından ölen) şehittir, tâun (hastalığından ölen) şehittir.” Süheyl: Ubeydullah b. Miksem > Ebî Sâlih ona, boğulan da şehittir (sözünü) ekledi” dedi.”³⁰⁷

³⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22685.

³⁰⁷ İbn Mâce, *Cihâd*, 17.

Müsned'in her iki rivayetinde nifaslı kadının da şehîd olduğu ziyadesi vardır. Ubâde'nin senedinde suda boğulan lafzı bulunmamaktadır. Müslim ve İbn Mâce senedlerinde hem sahabe râvisi hem de şehid sayılan beş sınıf aynıdır.

Şuayb el-Arnaût, Müsned'deki ilk rivayet için "Müslim'in şartlarına göre isnadı sahih" değerlendirmesinde bulunmuştur. Senetteki Süheyl b. Ebî Salih'in Müslim ricâlinden olduğunu, diğer râvilerin Şeyhayn'ın ricâlinden olup sika yani güvenilir kimseler olduğunu ifade etmiştir.³⁰⁸ Diğer rivayet için "hadisin sahih, ricâlin sika olduğunu belirtmekle birlikte, munkatı olduğunu"³⁰⁹ Ubâde b. Nesî ile Ubâde b. Sâmî arasında Esved b. Sa'leb isimli râvinin bulunduğunu" ifade etmiştir.³¹⁰

İbn Mâce'de geçen diğer rivayet şöyledir:

حدثنا أبو بكر بن أبي شيبة، حدثنا وكيع، عن أبي العميس، عن عبد الله بن عبد الله بن جابر بن عتيك، عن أبيه عن جده: أنه مرض فأتاه النبي صلى الله عليه وسلم يعوده، فقال قائل من أهله: إن كنا لنرجو أن تكون وفاته قتل شهادة في سبيل الله. فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن شهداء أمتي إذا لقليل، القتل في سبيل الله شهادة، والمطعون شهادة، والمرأة تموت بجمع شهادة -يعني حاملا-، والغرق والحرق والمجنوب -يعني ذات الجنب- شهادة

"Ebû Bekr b. Ebû Şeybe > Vekî' > Eb'l-Umeys > Abdillâh b. Câbir b. Atîk > Babası > Dedesi hastalandığında Nebî (s.a.v) onu ziyarete geldi. Yakınlarından biri "Biz onun ölümünün, Allah yolunda öldürülmesi ile şehadet olacağını umuyorduk" dedi. Resûlullah (s.a.v): "Öyleyse ümmetimin şehitleri azdır" (buyurarak diğerlerini saydı). "Allah yolunda öldürülmek şehadettir, tâun (sebebiyle ölmek) şehadettir, doğum (sebebiyle) kadının ölümü şehadettir -yani hamile-, boğulmak, yanmak, göğüs hastalığı yani zâtü'l-cenb (sebebiyle ölmek) şehadettir" buyurdu."³¹¹

İbn Mâce'deki rivayetler için de "isnadları sahihtir" denilmiştir.³¹² Zâtü'l-cenb (ذَاتُ الْجَنْبِ); göğüs boşluğunda oluşan büyük iltihaplı şişlik olup içe doğru patlamasıyla hastanın öldüğü, pek azının kurtulduğu bir hastalıktır.³¹³

³⁰⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 8092, c/s 13: 456, 3. dipnot.

³⁰⁹ Munkatı; nasıl olursa olsun senedinde bir veya birkaç râvisi atlanmış olan hadistir. (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 224).

³¹⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22685, c/s 37: 360, 2. dipnot.

³¹¹ İbn Mâce, Cihâd, 17.

³¹² Bkz. İbn Mâce, Cihâd, 17, c/s 4: 85, 1. dipnot.

Hadiste Resûlullah'ın (s.a.v) ashâbı ile arasında soru-cevap şeklinde olan bir diyalogu görülmektedir. Hadisin diğer tarikleri ile beraber anlaşıldığına göre; sahabeler şehit olan kimseyi sadece Allah yolunda öldürülenler olarak bilmekteydi. Ancak Resûlullah (s.a.v) soru-cevap şeklindeki usûlüyle buna başkalarını da ekleyerek sayıyı çoğaltmış şehit olarak sayılanların sayısını ziyadeleştirmiştir. Bunlar; Allah yolunda öldürülen ve ölenler, taûnda ölen, karın hastalığı sebebiyle ölen, doğumda ölen, göğüs iltihabı sebebiyle ölen, yanarak ve boğularak ölen de şehid olarak sayılmıştır.

Yitik Şifa'da kaynağı net olarak belirtilen sayılı hadislerden biridir. Metinde “tâun” olarak verilen hastalık ismi, kitapta “veba” olarak nakledilmiştir. Tâun (الطَّاعُون) kelimesi sözlükte vebâyı içine alan daha genel bir kavram olarak geçmekle birlikte³¹⁴ başka bir sözlükte de umûmî yani salgın hastalık ve vebâ olarak geçer.³¹⁵ Tâun hastalığının ne zaman ortaya çıktığı bilinmemekle birlikte çok sayıda insan ve toplumun ölümüne sebep olan bulaşıcı bir hastalıktır. İslam'ın ortaya çıkışından sonra da görülen bu bulaşıcı hastalık hakkında çok sayıda rivayet bulunmaktadır.³¹⁶ Vebâdan bahseden hadisler değerlendirildiğinde vebâ ve tâun hastalıklarının aynı mı yoksa birbirinden farklı mı birer hastalık olup olmadığı tam olarak anlaşılamamaktadır.³¹⁷

Şehitlik konusunda yapılan bir çalışmada hadislerde geçen şehit ve şehitlik konusuna da yer verilmiştir. Başka hadislerde geçen, şehit olarak sayılan diğer sınıflar ve bunların kazanacağı neticeler sayılmıştır. Şehit sınıflarından bazıları: canını, malını, ailesini veya dinini savunurken öldürülenler, yıkıntıda ölenler, bineğinden düşerek ölen veya bineği tarafından çiğnenip ölenlerdir. Hadislerde şehitliğin yüce bir makam olup cenneti hak ettikleri, kul hakkı dışında günahlarının silindiği gibi çeşitli neticelere yer verilmiştir. Böylece hadisler açısından şehitliğin önemine işaret edilmiştir.³¹⁸

³¹³ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 1: 303-304.

³¹⁴ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, *es-Sihah Tâcu'l-Luğa* (Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 4. bs, 1407), thk. Ahmed Abdulğafur Attâr, 6: 2158.

³¹⁵ İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, 13: 267.

³¹⁶ Veli Atmaca, “Hadislerde Geçen Hastalık Adları”, *Hadis Tetkikleri Dergisi* 8/2 (2010): 48.

³¹⁷ Veli Atmaca, *Hadislerde Geçen Hastalıklar*, 62.

³¹⁸ Rahmi Yaran, “Şehitlik ve İlgili Fıkhi Hükümler”, *M.Ü. İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 42/1(2012): 217-219.

Kaynaklarda şehitliğin üç kısma ayrıldığı bilgisi yer almaktadır. Bunlardan birincisi dünya ve ahiret şehidi olup kâfirle harpte çeşitli sebeplerle öldürülen kimsedir. İkinci kısım ahiret şehidi olup, mezkûr rivayetlerde zikredilenler bu grupta yer alırlar. Üçüncü kısım ise dünya şehididir. Ganimetten gizlice alan ya da kaçarken öldürülen ya da buna benzer durumlarda olanlardır.³¹⁹

Diğer rivayetlerden de anlaşıldığı kadarıyla Resûlullah'ın (s.a.v) kapsam olarak oldukça genişlettiği bir kavram olan “şehitlik” İslam'da önemli bir yere sahiptir. Sıhhat itibariyle sahih olan bu hadis, Yitik Şifa'da metinde iktisâr ile şehit sayılan sadece bir gruba yer verilerek nakledilmiştir. İktisâr ise hadisin ihtiyaç durumuna göre bir kısmını bırakıp diğerini rivayet etmekle yetinmektir.³²⁰ Ancak hadisin devamında şehit sayılanların başka gruplara da ayrıldığı görülmektedir. Yukarıda yer verilen bilgiler çervesinde, Yitik Şifa'da yer verilen hem bu rivayetin hem de ardından gelen iki rivayetin, bağlam itibariyle uygun bir şekilde kullanılmadığı görülmektedir. Zira şehit sayılanlar Aidin Salih'in yer verdiği, modern tıbbın gelişmesi ile sayıları azalan sadece üç sınıf değildir.

2) “Hummadan ölen şehittir.”

قال: أنا الحداد، أنا أبو منصور عبد الرزاق، أنا أبو محمد بن حيان، أنا ابن أبي عاصم، نا أبو أيوب
الخبائري، نا موسى بن محمد، نا الوليد بن محمد الموقري عن الزهري عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله
صلی الله عليه وسلم: "الْحُمَى شَهَادَةٌ"

“Haddad > Ebû Mansur Abdurrezzâk > Ebû Muhammed b. Hayyan > İbn Ebî
Âsım > Ebû Eyyûb el-Habâirî > Musa b. Muhammed > Velîd b. Muhammed el-Mukrî >
Zührî > Enes > Resûlullah (s.a.v): “Humma şehadettir” buyurdu.”³²¹

Kaynak olarak eser ve hadis numarasına dair herhangi bir bilgi verilmeyen bu hadis, temel hadis kaynaklarında yer almamaktadır. Enes'ten merfu olarak, senetli

³¹⁹ Ebû Zekerîyya en-Nevevî, *el-Minhâc şerhu Sahîh Müslim b. Haccâc* (Beyrut: Dâru İhyai't-Türasi'l-Arabî, 2. bs, 1392), 13: 63; Sirâcüddîn Ebu Hafs İbn Mülekkın, *et-Tevdîh li şerhi'l-Câmii's-Sahih* (Dimeşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429), thk. Komisyon, 17: 461.

³²⁰ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 131.

³²¹ Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Hacer el-Askalânî, *el-Ğarâibü'l-mültekata min Müsnedi'l-Firdevs* (Birleşik Arap Emirliği: Cemiyetü Dâru'l-Birr, 1439), 4: 260.

şekilde sadece İbn Hacer'in Zehrû'l-Firdevs eserinde tespit edilmiştir. Rivayet senetsiz olarak Câmiu'l-ehâdis,³²² Cemu'l-cevâmi',³²³ Kenzü'l-ummâl'de³²⁴ de geçmektedir.

Senedin üç râvisi hakkında cerh lafızları mevcuttur. Bunlardan biri, râvi Süleyman b. Seleme el-Habairî Ebû Eyyûb el-Hımsî'dir. Kendisi “متروك الحديث لا يشتغل به”/hadisi terkedilmiş, işe yaramaz, onunla meşgul olunmaz, yalan söylüyordu” şeklinde ağır ifadelerle cerh edilmiştir.³²⁵ Nesâî “ليس بشيء/bir şey değil” ve İbn Adî münker hadisten başka bir şeyi yok³²⁶ diyerek tenkit etmişlerdir.

Diğer râvi, Musa b. Muhammed b. Atâ ed-Dimyâtî el-Belkâvî el-Makdisî el-Vâiz Ebû Tâhir'dir. Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim onu yalanlamış,³²⁷ Nesâî “ليس بثقة/güvenilir değil”, Dârekutnî ve diğerleri “متروك/terkedilmiş” demiştir.³²⁸ İbn Hibban “يضع الحديث/hadis uydurur” ondan rivayet etmek helâl olmaz”, İbn Adî “كان يسرق الحديث/hadis çalardı” diyerek cerh etmişlerdir.³²⁹

Bir başka cerhedilen râvi, el-Velid b. Muhammed el-Mukrî el-Belkavî el-Kuraşî Ebû Bişr Şâmî'dir. Zührî'den rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn “كذاب/yalancı”, Ebû Hâtim “ضعيف الحديث/hadisi zayıf”, Ebû Zür'a “لين الحديث/hadiste gevşek” diyerek cerh etmişlerdir.³³⁰ İbn Hibban, Zührî'den uydurma şeyler rivayet etti, “لا يجوز الإحتجاج به/onunla ihticâc etmek câiz değildir” demiştir.³³¹

³²² Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 12: 226.

³²³ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 3: 666.

³²⁴ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 4: 11181.

³²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4: 121-122.

³²⁶ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl* (Beyrut: Dâru'l-Mârifetü li't-tabâati ve'n-neşr, 1382), 2: 209-210; Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Lisânü'l-Mizân* (Beyrut: Müessesetü'l-A'lemî li'l-Matbûât, 2. bs, 1390), 3: 93.

³²⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 8. 161; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rifetü li't-tabâati ve'n-neşr, 1382), thk. Ali Muhammed el-Becâvî, 4: 219.

³²⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 219; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizan*, 6: 127.

³²⁹ İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizan*, 6: 127.

³³⁰ Ebû Muhammed Abdurrahman b. Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Haydarabâd: Matbaatü Meclisü Dairetü'l-Meârifü'l-Osmâniyye, 1271), 9: 15.

³³¹ Muhammed b. Hibban b. Ahmed b. Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn* (Haleb: Dâru'l-Veâ, 1396), thk. Mahmûd İbrahim Zâyed, 3: 76-77.

Hadis metinlerinde sıkça geçen humma (الْحُمَّى) kelimesi, sözlükte “yüksek ateş, hararet” anlamında gelmektedir.³³²

Senetteki isimler hakkında özellikle peş peşe gelen üç isim hakkında ağır cerh ifadeleri kullanılmıştır. Bu sebeple, hiçbir şekilde hadis olarak Resûlullah’a (s.a.v) nispet edilemez ve delil olarak kullanılamaz. Zira Zehrû'l-Firdevs'in muhakkiki senedi itibariyle bu rivayetin mevzu yani uydurma olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.³³³

3) “Doğumda ölen şehittir.”

Yitik Şifa'da kısa şekilde verilen metin kitapta verildiği hâliyle, tek başına kaynaklarda geçmemektedir. “وَالنَّفْسَاءُ شَهَادَةٌ” lafzı ile yapılan aramada çeşitli ziyade ve noksan lafız farklılıklarıyla; Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i,³³⁴ Dârimî'nin Müsned'i,³³⁵ Nesâî'nin Sünen'inde³³⁶ geçmektedir.

حدثنا يزيد بن هارون، قال: أخبرنا سليمان - يعني التيمي -، عن أبي عثمان - يعني النهدي -، عن عامر - يعني ابن مالك -، عن صفوان بن أمية، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: " الطاعون شهادة، والغرق شهادة، والبطن شهادة، والنفساء شهادة

“Yezîd b. Harun > Süleyman (et-Teymî) > Ebû Osman (en-Nehdî) > Âmir b. Mâlik > Safvan b. Ümeyye > Nebî (s.a.v): Tâun şehadettir, boğulmak şehadettir, karın hastalığı şehadettir, nifaslılık şehadettir.” buyurdu.”³³⁷

Dârimî ve Nesâî'nin rivayetlerinde Safvan b. Ümeyye'den merfu olarak nakledilmiştir. Senette ortak râviler vardır. Ahmed b. Hanbel'de de bu senetle, benzer lafızlarla yer almaktadır. Şuayb el-Arnaût “hadis sahih liğayrihi” diyerek bu isnadın zayıf olduğunu, Âmir b. Mâlik'in bunda teferrüd ettiğini, ondan nakleden Ebû Osman'ın da İbn Hibban dışında tevsik edilmediğini yani sika olarak niteleyen başka kimse olmadığını belirtmiştir.³³⁸ Ebû Osman, Safvan'dan gelen senetlerde ortak râvidir.

³³² Kadir Güneş, *el-Mu'cem*, 277.

³³³ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 4: 260, 8. dipnot.

³³⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 8092, 24: 15301, 15307, 45: 27635, 27641, 27642

³³⁵ Dârimî, *es-Sünen*, 2: 790.

³³⁶ Nesâî, *Cenâiz*, 112.

³³⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24: 15307.

³³⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 24: 15301, c/s 24: 11, 4. dipnot.

Müsned’de geçen diğer senetler ise Ebû Hüreyre ve Ubâde b. Sâmî’ten gelmektedir. Ubâde kendisi hasta iken Resûlullah’ın (s.a.v) onu ziyarete geldiğini, “ هَلْ تَدْرُونَ مَا الشَّهِيدُ؟” buyurarak şehitlerin sınıflarını saydığını söylemiştir.³³⁹

حدثنا سريج، حدثنا المعافى، حدثنا مغيرة بن زياد، عن عبادة بن نسي، عن الأسود بن ثعلبة، عن عبادة بن الصامت قال: أتاني رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا مريض في ناس من الأنصار يعودوني، فقال: " هل تدرون ما الشهيد؟ "...

Şuayb el-Arnaût, bu sened için “hadis sahih olup, bu sened meçhûl bir râvi olan Esved b. Sa’lebe sebebiyle zayıftır” derken³⁴⁰ Ebû Hüreyre’den gelen aşağıdaki sened için de “Müslim’in şartına göre isnadı sahih” değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁴¹

حدثنا عبد الرزاق، حدثنا معمر ، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله " صلى الله عليه وسلم: " ما تعدون الشهيد فيكم؟ ...

Aslında metin olarak Müslim’de geçen “Kimleri şehit sayıyorsunuz?” sorusu ile başlayan rivayetle benzer olduğu görülmektedir. Sadece Müslim’de nifaslının şehit sayıldığı kısmı yer almamaktadır ve Taberânî’deki metinde veremden ölen de şehittir ziyadesi vardır. Rivayetle ilgili olarak İbnü’l-Cevzî, “nüfesâyı zikretmeyerek Müslim diğerlerinden ayrıldı” değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁴²

Bu rivayet “والنفساء والشهداء/lohusalık (durumunda vefat) şehadettir” ve “والنفساء والشهداء/lohusa (vefat edince) şehittir” lafızlarıyla kaynaklarda geçmektedir. Kaynak olarak Taberânî’nin verilmesi ancak eser adı ve hadis numarasına dair herhangi bir bilgi verilmemesi sebebiyle Taberânî’nin iki mu’ceminde bu ifadenin tedkik edilmesi sonucunda; içerisinde bu ifadeyi barındıran iki rivayet grubunun olduğu görülmüştür. Bunlardan ilki yukarıda Müslim’de de yer alan “مَا تَعْدُونَ الشَّهِيدَ فِيكُمْ؟” sorusunun yer aldığı gruptur.³⁴³ Selmân-ı Fârisî’den merfu olarak nakledilen bu grupta metnin birinde şehit

³³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22702.

³⁴⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22702, c/s 37: 376, 1. dipnot.

³⁴¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 8092, c/s 13: 456, 3. dipnot.

³⁴² İbnü’l-Cevzî Abdurrahman b. Ali, *Câmiu’l-mesânîd* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1426), thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, 5: 318.

³⁴³ Taberânî, *Mu’cemü’l-kebîr*, 6: 247, *Mu’cemü’l-evsat*, 2: 59.

sınıftan sayılanlar; Allah yolunda ölen, tâun, karın hastalığından ve nifaslı durumda vefat eden kadındır. Diğer ikisinde yukarıdaki şehitlere ek olarak; yanarak ölen, veremden ölenler de eklenmiştir. Taberânî bu rivayeti naklettikten sonra, bu hadisi Mindel'den başkasının Âsım'dan rivayet etmediğini, Bekr'in bununla teferrüd ettiğini belirtmiştir.³⁴⁴ Bu senedlerde adı geçen Mindel b. Ali'nin tam adı ve nisbesi; Mindel b. Ali el-Anezî Ebû Abdillâh el-Kûfî'dir. İsmi Amr, lakabı Mindel'dir. Kûfe'de h. 167 ya da 168 'de vefat etti. Hakkında pek çok şey söylenmiştir. Ahmed b. Hanbel “ضعيف/hadisi zayıf”, Yahyâ b. Maîn'den “ليست به بأس/bir beis yok, hadisi yazılır, لا بأس به/bir beis yok” dediği nakledilmiştir.³⁴⁵ Şüreyk “حديث من حديثه/hadisi kendi sözlerindendi, كذب/yalan söyledi”, İbn Maîn “ليس بذاك القوي الشديد/çok kuvvetli değil”, Sâcî “روى منكرين/güvenilir değil, münkerler rivayet etti”, Cüzecânî “ذاهب الحديث/hadisi geçersiz”,³⁴⁶ Dârekutnî “ضعيف/zayıf” demişlerdir.³⁴⁷ Ebû Hâtîm “شيخ/şeyh”, Ebû Zür'a “gevşek”, İclî “جائز الحديث يتشيع/hadisi câizdir, teşeyyu' yani Şia taraftarlığında bulunurdu,”³⁴⁸ İbn Sa'd “onda zayıflık vardı, ondan hadis alıp güvenen de vardı, ehl-i sünnetten, hayırlı, faziletliydi” şeklinde bahsetmiştir.³⁴⁹

Taberânî'nin “وَالنَّفْسَاءُ شَهَادَةٌ” lafzını içeren ikinci grup rivayet metni ise özet olarak sadece şehit sayılan sınıfların sıralanması şeklindedir.³⁵⁰ Safvan b. Ümeyye'den merfu nakledilmektedir. Bunlarda da nifaslı kadının vefatının şehadet olması zikredilmişken şehitliğin başka sınıfları da eklenmiştir.³⁵¹ Bir de Ebû Hüreyre'den nakledilen merfu bir rivayet vardır, bunda da önceki grubun durumu söz konusudur. Yani nifaslı kadından başka diğer dört sınıf daha sayılmıştır. Taberânî bu rivayetin devamında bu hadisi Numan b. Râşid'den Ebu'l-Cerrah'dan başkası rivayet etmedi, Rebah b. Zeyd bunda teferrüd etti demiştir.

³⁴⁴ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, 2: 59.

³⁴⁵ Cemâleddîn Ebu'l-Haccâc Yusuf el-Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1400-1413), 28: 493-495.

³⁴⁶ Böyle bir râvinin rivayeti hiçbir şekilde alınmaz. (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 363.)

³⁴⁷ Alâeddîn Moğoltay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbü'l-Kemâl* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 2011), thk. Muhammed Osman, 6: 362-364.

³⁴⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 180.

³⁴⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 6: 381.

³⁵⁰ Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, 8: 48.

³⁵¹ Bkz. Taberânî, *Mu'cemü'l-kebîr*, 8: 48.

Netice olarak; “Doğumda ölen şehittir” ifadesi Taberânî’de sened itibariyle zayıf olarak yer almaktadır. Ancak sahih senedi de vardır. Çeşitli şehit sınıflarının beraber zikredildiği metinler içerisinde yer alan bir sınıftır. Yitik Şifa’da tek başına verilerek hadiste iktisâr yapılmıştır.

Önsöz başlığındaki üç hadisten ilki sahih, ikincisi mevzu, üçüncüsü ise sahih senedi bulunmakla beraber kaynak olarak verilen Taberânî’deki senedi itibariyle zayıftır.

2.3.2. Hastalık Sebepleri Başlığındaki Hadisler

Yitik Şifa’da bu ana başlık altında hastalığın tanımı yapılmıştır. Hastalıklara sebep olan etkenler; az çiğnemek, fazla yemek, karışık yemek, sık yemek, yeme ve içmede sıraya dikkat etmemek, bayat ve ısıtılmış yemekler, katkılı hazır yiyecek ve içecekler, deterjanlar-kimyasal-maddeler-kozmetikler ve vücut bakım ürünleri, tarım ilaçları, aromalar, tıbbî ilaçlar şeklinde alt başlıklara ayrılmıştır.

Fazla Yemek

Fazla yemek alt başlığında, herhangi bir açıklama yapılmayarak aşağıdaki ilk hadis, çok yemekle ilgili Hz. Dâvûd’a ait bir söz ve bir atasözü ard arda epigraf olarak verilmiştir.³⁵²

1) “Her hastalığın temelinde tokluk vardır.”

Yitik Şifa kitabında açlığın faydaları ve tokluğun zararlarını belirten ve yukarıdaki anlamda hadis olarak verilen iki rivayet vardır. Diğer rivayet ise doğru beslenme alt başlığında “Her hastalığın temeli çok yemek, her derdin çaresi açlıktır.” şeklinde geçmektedir. İkisi birbirine benzer olan iki rivayet birlikte değerlendirilecektir. Senetsiz ama merfu olarak bazı “rekâkik ve âdâb” kitaplarında bulunan bu rivayetin metni:

وقد قال النبي صلى الله عليه وسلم: " البطنة أصل الداء، والحمية أصل الدواء، وعود كل بدن بما اعتاد

³⁵² Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 14.

“Nebî (s.a.v): “Tokluk hastalığının aslı (temeli), perhiz de devânın aslıdır. Her bedene alışık olduğu şeyi veriniz.” buyurmuştur.”³⁵³ Ancak İhyâ’daki hadislerin tahrîcini yapan Irâkî (ö. 806/1404) bunun aslını bulamadığını,³⁵⁴ aynı şekilde Sehavî (ö. 902/1497) bu rivayetin İhyâ’da merfû olarak geçtiğini fakat bunun aslını bulamadığını belirtmektedirler.³⁵⁵

İhya-i Ulûmu’d-din’de geçen senetsiz bu merfu rivayet, tasavvuf kitapları içerisinde günümüze yakın olması sebebiyle önemli bir yeri olan Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın (ö. 1194/1780) Marifetnâme eserinde de yer almaktadır. Orada da “Nitekim hadîs-i şerifte, her derdin aslı çok yemek ve her devânın esası açlık olduğu bildirilmiştir.” şeklinde verilmiştir.³⁵⁶

Yine Marifetnâme’de açlık ve tokluğun fayda ve zararlarına dair olan bölümde bu anlamda pek çok benzer cümleyi görmek mümkündür. Örneğin; “her hastalığın kökü tokluk, her devânın aslı açlık olduğu tecrübe ile sabittir.”³⁵⁷ Ehlullah’a nisbet edilerek verilen tokluk hastalık çeşmesidir, açlık en faydalı ilaçtır. Tokluğa devam çeşitli hastalıklara yol açar. Az yemek hastalıkları azaltmaktır. Çok yemek hastalıklara sebeptir.³⁵⁸ Başka bir örnek de “Tokluk bütün hastalıkların aslıdır. Açlık ise bütün hastalıkların esasıdır.”³⁵⁹ şeklinde geçmektedir.

Halk arasında meşhur sözlerin bir araya getirildiği eserlerden birinde yeme içmenin terkinin mübâhattan olduğu, bu konuda gelen sahih bir şey olmadığı belirtilmiştir.³⁶⁰ Dolayısı ile açlık ve tokluğa dair yer verilen bu rivayetler tasavvuf kaynaklarında geçen ifadelerden olup, hadis kaynaklarında geçmemektedir. Yitik

³⁵³ Râğıb el-İsfahânî, *ez-Zerî’a ilâ mekârimi’s-şerî’a* (Kahire: Dârü’s-Selâm, 1428), thk. Ebû Yezîd Ebû Zeyd el-Acemî, 220; Ebû Hâmid el-Ğazalî, *Mizânü’l-amel* (Mısır: Dârü’l-Meârif, 1964), thk. Süleymân Dünya, 312; Ebû Hâmid el-Ğazalî, *İhyâi ulûmuddîn* (Beyrut: Dârü’l-Ma’rife, bty), 3: 87.

³⁵⁴ Zeynüddin el-İrâkî, *el-Muğnî an hamli’l-esfâr fi’l-esfâr fi tahrîci mâ fi’l-İhyâ’i mine’l-ahbâr* (Beyrut: Dârü İbn Hazm, 1426), 972.

³⁵⁵ Şemseddin Muhammed es-Sehâvî, *el-Makâsîdü’l-hasene fi beyâni kesîrin mine’l-ehâdîsi’l-müştehire ale’l-elsine* (Dârü’l-Kitâbü’l-Arabî, 1405), thk. Muhammed Osman el-Huş, 612.

³⁵⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 609.

³⁵⁷ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 462.

³⁵⁸ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 600.

³⁵⁹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 602.

³⁶⁰ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 422.

Şifa'da Resûlullah'a (s.a.v) nispet edilerek verilmesi uygun değildir. Bu sebeple mevzu olarak değerlendirilebilir.

Yine bu başlık altında çok yemenin sindirim açısından vücuda verdiği zarar ve tahribattan bahsedilmiş, “Yiyin, için, fakat israf etmeyin, çünkü Allah israf edenleri sevmez” âyeti verilmiştir. Hemen ardından aşağıda verilen iki hadis nakledilmiştir. Günümüzde hem genetiği değiştirilmiş hem de katkılı gıdalar bulunması ve bunlardan kaçınmanın mümkün olmaması sebebiyle az yemenin bugün daha büyük bir zorunluluk olduğu belirtilmiştir.³⁶¹

2) “Allah’a en sevimli olanınız, yemesi en az ve beden en hafif olanınızdır.”

أخبرنا ابن خلف كتابه، أخبرنا الحاكم، حدثنا محمد بن عامر، حدثنا مكي بن عبدان، حدثنا محمد بن يزيد، حدثنا حفص بن عمر الفقيه الزاهد حدثنا أبو بكر بن عياش، عن عباد عن عكرمة عن ابن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم "أحبكم إلى الله عز وجل، أقلكم طعاماً، وأخفكم بدنًا"

“İbn Halef > Hâkim > Muhammed b. Âmir > Mekî b. Abdân > Muhammed b. Yezîd > Hafs b. Ömer el-Fakîh ez-Zâhid > Ebû Bekr b. Ayyaş > Abbâd > İkrime > İbn Abbas > Resûlullah (s.a.v): “Allah’a en sevimli olanınız yemeği az bedeni hafif olanınızdır” buyurdu.”³⁶²

Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayet İbn Abbas’tan merfu olarak senetli şekilde sadece Zehrû’l-Firdevs’te yer almaktadır. Deylemî’de yer aldığı ifade edilen bu hadis, çalışmada kullanılan baskıda tespit edilememiştir. Ayrıca Câmiu’l-ehadîs,³⁶³ Cemu’l-cevâmi’³⁶⁴ ve Kenzül-ummâl’de³⁶⁵ senetsiz olarak geçmektedir.

Senedin râvisi Muhammed b. Âmir ile ilgili olarak Zehrû’l-Firdevs’te muhakkik, Hâkim’in hocaları arasında bu isimde kimseye rastlamadığını bu kişinin Muhammed b. Ali b. Ömer olabileceği tahmininde bulunmaktadır.³⁶⁶

³⁶¹ Aidin Salih, Yitik Şifa, 15.

³⁶² İbn Hacer, *Zehrû’l-firdevs*, 1: 502.

³⁶³ Celâleddîn es-Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis* (byy:1423),1: 445.

³⁶⁴ Celâleddîn es-Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’* (Kahire: el-Ezherü’s-Şerîf, 1426),1: 171.

³⁶⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 3: 7084, 15: 40869.

³⁶⁶ İbn Hacer, *Zehrû’l-firdevs*, 1: 502, 1. dipnot.

Diğer râvi Abbâd hakkında da bazı cerh lafızları vardır. Tam adı ve nisbesi Abbâd b. Mansûr en-Nâcî Ebû Seleme el-Basrî'dir. İbrahim b. Ebî Yahyâ, Davûd ve İkrime'den de pek çok şey rivayette bulunmuştur. İkrime'den naklettiklerinde tedliste bulunmuştur.³⁶⁷ “ضعيف/zayıf, münker hadisleri var” şeklinde cerhedilmiştir.³⁶⁸ Aynı râvi için Iclî es-Sikât'ta “لا بأس به/onda beis yoktur, يكتب حديثه/hadisi yazılır” derken Mürre de “جائز الحديث/hadisi câiz” demiştir.³⁶⁹ İkrime ve Eyyûb'dan rivayetinde zayıflık olduğu³⁷⁰ ayrıca Kaderî olup bu görüşe de davetçi olduğu belirtilmiştir.³⁷¹ “ثقة/güvenilir” gibi tadil lafzı kullanılsa da genelde hakkında cerh lafızları sarfedilmiştir. Yahyâ b. Maîn “ليس بشيء/bir şey değil” Ebû Zûr'â “لين/gevşek” Ebû Hâtim “ضعيف الحديث/hadisi zayıf, يكتب حديثه/hadisi yazılır”³⁷² demiştir. Tedlis yaptığı ve son zamanlarında teğayyüre yani hafızasında bozulmaya maruz kaldığı gibi cerh nitelendirmeleri çokça kullanılmıştır. h. 152'de vefat etmiştir.³⁷³

Zehrû'l-Firdevs'te muhakkik mezkûr rivayet için; bu senet ile bu rivayetin mevzu olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Bunun sebebi de senetteki râvi Hâkim'in hocası Muhammed b. Âmir'dir. Eğer bu kişi Muhammed b. Ali b. Ömer ise; Mizzî, onun yalancılardan biri, hadis hırsız olarak bilindiğini belirtmiştir. Eğer başka biri ise ona vâkıf olamadığını yani kaynaklarda böyle birini bulamadığı ifade etmiştir. Ayrıca yine senette adı geçen Hafs b. Amr'a da rastlamadığını, belki Hafs b. Abdurrahman en-Nîsâbûrî yerine tahrif yapıldığını belirtmiştir. Ki o da “مضطر بالحديث/hadisinde tezatlık var”³⁷⁴ Diğer râvi Abbâd b. Mansûr da “müdelistir, semai yani hocasından direk işitip yazması belli değildir.” demiştir. Elbânî de bunun zayıf olduğu hükmüne varmıştır.³⁷⁵

³⁶⁷ Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, 7: 42.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7: 270.

³⁶⁹ Ebu'l-Hasan Ahmed b. Abdillâh b. Salih el-Iclî, *Mâ'rifetü's-sikât* (Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405), 2: 18.

³⁷⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet't-ta'dil*, 6: 86.

³⁷¹ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 2: 165-166.

³⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 156-160.

³⁷³ Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *et-Takribü't-Tehzîb* (Suriye: Dâru'r-Reşid, 1406), 291.

³⁷⁴ “Muzdaribu'l-hadîs” olarak nitelenen râvinin rivayeti başka bir senedinin olup olmadığının araştırılması ve ona göre değerlendirilmesi için yazılır. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 257.)

³⁷⁵ İbn Hacer el-Askalânî, *Zehrû'l-firdevs*, 1: 502, 3. dipnot.

3) "...pisboğaz ve göbeği büyük olan Cennete giremez."

حدثنا وكيع، حدثنا عبد الحميد، عن شهر بن حوشب، عن عبد الرحمن بن غنم، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " لا يدخل الجنة الجواظ والجعظري والعنل الزنيم " قال: هو سقط من كتاب أبي

"Vekî > Abdülhamîd > Şehr b. Havşeb > Abdirrahmân b. Ğanm > Resûlullah (s.a.v): "Cimri-obur, gururlu- kibirli ve katı kalpli-soysuz (kimse) cennete giremez." buyurdu."

Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, "Bu babamın kitabından düştü." dedi.³⁷⁶

Abdurrahman b. Ğanm'dan merfu olarak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde geçmektedir.³⁷⁷ Bu rivayet Ramûzû'l-Ehâdis tercümesinde Abdurrahman b. Ğanm yoluyla "Cennete cevvez (kendine yontan), katı yürekli olan, hasis, adi adam, çetin ahlâklı, pisboğaz, insanlara karşı gaddar, göbeği büyük kimse giremez." şeklinde, kaynak olarak da Ahmed b. Hanbel'in verildiği tespit edilmiştir.³⁷⁸ Yani, Yitik Şifa'da baştan kısaltma yapılarak sadece ilgili kısmın alındığı tam metin bu şekildedir. Gümüşhânevî'nin tek bir hadis olarak verdiği metin, Ahmel b. Hanbel'in Müsned'inin bu çalışmada kullanılan baskı ve tahkikine göre iki ayrı hadis olarak tespit edilmiştir. İlki yukarıda verilmiştir. Diğer rivayet ise şöyledir:

حدثنا وكيع، حدثنا عبد الحميد، عن شهر بن حوشب، عن عبد الرحمن بن غنم، قال: سئل رسول الله صلى الله عليه وسلم عن العنل الزنيم، فقال: " هو الشديد الخلق المصحح، الأكل الشروب، الواجد للطعام والشراب، الظلوم للناس، رحيب الجوف "

"Vekî' > Abdülhamîd > Şehr b. Havşeb > Abdirrahmân b. Ğanm: Resûlullah'a (s.a.v) utulli'z-zenîm (kaba ve katı kalpli üstelik bir de soysuz olan)³⁷⁹ hakkında soruldu. Resûlullah (s.a.v) "O, kötü ahlâkı doğrulanmış, çok yiyip içen (pisboğaz), yiyecek-içeceğe hüznlenen, insanlara zulmeden, midesi büyük olandır." buyurdu."³⁸⁰

³⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 29: 17993.

³⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 29: 17993.

³⁷⁸ Ahmed Ziyâüddin Gümüşhânevî, *Ramûz el-Ehâdis*, çev. Adûlaziz Bekkine (byy: Milsan Basım, 1982), 2: 486.

³⁷⁹ Ümit Şimşek, Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, (Kalem 68/13).

³⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 29: 17991.

Her iki rivayetin de senedindeki isimler aynı olup, birbirinin devamı ve tamamlayıcısı olduğu anlaşılmaktadır. Senedin iki râvisi hakkında bazı ihtilaflar bulunmaktadır. Râvi Abdulhamîd b. Behrâm el-Fezârî el-Medâinî, Şehr b. Havşeb'ten çokça hadis rivayet etti, Hakkında Ebû Dâvûd, Ali b. el-Medînî “ثقة/güvenilir”, Ahmed b. Hanbel “شيخ/şeyh, ثقة/güvenilir” şeklinde nitelerken İclî, Nesâî “ليس به بأس/bir beis yok” demişlerdir. Ancak bunların yanı sıra genel olarak hadiste zayıf olarak kabul edilen Şehr'den rivayette bulunması sebebiyle de onun hakkında dikkat edilmesine vurgu yapan münekkitler olmuştur. Râvi Abdulhamîd, Şehr'e ait bir sahifesi olup bunun münker olduğu, zaten ekseriyetle ondan rivayet ettiği, bir başkasından sadece bir hadis rivayeti olduğu şeklinde tenkit edilmiştir. İbn Ebî Hâtim, babasının bu râvi hakkında “ليس به بأس/beis yok, Şehr'e ait sahifesi sahihtir” derken, “onunla ihticâc edilir mi?” sorusuna karşılık “hayır, ama hadisi yazılır” dediğini nakletmiştir. İbn Hibban es-Sikât'ta yer vererek sikadan rivayet ettikleri i'tibar için yazılır demiştir.³⁸¹

Şehr b. Havşeb isimli râvinin tam adı ve nisbesi; Şehr b. Havşeb el-Eşârî'dir. Ebû Saîd, Ebû Abdillâh, Ebû Abdîrrahmân, Ebu'l-Câ'd gibi çeşitli künyeleri olduğu söylenir. Ayrıca eş-Şâmî, el-Hımsî, ed-Dımeşkî nisbeleri de vardır. h. 112'de vefat eden Şehr b. Havşeb hadiste zayıftır.³⁸² İbn Hacer “صدوق كثير الإرسال والأوهام/doğru,³⁸³ çokça mürsel rivayeti olup hakkında şüphe olduğu” değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁸⁴

Abdirrahmân b. Ğanm, b. Küreyb b. Hânî el-Eşârî³⁸⁵ sahabe olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. Resûlullah'tan (s.a.v) ve pek çok sahabeden nakillerde bulunmuştur. İbn Sa'd onu Şam ehl-i tabiînden sayıp Hz. Ömer tarafından Şam'a insanlara fıkıh öğretmek için gönderildiğini, Muaz b. Cebel ile görüşüp ondan rivayette bulunduğunu belirtmiştir. Babası Ğanm b. Sa'd, Ebû Musa el-Eşârî ile beraber Resûlullah'a (s.a.v) gelerek Ona sahabe olmuştur. Resûlullah'tan (s.a.v) sonra da bir savaşta vefat etmiştir. Abdirrahmân b. Ğanm hakkında İclî “tabîî, sikâ, tabîînin büyüklerinden” derken İbn Hibban es-Sikât'ta tabîî olarak yer vermiştir. Onun sahabe

³⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 16: 409-413.

³⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7: 449.

³⁸³ Böyle bir râvinin naklettiği hadis yazılır ve araştırılır.(Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 277.)

³⁸⁴ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 269.

³⁸⁵ Abdülğani el-Makdisî, *el-Kemâl*, 1: 362.

sanıldığını belirtir ancak kendi nazarında bunun doğru olmadığını beyan etmiştir. İbn Abdilberr ise Abdurahman b. Ğanm'ın Resûlullah (s.a.v) zamanında Müslüman olduğunu ancak Onu görmediğini ve Onunla bir araya gelmediğini ifade etmiştir. h. 78'de vefat etmiştir.³⁸⁶

İbn Hacer bu rivayet için "sıhhatinde ihtilaf vardır" değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁸⁷

Yine Şuayb el-Arnaût da bu isnadın, Şehr b. Havşeb ve Abdirrahmân b. Ğanm'ın Resûlullah'tan (s.a.v) mürsel rivayeti sebebiyle zayıf olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.³⁸⁸

Metinde geçen (الْجَوَّاضُ) kelimesi; ateş ehlinden olan, toplayıp biriktiren, cimri, iri gövdeli yürüyüşünde kibirli, göbekli, obur gibi anlamlara gelmektedir.³⁸⁹

(الْجَعْفَرِيُّ) kelimesi gururlu, kibirli olan, kendinde olmadığı hâlde varmışçasına gururlanan kimse anlamındadır.³⁹⁰

Rivayete iki hadisin beraber değerlendirilmesi ile metin açısından bakıldığında; cehennem ehl-i olan üç gruptan bahsedilmektedir. Bunlar; toplayıp biriktiren cimri, kibirli, obur kimseler, diğeri; kibirli olup kendinde olmayanları da kendinin gibi gösteren enaniyetli kimselerdir. Cennete giremeyecek üçüncü bir grup ise "الْعُتْلُ الرَّئِيمُ" dir. Bu lafız Kalem sûresi 13. âyette geçmektedir. Dolayısı ile bu hadisin Kur'an'ın müfessiri olan Hz. Peygamber'e (s.a.v), sahabe tarafından bu âyet hakkında sorulan bir sorunun cevaplandırılması olduğu görülmektedir ve ilgili âyetin tefsirlerinde de yer almaktadır.³⁹¹

Yitik Şifa'da iktisârla verilen bu hadis ve bir öncesinde verilen "Allah'a en sevimli olanınız beden en hafif yemesi en az olanınızdır" hadisi, sıhhat açısından ikisi de zayıftır. Hadisler, kitapta kullanıldığı bağlam yönünden yani fazla yemenin dışa

³⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 339.

³⁸⁷ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 8: 663.

³⁸⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29: 17991, c/s 29: 516, 3. dipnot.

³⁸⁹ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 1: 316.

³⁹⁰ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 1: 276.

³⁹¹ Sa'lebi, *Keşf ve'l-beyân*, 27: 181; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân*, 8: 211.

yansıması olarak şişman ve göbekli olmak şeklinde değerlendirildiğinde sahih senetle nakledilen aşağıdaki hadise münâfi olduğu görülmektedir.

“إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى أَجْسَادِكُمْ، وَلَا إِلَى صُورِكُمْ، وَلَكِنْ يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ وَأَشَارَ بِأَصَابِعِهِ إِلَى صَدْرِهِ”

“Allah sizin ne bedenlerinize ne de sûretlerinize bakmaz, ancak kalplerinize bakar buyurdu ve parmaklarıyla göğsünü işaret etti”³⁹² Dolayısı ile sahih bir hadise tezat bir anlam oluşturan üstelik cehennem ehli bir sınıfı niteleyen zayıf hadislerin ilgili konuda delil olarak kullanılması uygun değildir.

Sık Yemek

Bu alt başlıkta sık yemenin sindirim sistemi açısından tıbbî zararları sıralanmıştır. Özellikle kadın ve çocukların midelerini çöplüğe çevirdiğinden bahsedilerek, Peygamberimiz’in (s.a.v) çoğu zaman aç ve susuz durduğu belirtilmiş arda arda aşağıdaki iki hadis nakledilmiştir.

1) “Geceleyin veya gündüzün ikişer defa yemek illettir.”

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحُسَيْنِ بْنُ بَشْرَانَ ثَنَا أَبُو عَمْرٍو عَثْمَانُ بْنُ أَحْمَدَ السَّمَاكِ قَالَ: قَالَ الْقَاسِمُ بْنُ مَنْبِهِ: سَمِعْتُ بَشْرًا يَقُولُ: قَالَتْ عَائِشَةُ: لَوْ شِئْنَا أَنْ نَشْبِعَ شَبْعَنَا وَلَكِنْ مُحَمَّدًا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ يُوَثِّرُ عَلَى نَفْسِهِ، وَفِي حَدِيثِ ابْنِ لَهْيَعَةَ عَنْ أَبِي الْأَسْوَدِ عَنْ عُرْوَةَ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَدْ أَكَلْتُ فِي الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ: يَا عَائِشَةُ أَمَا تَحْبِبِينَ أَنْ يَكُونَ لَكَ شُغْلٌ إِلَّا فِي جَوْفِكَ. الْأَكْلُ فِي الْيَوْمِ مَرَّتَيْنِ مِنَ الْإِسْرَافِ وَاللَّهُ لَا يَحِبُّ الْمُسْرِفِينَ

“Ebu’l-Hüseyn Bişrân > Ebû Amr Osman b. Ahmed es-Semmâk > el-Kâsım b. Münebbih > Bişr > Âişe: “Eğer doymak isteseydik karnımızı doyururduk. Lâkin Muhammed (s.a.v) başkalarını nefesine tercih ederdi.” dedi. İbn Lehîa hadisinde; İbn Lehîa > Ebi’l-Esved > Urve > Âişe: “Nebî (s.a.v) beni, bir günde iki kez yemişken gördü. Yâ Âişe! Karnın tokken (yemeyi) seviyor musun? Bir günde iki kere yemek israftandır. Allah israf edenleri sevmez.” buyurdu.”³⁹³

³⁹² Müslim, Birr, 33; İbn Mâce, Zühd, 9.

³⁹³ Beyhakî, Şuâbu’l-İman, 5: 26.

H. Âişe'den merfu olarak nakledilen rivayet kütüb-i tis'ada yer almayıp, Beyhakî'nin Şuâbu'l-Îman'ında geçmektedir. Senetsiz olarak el-Firdevs,³⁹⁴ Câmiu'l-ehâdis,³⁹⁵ Kenzü'l-ummâl'de³⁹⁶ yer almaktadır.

Beyhakî'nin senedinde İbn Lehîa yer almaktadır. Bu râvi hakkında da ihtilaf bulunmaktadır. Bu râvi, Abdullah b. Lehîa b. Ukbe el-Hadrâmî'dir. el-E'dulî, el-Ğafikî el-Mısırî nisbeleri ile de bilinir. 72 tabîin ile görüşmüştür. "İlim denizlerindendir, hadiste elin/gevşektir." denilmiştir. Ahmed b. Hanbel "Mısır'da hadisnin çokluğu, zabt ve itkân olarak İbn Lehîa'nın misli kimdir? İbn Lehîa'dan başka Mısır'ın muhaddisi yoktur" diyerek onu methetmiştir. h. 169'da çıkan bir yangında kitapları yanmıştır. Vefatından sonra Leys "arkasında onun gibisi kalmadı" demiştir. Zehebî, İmam Mâlik'in o dönemde Medine'nin; Evzâî'nin Şam, Ma'mer'in Yemen, Şu'be ve Sevrî'nin Irak, İbrâhim b. Tahman'nın Horasan'ın âlimi olduğu gibi İbn Lehîa'nın Leys ile bereber Mısır'ın âlimi olduğunda şüphe bulunmadığını beyan eder. Ancak İbn Lehîa'nın zayıfladığını, münker şeyler rivayet ettiğini bu sebeple de rivayet ettikleri ile ihticâc edilmesinde geri düştüğünü belirtmiştir. Said el-Kattan onu bir şey görmezdi, Müslim "Vekî, Yahyâ, İbnü'l-Mehdî onu terk ettiler" demiştir. Nesâî "ليس بثقة/güvenilir değil", Ebû Zür'â, Yahyâ b. Maîn "لا يحتج به/onunla ihticâc edilmez", Abdurrahman b. Harraş "لا يكتب حديثه/hadisi yazılmaz" diyerek cerh etmişlerdir. Ebû Hâtim ve İbn Hibban kitapları yanmadan önce kendisinden pek çok kimse hadis semainda bulunmuştur. Onların semai sahihtir. Ancak yangından sonrakiler bir şey değildir diyerek ondan gelen rivayetlerde dikkatli olunmasına işaret etmişlerdir. h. 174'de vefat etmiştir.³⁹⁷

Senet İbn Lehîa'nın bulunması sebebiyle zayıftır, nitekim Elbânî de bu değerlendirmede bulunmuştur.³⁹⁸ Metin açısından bakılınca da kaynaklarda, zahiren umum sigâ kullanılmış olsa da bu durumun Hz. Âişe'ye has bir durum olmasının mümkün olduğu ifade edilmiştir. Çünkü Resûlullah'ın (s.a.v), Hz. Âişe'nin zaten aç

³⁹⁴ Deylemî, *el-Firdevs*, 5: 428.

³⁹⁵ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 23: 263.

³⁹⁶ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 15: 433.

³⁹⁷ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Siyerü a'lamü'n-nübelâ* (byy: Müessesetü'r-Risâle, 3. Bs, 1405), thk. Şuayb el-Arnaût vd, 8: 11-23.

³⁹⁸ Bkz. Nâsırrüddin el-Elbânî, *Daifü et-Terğîb ve't-terhîb* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-neşri ve't-tevzi', 1421), 2: 56.

olmadan yediğini bildiğinden böyle söylemiş olmasının mümkün olduğu, günde iki kere yeme durumunun âdetlere, kişilere ve alışkanlıklara göre değişebileceği belirtilmiştir.³⁹⁹

Yitik Şifa'da kısaltılarak bir kısmı verilen hadis, “israf” yerine “illet” kelimesi ile nakledilmiştir. Kitapta yer verilen hem bu rivayet hem de bundan sonra gelen rivayet, Mârifetnâme'de de hadis olarak geçmektedir.⁴⁰⁰

Kur'ân-ı Kerîm'de yeme-içmenin miktarı “Yiyiniz, içiniz, fakat israf etmeyiniz”⁴⁰¹ âyeti ile gösterilmiştir. Ayrıca “İnsanoğlu midesinden daha kötü bir kap doldurmamıştır. İnsanoğluna belini doğrultacak birkaç lokma yeter. Eğer yiyecekse de midesinin üçte birini yemeğe, üçte birini içmeğe, üçte birini nefese ayırsın.”⁴⁰² buyurulan bu hasen hadis de yeme-içme konusunu özetleme açısından yeterli olurdu. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi yemek ölçüsü ve öğün sayısı kişiye ve sağlık durumuna göre değişebilmektedir. Bir şeker hastasına, çocuğa, yaşlıya ve hamileye bu hadisi nakletmek ve günde iki kere yemenin doğru olmadığını söylemek uygun olmayacaktır.

2) “Tokken yemek hem hastalık, hem de haramdır.”

Hadis kaynaklarında bu ifadenin yer aldığı bir hadis tespit edilememiştir. Bu manada fıkıh kaynaklarında tok karnına yemenin israf olması cihetiyle haram olduğunu belirten ifadeler yer almaktadır. Bunlardan bazılarına yer vermeden önce Yitik Şifa'da da “Eski ilmiyelerde hazmı tamamlanmamış yemeğin üstüne başka bir yemek yemenin haram olduğu bildirilmiştir.” denilerek benzer mananın kaynak verilmeden ifade edildiğini belirtmek uygun olacaktır.⁴⁰³ Ancak yine de hadis olarak nakledilmiş olması dikkati çekmektedir. Fıkıh kaynaklarında geçen bazı ifadeler:

³⁹⁹ Muhammed el-Hâdimî, *Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî şerhi't-tarîkati'l-Muhammediyye* (byy: Matbaâtü Halebî, 1348), 3: 47.

⁴⁰⁰ İbrâhim Hakkı, *Mârifetnâme*, 462, 598.

⁴⁰¹ (Kur'ân-ı Kerim, 7/31).

⁴⁰² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28: 17186; Tirmizî, *Zühhd*, 47.

⁴⁰³ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 17.

Tokken yemenin menfati yoktur aksine / ولا منفعة في الأكل فوق الشبع بل فيه مضرة“⁴⁰⁴ zarardır”

“Tokken yemek haramdır. / فإن الأكل فوق الشبع حرام”⁴⁰⁵

“Şehvet kasdı ile yemek haramdır... / وقالوا: الأكل فوق الشبع حرام بقصد الشهوة...”⁴⁰⁶

Yemekte israf olan hâllerden / ومن الإسراف في الأكل، الأكل فوق الشبع، وكل ذلك محظور“⁴⁰⁷ biri tokken yemektir ve bu mahzurludur.”

Bu anlamdaki ifadelerden sonra yer verilen bir hadis metni de fıkıh kaynaklarında yer almaktadır, ancak bu da senetsiz olarak nakledilmiştir. Metin şöyledir:

ولما مرض ابن عمر رضي الله عنهما سأل النبي صلى الله عليه وسلم عن سبب مرضه فقل أنه أتخم فقال ومم ذلك فقل من كثرة الأكل فقال صلى الله عليه وسلم أما إنه لو مات لم أشهد جنازته ولم أصل عليه

“İbn Ömer hastalandığı zaman Nebî (s.a.v) onun hastalığının sebebini sormuş, hazımsızlık geçirdiği söylenmiştir. Buna neyin sebep olduğunu sorunca da çok yemekten olduğu söylenmiştir. Bunun üzerine Nebî (s.a.v): Eğer o bu yüzden ölseydi onun cenaze namazını kılmazdım” buyurdu.”⁴⁰⁸

Yitik Şifa’da “hadis” olarak verilmiştir. Ancak yukarıda ifade edildiği gibi kaynaklarda böyle bir hadis tespit edilememiştir. Bazı fıkıh kitaplarında tokken yemenin israf olmasına işaret edilerek haram olduğu ifade edilmiştir. Dolayısı ile bu metni Resûlullah’a (s.a.v) nispet etmek ve sık yemek konusunda delil olarak kullanmak doğru değildir.

Aromalar

Yitik Şifa kitabında üzerinde durulan önemli konulardan biri de kokulardır. Koku duyusundan, kokunun insan ruhu üzerindeki etkisinden bahsedilmiştir. Ancak

⁴⁰⁴ Muhammed b. el-Hasan eş-Şeybânî, Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Kesb bi şerhi Şemsüleimme es-Serahsî* (Dimeşk: Abdilhâdî Harsûnî, 1400), thk. Süheyl Zekkâr, 79.

⁴⁰⁵ Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Mebsût* (Mısır: Matbaatu’s-Saâde, bty), 30: 278.

⁴⁰⁶ Zeynüddîn İbn Necîm, *el-Eşbâh ve’n-nezâir* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1419), 24.

⁴⁰⁷ el-Kiyâ el-Harrâsî, *Ahkâmu’l-Kur’ân* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 2. Bs, 1405), thk. Mûsa Muhammed Ali, 3: 138.

⁴⁰⁸ Bkz. Şeybânî, Serahsî, *el-Kesb bi şerhi Şemsüleimme es-Serahsî*, 80; Serahsî, *el-Mebsût*, 30: 267.

kokuların artık doğal olmayıp sentetik kokular olduğu ve bunun da içeriğindeki çeşitli maddeler sebebiyle zararlarına yer verilmiştir. “Hz. Muhammed’in (s.a.v) kokular hakkında söylediklerini hatırlayalım” denilerek ard arda aşağıdaki rivayetler nakledilmiştir. Ancak her rivayetin akabinde bazı sorular da sorularak konuya daha da dikkat çekilmiştir.

1) “Bazı kokular melekleri çeker, habis ruhları uzaklaştırır; bazı kokular habis ruhları çeker, melekleri uzaklaştırır.”

Bu rivayet, hadis kaynaklarında yer alan bir hadis olarak tespit edilememiştir. Sadece İbn Kayyim el-Cevziyye’nin *Zâdü’l-meâd* eserinde tespit edilmiş olup, metin şöyledir:

"فالأرواح الطيبة تحب الرائحة الطيبة، والأرواح الخبيثة تحب الرائحة الخبيثة. وكل روح تميل إلى ما يناسبها."

“Ervâh-ı tayyibe iyi kokuları sever. Ervâh-ı habise kötü kokuları sever. Her ruh kendine uygun olana meyleder.”⁴⁰⁹

İbnü’l-Kayyim, söz konusu eserinde, güzel kokuya dair bir başlık açmış, güzel kokunun faydalarından bahsetmiş ve bu konuda nakledilmiş olan bazı hadislerle yer vermiştir. Resûlullah’tan (s.a.v) sahih olarak gelen “Haftada bir gün Cuma günü yıkanmanın ve eğer güzel kokusu da varsa bunu sürünmesinin Müslüman üzerinde Allah’ın hakkı olduğunu” ifade eden hadisi zikretmiştir. Devamında; “Güzel kokunun hâsiyetidir ki, melekler onu sever, şeytanlar ondan nefret eder, şeytanlara en sevimli gelen şey kötü ve pis kokulardır” diyerek yukarıdaki ifadeyi zikretmiştir. Ardından “فَالْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ، وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ، وَالطَّيِّبَاتُ لِلطَّيِّبِينَ، وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ” Nur sûresindeki âyetten alıntı yapmıştır.

2) “Cinsel ilişkiden sonra guslediniz, su her kıl dibine ulaşsın, çünkü şehvet maddesi her kıl dibinden çıkar.”

⁴⁰⁹ İbn Kayyim, *Zâdü’l-meâd*, 4: 257.

Yitik Şifa’da bu şekilde nakledilen rivayet, birebir aynı ifadelerle kaynaklarda tespit edilememiştir. Kitapta verilen anlama en yakın metin aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

حدثنا نصر بن علي، قال: حدثنا الحارث بن وجيه، قال: حدثنا مالك بن دينار، عن محمد بن سيرين، عن أبي هريرة، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «تحت كل شعرة جنابة فاغسلوا الشعر» وأنقوا البشر.

“Nasr b. Ali > Hâris b. Vecîh > Mâlik b. Dînâr > Muhammed b. Sîrîn > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Her bir kılın altında cünüplük vardır. Saçı yıkayın, deriyi iyice temizleyin.” buyurdu.”⁴¹⁰

Bu hadis Ebû Hüreyre’den merfu olarak Tirmizî, İbn Mâce⁴¹¹ ve Ebû Dâvûd’da⁴¹² geçmektedir. Ayrıca bazı ilâhî eserlerinde de yer alan bu hadisin⁴¹³ râvilerden Hâris b. Vecîh hakkındaki cerh sebebiyle zayıf sayıldığı görülmektedir. Ahmed b. Hanbel’in oğlu Abdullah, babasına bu râvinin mezkûr rivayeti hakkında sorduğunda; Ahmed b. Hanbel’in “Bu hadîs münker ve Hâris ضعيف الحديث/hadiste zayıftır” dediğini nakletmektedir.⁴¹⁴ Aynı şekilde İbn Ebî Hâtim de babasından benzer nakilde bulunmaktadır.⁴¹⁵

Tirmizî bu hadis için “hadîsün ğarîbün, Hâris’in hadisinden başka vecihle bilmiyoruz” derken, Ebû Dâvûd da bu hadisi naklettikten sonra “el-Hâris, onun hadisi münkerdir, o zayıftır” açıklamasında bulunmuştur.⁴¹⁶

Şuayb el-Arnaût, bu hadisin Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de geçen senetleri için “Hâris b. Vecîh sebebiyle zayıf” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁴¹⁷

⁴¹⁰ Tirmizî, Tahâret, 78.

⁴¹¹ İbn Mâce, Teyemmüm, 106

⁴¹² Ebû Dâvûd, Tahâret, 95.

⁴¹³ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Câmî’ li ulûmi’l-İmâm Ahmed* (Feyyûm: Dâru’l-Felâh, 1430), 14: 33; Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-İlel li İbn Ebî Hâtim* (Riyad: Müessesetü Cüreysî li’t-tevzi’ ve’l-i’lân, 1427), thk. Komisyon, 1: 475-476; Ebû’l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed ed-Dârekutnî, *el-İlelü’l-vâride fi’l-ehâdisi’n-Nebeviyye* (Riyad: Dâru Taybe, 1405), thk. Mahfûz er-Rahman Zeynullah es-Selefî, 8: 103.

⁴¹⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Hanbel, *el-Câmî’*, 14: 33.

⁴¹⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 1: 475-476.

⁴¹⁶ Tirmizî, Tahâret, 78; Ebû Dâvûd, Tahâret, 95.

⁴¹⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret, 95, c/s 1: 180, 2. dipnot; İbn Mâce, Teyemmüm, 106, c/s 1: 377, 1. dipnot.

Râvilerden Hâris b. Vecîh er-Râsibî el-Basrî hakkında Buhârî “bazı menâkirleri var”,⁴¹⁸ Yahyâ b. Maîn “ليس حديثه بشئ/hadisi bir şey değil”,⁴¹⁹ İbn Hibban “قليل/hadisi azdır, ancak meşhur olarak bilinen kimselerden münkerleri ile teferrüd etmiştir”,⁴²⁰ diye tenkit etmişlerdir. Tirmizî “وهو شيخ ليس بذاك/O şeyhtir, fakat güvenilir değildir”, Ebû Dâvûd “حديثه منكر/weak”, Beyhakî “قد تكلموا فيه/hakkında konuşuldu”, Ukaylî “Nasr b. Ali el-Cehdâmî onu zayıf gördü” derken Hattâbî de Meâlimü’s-Sünen’de “مجهول/bilinmeyen” olarak nitelemiştir.⁴²¹

Ebû Dâvûd’un “Cünüplükten Yıkanma” bab başlığında verdiği bu hadis için şerhlerde fıkıh açısından bazı açıklamalar yer almaktadır. Hadisin zâhirine göre cünüplükten yıkanmak isteyen kimsenin saçındaki örgüleri ve topuzları çözmesinin gerekli olduğu görüşüne İbrahim en-Nehâî’nin imtisâl ettiğini, ancak ehl-i ilmin genelinin görüşünün bu yönde olmayıp saç örgüsü çözülme bile suyun saç dibine ulaşması ile bu yıkanmanın geçerli olduğu belirtilmiştir.⁴²² Kokular hakkında yer verilen bu rivayet doğru bir bağlamda kullanılmamıştır.

3) “İnsan ölürken, ruh her kıl dibinden ayrılır.”

Yitik Şifa’da nakledilen rivayet, hadis kaynaklarında yer alan bir rivayet olarak tespit edilememiştir. Ancak yakın bir anlamda olan “مِنْ تَحْتِ كُلِّ شَعْرَةٍ فِي جَسَدِهِ/cesedindeki her bir kılın altından” şeklindeki bir ifade ile karşılaşılmaktadır. Ebû Nuaym’ın Hilyetü’l-Evliyâ’sında da⁴²³ bulunan bu ifade “وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ/ölüm ona her yerden gelir” âyetinin⁴²⁴ tefsiri bağlamında tefsir kaynaklarının çoğunda yer almaktadır. Ancak Resûlullah’a (s.a.v) nisbet edilmez. İbrâhim et-Teymî’ye nisbet edilir. Bu

⁴¹⁸ Buhârî, *et-Târihu’l-kebîr*, 3: 144.

⁴¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet’t-ta’dîl*, 3: 92.

⁴²⁰ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, 1: 224.

⁴²¹ Alâaddîn Moğoltay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbü’l-Kemâl*, 2: 175.

⁴²² Hattâbî, *Meâlimü’s-Sünen*, 1: 80; Bedreddîn el-Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1420), thk. Ebu’l-Münzir Hâlid b. İbrahim el-Misrî, 1: 550-551.

⁴²³ Ebû Nuaym, *el-Hilyetü’l-evliyâ*, 4: 212.

⁴²⁴ (Kur’ân-ı Kerim, İbrâhim, 14/17).

ifadenin devamında “ölüm onun önünden, arkasından, altından, üstünden, sağından, solundan gelir.” şeklinde ifadeler de yer alır.⁴²⁵

حدثنا الحسن بن محمد، قال: ثنا يزيد بن هارون، قال: ثنا العوام بن حوشب، عن إبراهيم التيمي، قوله: " {ويأتيه الموت من كل مكان} [إبراهيم: 17] قال: "من تحت كل شعرة في جسده"

“İbrâhim et-Teymî: “Ölüm ona her yerden gelir” âyetine cesedindeki her kıl dibinden (altından) dedi.”⁴²⁶ Ebû Nuaym’ın rivayetinde de senetteki râviler ortaktır. Senedin kendisine dayandırıldığı İbrâhim et-Teymî ise muhaddis ve fakih bir tabî olarak bilinmektedir.⁴²⁷ Dolayısıyla kaynağı açısından maktu bir hadistir. Yani söyleyeni tabîin olan hadistir. Bazı kaynaklarda ise rivayet İbn Abbas’a atfedilmektedir.⁴²⁸

Ayrıca Naziât sûresi ilk âyetine dair yapılan tefsirlerde aşağıdaki ifade yer almaktadır:

وقال ابن مسعود: يريد أنفس الكفار ينزعها ملك الموت من أجسادهم من تحت كل شعرة ومن تحت الأظافر وأصول القدمين...

“İbn Mesud’a nisbet edilen, “ölüm meleği kâfirlerin nefislerini (ruhlarını) her bir kıl dibinden, tırnaklarının altından ve ayakucundan ondan uzaklaştırmak ister...”⁴²⁹ denilerek kâfirin ölüm anında çekeceği zorluğa işaret edilmiştir.

Kokularla ilgili yer verilen nakillerde İbn Kayyim’e ait ifade hadis olarak nakledilmiş, ardından aynı konuda gusül ve ruhun bedenden ayrılmasına dair rivayetler bu bağlamda aktarılmıştır. Ancak sıhhat itibarıyla zayıf olan bu hadis hakkında, şerhlerde saçın örgüsünün açılması ve altının ıslanması ile ilgili görüşler belirtilmiştir.

⁴²⁵ Ebu’l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbâr İbn Ahmed es-Sem’ânî, *Tefsîrû’l-Kurân* (Riyad: Dâru’l-Vatan, 1418), thk. Yâsir b. İbrâhim, 3: 109; Ebû Muhammed el-Hüseyin b. Mesûd el-Beğavî, *Meâlimü’t-tenzîl fî tefsîri’l-Kur’ân* (byy: Dâru Taybe, 4. Bs, 1417), thk. Muhammed Abdullah en-Nemr vd, 4: 342.

⁴²⁶ İbn Cerîr et-Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 13: 621.

⁴²⁷ Salahattin Polat, “İbrâhim et-Teymî” içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 357.

⁴²⁸ Ebû’l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed el-Vâhidî, *et-Tefsîrû’l-basîd* (byy: İmâdetü’l-Bahsü’l-İlmî, 1430), 12: 438; Ebu’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Zâdü’l-mesîr fî İlmi’t-tefsîr* (Beyrut: Dâru’l-Kitabü’l-Arabî, 1422), thk. Abdurrezzak el-Mehdî, 2: 508.

⁴²⁹ Sa’lebî, *el-Keşf ve’l-beyân*, 1: 122; Beğavî, *Tefsîrû’l-Beğavî*, 8: 320; Kurtubî, *Tefsîrû’l-Kurtubî*, 19: 190.

Yine ölüm hakkında maktu olarak tespit edilen rivayet, İbrahim suresindeki âyet bağlamında ifade edilmiştir ki bu âyetin de öncesi ile beraber değerlendirildiğinde; inatçı, zorba kimselerin cehenneme gideceği orada yaşayacağı azabı, bunun sonucunda ölümün ona her taraftan geleceği, ama ölmeyeceği devamında daha büyük bir azabı olacağının zikredildiği görülmektedir.⁴³⁰ Yani gerek âyet gerek şerh itibariyle değerlendirildiğinde kitapta kullanılan bağlamla rivayetler hakkında zikredilen bağlamın uygun olmadığı görülmektedir.

Bu ana başlık altında sekiz rivayet nakledilmiş olup, bunlardan üç tanesinin hadis olmadığı tespit edilmiştir. Yine bir tanesi maktu olarak tabiîne ait bir söz olarak kabul görüp nakledilmiştir. Dört tanesi de zayıf hadis olarak tespit edilmiştir.

2.3.3. Hastalık Nasıl Başlar Başlığındaki Hadisler

Bu başlıkta hastalığın başlaması ile ilgili süreç detaylıca anlatılmıştır. Özellikle yanlış beslenme sonucu atıkların bir kısmının dışarı atıldığı bir kısmının dokularda biriktiği, bunların çoğalması sonucu ağrı, sızı, iltihaplanma ve alerji durumlarının oluştuğu, bu durumun devam etmesine bağlı olarak birçok hastalığın meydana geldiği belirtilmiştir. Bu durum karşısında bağışıklık sisteminin vücudu savunmak için çeşitli tepkiler gösterdiği, çeşitli organlarda meydana gelen şişme-iltihaplanma, terleme-döküntü-sivilce, öksürük, hapşıрма-burun kanaması ve akması, vs. daha pek çok durumu sayılarak bunların hiç birinin hastalık olmadığı, bağışıklık sisteminin normal savunması olduğu belirtilmiştir. Dolayısı ile ateşin düşürülmesi, öksürük ve burun akıntısı engelleme, antibiyotik kullanmak, bademcikleri aldırarak bağışıklık sistemine yapılan bir “haksızlık ve zulüm” olarak nitelendirilmiştir. İnsanların özellikle bu zamanda hem zararlı, hem bol hem de çeşitliliğin çok fazla olmasına binâen pek çok hastalık için hazır hâle geldiği, bunda da temel sebebin yanlış yaşam tarzı olduğunu belirtilmiştir. Hz. Âdem’den itibaren insanların sindirim düzeninin belirlendiği ve bunun değişmeyeceği ifade edilerek sindirimin çeşitli basamakları sıralanmıştır.⁴³¹ Ardından çeşitli alt başlıklarda aşağıdaki hadisler nakledilmiştir.

⁴³⁰ (Kur’ân-ı Kerim, İbrahim, 14/15-17).

⁴³¹ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 39-41.

Şekil 2.3: Hastalık Nasıl Başlar Başlığı Altındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı

Hadislerde Hastalık Sebepleri ve Tedavi Alt Başlığında

Bu alt başlığın hemen ilk cümlesi “Peygamberimiz (s.a.v) Allah’ı zikirden ayrılmayan hayvanı avcı avlayamaz.” denilerek başlar. Bu rivayetdeki hayvan temsilinden yola çıkılarak zikirden ayrılmayan organın da hasta olmayacağı belirtilmiştir. Devamında aşağıda yer verilen 6 hadis ard arda nakledilmiştir.

1) “Allah’ı zikirden ayrılmayan hayvanı avcı avlayamaz.”

Hadis kaynaklarında böyle bir hadis tespit edilememiştir.

2) “Bir kimse üst üste üç gece ateşlenirse, anadan doğduğu gün gibi günahlarından çıkar.”

Yitik Şifa’da kısaca bu şekilde nakledilen rivayet, aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

أخبرنا حمد بن نصر أخبرنا محمد بن الحسين السعدي حدثنا أبو العباس ابن [جَائِجَان] الصرام حدثنا موسى بن جعفر بن محمد حدثنا محمد ابن يحيى المروزي حدثنا محمد بن أحمد بن صالح حدثنا أبي حدثنا نصر بن ناصح حدثنا هشام بن حسان عن أبان عن أنس بن مالك رفعه "يا أنس من حُمّ ثلاث ليال خرج من ذنوبه كيوم ولدته أمه، ومن حُمّ عشرة أيام نودي من السماء، قد غفر لك ما مضى، فاستأنف العمل"

“Hamd b. Nasr > Muhammed b. el-Hüseyn es-Seîydî > Ebu’l-Abbas İbn Cancân es-Sarrâm > Musa b. Ca’fer b. Muhammed > Muhammed İbn Yahyâ el-Mervezî > Muhammed b. Ahmed b. Salih > Ebî Nasr b. Nâsih > Hişâm b. Hassân > Ebân > Enes > Resûlullah’a (s.a.v) ref ederek: “Yâ Enes, kim üç gece ateşlenirse

annesinden doğduğu günkü gibi gühahlarından kurtulur. Kim de on gün ateşlenirse geçmişin (günahların) bağışlandı, ameline devam et diye nidâ edilir.” buyurdu.”⁴³²

Rivayet temel hadis kaynaklarında geçmemektedir. Senetsiz olarak el-Firdevs,⁴³³ Câmiu'l-ehadîs,⁴³⁴ Cem'u'l-cevâmi'⁴³⁵ ve Kenzü'l-ummâl'de⁴³⁶ geçmektedir. Senetli şekilde sadece İbn Hacer'in Zehrü'l-Firdevs eserinde⁴³⁷ yer almaktadır. Ancak metnin devamında başka ifadeler de bulunmaktadır. Senetteki râvi Ebân hakkında cerh lafızları kullanılmıştır. Adı ve nisbesi; Ebân b. Ebî Ayyaş Feyrûz Ebû İsmâîl el-Basrî'dir. Tabîinin küçüklerinden olup zayıflardan biridir. Enes ve diğerlerinden nakillerde bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel “متروك/hadisi terkedilmiş”, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî “متروك/terkedilmiş”, Mürre “ضعيف/zayıf” diyerek cerh etmişler ve onun rivayetlerini delil olarak almayı uygun görmemişlerdir.⁴³⁸

Zehrü'l-Firdevs'in muhakkiki, bu hadis hakkında yaptığı değerlendirmede senetteki Ebân isimli râvinin “متروك/hadisi terkedilmiş” olması sebebiyle rivayetin “cidden zayıf” olduğunu belirtmiştir.⁴³⁹

Ancak mevzûât yani uydurmalarla dair bir eserde bu senetteki yedi ismin ard arda aynen verildiği bir senet tespit edilmiştir, devamında farklı isimler de zikredilmiştir. İbn Hibban'ın da senetteki Ahmed b. Sâlih eş-Şemûmî için “hadis uyduruyordu” dediğine yer verilmiştir.⁴⁴⁰ Mevzûat eserdeki senet zinciri ise şöyledir:

الدليمي: أخبرنا حمد بن نصر حدثنا محمد بن الحسين السعدي حدثنا أبو العباس ابن [جانجان] حدثنا موسى بن جعفر البزاز حدثنا محمد بن يحيى المروزي حدثنا محمد بن أحمد بن صالح حدثنا أبي حدثنا أحمد بن ناصح حدثنا دُرست بن أبي الوزير المجاشعي عن الرقاشي عن أنس عن عائشة قالت:

⁴³² İbn Hacer, *Zehrü'l-firdevs*, 8: 187.

⁴³³ Deylemî, *el-Firdevs*, 5: 365.

⁴³⁴ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdîs*, 23: 103.

⁴³⁵ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 12: 336.

⁴³⁶ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 3: 6769.

⁴³⁷ İbn Hacer, *Zehrü'l-firdevs*, 8: 187.

⁴³⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 10-11.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Zehrü'l-firdevs*, 8: 188, 2. dipnot.

⁴⁴⁰ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-neşri ve't-tevzi', 1431), thk. Râmiz Halid Hâc Hasan, 1: 86.

“Deylemî > Muhammed b. Nasr > Muhammed b. el-Hüseyn es-Seîydî > Ebû'l-Abbas İbn Cancân > Musa b. Ca'fer > el-Bezzaz > Muhammed b. Yahyâ el-Mervezî > Muhammed b. Ahmed b. Salih > Babası > Ahmed b. Nâsîh > Dürüst b. Ebi'l-Vezîr el-Mücaşî > Rakâşî > Enes > Âişe: (dedi)”

Ahmed b. Sâlih eş-Şemûmî Ebû Ca'fer, Mekke ehlinin şeyhlerinden olup, Abdullah b. Salih'ten rivayette bulunmuştur.⁴⁴¹ İbn Hibban es-Sikât'ında yer verdiği Ahmed b. Sâlih Ebû Ca'fer el-Mısırî'nin isim ve künyesi aynı olan bu kişi ile karıştırılmaması için gerekli uyarıyı yapmıştır. Yahyâ b. Maîn'in “كذاب/yalancı” şeklinde cerhettiği râvinin Ahmed b. Sâlih eş-Şemûmî olduğunu, hadis uydurduğunu söyleyerek cerhetmiştir.⁴⁴²

Netice olarak; Yitik Şifa'da iktisâr yapılarak sadece bir kısmı verilen bu rivayet, senedinde ağır lafızlarla cerhedilen iki râvi sebebiyle ciddî zayıftır.

3) “Kulun hastalığı hatalarını giderir. Ateşin altın ve gümüşün kirini gidermesi gibi.”

حدثنا سهل بن بكار، عن أبي عوانة، عن عبد الملك بن عمير عن أم العلاء، قالت: عاذني رسول الله صلى الله عليه وسلم وأنا مريضة، فقال: "أبشري يا أم العلاء، فإن مرض المسلم يذهب الله به خطاياها كما تذهب النار خبث الذهب والفضة"

“Süheyl b. Bekkâr > Ebî Avâne > Abdumelik b. Umeyr > Ümmü Alâi dedi ki: Resûlullah (s.a.v) beni ziyarete geldi, ben de hastaydım. “Müjde ey Ümmü Alâi, ateşin altın ve gümüşün kirini gidermesi gibi Müslümanın hastalığı ile de Allah onun hatalarını giderir.” buyurdu.”⁴⁴³

Ümmü Alâi'den merfu olarak nakledilen hadis, Ebû Dâvûd'un Sünen'inde yer almaktadır. Öncesinde başka ifadeler de bulunmaktadır.

⁴⁴¹ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 1: 149.

⁴⁴² İbn Hibban, *es-Sikât*, 8: 25-26.

⁴⁴³ Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 3.

Şuayb el-Arnaût, “bu hadisin isnadının senette yer alan Abdülmelik b. Umeyr sebebiyle hasen olduğunu” belirtmiştir. Bu râvi için “صدوق حسن الحديث/doğru, hasenü’l-hadis”⁴⁴⁴ ifadelerini kullanmıştır.⁴⁴⁵

Adı geçen râvi, Abdülmelik b. Umeyr b. Süveyd b. Câriye el-Lehmî’dir. el-Kuraşî, el-Kûfî nisbeleri ile de bilinir. Künyesi Ebû Amr ya da Ebû Ömer’dir. Ali b. Talib ve Ebû Musâ el-Eşârî’yi görmüştür. A’miş, Sevrî, Şu’be, Süfyan b. Uyeyne, Hüseyim b. Beşîr, Ebû Âvâne ve daha pek çok kişi kendisinden rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel “مضطرب الحديث جداً”⁴⁴⁶ diyerek onu zayıf görmüştür. Yahyâ b. Maîn “مُخَلِّطٌ /karıştırıyordu”, Ebû Hâtim “ليس بحافظ”/hafız değil”, diyerek onu “صالح/sâlih” olarak nitelemiş, vefatından önce hıfzında bozulma olduğunu beyan etmiştir. h. 136’da vefat etmiştir.⁴⁴⁷

Hadisin şerhi ile ilgili “Müslümanın hastalığı” ibaresine dikkat çekilmektedir. Yani bu hadiste verilen müjde Müslümana hastır. Kâfire bir musibet ya da hastalık isabet ettiğinde bu onun için bir fayda olmayıp bunlar sebebiyle yaşayacağı sıkıntı onun hiçbir şeyine kefarete olmamaktadır. Müslüman da yaşadıklarına sabreder ve karşılığını Allah katından beklerse hataları giderilip temizlenir. Tıpkı ateşin altın ve gümüşün kirini temizlediği gibi.⁴⁴⁸ Ayrıca hadisin hasta kimse için yaşadığı hastalıkla hatalarının gideceği müjdesi vardır ki bu müjdenin hasta kimsenin kalbinin teselli edilmesi ve ruhen de kuvvet bulması açısından önemine de değinilmiştir.⁴⁴⁹

4) “Az yemek az günahdır.”

Hadis kaynaklarında böyle bir hadis tespit edilememiştir.

5) “Hastalığınızın günahlar, ilacınızın da istiğfar olduğunu unutmayınız.”

Yitik Şifa’da böyle nakledilen rivayetin metni aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

⁴⁴⁴ Böyle bir ravinin rivayet ettiği hadis i’tibâr için yazılır. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 123).

⁴⁴⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, Cenâiz, 3. c/ s 5: 10, 2. dipnot.

⁴⁴⁶ Böyle bir ravinin rivayeti i’tibâr için yazılır. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 257).

⁴⁴⁷ Abdülğânî el-Makdîsî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 7: 129-130.

⁴⁴⁸ Şihabüddin Ebû’l-Abbâs İbn Reslân, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* (Mısır: Dâru’l-Felah li’l-bahsi’l-ilmî, 1437), thk. Komisyon, 13: 277.

⁴⁴⁹ Bedreddin el-Aynî, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1420), thk. Ebû’l-Münzir Hâlid b. İbrahim el-Mısri, 6: 10.

أخبرناه علي بن بشران أنا علي بن محمد المصري نا يحيى بن عثمان نا عبد الله بن هلال العطار حدثني الربيع بن نجاح بن يسار عن أبيه نجاح بن يسار عن أنس بن مالك قال: قال رسول الله ص لى الله عليه وسلم : «ألا أدلكم على دوائكم ودوائكم ألا إن داءكم الذنوب ودواءكم الاستغفار»

“Ali b. Bişran > Ali b. Muhammed el-Mısri > Yahyâ b. Osman > Abdullah b. Hilal el-Attâr > er-Rebi’ b. Necah b. Yesar > Babası > Resûlullah (s.a.v): “Size hastalıklarınızı ve devalarınızı göstereyim mi, hastalığınız günahlar, devanız da istiğfardır.” buyurdu.”⁴⁵⁰

Kütüb-i tis’a içerisinde yer almayan rivayet, senetli şekilde Enes b. Mâlik’ten merfu olarak, Şuâbu’l-Îmân⁴⁵¹ ve Zehrü’l-Firdevs’t e yer almaktadır. Senetsiz olarak da el-Firdevs,⁴⁵² Câmiu’l-ehâdis,⁴⁵³ Cem’u’l-cevâmi’,⁴⁵⁴ Kenzü’l-ummâl’de⁴⁵⁵ geçmektedir.

Senette Enes b. Mâlik’ten rivayeti nakleden sırasıyla; Necah b. Yesâr, oğlu er-Reb’i b. Necah b. Yesâr ile Abdullah b. Hilâl el-Attar isimli râviler hakkında rical kaynaklarında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Bu anlamda onları meçhûlu’l-hâl olarak nitelemek mümkündür. Nitekim bu rivayetin senedinin yer aldığı diğer eser İbn Hacer’in Zehrü’l-Firdevs’idir. Bu eserde, muhakkik verdiği dipnotunda da Enes’ten itibaren bazı râvilerin tercemeleri ile ilgili bilgiye ulaşamadığını belirtmiş ve senet için “zayıf” değerlendirmesini yapmıştır.⁴⁵⁶

Mezkûr rivayet farklı lafızla Katâde’nin sözü olarak da kaynaklarda şöyle geçmektedir:

“قتادة يقول: إن القرآن يدلکم على دوائکم ودوائکم أما دواؤکم فذنوبکم وأما دواؤکم فالاستغفار”

Katâde: “Muhakkak Kur’ân sizin hastalıklarınızı ve ilaçlarınızı gösteriyor. Günahlarınız hastalıklarınız; ilaçlarınız istiğfardır” der.⁴⁵⁷

⁴⁵⁰ Beyhakî, *Şuâbu’l-îmân*, 5: 428.

⁴⁵¹ Beyhakî, *Şuâbu’l-îmân*, 5: 428; İbn Hacer, *Zehrü’l-firdevs*, 3: 208.

⁴⁵² Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 136.

⁴⁵³ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 5: 463.

⁴⁵⁴ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 3: 301.

⁴⁵⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 1: 2092.

⁴⁵⁶ Bkz. İbn Hacer, *Zehrü’l-firdevs*, 3: 207, 1. dipnot.

⁴⁵⁷ İbn Ebî Hâtim, *Tefsîru İbn Ebî Hâtim*, 7: 2319; Beyhakî, *Şuâbu’l-îmân*, 5: 427.

Katade'nin sözünü nakleden Beyhakî, bunun meçhûl merfu bir isnadla da nakledildiğini belirtmiştir.⁴⁵⁸ Yine Münzirî de Beyhakî'nin bunu Katâde'nin sözü olarak naklettiğini, bunun daha doğru olarak görüldüğünü belirtmiştir.⁴⁵⁹ Aslında Beyhakî iki rivayeti de nakletmiş ancak yukarıda belirtildiği gibi Katâde'nin sözünün ardından diğer senedin meçhûller sebebiyle zayıf olduğuna da işaret etmiştir. Bu rivayet ile ilgili bir şerh çalışmasında, metinden anlaşıldığı şekliyle maddî bir hastalıktan bahsedilmez. Sadece istiğfâr konusunda âlimlerin işaret ettiği manaya yer verilir. Bu mana ise; gerçek anlamdaki istiğfârın sadece dil ile yapılan değil kalpte yer eden, günah üzerinde ısrarı çözen tövbe üstelikolduğudur.⁴⁶⁰

Merfu olarak zayıf olan bu rivayet, tabîine ait maktu bir rivayet olarak değerlendirilmesi daha uygun görülmüştür. Yitik Şifa'da lafza bağlı kalmadan yapılan nakilde, asıl metinde yer almayan “unutmayınız” sözü de eklenmiştir.

6) “Hastalarınızı yiyip içmeye zorlamayın. Allah onları yedirir ve içirir.”

حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير، حدثنا بكر بن يونس بن بكير، عن موسى بن علي بن رباح، عن أبيه عن عتبة بن عامر الجهني، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "لا تكرر هوا مرضاكم على الطعام والشراب، فإن الله يطعمهم ويسقيهم"

“Muhammed b. Abdillâh b. Nümejr > Bekr b. Yunus b. Bükeyr > Musa b. Ali b. Rabah > Babası > Ukbe b. Amir el-Cühenî > Resûlullah (s.a.v): “Hastalarınızı yiyip içmeye zorlamayın. Şüphesiz Allah, onları yedirir ve içirir.” buyurdu.⁴⁶¹

Ukbe b. Âmir el-Cühenî'den merfu olarak İbn Mâce ve Tirmizî'nin Sünen'lerinde yer almaktadır.⁴⁶²

Ebû Hâtim'e bu hadis hakkında sorulduğunda “bu hadis bâtil, Bekr ise münkerü'l-hadîstir” diyerek râviyi cerhetmiştir.⁴⁶³ Tirmizî ise bu hadisi, hasen ğarîb

⁴⁵⁸ Beyhakî, *Şuâbu'l-îmân*, 5: 427.

⁴⁵⁹ Abdülazîm el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417), thk. İbrahim Şemseddîn, 2: 309.

⁴⁶⁰ Hasan b. Ali el-Feyyûmî, *Fethü'l-garîbü'l-mücîb ale't-Terğîb ve't-terhîb* (Riyad: Mektebetü Dâru's-Selâm, 1439), 7: 557.

⁴⁶¹ İbn Mâce, Tıb, 4.

⁴⁶² İbn Mâce, Tıb, 4; Tirmizî, Tıb, 4.

⁴⁶³ İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 5: 620.

olarak değerlendirerek, onu bu vecihten başka bilmiyoruz demiştir.⁴⁶⁴ Taberânî de aynı senetle naklettiği bu hadis için; ilgili hadisi Mûsa b. Ali'den Bekr b. Yunus'tan başkasının rivayet etmediğini, Ukbe'den de bu isnadın dışında rivayet edilmediğini belirtmiştir.⁴⁶⁵ Şuayb el-Arnaût, rivayetin bu senedi için “hasen liğayrihi” değerlendirmesini yapmıştır. Bu isnadın Bekr b. Yûnus b. Bükeyr sebebiyle zayıf olduğunu ancak İbn Hacer'in şevâhidlerle onu hasen derecesine çıkardığını ifade etmiştir.⁴⁶⁶

Râvi Bekr'in tam adı ve nisbesi Bekr b. Yûnus b. Bükeyr eş-Şeybânî el-Kûfî'dir. Abdullah b. Lehîa, Leys b. Sa'd, Mûsa b. Ali b. Rebâh'dan rivayette bulunmuştur. Iclî “واهي/la/beis yok” derken Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker”⁴⁶⁷, Ebû Zûr'a “واهي/la/beis yok” derken Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker”⁴⁶⁸, Ebû Hâtim “منكر الحديث/hadisi münker”⁴⁶⁸, İbn Adî “لا يتابع عليه/desteklenmemiştir” diyerek cerhetmişlerdir. Tirmizî ve İbn Mâce ondan birer hadis rivayet etmişlerdir.⁴⁶⁹ Bu cerhlere rağmen İbn Hibban es-Sikat'ında yer vermiştir.⁴⁷⁰ Iclî de es-Sikat'ta yer vererek “واهي/la/beis yok” deyip, onu ve babasını bazı kimselerin zayıf gördüklerini belirtmiştir. Muhammed b. Abdillâh b. Nûmeyr'in de onun için “ثقة/güvenilir” diyerek hadisini yazdığını belirtmiştir.⁴⁷¹ İbn Hacer ise “ضعيف/zayıf” olarak nitelemiştir.⁴⁷²

Bu hadisin şerhine dair; hasta kimselere yeme-içmenin yerine sabırla onları kuvvetlendirdiğine, hayat, sabır ve kuvvetin Allah'tan olduğuna, yeme ve içmeden olmadığına yer verilmiştir.⁴⁷³

⁴⁶⁴ Bkz. Tirmizî, Tıb, 4.

⁴⁶⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 6: 232.

⁴⁶⁶ Bkz. İbn Mâce, Tıb, 4, c/s 4: 502, 1. dipnot.

⁴⁶⁷ Buhârî bu lafzı kendilerinden rivayet etmenin helâl olmadığı râvi için kullanmıştır. (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 227.)

⁴⁶⁸ Çokça münker nakleden râvidir. Onun rivayeti hiçbir şekilde alınmaz. (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 227.)

⁴⁶⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 232-233.

⁴⁷⁰ İbn Hibban, *es-Sikat*, 8: 147.

⁴⁷¹ Iclî, *es-Sikat*, 1: 253.

⁴⁷² İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 127.

⁴⁷³ İbn Melek, *Şerhu'l-Mesâbih*, 5: 100; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezi*, 6: 162.

Yitik Şifa’da ard arda verilen bu hadislerden sonra, nakledilen hadislerde geçen hata, günah ve hastalık kelimelerinin aynı anlamda kullanıldığı, tedavi olmadan evvel hastalığa yol açan hataları araştırmak gerektiği belirtilerek devamında aşağıdaki hadis nakledilmiştir:

7) “Bir kadın Peygamber Efendimiz’e gelerek “Ben saralıyım. Allah’a dua ediver” dedi. Peygamber Efendimiz, “Dilersen sabret, sana cennet verilsin, dilersen sana şifa vermesi için Allah’a dua edivereyim” dedi. Kadın öyleyse sabredeceğim.” dedi.

Yitik Şifa’da bu şekilde verilen hadisin tam metni kaynaklarda şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا مسدد: حدثنا يحيى، عن عمران أبي بكر قال: حدثني عطاء بن أبي رباح قال: «قال لي ابن عباس: ألا أريك امرأة من أهل الجنة؟ قلت: بلى، قال هذه المرأة السوداء أتت النبي صلى الله عليه وسلم، فقالت: إني أصرع، وإني أتكشف، فادع الله لي قال: إن شئت صبرت ولك الجنة، وإن شئت دعوت الله أن يعافيك. فقالت: أصبر، فقالت: إني أتكشف، فادع الله أن لا أتكشف، فدعا لها» حدثنا محمد: أخبرنا مغل، عن ابن جريج أخبرني عطاء: أنه رأى أم زفر تلك امرأة طويلة سوداء على ستر الكعبة.

“Müsedded > Yahyâ > İmrân Ebî Bekr > Atâ b. Ebî Rebâh > İbn Abbâs bana dedi ki: Sana cennet ehli bir kadın göstereyim mi? (Ben de) Evet dedim. “Şu siyah (kadın)” dedi. Nebî’ye (s.a.v) geldi ve “Ben sara hastasıyım (hastalayınca) açılıp saçılıyorum, benim için Allah’a dua et.” dedi. (Resûlullah s.a.v) “Eğer istersen sabret sana cennet verilsin, eğer istersen senin için Allah’a dua edeyim sana âfiyet versin.” dedi. Kadın “sabredeceğim”, (ancak hastalanınca) açılıyorum, Allah’a dua et açılıp saçılmayayım” dedi. (Resûlullah s.a.v) ona dua etti. Muhammed > Mahled > İbn Cüreyc > Atâ: “Ümmü Züfer, bu uzun esmer kadını Kâbe’nin örtüsü üzerinde gördü.”⁴⁷⁴

Hadis, İbn Abbas’tan merfu olarak Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,⁴⁷⁵ Buhârî’nin Sahîh’i,⁴⁷⁶ Müslim’in Sahîh’inde⁴⁷⁷ geçmektedir. Buhârî’de Atâ’dan gelen ziyade bir cümle yer alır, diğerlerinde bu ziyade yoktur.

⁴⁷⁴ Buhârî, Merdâ, 6.

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 3240.

⁴⁷⁶ Buhârî, Merdâ, 6.

⁴⁷⁷ Müslim, Birr, 54.

Şuayb el-Arnaût, “Bu hadisin isnadının şeyhaynın şartlarına uygun olarak sahih olduğunu” belirtmiştir.⁴⁷⁸

Hadisin şerhine dair İbn Hacer; hadiste dünyevî belâlara sabretmek gerektiğini ve neticesinin cennet olduğunu belirtmiştir. Sabır noktasında takat getireceğinden emin olan kimse için azimetin ruhsatlı amelden daha efdal olduğunu, böyle sabırlı kişi için tedaviyi terkin caiz olabileceğini belirtmiştir. İbn Hacer, ayrıca hastalığın tedavisinde dua ve Allah’a sığınmanın ilaçtan daha faydalı olabileceğine yer vermiş, ancak bunların da hastanın tam bir sıdkla iyileşmeye niyet etmesi ve tedavi edenin kuvvetli bir teveccüh ve kuvvetli, takvalı bir kalp ile tevekküle sahip olması şeklinde iki şarta bağlamıştır.⁴⁷⁹ Bu durumun çok sabırlı kimselere has olduğu, sabır noktasında tahammülü az olan kimseler için azimet değil ruhsatın öncelikli olup tedavilerine yönelmeleri gerektiğini söylemek mümkündür.

Yitik Şifa’da bu başlıkta mezkûr hadis iktisârla nakledildikten sonra, hadisdeki kadının cennet karşılığında Allah’tan bile şifa talep etmeyip sabrı seçtiği, bizim ise en ufak bir hastalıkta içeriğini bilmediğimiz ilaçlara yöneldiğimiz, organları aldığımız ancak yine de cenneti umut ettiğimize değinilerek gelecek hadis nakledilmiştir. Ancak hadisin şerhindeki bilgiler dikkate alındığında hastalığa sabretmek konusunda herkesin aynı derecede olamayacağı, bu sebeple de umum için tedavi olmak yerine sadece sabretmenin mümkün olmayacağı görülmektedir.

8) Peygamberimiz (s.a.v) bir hastayı ziyarete gitti ve iki tabip getirtti. “Bu adamı tedavi edin buyurdu.” Tabipler “Ya Resûlallah, bizler cahiliye devrinde ilaç hazırlardık. Tedavi ederdik. İslam’a girdiğimizden beri tevekkülü seçtik.” dediler. Peygamberimiz (s.a.v) “Onu tedavi edin.” buyurdu.

Yitik Şifa’da nakledilen rivayetin metni en yakın anlamda aşağıdaki hadiste tespit edilmiştir:

أخبرنا أحمد بن محمد في كتابه، حدثنا محمد بن جعفر الناقد الكوفي، حدثنا إسحاق بن أبي إسرائيل، حدثنا عبد الله بن جعفر، حدثنا سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة قال: احتف برجل

⁴⁷⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 5: 3240, c/s 5: 292, 1. dipnot.

⁴⁷⁹ İbn Hacer, *Fethu'l-bâri*, 10: 115.

من الأنصار يوم أحد من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم فدعا له رسول الله صلى الله عليه وسلم طبيبين كانا بالمدينة فقال: عالجاه! فقالا: يا رسول الله إنما كنا نعالج ونحتال في الجاهلية فلما جاء الإسلام فما هو إلا التوكل! فقال: عالجاه فإن الذي أنزل الداء أنزل الدواء ثم جعل فيه شفاء قال: فعالجاه فبرأ

“Ahmed b. Muhammed > Muhammed b. Ca’fer en-Nâkîd el-Kûfî > İshâk b. Ebî İsrâîl > Abdillâh b. Ca’fer > Süheyl b. Ebî Sâlih > Babası > Ebû Hüreyre: Uhud günü Ensardan, Nebî’nin ashabından, (yaralı) bir adamla ilgilenmek için Resûlullah (s.a.v) ona Medineli iki tabip çağırdı. “Onu tedavi edin” buyurdu. (O iki tabip) Yâ Resûlallah biz cahiliyede iken tedavi ederdik ve ilaç yapardık, İslam gelince ancak tevekküle (yöneldik). Resûlullah (s.a.v) “Onu tedavi edin” buyurdu. “Muhakkak dert, deva indi, ardından şifasını da verdi.” dedi. (Ebû Hüreyre, onu tedavi ettiler ve iyi oldu dedi.”⁴⁸⁰

Ebû Nuaym’ın *et-Tıbbu’n-Nebevî*’sinde Ebû Hüreyre’den merfu olarak nakledilmiştir.

Bu senette yer alan Abdullah b. Ca’fer hakkında cerh lafızları mevcuttur. Tam adı ve nisbesi Abdullah b. Ca’fer b. Necîh el-Medînî’dir. Ebû Nuaym bu râvinin Süheyl ve Abdullah b. Dînar’dan münkerler rivayet ettiğini, oğlu Ali’nin de onun hakkında (olumsuz) konuştuğunu söyleyerek cerhetmiştir.⁴⁸¹ Kendisi Ali b. el-Medînî’nin babası olan bu râvi, Basra’da h. 178’de vefat etmiştir.⁴⁸² Hakkında Yahyâ b. Mâîn “ليس بشيء/bir şey değil” demiştir. Ayrıca onun için “منكر الحديث/hadisi münker, ضعيف الحديث/hadiste zayıf, sikalardan münkerler uyduruyordu, hadisi yazılır ama ihticâc edilmez” şeklinde ağır cerh ifadeleri kullanılmıştır.⁴⁸³

Yitik Şifa’da iktisâr yapılarak verilen rivayet bu sened itibariyle zayıftır. Ancak arama “فإن الذي أنزل الداء” lafzı üzerinden yapıldığında; İmam Mâlik’in *el-Muvatta*’da naklettiği bir rivayet ile karşılaşılmaktadır, şöyleki:

حدثني عن مالك، عن زيد بن أسلم، أن رجلا في زمان رسول الله صلى الله عليه وسلم أصابه جرح، فاحتقن الجرح الدم، وأن الرجل دعا رجلين من بني أنمار فنظرا إليه، فزعا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال

⁴⁸⁰ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 1: 188.

⁴⁸¹ Ebû Nuaym b. Mihran el-İsfehânî, *ed-Duafâ* (byy: Dâru’s-Sekâfe, 1405), thk. Faruk Hammâde, 97.

⁴⁸² İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrühîn*, 2: 14.

⁴⁸³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet’t-ta’dîl*, 5: 22-23.

لهما: «أيكما أطب»؟ فقالا: أو في الطب خير يا رسول الله؟ فزعم زيد أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: «أنزل الدواء الذي أنزل الأدواء»

“Mâlik > Zeyd b. Eslem: Resûlullah (s.a.v) zamanında bir adam yaralandı ve yarası kan topladı. Adam Benî Enmâr kabilesinden iki kişiyi çağırdı. Onlar onu kontrol ettiler. Bu iki adam Resûlullah’ ın (s.a.v) “Hanginiz daha iyi tabiptir?” diye sorduğunu söylediler. O ikisi “Tıpta hayır var mı ey Allah’ın Resûlü?” dediler. Zeyd, Resûlullah’ın (s.a.v) “Derdi indiren devasını da indirmiştir.” buyurduğunu söyledi.”⁴⁸⁴

Senette Resûlullah’tan (s.a.v) nakleden râvî Zeyd b. Eslem el-Kuraşî el-Adevî, Ebû Üsâme’dır. Ebû Abdullah el-Medenî el-Fakîh olarak da bilinir. Ömer b. Hattab’ın mevlâsıdır. Babası Eslem’den, Enes b. Mâlik, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe ve daha pek çok sahabeden rivayette bulunmuştur. “ثقة/ güvenilir” olarak nitelendirilmiştir, h. 136’da vefat etmiştir.⁴⁸⁵ Kendisi tabîdir. Bu rivayette sahabe râvisini belirtmemiştir, bu sebeple mürsel bir hadistir. Zayıftır.

Rivayetlerin ortak manası; okla yaralanan sahabeden birinin tedavisi için iki tabibin gelmesi, tıpla ve tedavi ile ilgili endişeleri olduğu, Resûlullah’ın (s.a.v) hastayı tedavi etmeleri konusunda ısrar etmesi, dert indirildiği gibi devası da indirilmiştir buyurarak ümitsizlik ve tembelliğe düşmemeyi nazara vermesidir.

Yitik Şifa’da ilgili hadisin nakledildiği kısımda hastalığa sabretmenin, tevekkül etmenin en doğrusu olduğu belirtilmekle beraber bunu yapamayanlar için de tedavinin câiz olduğu belirtilmiştir. Devamında aşağıdaki hadis nakledilmiştir.

9) “Haramla tedavi olmaz.”

Yitik Şifa’da iktisâr yapılarak sadece bir kısmı verilen hadisin tam metni şu şekilde tespit edilmiştir:

⁴⁸⁴ Mâlik b. Enes, el-Muvatta, (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, 1406) thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, “Ayn”, 12.

⁴⁸⁵ Mizzi, Tehzîbü’l-Kemâl, 10: 12- 18.

حدثنا محمد بن عباد الواسطي، حدثنا يزيد بن هارون، أخبرنا إسماعيل بن عياش، عن ثعلبة بن مسلم، عن أبي عمران الأنصاري، عن أم الدرداء عن أبي الدرداء قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن الله عز وجل أنزل الداء والدواء، وجعل لكل داء دواء، فتداؤوا، ولا تداؤوا بحرام"

“Muhammed b. Abâde el-Vâsîtî > Yezîd b. Hârûn > İsmâîl b. Ayyaş > Sa’lebe b. Müslim > Ebî İmrân el-Ensârî > Ümmî’d-Derdâ > Ebî’d-Derdâ > Resûlullah (s.a.v): “Allah (a.c) derdi ve devayı indirdi, her derde deva verdi, tedavi olun, haramla tedavi olmayın” buyurdu.”⁴⁸⁶

Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak nakledilen bu hadis, Ebû Dâvûd’un Sünen’inde geçmektedir. Ancak görüldüğü gibi sadece kitapta nakledildiği şekilde olmayıp öncesinde başka lafızlar bulunmaktadır. Şuayb el-Arnaût bu hadis için “sahih liğayrihi” demiş, senetteki İsmâîl b. Ayyâş sebebiyle ihtilaf edildiğini belirtmiştir, bu rivayete şahid olacak diğer rivayetlere yer vermiştir.⁴⁸⁷

Ebû Dâvûd’un Sünen’ini şerh eden İbn Raslân, bu hadis hakkında Allah’ın haram kıldığı necis olan şeylerle ve bitkilerle tedavi câiz olmadığını, Ahmed b. Hanbel’in, bu ve diğer bir hadisi delil olarak kullanarak haram ve içerisinde eşek sütü, haram kılınmış etler ve tiryaklar bulunan şeylerle tedavinin câiz olmadığına hükmettiğini belirtmiştir. Devamında “Bizim mezhebimizde sahih olan; Sahîhayndaki Urânîler’e dair hadise (deve sütü ve idrarını içip iyileşen kimselere) istinaden, sarhoş edici içki dışında tüm necis sayılan şeylerle tedavinin câiz olduğudur. Yani temiz olarak onun yerini tutacak bir ilaç varsa o kullanılır böyle bir ilaç yoksa diğeri kullanılır.” demiştir. Beyhakî de haramla tedavinin uygun olmadığını ifade eden bu hadisler hakkında eğer sahihse, Urânîler hadisi ile bu iki hadisin cem edilmesinin sarhoşluk veren müskirle tedavinin ve zaruret dışında nehyine hamledilir açıklamasında bulunmuştur.⁴⁸⁸

Dolayısı ile bu hadisin fıkıh mezhepleri arasında farklı şekilde yorumlandığı, Yitik Şifa’da da bu farklı yorumlardan haramla tedavinin câiz olmadığı görüşünün

⁴⁸⁶ Ebû Dâvûd, Tıb, 11.

⁴⁸⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, Tıb, 11, c/s 6: 23-24, 1. dipnot.

⁴⁸⁸ İbn Raslân, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 15: 582-583.

kabul edildiği görülmektedir. Ayrıca "...haramla tedavi olmayın" cümlesindeki nehy-i hâzır yani karşıdakine hitap edilen nehiy ifadesi, "Haramla tedavi olmaz." Şeklinde nakledilmiştir. Böylece Yitik Şifa'da rivayet nakledilerken lafza bağlı kalınmadan nakledildiği görülmektedir.

Hadislerde hastalık sebepleri alt başlığında dokuz hadis nakledilmiştir. Bunlardan ikisi kaynaklarda tespit edilememiştir. Bir tanesi kaynağı itibariyle maktudur. Diğer hadislerin biri sahih, üçü hasen, biri zayıf, biri ciddî zayıf olarak tespit edilmiştir.

Kan Nakli

Bu başlık altında epigraf şeklinde leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenlerin haram kılındığına dair âyet verilmiş, hemen aşağıdaki rivayet nakledilmiştir.

1) "Dört fitne olacak. Kan mübah kılınacak. Kan ve mal mübah kılınacak. Kan, mal ve ırz mübah kılınacak ve dördüncüsü ise Deccâl fitnesi olacaktır."

حدثنا رشدين، عن ابن لهيعة، عن أبي معبد، عن الحسن، عن عمران بن حصين، رضي الله عنه، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «تكون أربع فتن، الأولى يستحل فيها الدم، والثانية يستحل الدم والمال، والثالثة يستحل فيها الدم والمال والفرج، والرابعة الدجال»

"Rişdîn > İbn Lehîa > Ebî Ma'bed > el-Hasan > İmran b. Husayn > Nebî (s.av): Dört fitne olur. Birincisinde, kan helâl kılınacak. İkincisinde, kan ve mal helâl kılınacak. Üçüncüsünde, kan, mal ve namus helâl kılınacak. Dördüncüsü, Deccâl fitnesi olacaktır" buyurdu."⁴⁸⁹

Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayetin, İmran b. Husayn'dan merfu olarak nakledildiği ilk kaynak Nuaym b. Hammad el-Mervezî'nin Kitâbü'l-Fiten'idir. Ayrıca Taberânî'nin Mu'cemu'l-kebîr⁴⁹⁰ ve Mu'cemu'l-evsat'ında⁴⁹¹ yer alırken; senetsiz olarak da Câmiu'l-ehâdis,⁴⁹² Cemu'l-cevâmi'de⁴⁹³ geçmektedir.

⁴⁸⁹ Nuaym b. Hammad el-Mervezî, *Kitâbü'l-Fiten* (Kahire: Mektebetü't-Tevhîd, 1412), thk. Semîr Emîn ez-Züheyr, 1: 54.

⁴⁹⁰ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, 18: 180.

⁴⁹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsât*, 8: 109.

⁴⁹² Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 11: 345.

Taberânî'nin senedi ise şöyledir:

حدثنا موسى بن هارون، ثنا كامل بن طلحة الجحدري، ثنا ابن لهيعة، حدثني أبو معبد، عن الحسن، عن عمران بن حصين، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: " ستكون أربع فتن: فتنة يستحل فيها الدم، والثانية يستحل فيها الدم والمال، والثالثة يستحل فيها الدم والمال والفرج "

“Musa b. Hârun > Kâmil b. Talha el-Cehderî > İbn Lehîa > Ebû Ma'bed > Hasan > İmran b. Husayn > Resûlullah (s.a.v): “Dört fitne olacak: Kan helal kılınacak, ikincisinde kan ve mal helal kılınacak, üçüncüsünde kan, mal ve namus helal kılınacak” buyurdu.”⁴⁹⁴

Nuaym'ın naklettiği senette Rişdîn adındaki râvi hakkında cerh lafızları bulunmaktadır. Tam adı ve nisbesi Rişdîn b. Sa'd b. Müflih b. Hilâl el-Mehrî el-Mısrî'dir. Ebu'l-Huccâc olarak künyelenir. Hakkında “salih bir adamdır bunda şüphe yoktur, ancak hadiste ğalata düştü” denilmiştir.⁴⁹⁵ Yani hadis rivayetinde hata etmiştir.⁴⁹⁶ Yahyâ b. Maîn “لا يكتب حديثه/hadisi yazılmaz, ليس بشيء/bir şey değil” gibi ifadelerle cerhetmiştir. Ebû Zür'â “ضعيف الحديث/hadiste zayıf”, Ebû Hâtim “منكر الحديث/hadisi münker, ويحدث بالمناكير عن الثقات/sikadan münkerler naklediyor”,⁴⁹⁷ Nesâî “لا يكتب الحديث/terkedilmiş” başka bir nakilde “ضعيف الحديث/hadiste zayıf, لا يكتب الحديث/hadisi yazılmaz” diyerek cerh etmişlerdir. h. 188'de vefat etmiştir.⁴⁹⁸

Her iki senette İbn Lehîa ve Hasan el-Basrî bulunmaktadır. İbn Lehîa hakkında daha önce bilgi verilmişti. Senetteki Hasan isimli râvi; Hasan b. Ebi'l-Hasan Yesâr el-Basrî, Ebû Saîd'dir. Zeyd b. Sâbit'in mevlâsıdır. Bu hususta başka isimler de zikredilmiştir. Annesi de Resûlullah'ın (s.a.v) eşi Ümmü Seleme'nin mevlâsıdır.⁴⁹⁹ Medîne'de büyüdü. Hz. Osman, İmrân b. Husayn, Muğire b. Şu'be gibi sahabelerden hadis aldı. Sahabeden 120 kimseyi görmüştür, tabiîn âlimlerindendi. Basra ehlinin âbid

⁴⁹³ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 4: 439.

⁴⁹⁴ Taberânî, *El-Mu'cemü'l-kebîr*, 18: 180.

⁴⁹⁵ İbn Yunus el-Mısrî, *Târîhu İbn Yunus el-Mısrî*, 1: 178.

⁴⁹⁶ Abdullah Aydın, *Hadis Isulahları*, 93.

⁴⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 3: 513.

⁴⁹⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 9: 191-195.

⁴⁹⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6: 95-96

ve zâhidlerindendi.⁵⁰⁰ Hakkında olumlu nitelendirmelerin dile getirildiği Hasan el-Basrî, mürsel rivayetleri sebebiyle eleştirilmiştir. Ali b. el-Medînî, Hasan el-Basrî'nin sikadan yaptığı rivayetlerde birkaçı dışında diğerlerinin sahih olduğunu belirtmiştir.⁵⁰¹ Hasan el-Basrî, tedlis yaptığı gerekçesiyle de tenkit edilmiştir. h. 110'da vefat etmiştir.⁵⁰²

Taberânî'de iki rivayet de senet ve metin olarak aynıdır. Ancak metinde fitnelerden sadece üçünü vermiştir, dördüncüsü yoktur. Senedi Nuaym b. Hammad ile aynıdır sadece zamanın geçmesiyle eklenen isimler vardır. Mu'cemu'l-evsat'ta rivayetin devamında Taberânî “Bu hadis, Hasan'dan İbn Ma'bed dışında başkası tarafından rivayet edilmedi. İbn Lehîa bunda teferrüd etti” demiştir.⁵⁰³ Dolayısı ile Taberânî'de sadece üç fitnenin sayıldığı rivayetin bu sened itibariyle zayıf olduğu görülmektedir.

Yitik Şifa'da yer verilen tam metin ise senetteki râvilerden hem Rişdeyn hakkında hadisinin yazılamayacağına dair ağır şekilde cerhler olması hem de hakkında çeşitli cerhler vârid olan İbn Lehîa'nın senette bulunması sebebiyle ciddî zayıftır.

Ayrıca kaynaklarda bu fitnelerin Resûlullah'ın (s.a.v) vefatından kısa süre sonra ortaya çıktığına dair bilgiler bulunmaktadır. Örneğin bu hadis bağlamında yapılan yorumlardan birinde; kanın helâl kılınmasının Hz. Osman'ın şehadetinden sonra olduğu, kan ve malın helâl kılınmasının da bundan sonraki pek çok fitnede vuku bulduğu ifade edilmiştir. Benzer şekilde nâmusun helal kılınması da böyle olmuştur. Bunun ilkinin de Muaviye ve oğlu Yezîd'in hilafeti zamanında olduğu belirtilmiştir.⁵⁰⁴ Bunlarda da helâl kılınan kandan maksadın can olduğu yani öldürme anlamında kan kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Yani günümüzden çok daha erken dönemlerde bu fitneler başlamış ve yaşanmıştır, yaşanmaya da devam etmektedir.

Aidin Salih Yitik Şifa'da, nakledilen bu rivayetteki “kan” kelimesinin kan dökmek olarak anlaşılrsa da anlamının daha geniş olduğunu, kan dökmenin her devirde

⁵⁰⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî, *Tabakâtu ulemâu'l-hadîs* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Bs, 1417), thk. Ekrem el-Bûşî, 1: 140-142.

⁵⁰¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 6: 124.

⁵⁰² Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, 1: 57.

⁵⁰³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8: 109.

⁵⁰⁴ Hammûd b. Abdillâh et-Tüveycirî, *İthâfü'l-Cemâ'a bimâ câ'e fi'l-fiten ve'l-melâhim ve eşrâti's-sâ'a* (Riyad: Dâru's-Samîi, 2. Bs, 1414), 1: 59.

yaşandığını, ancak düne göre bugün kan alış-verişinin yaygın olmasına dikkat çekmiştir. Burada kan nakline dair bilgiler verilmiş, kanın fıkıh açısından ağır pislik olduğu, gömülmesi gerektiği belirtilerek aşağıdaki hadis nakledilmiştir.

2) “Şu dört şeyi toprağa gömün: Kanı, tırnakları, saçları, bebeğin göbek bağıyla eşini.”

Yitik Şifa’da bu şekilde verilen rivayete en yakın metin aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

قال: أخبرنا أبي، أخبرنا عبد الملك بن عبد الغفار، حدثنا الحسن بن الحسين بن دوما، حدثنا أبو سعيد بن رميح، حدثنا محمد بن عقيل، حدثني إبراهيم بن محمد بن الحسين، حدثنا أبي، حدثنا عيسى بن موسى، عن الحسن بن دينار عن مقاتل بن حيان، عن أبي الزبير عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ادفنوا دماءكم وأشعاركم وأظفاركم لا تلعب بها السحرة"

“Babası (Yani Deylemî) > Abdilmelik b. Abdilğaffâr > el-Hasan b. el-Hüseyin b. Dûma > Ebû Saîd b. Rumejh > Muhammed b. Ukayl > İbrahîm b. Muhammed b. el-Hüseyin > Babası İsa b. Musa > el-Hasan b. Dînâr > Mukâtil b. Hayyan > Ebî Zübeyr > Câbir > Resûlullah (s.a.v): “Kanlarınızı, saçlarınızı, tırnaklarınızı gömün, onlarla sihir için oynanmasın” buyurdu.”⁵⁰⁵

Temel hadis kaynaklarında yer almamakla birlikte, senetli şekilde Câbir’den merfu olarak sadece İbn Hacer’in Zehrû’l-Firdevs’inde bulunmaktadır. Senetsiz olarak da el-Firdevs,⁵⁰⁶ Câmiu’l-ehâdis,⁵⁰⁷ Cem’u’l-cevâmi’,⁵⁰⁸ Kenzü’l-ummâl’de⁵⁰⁹ geçmektedir.

Ancak kaynaklarda bu rivayetle ilgili “göbek bağı ve eşi” lafızları tespit edilememiştir. Bunların da kanla ilgili atıklar olması sebebiyle, bir yorum olarak birlikte zikredildiğini düşünmek mümkündür.

⁵⁰⁵ İbn Hacer, *Zehrû’l-firdevs*, 1: 270-271.

⁵⁰⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 102.

⁵⁰⁷ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 2: 105.

⁵⁰⁸ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 1: 220.

⁵⁰⁹ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 6: 656.

Rivayetin senedindeki iki isim hakkında cerh lafızları bulunmaktadır. Bunlardan biri Hasan b. el-Hüseyin b. Dûmâ'dır. Nisbesi en-Niâli'dir. Bu râvinin adı zayıf râvilerin sıralandığı eserlerde geçmektedir ve bu eserlerde Hattâbî'nin onun için “سمع /لنفسه يعني زور/kendi nefisini dinledi yani yalan” diyerek cerh ettiğine yer verilmiştir.⁵¹⁰

Hakkında cerh bulunan diğer râvi; Hasan b. Dînar b. Vâsıl'dır. Künye ve nisbesi; Ebû Saîd et-Temîmî el-Basrî'dir.⁵¹¹ İbn Sa'd hadiste zayıf olduğunu söylediği râviyi “ليس بشيء/bir şey değil” diyerek cerhetmiştir.⁵¹² Buhârî, “Yahyâ (el-Kattân) İbn Mehdî, Vekî", İbnü'l-Mübarek onu terkettiler” açıklamasında bulunmuştur.⁵¹³ Ebû Hâtîm “مترك الحديث كذاب/hadisi terkedilmiş, yalancı”,⁵¹⁴ Ebû Hayseme “كذاب/yalancı”, Ebû Dâvûd “ليس بشيء/ bir şey değil”, Nesâî “لا يكتب حديثه”/güvenilir değil, hadisi yazılmaz”, Cüzeciânî “ذاهب/hadisi geçersiz” diyerek⁵¹⁵ ağır bir şekilde cerhetmişlerdir.⁵¹⁶

Ayrıca râvi İsa b. Mûsa hakkında da bazı cerhler mevcuttur. Tam adı ve nisbesi Ebû Ahmed İsa b. Mûsa el-Buhârî el-Ezrak et-Teymî, et-Temîmî'dir. Buhâra'nın muhaddisi olarak bahsedilmiştir. Hâkim "meçhûl kimselerden rivayet ettiği münker hadisleri dışında kendisi sadûktu, sikadan rivayetlerini tetkik ettiğini onlarda doğru olduğunu ve yüz kadar meçhûl şeyhten rivayette bulunduğunu aktarmıştır.⁵¹⁷ Dârekutnî “لا شيء/hiçbir şey” diyerek cerh etmiştir. h. 186'da vefat etmiştir.⁵¹⁸ İbn Hacer, lakabının “Ğuncar” olduğunu belirttiği râvi için “صديق/doğru” demekle beraber metrûkların hadislerinde tedlis yaparak hata ettiğini de belirtmiştir.⁵¹⁹

Bu râviler dışında senetteki isimlerden Muhammed b. Ukayl, el-Bağdâdî nisbesi ile bilinir. İsmi kaynaklarda bulunmakla beraber hakkında cerh ta'dîle dair bilgi tespit

⁵¹⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 485; Zehebî, *Muğnî fi'd-duafâ*, 1: 158; İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, 2: 201.

⁵¹¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 3: 11.

⁵¹² İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 7: 279.

⁵¹³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 3: 161.

⁵¹⁴ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 3: 12.

⁵¹⁵ “Kezzâb”, “leyse bişey”, “metrûkü'l-hadîs” ve “zâhib” olarak cerhedilen râvilerin rivayet ettiği hadisler hiçbir şekilde alınmaz. (Abdullah Aydın, *Hadis Isulahları*, 160, 176, 194, 363.)

⁵¹⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, 2: 205.

⁵¹⁷ Zehebî, *Tehzîbü Tehzîbü'l-Kemâl*, 7: 299.

⁵¹⁸ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3: 325.

⁵¹⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 441.

edilememiştir.⁵²⁰ Bu sebeple meçhûlü'l-hâl olarak nitelemek mümkündür. Yine râvilerden İbrâhim b. Muhammed b. el-Hüseyn ve babası hakkında da bilgi tespit edilememiştir.

Zehrû'l-Firdevs'in muhakkiki, rivayetin Hasan b. Dînar ve İbn Dûma sebebiyle mevzu olduğunu, her ikisi hakkında da konuşulduğunu belirtmiştir.⁵²¹ Elbânî de bu rivayet için mevzu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵²²

Başka bir senedi bulunmayan, mevcut senedi tetkik edildiğinde ise hem ağır cerh lafızları ile tenkit edilmiş râviler hem de meçhûlü'l-hâl olan râviler bulunmaktadır. Bu sebeple de mevzu olduğunu söylemek mümkündür. Bu sebeple Yitik Şifa'da yer verildiği bağlam açısından, kan nakli konusunda Resûlullah'a (s.a.v) nispet edilip delil olarak kullanılamaz.

3) “Bir kimse haram kana dilinin ucuyla bile ortak olmuş olsa, kıyamet günü alnında “Bu adam Allah'ın rahmetinden ümidi yoktur” diye yazılı hâlde gelir.”

حدثنا علي بن عبد العزيز، ثنا عبد الغفار بن عبد الله الموصلي، ثنا عبد الله بن خراش، عن العوام بن حوشب، عن مجاهد، عن ابن عباس رضي الله عنهما، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من شرك في دم حرام بشطر كلمة جاء يوم القيامة مكتوب بين عينيه آيس من رحمة الله»

“Ali b. Abdilazîz > Abdulğaffâr b. Abdillâh el-Mevsilî > Abdullâh b. Hırâş > Avvâm b. Havşeb > Mücâhid > İbn Abbas > Resûlullah (s.a.v): “Kim haram kana yarım kelime ile olsun ortak olursa kıyamet günü iki gözü arasında (alnında) Allah'ın rahmetinden ümidi yoktur yazılı olarak gelir” buyurdu.”⁵²³

Kütüb-i tis'ada yer almayan bu hadis, İbn Abbas'tan merfu olarak Mu'cemu'l-kebîr'de, senetsiz olarak da Mecmeu'z-zevâid,⁵²⁴ Câmiu'l-ehâdis,⁵²⁵ Cem'u'l-cevâmi'⁵²⁶ ve Kenzü'l-ummâl'de geçmektedir.⁵²⁷

⁵²⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdad*, 4: 237; İbn Hacer, *Lisânü'l-mizân*, 5: 285.

⁵²¹ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 1: 271. 2. dipnot.

⁵²² Nâsirüddîn Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisü'd-daîfiyye*, 5: 202.

⁵²³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 11: 79.

⁵²⁴ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, 7: 298.

⁵²⁵ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 20: 439.

⁵²⁶ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 9: 373.

Heysemî, Taberânî'nin naklettiği bu hadisin senedinde Abdullah b. Hırâş'ın bulunduğunu, Buhârî ve bir grubun onu zayıf gördüğünü, İbn Hibban'ın ise onu tevsik ederek "belki hata yaptı" dediğine yer vermiştir. Onun dışındaki ricâlin sika olduklarını belirtmiştir.⁵²⁸

Abdullah b. Hırâş, tam adı ve nisbesi Abdullah b. Hırâş b. Havşeb eş-Şeybânî el-Havşebî, Ebû Ca'fer el-Kûfî'dir. Avvâm b. Havşeb'in kardeşinin oğludur.⁵²⁹ Avvâm b. Havşeb'ten rivayette bulunan bu râvi için Buhârî "منكر الحديث/hadisi münker" diyerek cerhetmiştir.⁵³⁰ Ebû Zür'â "ليس بشيء/bir şey değil, ضعيف الحديث/hadisi zayıf", Ebû Hâtim "منكر الحديث/hadisi münker, ذاهب الحديث/hadisi geçersiz, ضعيف الحديث/hadisi zayıf" diyerek cerhetmişler, ancak İbn Hibban es-Sikat'ta yer vererek "ربما أخطأ/belki hataları olabilir" diye belirtmiştir.⁵³¹ Sâcî "ضعيف الحديث/hadisi zayıf cidden, ليس بشيء/bir şey değil, hadis uyduruyordu" derken Ukaylî ve İbnü'l-Cârûd zayıflardan saymış, Dârekutnî de "ضعيف/zayıf" demiştir.⁵³²

Yitik Şifa'da Taberânî'deki metin verilmiştir. Senetteki râvi Abdullah b. Hırâş sebebiyle ciddî zayıftır. Bu hadis ayrıca, kütüb-i tis'a içerisinde İbn Mâce'de sahabe râvisi Ebû Hüreyre'den merfu olarak, bazı lafız farklılıkları ile geçmektedir. Şöyleki:

حدثنا عمرو بن رافع، حدثنا مروان بن معاوية، حدثنا يزيد بن زياد، عن الزهري، عن سعيد بن المسيب عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من أعان على قتل مؤمن ولو بشطر كلمة، لقي الله عز وجل، مكتوب بين عينيه: آيس من رحمة الله"

"Amr b. Râfî' > Mervân b. Muaviye > Yezîd b. Ziyâd > Zührî > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): "Kim mü'minin katline yarım kelime ile dahi olsa yardım ederse alnında "Allah'ın rahmetinden ümidi yoktur yazılı olarak Allah'ın huzuruna gelir" buyurdu."⁵³³

⁵²⁷ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 15: 31.

⁵²⁸ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, 7: 298.

⁵²⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 403- 404.

⁵³⁰ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 6: 95.

⁵³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 14: 453- 454.

⁵³² Alaaddin Moğoltay b. Kılıç, *İkmâlü Tehzîbü'l-Kemâl*, 4: 372.

⁵³³ İbn Mâce, *Diyât*, 1.

Ebû Hüreyre yoluyla gelen bu rivayet için Ahmed b. Hanbel “bu hadis sahih değildir” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵³⁴

Şuayb el-Arnaût, İbn Mâce’de geçen ilgili hadisin senedini Yezîd b. Ziyâd’ın “متروك/terkedilmiş” olması sebebiyle “cidden zayıf” olarak nitelemiştir. Ayrıca rivayete ait diğer senetlere de yer vermiştir. Ancak senetlerin hepsinde zayıf, münkerü’l-hadîs, yalanlanmış, metrûk ya da meçhûl olarak tenkit edilmiş bir râvi bulunmaktadır.⁵³⁵

Râvi Yezîd b. Ziyâd’ın adı ve nisbesi, Yezîd b. Ebî Ziyâd eş-Şâmî’dir. Zührî’den rivayette bulunan bu râviyi Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker”, Tirmizî ve diğerleri “ضعيف/zayıf”, Nesâî “متروك الحديث/hadisi terkedilmiş”⁵³⁶ olarak cerh etmişlerdir.⁵³⁷

Rivayet metninde geçen “بِشَطْرَ كَلِمَةٍ” kelimesi, yarım kelime, kelimenin yarısı anlamındadır.⁵³⁸ “آيس” kelimesi ise ümidini kesmek, ye's anlamındadır.⁵³⁹

İbn Mâce senedi itibari ile ciddî zayıf olan bu rivayeti, “Müslümanı zulmen katletmenin kötülüğü (tağlîzi)” bab başlığında vermiştir.⁵⁴⁰ Bab başlığından da anlaşılacağı gibi metin Müslüman bir kişinin zulmen öldürülmesine yarım bir kelime ile dahi olsa yani sözle azıcık dahi karışsa, dahli olsa mesul olur manasını göstermektedir. Nitekim “Kim bir mü’mini kasten öldürürse onun cezası cehennemdir” âyeti de bunu açıkça belirtmektedir.⁵⁴¹

Yitik Şifa’da bu hadis, zahir manasıyla alınarak, kan naklinin yapılamayacağı konusunda delil olarak kullanılmaktadır. Yani kan naklinin hiçbir şekilde uygun olmadığı hususunda dile getirilen bir hadistir. Ancak zikredilen bilgiler ışığında “haram kana dilinin ucuyla dahi olsa ortak olmak” lafzının mecaz manasında olup kan nakli yapılmasındaki kan ile kesinlikle bir ilgisinin bulunmadığı görülmektedir.

⁵³⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, 15: 265.

⁵³⁵ Bkz. İbn Mâce, *Diyât*, 1, c/s 3: 640-641, 2. dipnot.

⁵³⁶ Böyle bir râvinin naklettiği hadis alınmaz. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 193-194.)

⁵³⁷ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 425.

⁵³⁸ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî, *Ğarîbü’l-hadîs* (Dimeşk: Dâru’l-Fikr, 1402), thk. Abdülkerim İbrâhîm el-Ğarbavî, 1: 205.

⁵³⁹ Cevherî, *es-Sihâh*, 3: 906; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, 6: 19.

⁵⁴⁰ İbn Mâce, *Diyât*, 1.

⁵⁴¹ (Kur’ân-ı Kerim, Nisâ, 4/ 93).

Günümüzün tartışılan konularından olan kan naklinin câiz olup olmadığı, Yitik Şifa'da Aidin Salih'in delil olarak naklettiği üç rivayet bulunmaktadır. Sıhhat açısından yapılan değerlendirmede konuya dair yer verilen hadislerden 2'si ciddî zayıf, 1'i ise mevzudur. Bu sebeple kan nakli gibi önemli bir konuda delil olarak kullanılması doğru değildir. Yukarıdaki bilgiler değerlendirildiğinde kan nakline karşıt görüşte olan Aidin Salih'in ilgili rivayetleri gerçek bağlamının dışında kullanıldığı görülmektedir.

Organ Nakli

Bu başlıkta organ naklinin doğru bir yöntem olmadığı ifade edilmiş ve bunun câiz olmadığına dair aşağıdaki hadisler delil olarak nakledilmiştir.

1) “Ölünün kemiğinin kırılması, yaşarken kırılması gibidir ve her ikisi de günahtır.”

حدثنا عبد الرزاق، أخبرنا داود بن قيس، عن سعد بن سعيد أخي يحيى بن سعيد، عن عمرة، عن عائشة أن النبي صلى الله عليه وسلم قال: " كسر عظم الميت، ككسره وهو حي " قال: يرون أنه في الإثم. قال عبد الرزاق: أظنه قول داود

“Abdurrezzâk > Dâvûd b. Kays > Sa'd b. Saîd > Amra > Âişe > Nebî (s.a.v): “Ölünün kemiğinin kırılması hayatta iken kırılması gibidir” buyurdu. (Râvi) “Onu günah olarak gördüler” dedi. Abdurrezzâk “Zannediyorum, (bu) Dâvûd'un sözü” dedi.”⁵⁴²

Bu şekilde tespit edilen hadis, bazı ziyade ve noksan lafız farklılıklarıyla Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde dört senetle⁵⁴³ İbn Mâce'de iki senetle⁵⁴⁴ ve Ebû Dâvûd'da⁵⁴⁵ geçmektedir. Ekseriyetle Hz. Âişe'den merfu olarak nakledilmektedir. Ancak Ümmü Seleme'den gelen merfu bir sened de bulunmaktadır.

Ölünün kemiğinin kırılması ile ilgili bu hadisin tüm metinlerinde “فِي الْإِثْمِ” kelimesi yer almaz. Bu ziyade Müsned'deki bir rivayette⁵⁴⁶ ve İbn Mâce'nin Hz. Âişe

⁵⁴² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 25356.

⁵⁴³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40: 24308, 41: 24686, 24739, 42: 25356.

⁵⁴⁴ İbn Mâce, *Cenâiz*, 63.

⁵⁴⁵ Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 64.

⁵⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 25356.

rivayetinden sonra verdiği, Ümmü Seleme'den naklettiği diğer hadiste bulunmaktadır.⁵⁴⁷

Yukarıda hadis metninde görüldüğü gibi “قَالَ: يَرَوْنَ أَنَّهُ فِي الْإِثْمِ” bu lafız için Abdurrezzâk “Zannediyorum (bu) Dâvûd’un sözü” diyerek bu lafzın hadis metninden olmayıp senetteki bir râvi tarafından yapılan idrâc olduğunu belirtmiştir. Yine “فِي الْإِثْمِ” lafzının geçtiği İbn Mâce’nin Ümmü Seleme’den merfu rivayet ise:

حدثنا محمد بن معمر، حدثنا محمد بن بكر، حدثنا عبد الله بن زياد، أخبرني أبو عبيدة بن عبد الله بن زمعة، عن أمه عن أم سلمة، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: "كسر عظم الميت ككسر عظم الحي في الإثم"

“Muhammed b. Ma’mer > Muhammed b. Bekr > Abdullah b. Ziyâd > Ebû Ubeyde b. Abdillâh b. Zem’a > Annesi > Ümmü Seleme > Nebî (s.a.v): “Ölünün kemiğinin kırılması hayatta iken kırılması gibidir” buyurdu.

Bu sened hakkında Bûsirî; senedinde “meçhûl” olarak nitelenen Abdullah b. Ziyâd’ın bulunduğunu ifade eder. Belki bu kişinin Abdullah b. Ziyâd b. Sem’ân el-Medenî olabileceğini, ancak onun da metrûkînden birisi olduğunu belirtir.⁵⁴⁸ Bu şekliyle Ümmü Seleme hadisi zayıftır.

Ebû Dâvûd ve İbn Mâce’de Hz. Âişe’den nakledilen rivayetler:

حدثنا القعنبي، حدثنا عبد العزيز بن محمد، عن سعد يعني ابن سعيد- عن عمرة بنت عبد الرحمن عن عائشة، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "كسر عظم الميت ككسره حيا"

“Ka’nebî > Abdulazîz b. Muhammed > Sa’d (İbn Saîd) > Amra bnt. Abdirrahman > Âişe > Resûlullah (s.a.v): “Ölünün kemiğinin kırılması diriiken kırmak gibidir” buyurdu.”⁵⁴⁹

حدثنا هشام بن عمار، حدثنا عبد العزيز بن محمد الدراوردي، حدثنا سعد بن سعيد، عن عمرة عن عائشة، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "كسر عظم الميت ككسره حيا"

⁵⁴⁷ İbn Mâce, Cenâiz, 63.

⁵⁴⁸ Ahmed b. Ebû Bekir el-Bûsirî, *Misbâhu’z-züccâce fî zevaid-i İbn Mâce* (Beyrut: Dâru’l-Arabiyye, 2. bs, 1403), thk. Muhammed el-Muntakî el- Kışnevî, 2: 55.

⁵⁴⁹ Ebû Dâvûd, Cenâiz, 64.

“Hişâm b. Ammâr > Abdülazîz b. Muhammed ed-Derâverdi Sa’d b. Saîd > Amra > Âişe > Resûlullah (s.a.v): “Ölünün kemiğinin kırılması diriyken kırmak gibidir” buyurdu.”⁵⁵⁰

Bu iki senette de, Sâ’d b. Saîd isimli bir râvi bulunmaktadır. Nevevî; Hz. Âişe’den merfu ve günah lafzı olmadan Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Beyhakî’nin naklettiği senetleri sahih olarak değerlendirmiştir. Senetlerdeki râvi Sa’d b. Saîd’in tevsiki hakkında ihtilaf olduğunu, ancak Müslim’in Sahih’te ondan rivayette bulunduğunu söylemiştir.⁵⁵¹ Yine Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve Ahmed b. Hanbel’in Sa’d b. Saîd’den, Hz. Âişe tarikiyle merfu rivayetleri için İbnü’l-Kattan “hasen” demiştir.⁵⁵²

Aynı şekilde Şuayb el-Arnaût, İbn Mâce ve Ebû Dâvud’un rivayetleri için “hadis sahih, bu isnad Sa’d b. Saîd sebebiyle hasendir” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁵⁵³

Adı geçen râvinin tam adı ve nisbesi; Sa’d b. Saîd b. Kays b. Amr el-Ensârî’dir. Ahmed b. Hanbel “zayıf” demiştir. Yahyâ b. Maîn “صالح/salih”, Ebû Hâtim “مؤدي/müeddî” yani ezberlemez işittiğini eda eder demişlerdir.⁵⁵⁴ İbn Hibban es-Sikat’ta zikreder ancak “hata ederdi” diye de belirtir.⁵⁵⁵ Muhammed b. Sa’d “ثقة/güvenilir, قليل/hafif”, Nesâî “ليس بالقوي/kuvvetli değil” demiştir.⁵⁵⁶ İbn Hacer “صدق/doğru , الحديث/hadisi az”, Zehebî, Müslim’in ondan Şevval’deki altı gün oruçla ilgili hadisi naklettiğini, bu hadis üzerine odaklanıldığını, aslında bu hadisin onun kardeşi, Şu’be ve iki Süfyan tarafından da nakledildiğini ifade eder. Çoğu kimsenin ondan naklettiği merfu, “ölünün kemiğinin kırılması...” hadisi için İbn Adî “Onun hadisinde beis görmüyorum” diyerek ta’dilde bulunmuştur.⁵⁵⁸

⁵⁵⁰ İbn Mâce, Cenâiz, 63.

⁵⁵¹ Ebû Zekeriya Muhyiddin Yahya b. Şeref en-Nevevî, *Hülâsaâtü’l-ehkâm fi’l-mühimmatü’s-Sünen ve kavâidü’l-İslâm* (Beyrut: Müessesetü’r-Risâle, 1418), 2: 1035.

⁵⁵² Muhammed b. Ahmed b. Abdulhâdî, *el-Muharrir fi ehadîsi’l-ahkâm* (byy: byy, 2. bs, 1442), thk. Abdulmuhsin b. Muhammed el-Kâsım, 1: 412.

⁵⁵³ Bkz. İbn Mâce, Cenâiz, 63, c/s 2: 541, 1. dipnot; Ebû Dâvûd, Cenâiz, 64, c/s 5: 116, 1. dipnot.

⁵⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet’t-ta’dîl*, 4: 84.

⁵⁵⁵ İbn Hibban, *es-Sikat*, 4: 298.

⁵⁵⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 10: 264.

⁵⁵⁷ İbn Hacer, *Takrîbü’l-tehzîb*, 231.

⁵⁵⁸ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 120.

Şuayb el-Arnaût, Müsned'in Hz. Âişe'den gelen diğer bir senedi için de ricâli sikat, şeyhaynın ricâlinden diyerek senedinin sıhhatine işaret etmiştir.⁵⁵⁹

Netice olarak; ilk kaynaklardan itibaren Amra bnt. Abdurrahman'ın Hz. Âişe'den naklettiği bazen mevkuf⁵⁶⁰ verilmekle bereber çoğunlukla merfu bir hadis olarak görülmektedir. Ancak günah ziyadesi sadece iki metinde yer almaktadır. Bunlardan biri râvilerden birinin idrâcı olarak görünmekteyken diğerinin senedinde meçhûl bir râvi bulunması sebebiyle sıhhat bakımından zayıf durumdadır. Aidin Salih'in "İmam Ahmed, Ebu Davud ve İbn Hibban rivayet ettiler" diyerek kaynak gösterdiği musanniflerin eserlerinden Müsned'de hem günah lafzı olan hem de olmayan iki şekilde de geçmektedir. Ancak Ebû Dâvûd ve İbn Hibban'ın⁵⁶¹ rivayetlerinde ise günah lafzı yer almayıp sadece "كسر عظم الميت ككسره حيا" şeklinde yer almaktadır.

Ebû Dâvûd, bu hadisi, "هل يتنكب ذلك المكان؟" Kabir kazan kişi kemik bulunduğunda o yerden uzaklaşmalı mı?" şeklinde bir bab başlığı altında verirken İbn Mâce, "النهي عن كسر عظام الميت" Ölünün kemiğinin kırılmasının nehyi" olarak vermiştir.⁵⁶²

Süyûtî bu hadisin vürûd sebebini Câbir'in naklettiği bir rivayetle açıklar. Şöyleki: Resûlullah (s.a.v) ve sahabe bir cenaze sebebiyle kabristana gelmişlerdir. Resûlullah (s.a.v) bir kabir kenarına otumuş, ardından da sahabe oturmuştur. Mezarı kazan kimse oradan bazı kemikler çıkarmış (bacak ya da pazu kemiği) ve onları kırmak istemiştir. Resûlullah (s.a.v) "Onları kırma, ölüyken kırman hayattayken kırman gibidir, onu kabrin kenarına göm" buyurmuştur.⁵⁶³

⁵⁵⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 41: 24686, c/s 41: 219, 1. dipnot.

⁵⁶⁰ Abdullah b. Vehb b. Müslim el-Fihri, *Muvatta İbn Vehb es-Sağır* (Medine: Mektebetü Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem, 1432), thk. Ahmed b. Muhammed Emîn b. el-Hüseyn eş-Şangitî, 2: 170; Beyhakî, 4: 96.

⁵⁶¹ İbn Hibban, *Sahîh*, 5: 431.

⁵⁶² İbn Mâce, *Cenâiz*, 63; Ebû Dâvûd, *Cenâiz*, 64.

⁵⁶³ Abdurrahman b. Ebî Bekr Celâleddin es-Süyûtî, *el-Lüma fî esbâbi'l-hadîs* (byy: Mektebetü'l- Buhûs ve'd-Dirâsât fî Dâri'l-Fikr, 1416), 45; Şemsü'l-Hak Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd şerhü Sünen-i Ebî Dâvûd* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. bs, 1415), 9: 18.

Şerhde “كسر عظم الميت ككسره حيا” ifadesinin insana evinde hürmet gösterilmesi gibi kabrinde de hürmet gösterilmesine delâlet ettiği, kabirlerin mevtaların diyârı olup, onların evi, Rablerin’den rahmetin indiği yerler olmasına vurgu yapılmıştır.⁵⁶⁴

Bu hadis günümüzde organ nakline karşı olanların delil olarak kullandığı hadisler arasındadır. Organ nakli konusunda delil olarak gösterilen hadisler hakkında yapılan güncel bir çalışmada; organ nakli konusunda üç görüş bulunduğu, bunlardan biri câiz görenler, diğeri câiz görmeyenler, bir diğeri ise şartlı câiz görenler olduğu belirtilerek, herbirinin kendi görüşünü dayandırdığı deliller değerlendirilmiştir. Hadisin vürûd sebebine vurgu yapılarak orada ölünün kemiğinin kırılması insanın şahs-ı manevisine yapılan bir saygısızlık, ona verilen bir rahatsızlık olarak yorumlanmıştır. Organ naklinde ise bir maslahatın gözetildiği, yapılacak nakil sonrası sağlığa kavuşma ihtimâli kuvvetli olan birine zarûreten yapılan müdahalenin diğerinden farklı olduğuna dikkat çekilmiştir. Birinde zarûret varken diğerinde herhangi bir sebep yokken ölünün kemiğinin kırılmasının aynı şey olmadığı ifade edilmiştir.⁵⁶⁵

Aidin Salih’in de organ nakli konusunda bu hadise yer vermesi onun da organ nakline karşı olan görüşü benimsediğini göstermektedir. Hemen sonrasında zikrettiği hadis de bu görüşünü kuvvetlendirmek için yer verdiği bir diğer delildir.

Yitik Şifa’da Aidin Salih, “Yaşayan birinden organını talep etmek haksızlık, savunmasız bir ölüden sökmek ise zulümdür” diyerek aşağıdaki rivayeti nakletmiştir:

2) “Peygamberimiz’in (s.a.v) bildirdiğine göre ölünün hisleri canlıya göre 70 kat fazladır.”

Kaynaklarda böyle bir hadis tespit edilememiştir.

3) “Âdemoğlu sabaha erişince azalarının hepsi hâl lisanı ile ona şöyle der. “Bizim hakkımızda Allah’dan kork. Zira biz sana emanetiz.”

Yitik Şifa’da kısaltılarak verilen hadisin tam metni şöyle tespit edilmiştir:

⁵⁶⁴ Azîmâbâdî, Avnü’l-ma’bûd, 9: 38.

⁵⁶⁵ Mehmet Çetin, “Organ Nakli Konusunda İstidlal Edilen Hadisler ve Değerlendirilmesi”, *Tevilat Selçuk Üniversitesi İslam İlimler Fakültesi Dergisi* 2/2 (2021): 214, <https://doi.org/10.53352/tevilat.992887>

حدثنا عفان، حدثنا حماد بن زيد، حدثنا أبو الصهباء قال: سمعت سعيد بن جبیر يحدث، عن أبي سعيد الخدري لا أعلمه إلا رفعه قال: " إذا أصبح ابن آدم فإن أعضاءه تكفر للسان، تقول: اتق الله فينا، فإنك إن استقمت استقمنا، وأن اعوججت اعوججنا "

“Affân > Hammâd b. Zeyd > Ebu’s-Sahbâi > Saîd b. Cübeyr > Ebî Saîd el-Hudrî (Resûlullah’a s.a.v dayandırdığını bilmiyorum): “Benî Âdem sabahladığında azalarının hepsi boyun eğip, itaatkâr bir lisan ile “bizim hakkımızda Allah’tan kork, eğer sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen eğri olursan biz de eğri oluruz.”dedi.”⁵⁶⁶

Bu hadis, Saîd el-Hudrî’den merfu olarak Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i ve Tirmizî’de⁵⁶⁷ geçmektedir.

Tirmizî’nin rivayetinde “فَإِنَّمَا نَحْنُ بِكَ/Biz sana emanetiz” ziyadesi vardır.

حدثنا محمد بن موسى البصري، قال: حدثنا حماد بن زيد، عن أبي الصهباء، عن سعيد بن جبیر، عن أبي سعيد الخدري رفعه قال: «إذا أصبح ابن آدم فإن الأعضاء كلها تكفر» اللسان، فتقول اتق الله فينا، فإنما نحن بك، فإن استقمت استقمنا، وإن اعوججت اعوججنا.

Tirmizî bu hadisi naklettikten sonra, ayrı bir senetle Resûlullah’a (s.a.v) dayandırılmadan benzer bir rivayetin kendilerine nakledildiğini belirtmiştir. “وَهَذَا أَصَحُّ” diyerek bunun daha sahih olduğunu zikretmiştir. Devamında Hammad b. Zeyd’in hadisinden başka biriyle bu hadisi bilmiyoruz, bir başkası bunu ref’ etmeden rivayet etmiştir⁵⁶⁸ diyerek bunun mevkuf olduğuna işaret etmiştir. Yani bu hadis merfu nakledilen bir senedi olsa da mevkuf şekilde nakledilen daha sahih görülmüştür. Ebû Nuaym da “Saîd’in ğarîb hadisinden, Ebu’s-Sahbâi’den Hammad’ın bununla teferrüd ettiğini” belirtmiştir.⁵⁶⁹

Şuayb el-Arnaût, bu hadisin senedinin Ebu’s-Sahbâi’den dolayı “hasen” olduğunu ifade etmiştir.⁵⁷⁰

⁵⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 18: 11908.

⁵⁶⁷ Tirmizî, *Zühd*, 61.

⁵⁶⁸ Tirmizî, *Zühd*, 61.

⁵⁶⁹ Ebû Nuaym, *Hilyetü l-evliya*, 4: 309.

⁵⁷⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 18: 11908, c/s 18: 402, 2. dipnot.

Metinde geçen “تُكَفِّرُ لِّلْسَانَ” ifadesi itaati kabul etmek, emrine boyun eğmek anlamındadır.⁵⁷¹

Bu hadisle ilgili olarak şerhte; bizim hakkımızda Allah’tan kork lafzı; hukukumuzu korumada Allah’tan kork demektir. Biz sana emanetiz lafzı; biz sana bağlıyız; eğer sen salih olursan biz de salih oluruz, sen fasit olursan biz de fasid oluruz.⁵⁷² Ya da eğer sen mutedil yani dengeli olursan biz de mu’tedil oluruz, sen Hüda’nın yolundan usanırsan biz de sana uyar usanırız şeklinde açıklamalar yapılmıştır.⁵⁷³

Yitik Şifa’da iktisâr edilerek verilen hadis, metnin devamı ve şerhlerdeki bilgiler beraber değerlendirildiğinde; bu aza ve organların öldükten sonra değil de hayattayken insana verilen birer emanet olup, bunları istikamet üzere olacak, hayırlı yolda kullanmak gerektiğine işaret edildiği görülmektedir. Örneğin; insana emanet olarak verilen eller ve ayaklarla haram olan fiillerin yapıldığı yerlere gitmemek ve bu azalarla o fiilleri işlememektir. Ya da akıl ve fikirle bu azaları şer olan işlerde değil de insanların menfaatine olacak işlerde kullanmaktır. Mezkûr hadis, sıhhat açısından hasen olmakla beraber Yitik Şifa’da kullanıldığı bağlam olan organ nakli ile bağdaştırılabilecek bir hadis değildir.

2.3.4. Temel Yiyecekler ve İçecekler Başlığındaki Hadisler

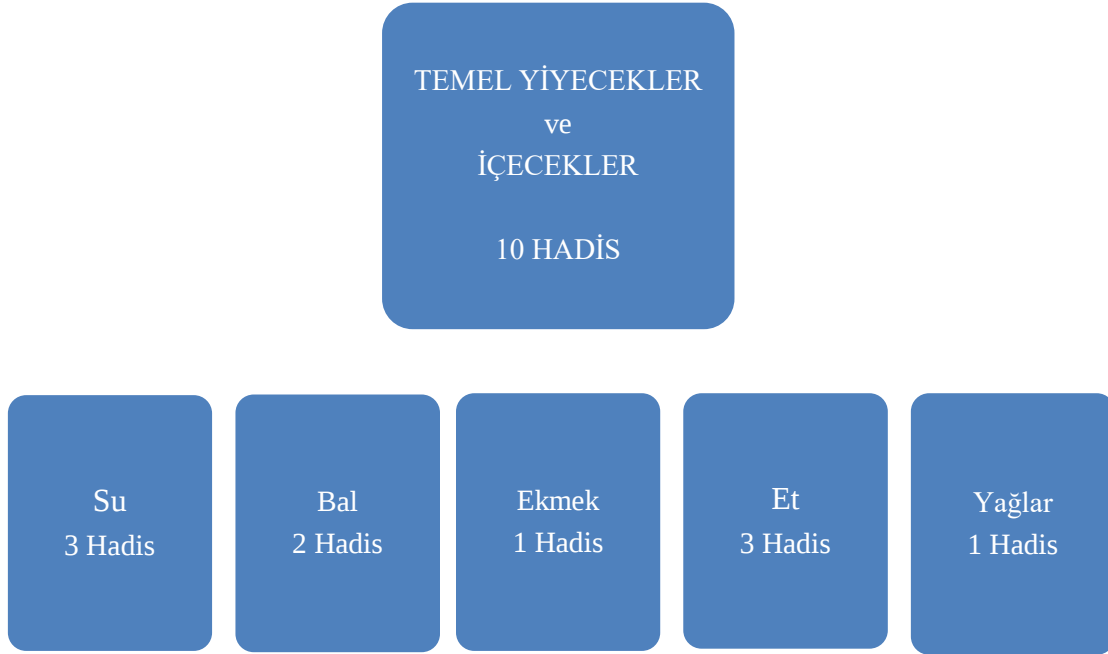
Yitik Şifa kitabının bu başlığında insan için en temel içecek su ve beslenme maddelerinden olan bal, meyve-sebze, süt ve süt ürünleri, ekmek, et, tavuk, yağ, yumurta şeklinde bazı gıdalara yer verilmiştir. Bunların kaliteli olması adına bazı önerilerde bulunulmuştur. Yine ilgili besin grubuna dair hadisler nakledilmiştir. Bazen de Hz. Peygamber’in (s.a.v) kurtlanan hurmayı ayıklayıp yemesi, hurmayı kaymakla yemesi, eşek etini yasaklaması gibi bazı fiilî uygulamalarına yer verilmiştir.

⁵⁷¹ İbn Manzûr, *Lisânü'l-Arab*, 5: 150.

⁵⁷² Müzhirüddin ez-Zeydânî, *el-Mefâtih fî şerhi'l-Mesâbih* (Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, 1433), thk. Nureddin Talib, 5: 182.

⁵⁷³ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, bty), 7: 74-75.

Şekil 2.4: Temel Yiyecekler ve İçecekler Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı

Su

Bu başlıktan sonra epigraf olarak bir âyet nakledilmiş, ardından aşağıdaki ilk rivayete yer verilmiştir. Suyun canlılar için mahiyetinden bahsedilmiş, suyun kalitesinin önemli olduğuna vurgu yapılmıştır. Sular hafif ve ağır olarak ikiye ayrılarak bu suların niteliğinden bahsedilmiştir.

1) “Dünyada da ahirette de içeceklerin efendisi sudur.”

حدثنا عبد الرحمن بن محمد بن جعفر، حدثنا محمد بن عبد الله بن رسته، حدثنا سعيد بن عنبسة، حدثنا عبد الواحد بن واصل أبو عبيدة الحداد، حدثنا أبو هلال، عن عبد الله بن بريدة، عن أبيه رضي الله عنه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: سيد الشراب في الدنيا والآخرة الماء

“Abdirrahman b. Muhammed b. Ca’fer > Muhammed b. Abdilllah b. Rüste > Saîd b. Anbese > Abdilvâhid b. Vâsıl Ebû Ubeyde el-Haddâd > Ebû Hilâl > Abdilllah b. Büreyde > Babası > Resûlullah (s.a.v): “Dünya ve âhirette içeceklerin efendisi sudur” buyurdu.”⁵⁷⁴

⁵⁷⁴ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 657.

Bu rivayet, Büreyde'den merfu olarak sadece Ebû Nuaym'ın et-Tıbbu'n-Nebevî'sinde geçmektedir. Senetteki Saîd b. Anbese isimli râvî cerhedilmiştir. Adı ve nisbesi, Saîd b. Anbese Ebû Osman el-Hazzâz er-Râzî'dir. Rivayette bulunduğu kimseler arasında bu senette de yer alan Ebî Ubeyde el-Haddâd bulunmaktadır. İbn Ebû Hâtim babasının ondan hadis dinlediğini ancak hakkında “فيه نظر” yani hadisi hakkında tartışma var diyerek hadisini yazmadığını ifade etmiştir. Yahyâ b. Maîn “onu bilmiyorum” demiştir. Ancak Ebî Ubeyde el-Haddâd'dan hadis naklettiği söylenince “كذاب/yalancı” demiştir. İbnü'l-Cüneyd “كذاب/yalancı” derken Ebû Hâtim'in “ لا يصدق/tasdik edilmez, doğrulanmaz” dediği de nakledilmiştir.⁵⁷⁵ Rivayet, bu hâliyle ciddî zayıftır.

Hâkim en-Nîsâbü'rî'nin başka lafızla naklettiği sahih senetle gelen bir rivayette:

حدثنا أبو عبد الله محمد بن يعقوب الحافظ، ثنا محمد بن عبد الوهاب العبدى، ثنا خلف بن الوليد الجوهري، ثنا هشيم، عن عبد الحميد بن صيفي بن صهيب، عن أبيه، عن جده، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "ألا إن سيد الأشرية في الدنيا والآخرة الماء"

“Ebû Abdillâh b. Ya'kub el-Hafız > Muhammed b. Abdillâh el-Vehhab el-Abdi > Halef b. Velîd el-Cevherî > Hüseyim > Abdulhumeyd Sayfî b. Süheyb > Babası > Dedesi > Resûlullah (s.a.v): “Dikkat edin, dünya ve ahirette içeceklerin efendisi sudur” buyurdu.”⁵⁷⁶

Suyun bu dünyada tüm canlılar için en önemli yaşam maddesi olduğunda şüphe yoktur. Ancak ahiret hayatında da gerek mesken gerekse de içecek anlamında olsun suyun kıymetine vurgu yapan âyetler yer almaktadır. Cennetle ilgili âyetlerde altlarından ırmaklar-nehirler akan cennetler “تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ” ifadesi sıkça geçmektedir.⁵⁷⁷ Yine “يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِكَأْسٍ مِنْ مَعِينٍ- يَصَاءُ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ” /kaynaktan (doldurulmuş) kadehler dolaştırılır, içenlere lezzet verecek berrâk içecek” ten bahsedilir.⁵⁷⁸ Böylece su

⁵⁷⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 4: 52-53; Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 2: 154; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 3: 39.

⁵⁷⁶ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek*, 4: 153.

⁵⁷⁷ (Kur'ân-ı Kerim, Bakara, 2/25; Âl-i İmrân, 3/15; Tâ-hâ, 20/76; Ankebût, 29/58).

⁵⁷⁸ (Kur'ân-ı Kerim, Saffât, 37/45-46).

ve bu neviden içeceklerin âhirette de insan için en güzel ikramlardan olacağı zikredilmiştir.

Yitik Şifa’da su hakkında Hâkim’in naklettiği, isnadı sahih olan, hadisi kullanmak daha uygun olurdu.

2) “Resûlullah (s.a.v) suyu üç solukta içer, bunun insanı hastalıklardan koruduğunu, daha doyurucu ve daha sağlıklı olduğunu söylerdi.”

حدثنا يحيى بن يحيى ، أخبرنا عبد الوارث بن سعيد . (ح) وحدثننا شيبان بن فروخ ، حدثنا عبد الوارث ، عن أبي عصام ، عن أنس قال: " كان رسول الله صلى الله عليه وسلم يتنفس في الشراب ثلاثاً ، ويقول: إنه أروى وأبرأ وأمرأ قال في الشراب ثلاثاً " أنس: فأنا أتنفس

“Yahyâ b. Yahyâ > Abdulvâris b. Saîd > Şeyban b. Ferrûh > Abdulvâris > Ebî İsâm > Enes > Resûlullah (s.a.v) suyu üç solukta içer, bunun insanı hastalıklardan koruduğunu, daha doyurucu ve daha sağlıklı olduğunu söylerdi.”⁵⁷⁹

Bu hadis Enes’ten merfu olarak Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,⁵⁸⁰ Müslim,⁵⁸¹ Tirmizî’de⁵⁸² geçmektedir.

“إنه أروى وأبرأ” ifadesi susuzluğun elemiini giderir ya da bu şekilde içmekten hastalık olmaz anlamına gelmektedir.⁵⁸³ “وأمرأ” ise mide için daha uygun-hoş anlamındadır.⁵⁸⁴ Tirmizî bu hadis için “hadîsün hasenün” demiştir.

Şuayb el-Arnaût, Müsned’deki hadisler için “sahih, senetlerinin ise Ebû İsâm’dan dolayı hasen olduğunu” belirtmiştir.⁵⁸⁵

Bu hadis Yitik Şifa’da suyun içilebilir olmasındaki niteliklerden sonra, her abdestin ardından su içmenin sünnet olduğu, bunun beden için faydalarına yer verilmiştir. Su tüketiminde aşırıya gidilmemesi gerektiği belirtilmiştir. Adından bu hadis nakledilmiştir.

⁵⁷⁹ Müslim, Eşribe, 123.

⁵⁸⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 20: 13207, 21: 13635.

⁵⁸¹ Müslim, Eşribe, 123.

⁵⁸² Tirmizî, Eşribe, 13.

⁵⁸³ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 1: 112.

⁵⁸⁴ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 4: 313.

⁵⁸⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 20: 429, 4. dipnot, 21: 230, 4. dipnot.

3) Peygamber Efendimiz (s.a.v) güneşte ısıtılan su ile abdest almayı ve gusletmeyi yasaklamış; güneşte ısıtılan suyun cilt hastalıklarına sebep olduğunu söylemiştir.

نا محمد بن الفتح القلانسي ، نا محمد بن الحسين بن سعيد البزاز ، نا عمرو بن محمد الأعشم ، نا فليح ،
عن الزهري ، عن عروة ، عن عائشة ، قالت: نهى رسول الله صلى الله عليه وسلم أن يتوضأ بالماء المشمس أو
يغتسل به ، وقال: "إنه يورث البرص"

“Muhammed b. el-Feht el-Kalanisî > Muhammed b. el-Hüseyin b. Saîd el-Bezzâz > Amr b. Muhammed el-A’şem > Fülejh > Zührî > Urve > Âişe: Resûlullah (s.a.v) güneşte ısıtılan su ile abdest almayı ve yıkanmayı yasakladı. Onun barasa sebep olduğunu söyledi” dedi.”⁵⁸⁶

Bu hadis Hz. Âişe’den merfu olarak Dârekutnî’nin Sünen’inde geçmektedir. Hadisi nakleden Dârekutnî devamında “senetteki Amr b. Muhammed el-A’şem’in منكر/hadisi münker olduğunu, bu hadisi Fülejh’den ondan başkasının nakletmediğini, Zührî’den böyle bir hadisin sahih olmadığını” belirtmiştir.⁵⁸⁷

Tahrîce dair yapılan çalışmalardan birinde güneşte ısıtılan suyun kullanılmasına dair hem Enes hem de Hz. Âişe’den nakledilen rivayetlerin olduğu tespit edilmiştir. Hz. Âişe’den nakledilen rivayetin dört tariki olduğu belirtilmiştir. Tarikler senetleri ve lafızları ile beraber zikredilmiş, ardından senetlerde geçen râviler hakkındaki cerhlere yer verilmiştir. Özetle; Hz. Âişe’den gelen birinci tarikin senedindeki râvi Hâlid b. İsmâîl için İbn Adî “sıkalar üzerine hadis uyduruyordu”, Ebû Hâtim b. Hibban “onunla ihticâc edilmez, Dârekutnî متروك/terkedilmiş” demişlerdir. İkinci tarikteki râvi el-Heysem b. Adî için Yahyâ b. Maîn “yalan söylüyordu”, Nesâî ve Râzî متروك/hadisi terkedilmiş” demişlerdir. Üçüncü tarik ise Dârekutnî’nin rivayet ettiği lafızdır. Senetteki râvi Amr b. el-A’şem için Dârekutnî منكر/hadisi münker”, İbn Hibban “sikalardan münkerler naklediyor, muhaddisler için isimler uyduruyor, onunla ihticac caiz değildir, belli durumlarda onunla ihticâc câiz olur” demiştir. Dördüncü tarikte senette adı geçen Vehb b. Vehb yalancıların başlarından biriydi denilmiştir. Ebû

⁵⁸⁶ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 51.

⁵⁸⁷ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 51.

Bekir b. Ayyaş, İbnü'l-Medînî ve Ebû Hâtim er-Râzî onu “كذاب/yalancı” olarak cerhetmişlerdir. Bu rivayetin farklı lafızla geçtiği Enes rivayetinin senedinde, Enes'ten rivayet eden Sevâde isimli meçhûl biri vardır yine senedinde Sevâde'den nakleden Ali b. Hâşim bulunmaktadır. Onun için İbn Hibban “meşhur kimselerden münkerler rivayet ediyordu” demiştir.⁵⁸⁸

İbnü'l-Cevzî de bu rivayetleri tüm tarikleri ile tetkik etmiş “bu hadisin Resûlullah'dan (s.a.v) geldiği sahih değildir” demiştir.⁵⁸⁹

İbn Kayyim de güneşte ısınan su hakkında sahih olan hadis ya da eser bulunmadığını, eski tabiplerin de bunu kötü görmediğini belirtmiştir.⁵⁹⁰

Kaynaklarda Hz. Ömer'e nisbet edilen bu anlamda mevkuf bir rivayet de yer almaktadır.⁵⁹¹

Şafîî (ö. 204/820) bu mevkuf rivayete yer verdikten sonra suyun temiz olduğunu şayet içerisine bir pislik girerse (ki bunlar da haram olan pisliklerdir) necis olacağını, güneş ve ateşin ise necis olmadığını ifade etmiştir.⁵⁹² Dolayısı ile bunun doğru bir anlam olmadığını belirtmiştir. Ancak Aidin Salih, İmam Şafîî'nin güneşte ısıtılan suyla çamaşır dahi yıkanmasını uygun görmediğini belirtmiştir.⁵⁹³ Tespit edilen bilgiye göre durum böyle değildir.

Netice olarak Yitik Şifa'da verilen bu rivayet hükmen merfu olarak Resûlullah'a (s.a.v) nisbet edilmiş bir rivayet olarak görünmektedir. Ancak sened itibariyle şiddetli zayıftır. Mevzu olarak değerlendiren münekkitter de olmuştur. Çünkü senetlerinin her birinde ciddî olarak tenkit edilmiş râviler bulunmaktadır.

Kitapta su konusunda nakledilen üç rivayetin sıhhat durumu ise; biri senedi itibari ile zayıf, biri hasen, biri de ciddî zayıf olarak tespit edilmiştir. Ayrıca “Temel Yiyecek ve İçecekler” başlığında içecek olarak su anlatılırken, Resûlullah'ın (s.a.v)

⁵⁸⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Abdü'l-Hâdî el-Makdisî, *Tenkîhu't-tahkîk fî ehâdîsi't-ta'lik* (Riyad: Edvâu's-Selef, 1428), thk. Sâmî b. Muhammed b. Câdillâh, 1: 64 -68.

⁵⁸⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 2: 78-80.

⁵⁹⁰ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 358.

⁵⁹¹ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 52; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1: 10.

⁵⁹² Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şafîî, *el-Üm* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2. bs, 1403), 1: 16.

⁵⁹³ Adin Salih, *Yitik Şifa*, 60.

suyu içme şeklinden bahsedilmiş, devamında kaplıca sularının faydalarına yer verilmiştir, soğuk suyla abdest almak ve gusletmeye dair bilgiler sıralanarak yukarıdaki rivayet nakledilmiştir.

Bal

Hemen başlık altında ilk cümle aşağıdaki hadisle başlamıştır. Devamında balın faydaları, herkes için gereken bir besin olduğu, nasıl tüketileceği, çeşitli ilaç tariflerine yer verilmiştir.

1) “Bal yiyin, zira içinde bal bulunduğu için, meleklerin rahmet dilemediği hiçbir ev yoktur.”

Yitik Şifa’da bu şekilde verilen rivayetin tam metni şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا حبيب بن فهد بن عبد العزيز أبو الحسن البابي كهل على باب محمد بن عمران المقابري قبل التسعين إملاء حدثنا محمد بن دوستي، حدثنا سليمان الأصبهاني، حدثنا بختويه، عن عاصم، عن إسماعيل، عن عاصم الأحول، عن أبي عثمان النهدي، عن سلمان، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "عليك بالعسل؛ فوالذي نفسي بيده

ما من بيت فيه عسل إلا وتستغفر ملائكة ذلك البيت له، فإن شربها رجل دخل في جوفه ألف دواء، ويخرج منه ألف داء، فإن مات وهو في جوفه لم تمس النار جسده"

“Habîb b. Fehd b. Abdilazîz Ebu’l-Hasen el-Bâbî Kehl > Muhammed b. İmrân el-Mekâbirî > Muhammed b. Düstî > Süleyman el-Esbehânî > Behtevayh > Âsım > İsmâil > Âsım el-Ehvel > Ebî Osman en-Nehdî > Selmân > Resûlullah (s.a.v): “Resûlullah (s.a.v): Bal kullanın (yiyin), nefsim elinde olan Allah’a yemin olsun ki içinde bal bulunan ve meleklerin onun için istiğfar dilemediği hiçbir ev yoktur. Eğer bir kimse onu içerse bedenine bin deva girer ve bedeninden bin dert gider. Eğer o (yediği bal) vücudunda iken ölürse cesedine ateş dokunmaz.”⁵⁹⁴ buyurdu.”

⁵⁹⁴ Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl el-Cürcânî el-İsmâîlî, *Kitâbü'l-mu'cem fî esâmî şüyûhi Ebî Bekr el-İsmâ'îlî* (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1415), thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, 2: 637.

Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu rivayet, Ebû Bekr el-İsmâîlî⁵⁹⁵ ve Deylemî'de⁵⁹⁶ yer almaktadır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî, Süyûtî ve İbn Arrâk gibi âlimler mevzu haberlerin yer aldığı eserlerde bu rivayeti zikretmişlerdir.⁵⁹⁷

Târîhu Cürçân'da, İsmâîlî'nin bu rivayet için münker bir haber dediği, kendisinin bu kimseden bir şey yazmadığı belirtilmiştir.⁵⁹⁸ Aynı rivayet için daha sonraki mevzûât türü eserlerde de benzer şekilde münker, uydurma, râvilerinin bilinmediği gibi değerlendirmeler yer almıştır.⁵⁹⁹ Dolayısıyla da mevzu olduğu kabul edilmiştir.

Yukarıda görüldüğü gibi hadisin tamamı sadece Yitik Şifa'da verildiği kadar değildir, iktisâr yapılarak nakledilmiştir. Ayrıca rivayette “rahmet” yerine de “istiğfar” kelimesi kullanılmıştır. Kaynaklarda bu rivayetle ilgili yapılan değerlendirmelerin de olumsuz olduğu görülmektedir.⁶⁰⁰ Dolayısıyla bu rivayet hiçbir şekilde Resûlullah'a (s.a.v) nisbet edilerek ifade edilemez ve balın her yönüyle faydalı olduğuna dair delil gösterilemez.

2) “Her sabah bal şurubu içenler hasta olmaz. Benim nazarımda, bal gibi şifa yoktur.”

Hadis kaynaklarında Yitik Şifa'da balla ilgili olarak nakledilen, tamamıyla bu cümleleri içine alan bir hadis tespit edilememiştir. Ancak kitapta nakledilen anlama en yakın olarak iki ayrı hadis metni aşağıda şöyle tespit edilmiştir:

“من لعق العسل ثلاث غدوات كل شهر، لم يصبه عظيم من البلاء”

“Kim her ay üç sabah bal yerse ona büyük bir belâ isabet etmez”⁶⁰¹

“ما للنفساء عندي شفاء مثل الرطب ولا للمريض مثل العسل”

⁵⁹⁵ Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl el-Cürçânî el-İsmâîlî, *Kitâbü'l-mu'cem fî esâmî şüyûhi Ebî Bekr el-İsmâ'îlî* (Medine: Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1415), thk. Ziyâd Muhammed Mansûr, 2: 637.

⁵⁹⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 33.

⁵⁹⁷ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 3: 21; Süyûtî, *el-Leâli*, 2: 203; İbn Arrâk, *Tenzîhü's-Şeria*, 2: 239.

⁵⁹⁸ Ebü'l-Kâsım Hamza, *Târîhu Cürçân*, , 205-206.

⁵⁹⁹ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 3: 21; Süyûtî, *el-Leâli*, 2: 203; İbn Arrâk, *Tenzîhü's-Şeria*, 2: 239.

⁶⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 3: 21; Süyûtî, *el-Leâli*, 2: 203; İbn Arrâk, *Tenzîhü's-Şeria*, 2: 239.

⁶⁰¹ İbn Mâce, *Tıb*, 7.

“Benim yanımda (nazarımda) nifaslı için hurma gibi, hasta için de bal gibi şifa yoktur.”⁶⁰²

Bunlardan ilk rivayet:

حدثنا محمود بن خدّاش، حدثنا سعيد بن زكريا القرشي، حدثنا الزبير بن سعيد الهاشمي، عن عبد الحميد بن سالم عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من لعق العسل ثلاث غدوات كل شهر، لم يصبه عظيم من البلاء"

“Mahmûd b. Hıdâş > Saîd b. Zekeriyâ el-Kurâşî > Zübeyr b. Saîd el-Hâşimî > Abdilhamîd b. Sâlim > Ebû Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Kim her ay üç sabah bal yerse ona büyük bir belâ isabet etmez” buyurdu.”⁶⁰³

İbn Mâce, Ebû Ya'lâ,⁶⁰⁴ Beyhakî⁶⁰⁵ ve İbnü'l-Cevzî'nin eserlerinde geçmektedir.⁶⁰⁶ Senetsiz olarak da Câmiu'l-ehadîs⁶⁰⁷ ve Kenzü'l-ummâl'de⁶⁰⁸ yer almaktadır.

İbn Mâce'de geçen ve Ebû Hüreyre'den nakledilen hadis için Şuayb el-Arnaût, rivayet senedindeki “Zübeyir b. Saîd isimli râvinin zayıf olması ve hocası Abdilhamîd b. Sâlim'in cehâleti sebebiyle isnadının zayıf olduğu” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁰⁹ Bu râvi için Buhârî “Ebû Hüreyre'den semâı olduğunu bilmiyoruz” demiştir.⁶¹⁰

İkinci hadis ise daha erken dönem kaynaklarında biraz farklı ama benzer lafızlarla tabîinden olan Rebî' b. Huseym'e nisbet edilmiştir.⁶¹¹ Yani bu şekliyle maktu olan bu rivayet Ebû Nuaym'ın et-Tıbbu'n-Nebevî'sinde Ebû Hüreyre'den merfu olarak

⁶⁰² Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 2: 480.

⁶⁰³ İbn Mâce, *Tıb*, 7.

⁶⁰⁴ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, 11: 299.

⁶⁰⁵ Beyhakî, *Şuâbu'l-îmân*, 5: 97-98.

⁶⁰⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Mevzûât*, 3: 215.

⁶⁰⁷ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdîs*, 21: 390.

⁶⁰⁸ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 10: 28169.

⁶⁰⁹ İbn Mâce, *Tıb*, 7, c/s 4: 506, 2. dipnot.

⁶¹⁰ Buhârî, *et-Târihü'l-kebir*, 7: 61.

⁶¹¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 13: 203; Abdumelik b. Habîb, *el-İlâc bi'l-e'sâb*, 42; Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân*, 17: 364.

nakledilmiştir. Senetsiz olarak da el-Firdevs,⁶¹² Câmiu'l-ehadîs⁶¹³ ve Kenzü'l-ummâl'de⁶¹⁴ geçmektedir.

حَدَّثَنَا عبد الله بن محمد بن جعفر من أصله، حَدَّثَنَا محمد بن العباس بن أيوب، حَدَّثَنَا العباس بن الحسن البلخي، حَدَّثَنَا الجوسي، أَخْبَرَنَا علي بن عروة، عَنْ الزُّهْرِيِّ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا لِلنَّفْسَاءِ عِنْدِي شِفَاءٌ مِثْلَ الرُّطْبِ وَلَا لِلْمَرِيضِ مِثْلَ الْعَسَلِ

“Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer > Muhammed b. Abbas b. Eyyûb > Abbas b. Hasan el-Belhî > el-Cûsî > Ali b. Urve > Zührî > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Benim yanımda (nazarımda) nifaslı için hurma gibi, hasta için de bal gibi şifa yoktur.” buyurdu.”⁶¹⁵

Süyûti, onun senedindeki râvi Ali b. Urve için “متروك/terkedilmiş” demiştir.⁶¹⁶ Yine ricâl kaynaklarında Ali b. Urve için Ebû Hâtim “متروك/hadisi terkedilmiş”, Yahyâ b. Maîn “ليس بشيء/bir şey değil”⁶¹⁷ diyerek cerh etmişler, İbn Hibban “يضع الحديث/hadis uyduruyordu” diyerek Kitâbü'l-Mecrûhîn'de yer vermiştir.⁶¹⁸

İbn Arrâk bu rivayete yer vererek bunun Hz. Âişe tarikiyle, başka bir eserde nakledildiğini ancak onun senedinde de Efram b. Havşeb bulunduğunu ifade edip “والله أعلم” diyerek bitirmiştir.⁶¹⁹

Efram b. Havşeb ise Yahyâ b. Maîn “كذاب، خبيث” Buhârî, Müslim, Nesâî “متروك/terkedilmiş”, Dârekutnî “منكر/hadisi münker”, İbn Hibban “sikalardan hadis uyduruyordu” diyerek cerhettikleri bir râvi olarak ricâl kaynaklarında yer almaktadır.

Elbânî de “Nazarımda bal gibi şifa yoktur...” hadisini mevzu olarak değerlendirmiştir. Ancak bu sonuca varana kadar yaptığı araştırmayı da genişçe

⁶¹² Deylemî, *el-Firdevs*, 4: 85.

⁶¹³ Süyûti, *Câmiu'l-ehadîs*, 19: 90.

⁶¹⁴ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 10: 28279.

⁶¹⁵ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 2: 480.

⁶¹⁶ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424), 2: 59.

⁶¹⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 6: 198.

⁶¹⁸ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 2: 107.

⁶¹⁹ İbn Arrâk, *Tenzîhu's-şerîa*, 1: 209.

zikretmiştir. Bunu Süyûti'nin zikrettiği bir hadise şahid olarak senetsiz yer verdiğini, sükût ederek bir değerlendirme yapmadığını, ayrıca ona ulaşan birinin de senetsiz bu rivayeti tedkik etme imkânı olmadığını belirterek onu tenkit etmiştir. Bu rivayetin mevzu olmasa bile en iyi ihtimalle zayıf olduğunu belirtmiştir. Daha sonra Ebû Nuaym'ın senetli olarak naklettiği bu rivayete ulaşınca da şüphe etmekte haklı olduğunun ortaya çıktığını, senetteki Ali b. Urve'nin “كذاب/yalancı” hadis uyduran biri olduğunu belirtmiştir. İbn Arrâk'ın Süyûti'ye tabî olarak sükût ettiğini ancak devamında İbn Arrâk'ın yer verdiği bilgileri nakledip Efram b. Havşeb'i “كذاب/yalancı” olarak cerheder. Aslında İbn Arrâk'ın Süyûti'ye nisbeten bu rivayet için müsbet düşünmediğine işaret eder.⁶²⁰ Ancak Süyûti'nin el-Leâli'de⁶²¹ bunu senetsiz vermesine rağmen el-Hâvî li'l-fetâvî'de senediyle beraber verip, Ali b. Urve için de metrûk demiştir.⁶²²

Yine Zehrû'l-Firdevs'te senediyle verilmiş olan bu hadis için, râvi Ali b. Urve sebebiyle “ciddî zayıf” değerlendirmesi yapılmıştır.⁶²³

Netice olarak Yitik Şifa'da tam bir metin olarak verilen hadis, kitapta verildiği şekliyle hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. Tek bir rivayet olmaktan ziyade iki ayrı rivayetin bazı kısımlarının birleştirildiği izlenimini vermektedir. Yani hem iktisâr hem de telfîk yapılarak iki hadisin birleştirilmiş olduğunu söylemek mümkündür. İki rivayet için de ciddî zayıf sonucuna ulaşıldığından, nakledilen bu rivayet için de aynı değerlendirmede bulunulabilir.

Balın faydalarının çok fazla olduğu “فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ” âyetiyle belirtilmiştir. İnsanlar için binlerce yıldan beri hem tatlandırıcı hem de ilaç anlamında kullanılan bu gıda Resûlullah (s.a.v) zamanında da kullanılmaya devam etmiştir. Balın ehemmiyetine ve faydalarına dair mevzu ya da ciddî zayıf olan bu hadisler yerine bal şerbetinin ilaç olarak tedavide kullanıldığını, ayrıca o dönem uygulanan en hayırlı tedavi

⁶²⁰ Nâsirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehadisü'd-daîfe*, 1: 430.

⁶²¹ Süyûti, *el-Leâli*, 1: 143.

⁶²² Bkz. Süyûti, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, 2: 59.

⁶²³ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 6: 131, 1. dipnot.

maddelerinden birinin de bal şerbeti olduğunu, yine Resûlullah'ın (s.a.v) tatlı ve balı sevdiğini belirten sahih hadislerin⁶²⁴ kullanılması yeterli olacaktır.

Ekmek

Yitik Şifa kitabında temel yiyecekler içerisinde yer verilen ekmek konusunda öncelikle buğdayın yapısal özelliklerinden ve kabuğunun faydalarından, kepekli kısmın öneminden bahsedilmiştir. Kepeği eleminin ve unu o şekilde kullanmanın “cahillikten başka bir şey olmadığı” ifade edilerek, Peygamberimiz'in (s.a.v) buna asla izin vermediği söylenmiş, akabinde aşağıdaki hadis nakledilmiştir:

1) Sehl b. Sa'd (r.a): “Resûlullah'ın (s.a.v) vefatına kadar ne beyaz ekmek ne de elek gördüm.” demiştir.

Yitik Şifa'da sadece bir kısmına yer verilen bu hadisin tam metni şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا عبد الصمد، قال: حدثنا عبد الرحمن - يعني ابن عبد الله بن دينار - حدثنا أبو حازم، عن سهل بن سعد، أنه قيل له: هل رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم النقي قبل موته بعينه - يعني الحواري -؟ قال: ما رأى رسول الله صلى الله عليه وسلم النقي بعينه حتى لقي الله عز وجل. فقيل له: هل كان لكم مناخل على عهد رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ قال: ما كانت لنا مناخل. قيل له: فكيف كنتم تصنعون بالشعير؟ قال: ننفخه فيطير منه ما طار

“Abdussamed > Abdurrahman > Ebû Hâzim > Sehl b. Sa'd'a

-“Resûlullah (s.a.v) beyaz ekmek yani huvvâra gördü mü?” denildi.

-“Resûlullah (s.a.v) vefatına kadar beyaz ekmeği görmedi” dedi.

- “Resûlullah (s.a.v) zamanında sizin elekleriniz var mıydı?” denildi.

- “Eleklerimiz yoktu” dedi.

-“Peki arpayı nasıl yapıyordunuz?” denildi.

-“Üflüyorduk, ondan kalan kalıyordu” dedi.”⁶²⁵

⁶²⁴ Buhârî, Tıb, 3-4.

⁶²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22814.

Hadis, Sehl b. Sa'd'dan nakledilen rivayet bazı lafız farklılıkları ile beraber Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i,⁶²⁶ Buhârî,⁶²⁷ Tirmizî⁶²⁸ ve İbn Mâce'de⁶²⁹ geçmektedir.

Kaynaklarda “هَلْ رَأَى رَسُولَ اللَّهِ...” veya “هَلْ رَأَيْتَ النَّبِيَّ؟” şeklinde yer almaktadır. Müsned'de Hz.Âişe'den nakledilen, metinde buna çok benzer bir hadis daha vardır,⁶³⁰ ancak muhakkik, isnadının zayıflarla müselsel olduğunu belirterek hadisi zayıf olarak değerlendirmiştir.⁶³¹

Tirmizî bu rivayet için “hasen sahih” demiştir. Şuayb el-Arnaût, Müsned'deki rivayet için “hadis sahih, mütabî” ve şahidleri ile isnadı hasen”,⁶³² İbn Mâce rivayeti için “isnadı sahih” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶³³

Hadis, Buhârî'de “Arpaya üfleme” bab başlığında ilk ve tek olarak, muhtasar şekilde verilmişken; “Resûlullah (s.a.v) ve ashabı ne yiyordu” bab başlığı altında da daha ayrıntılı olarak verilen, üçüncü sıradaki hadistir.⁶³⁴

Soruyu soran İbn Hazm Seleme b. Dînar, kendisine soru sorulan kişi de Sehl b. Sa'd el-Ensârî'dir. Metinde geçen “النَّبِيُّ” kelimesi; öğüttükten sonra unu elenerek elde edilen beyaz unlu ekmektir.⁶³⁵ “الْحَوَارَى” olarak da ifade edilmiştir.⁶³⁶ Yine metindeki “تَرْيَاقَهُ” kelimesi su ile nemlendirmek, ıslatmak anlamındadır.⁶³⁷

Buhârî'de “مِنْ جَيْنٍ ابْتِغَاءَ اللَّهِ حَتَّى قَبَضَهُ اللَّهُ” ziyadesi ile gelen hadis için İbn Hacer Buhârî şerhinde, metindeki bi'setten öncesinin yani peygamber olarak gönderilmeden önceki dönemin bu durumun dışında olduğuna dikkat çekildiğini belirtmektedir. Zira Resûlullah'ın (s.a.v) peygamberlikten önceki sürede Şam'a ticaret için gittiğini ve Şam'da o zaman Rumların da beraber bulunduğunu, Rumların beyaz ekmekleri, elekleri

⁶²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22814.

⁶²⁷ Buhârî, Et'ime, 22-23.

⁶²⁸ Tirmizî, Zühd, 38.

⁶²⁹ İbn Mâce, Et'ime, 44.

⁶³⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40: 24421.

⁶³¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 40: 24421, c/s 483, 4. dipnot.

⁶³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 37: 22814, c/s 37: 471, 1. dipnot.

⁶³³ Bkz. İbn Mâce, Et'ime, 44, c/s 4: 441, 1. dipnot.

⁶³⁴ Buhârî, Et'ime, 23.

⁶³⁵ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 50.

⁶³⁶ Tirmizî, Zühd, 38.

⁶³⁷ İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, 1: 210.

ve bazı gereçleri olup, Resûlullah'ın (s.a.v) bunları gördüğünü söyler. Ancak bi'setten sonra Mekte, Taif, Medine dışında bir yerde bulunmamıştır. Şam taraflarındaki Tebük'e gitmiştir ancak orayı fethetmediğinden orada fazla kalmamıştır.⁶³⁸ Dolayısıyla bu şehirlerde beyaz ekmek ve elek görmemiştir. Ancak Aynî bu konuda İbn Hacer'e katılmayarak onu çeşitli açılardan tenkit etmiştir. Resûlullah'ın (s.a.v) eleği görmediğinden değil, buğday ya da arpanın öğütüldükten sonra sadece üfleyerek kalan kısmını kullanmaya iktifa ettiklerinden (aslında buna alışık olduklarından) elemediklerini, onların ağırlıklı gıdaları arpa olduğu için de Ebû Hâzim'in arpanın elenmesini sorduğunu belirtmiştir.⁶³⁹

Bu rivayet, Yitik Şifa'da iktisâr yapılarak sadece bir cümle ile verilmiştir. Öncesi ve sonrası bulunmamaktadır. Rivayetin diğer lafızla gelenleri de beraber değerlendirildiğinde; tabiîn olan râvi İbn Hazm, sahabe olan Sehl'e Resûlullah'ın (s.a.v) peygamber olarak gönderildiğinden vefatına kadar beyaz ekmek yiyip yemediğini, elekleri olup olmadığını, elekleri yoksa arpayı undan nasıl ayırdıklarını sormaktadır. Yani o zamanlar yaptıkları uygulama ve ekmeği tüketme şekilleri hakkında bilgi almak istemektedir. Anlaşılan o ki daha sonraki dönemde elek ve beyaz unla tanışılmış kullanılmaya da başlanmıştır.

Aslında bu hadiste iki durum dikkati çekmektedir: Birincisi, o zamana kadar elek bulunmadığından arpayı üflemek suretiyle unundan ayırıp yemişlerdir. İkincisi; Aynî'nin de işaret ettiği gibi insanların alışık oldukları gıdaları yine alışık oldukları şekilde tüketmekten hoşlandıklarını bu sebeple de eleğe ihtiyaç duymadıklarıdır. Ancak Yitik Şifa'da hadisin verildiği bağlamda kepeğin unundan ayrılmasının hiçbir şekilde doğru olmadığına vurgu yapılarak, şerhlerdeki bilgilerden farklı bir biçimde yorumlanmıştır.

Et

Temel yiyecekler içerisinde yer alan et başlığında etin faydalarına, hangi et türünün iyi olduğuna, kurban etinin şifa oluşuna, hayvan yağlarının da kullanılmasına

⁶³⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 9: 548.

⁶³⁹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 50.

yer verilmiştir. Sağlıklı insanın yiyeceği et miktarına da değinilerek aşağıdaki üç rivayet ard arda nakledilmiştir.

1) “Şüphesiz et yemeklerin efendisidir.”

حدثنا العباس بن الوليد الخلال الدمشقي، حدثنا يحيى بن صالح، حدثني سليمان بن عطاء الجزري، حدثني مسلمة الجهني، عن عمه أبي مشجعة عن أبي الدرداء، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "سيد طعام أهل الدنيا وأهل الجنة اللحم"

“Abbas b. Velîd el-Hallâl ed-Dımeşkî > Yahyâ b. Salih > Süleyman b. Atâ el-Cezerî > Mesleme el-Cühenî > Ebû Meşce’a > Ebi’d-Derdâ > Resûlullah (s.a.v): “Dünya ve cennet ehlinin yemeklerinin efendisi ettir” buyurdu.”⁶⁴⁰

Ebu’d-Derdâ’dan merfu olarak nakledilen hadis kütüb-i tis’ada sadece İbn Mâce’de geçmektedir.

Bu hadisin isnadının “ciddî zayıf” olduğu, senette “منكر الحديث/hadisi münker” Süleyman b. Atâ el-Cezerî bulunduğu belirtilmiştir. Râvi hakkında İbn Hibban’ın ağır eleştiriler yaptığı, ondan bu hadisi vererek Mesleme b. Abdillâh el-Cühenî’den, onun da amcasından sikaların hadisine benzemeyen mevzu şeyler naklettiği ifade edilmiştir. Ayrıca Ebû Meşce’a’dan yeğeni Mesleme’den başkasının rivayette bulunmadığı bu sebeple de onun meçhûl olduğu belirtilmiştir.⁶⁴¹

Senette cerhe uğradığı belirtilen râvinin tam adı ve nisbesi; Süleyman b. Ata b. Kays el-Kuraşî, Ebû Ömer el-Cezerî el-Harrânî’dir. Buhârî “في حديثه مناكير/hadisinde münkerler var”, Ebû Zûr’â “منكر الحديث/hadisi münker” derken İbn Adî de Buhârî ile benzer şekilde nitelendirmiştir.⁶⁴² İbn Hacer de “منكر الحديث/hadisi münker” olarak değerlendirmiştir.⁶⁴³

⁶⁴⁰ İbn Mâce, Et’ime, 27.

⁶⁴¹ Bkz. İbn Mâce, Et’ime, 27, c/s 4: 426, 2. dipnot.

⁶⁴² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 12: 43-44.

⁶⁴³ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 253.

Kaynaklarda et ile başlayan hadisler için “سَيِّدُ الْإِدَامِ”- “سَيِّدُ إِدَامٍ”- “سَيِّدُ الطَّعَامِ”- “أَفْضَلُ” gibi farklı lafızlar kullanılmıştır.⁶⁴⁴ Ancak hemen hepsinde et ve su beraber zikredilmiştir. Hatta bazılarında koku olarak da kına çiçeği eklenmiştir.⁶⁴⁵ Sahih bir sened ile gelen tespit edilememiştir.

2) “Devamlı et yemek ve et çorbasına devam etmek sıkıntı verir; kalbi katılaştırır.”

3) “40 güne kadar et ve yağlı yememeye devam etmek, ahlâkı bozar, tabiatı değiştirir.”

Yitik Şifa’da biri et konusunda diğeri yağlar konusunda, ayrı ayrı maddelerde verilen söz konusu iki rivayetin birbiriyle ilgili olduğu tespit edilmiştir. Bazı kaynaklarda ayrı verilse de lafız farklılıklarıyla genellikle ard arda geçmektedir. Bu sebeple iki rivayet beraberce değerlendirilecektir.

Yapılan araştırmada her iki rivayetin de kütüb-i tis’ada yer almadığı tespit edilmiştir. Sadece “40 gün et yemeyenin ahlâkının bozulacağı” şeklinde olan rivayet Hz. Ali’ye nisbetle aynı lafızla, Ebû Nuaym⁶⁴⁶ ve Beyhakî’de⁶⁴⁷ senetsiz olarak Deylemî⁶⁴⁸ ve Süyûtî’de geçmektedir.⁶⁴⁹

حدثنا محمد بن أحمد بن الحسن، حدثنا محمود بن محمد المروزي، حدثنا سهل بن العباس، حدثنا مسعدة بن اليسع، عن جعفر بن محمد، عن أبيه، عن علي قال: اللحم من اللحم فمن لم يأكل اللحم أربعين يوما ساء خلقه

“Muhammed b. Ahmed b. el-Hasan > Mahmûd b. Muhammed el-Mervezî > Sehl b. Abbas > Mesade b. Yesea > Ca’fer b. Muhammed > Babası > Ali: “Et, ettendir, kim 40 gün et yemezse onun ahlâkı kötüleşir” dedi.”⁶⁵⁰

Beyhakî’nin senedi ise şöyledir:

⁶⁴⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 7: 271, Beyhakî, *Şuâbu’l-imân*, 5: 131; Ebû Nuaym, *Hilyetü’l-evliyâ*, 5: 362; Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 5: 250.

⁶⁴⁵ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 7: 271; Beyhakî, *Şuâbu’l-imân*, 5: 131.

⁶⁴⁶ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 737.

⁶⁴⁷ Beyhakî, *Şuâbu’l-imân*, 5: 92.

⁶⁴⁸ Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 470.

⁶⁴⁹ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 32: 67; Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 18: 253.

⁶⁵⁰ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 737.

أخبرنا أبو محمد عبد الله بن علي بن أحمد العبادي أنا أبو علي الصواف ثنا محمد بن محمد المروزي ثنا سهل بن العباس ثنا مسعدة بن اليسع عن جعفر بن محمد عن أبيه عن علي قال:

“Ebû Muhammed Abdillâh b. Ali b. Ahmed > Ebû Ali es-Savâf > Muhammed b. Muhammed el-Mervezî > Sehl b. el-Abbâs > Mesade b. Yesea > Ca’fer b. Muhammed > Babası > Ali: ...dedi.”⁶⁵¹

Ebû Nuaym’ın ve Beyhakî’nin senedindeki ortak râvi Mes’ade hakkında cerh lafızları bulunmaktadır. Adı ve nisbesi Mes’ade b. Yesea b. Kays el-Basrî’dir. Bazen Mekke’de oturdu. Kuteybe “onu idrak ettim, ondan yazmadım” demiştir.⁶⁵² Müslim “منكر الحديث/hadisi geçersiz, ضعیف الحديث/hadisi zayıf”,⁶⁵³ Ebû Hâtim “münker, meşgul olunmaz, Ca’fer İbn Muhammed’den yalan söylüyor” diyerek cerhetmişlerdir.⁶⁵⁴ Ebû Dâvûd onu yalanlamış, Ahmed b. Hanbel onun hadislerini yakmıştır.⁶⁵⁵

Ebû Nuaym’da geçen diğer bir rivayette de et yiyin tavsiyesi, onun gözün cılası olduğu, terkedenin ahlakının bozulacağı şeklindedir. O da Hz. Ali’den nakledilir. Bu senetteki Ebû Ömer el-Kilâbî hakkında herhangi bir bilgi tespit edilememiştir. Sehavî “senedi zayıf” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁵⁶

“40 gün et yemeyenin ahlâkının bozulacağı” rivayeti sadece bir tefsir kaynağında Resûlullah’a (s.a.v) ait merfu bir rivayet olarak verilmiş, orada da Resûlullah’tan (s.a.v) Ali b. Ebî Tâlib’e bir hitab olarak senetsiz yer almaktadır. Hatta bundan önce de, bazı fukahânın et yemenin kalbe kasavet vereceğini söyledikleri ifade edilmiştir.⁶⁵⁷

عن علي عليه السلام: من ترك أكل اللحم أربعين يومًا ساء خلقه، ومن داوم عليه أربعين يومًا قسا قلبه

⁶⁵¹ Beyhakî, *Şuâbu’l-îmân*, 5: 92.

⁶⁵² Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 9: 357.

⁶⁵³ Müslim, *el-Künâ ve’l-esmâ*, 2: 931.

⁶⁵⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 8: 370-371.

⁶⁵⁵ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 98; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, 6: 23.

⁶⁵⁶ Şems Muhammed b. Abdîrrahman es-Sehavî, *el-Ecvibetü’l-merziyye fî mâ süile anhu mine’l-ehâdisi’n-Nebeviyye* (byy: Dâru’r-Râye, 1418), thk. Muhammed İshak Muhammed İbrahim, 1: 76.

⁶⁵⁷ Abdîrrahman b. Mervan b. Abdîrrahman el-Ensârî Ebu’l-Mutarîf el-Kanâzî, *Tefsîru Muvattâ* (Katar: Dâru’n-Nevâdir, 1429), thk. Âmir Hasan Sabrî, 2: 759.

Ali'den (a.s): “Kırk gün et yemeyi terk edenin ahlâkı kötüleşir, ona kırk gün devam edenin kalbi katılaşır.”

Bu şekilde Ebû Talib el-Mekkî'nin ve Gazalî'nin eserlerinde yer almaktadır.⁶⁵⁸ Ancak bu kaynaklarda senetsiz ve Hz. Ali'ye nisbet edilen bir haber olarak geçmektedir.

Neticede bu rivayetin Hz. Ali'ye nisbet edilen mevkuf bir hadis olup bunun da senette yer alan râvi sebebiyle ciddî zayıf olduğu görülmektedir. Ayrıca Yitik Şifa'da verilen “et çorbası” lafzı hiçbir rivayet metninde tespit edilememiştir.

4) “Sığır ve dana eti devamlı yenilecek olursa: alaca, sedef, cüzzam, fil hastalığı ve daha birçok hastalığa sebep olur.”

Hadis kaynaklarında böyle bir hadis tespit edilememiştir. Yitik Şifa'da geçen anlama oldukça yakın olan bir söz, İbn Kayyim el-Cevzî'nin bir eserinde aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

"ويورث إيمانه الأمراض السوداوية كالبهق والجرب والقوباء والجذام، وداء الفيل والسرطان، والوسواس وحمى الربع، وكثير من الأورام"

“Ona devam etmek; alaca, uyuz, egzema (uçuk, temre), cüzzam, fil hastalığı, kanser, vesvese, ateş ve birçok tümör (şişlik) gibi sevdâvî hastalıklara sebep olur.”⁶⁵⁹

Bu ifadenin geçtiği eserde, et başlığı altında çeşitli hayvan etleri sıralanmış, bunların mahiyetine değinilmiştir. İnek eti “لحم البقر” başlığında da yukarıdaki cümleye yer verilmiştir. Ancak hadis olduğuna dair bir bilgi söz konusu değildir. Normal bir tabip sözü gibi nakledilmiştir. Nitekim böyle olduğuna bir işaret de bir hekim olarak İbn Sîna'nın el-Kânûn kitabında et başlığı altındaki benzer bilgilerdir.⁶⁶⁰

Yahudilere tınaklı hayvanlar ve iç yağlarının yasklanması dair âyet zikredilir, et yasaklandığına göre eti sindirme fonksiyonunun da kaldırılmış olmalı yorumu yapılarak kan grubuna dair beslenmeye yer verilmiştir. Ardından yukarıdaki söz, hadis olarak nakledilmiştir.

⁶⁵⁸ Ebû Tâlib Muhammed b. Alî b. Atyye el-Mekkî, *Kûtu'l-kulûb fî muameleti'l-mahbûb* (Beyrut: Dâru'l-Kübtübü'l-İlmiyye, 2. bs, 1426), thk. Âsım İbrahim el-Keyâlî, 2: 290; Gazalî, *İhyâ*, 3: 95.

⁶⁵⁹ İbn Kayyim el-Cevzî, *Zâdu'l-meâd*, 4: 343.

⁶⁶⁰ İbn Sînâ, *el-Kânûn*, 1: 551.

Etle ilgili verilen üç hadisten birincisi merfu olmakla birlikte ciddî zayıf, ikincisi mevkuf olup senedi yine ciddî zayıftır. Üçüncüsü ise hadis değil tıbbı dair kitaplardaki bilgilerdendir. Resûlullah’a (s.a.v) nispet edilmesi mümkün değildir.

“وَالْأَنْعَامَ خَلَقَهَا لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنْفَعٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ” / En’âmı sizin için yarattı, onlardan ısınma, başka faydalar sağlar ve (etini de) yersiniz.”⁶⁶¹ âyeti ile en’âm olan hayvanların insana pek çok faydası bulunmakla beraber o hayvanların eti de insana nimet edilmiştir. Ayrıca daha öncede ifade edildiği gibi yeme-içmenin kemâl noktası “Yiyiniz, içiniz, israf etmeyiniz” âyetiyle bildirilmiştir. Bu bağlamda kişinin yaşına ve sağlık durumuna göre et tüketim miktarı değişiklik gösterebilir. Bu tür gıdalarla ilgili herkes için genel geçer mutlak bir gün kaydı koymak doğru bir yaklaşım değildir.

Yağlar

Bu alt başlıkta yağın vücut için öneminden bahsedilerek, faydalı yağlar hakkında bilgiler verilmiştir. Sağlıklı bir insanın haftada iki-üç defa yağ yemesinin yeterli olduğu ifade edilerek aşağıdaki rivayet nakledilmiştir:

“40 güne kadar et ve yağlı yememeye devam etmek, ahlâkı bozar, tabiatı değiştirir.”

Et bölümünde nakledilen rivayet kapsamında tahrîci daha önce yapılmıştır.⁶⁶²

2.3.5. Doğal İlaçlar Başlığındaki Hadisler

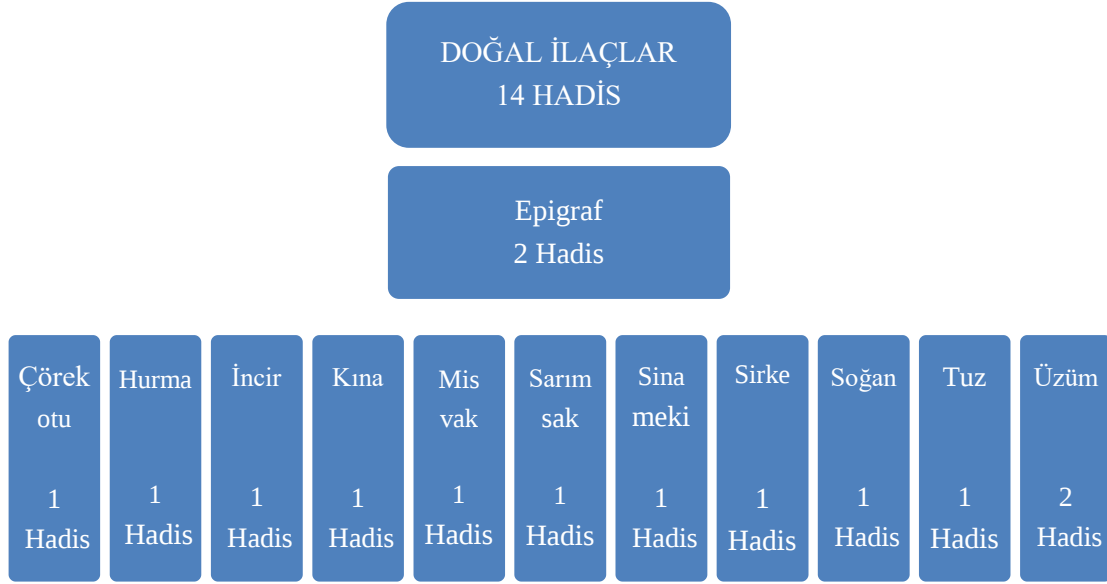
Doğal ilaçlar başlığı altında, epigraf yani başlığın hemen altında konuyu özetler mahiyette verilen özlü söz olarak ard arda iki hadis nakledilmiştir. Daha sonra da hastalıkların tedavisinde kullanılacak çeşitli bitkiler ve meyveler yer sıralanmıştır. Hangi hastalıklara iyi geldiğine ve hazırlanmasına dair bilgiler verilmiştir. Bunlar acı kavun, anason, arpa, biberiye, çimlenmiş arpa ve buğday, çörekotu, gebreotu, greyfurt, hurma, ısırganotu, incir, karanfil, kekik, keten tohumu, kına, kırmızı pancar, kimyon, limon, misvak, nane, nar, safran, sarımsak, semizotu, sinameki, sirke, soğan, tarçın, tuz, üzüm, vişne, zencefil, zeytin, zeytinyağıdır. Her bir ilaç alfabetik olarak sıralanmıştır.

⁶⁶¹ (Kur’ân-ı Kerim, Nahl 16/5).

⁶⁶² Bkz. “Et” başlığında 3. rivayet.

Hakkında hadis bulunan maddelere genellikle hemen ilk cümlede “Peygamberimiz (s.a.v), hadis-i Şerif’te....” diyerek ilgili hadis nakledilerek başlanmıştır; çörek otu, üzüm, incir, tuz gibi. Bazılarında da hadis daha sonra nakledilmiştir; soğan, sarımsak, sinameki gibi.

Şekil 2.5: Doğal İlaçlar Başlığında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı

Epigrafi olarak verilen ilk hadis:

1) “Tabib Allah Teala’dır. Her ne kadar sen, ilaçlarla tedavi etsen de.”

“الطبيب الله ولعلك ترزق بأشياء تحرق بها غيرك” ve “أنت رفيق، والله الطبيب”

Metin olarak burada verilen anlama en yakın şekilde yukarıdaki iki metin tespit edilmiştir. Birinci metin senetsiz olarak sadece Câmiu’l-ehâdis, Cem’u’l-Cevâmi’ ve Kenzü’l-ummâl’de geçmektedir. Burada Şîrâzî’nin Mücâhid’den mürsel olarak naklettiği bilgisi verilmiştir.⁶⁶³

⁶⁶³ Süyûti, *Câmiu’l-ehâdis*, 14: 153; Süyûti, *Cem’u’l-cevâmi’*, 4: 30; Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 10: 28072.

“Tabib Allah’tır. Belki sen birşeylere yumuşak davranırsın başkası ise sert davranır.” anlamındadır. Söz konusu rivayetin geçtiği eserin el-Elkâb olduğu belirtilmiştir.⁶⁶⁴ Mürsel olması sebebiyle zayıftır.

Yitik Şifa’da verilen anlama en yakın olarak tespit edilen ikinci hadis:

حدثنا سفيان بن عيينة، حدثني عبد الملك بن أبجر، عن إيراد بن لقيط، عن أبي رمثة، قال: أتيت رسول الله صلى الله عليه وسلم مع أبي، فرأى التي بظهره، فقال: يا رسول الله، ألا أعالجها لك فإني طبيب؟ قال: " أنت رفيق، والله الطبيب ". قال: من هذا معك؟ " فقال ابني: أشهد به. قال: " أما إنه لا يجني عليك، ولا تجني عليه "

“Süfyan b. Uyeyne > Abdülmelik b. Ebcer > İyâd b. Lekıyd > Ebî Rimse: “Babamla beraber Resûlullah’a (s.a.v) geldik. (Babam) Resûlullah’ın (s.a.v) sırtını (oradaki yumru ya da et beni) gördü ve “Ey Allah’ın Resûlü ben tabibim olduğunu söyleyip tedavi etmem için izin bana izin ver” dedi. Resûlullah (s.a.v): “Sen refîksin, tabib Allah’tır” buyurdu. Resûlullah (s.a.v): “Bu yanındaki kim?” diye sordu. (Babası): “Oğlum, şahitlik ederim” dedi. Resûlullah (s.a.v): “İyi bil ki o senin yerine günah işlemez, sen de onun yerine günah işlemezsin” buyurdu.”⁶⁶⁵

Bu rivayet, bazı farklılıklarla Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i ve Ebû Dâvûd’da geçmektedir.⁶⁶⁶ Söz konusu iki rivayet için “isnadı sahih” değerlendirmesi yapılmıştır.⁶⁶⁷ Ebu Dâvûd’da “طبيبها الذي خلقها” Allah عز وجل الطبيب، بل أنت رجل رفيق، طيبها الذي خلقها” (a.c) tabiptir, bilâkis sen refîk adamsın, onun tabibi onu yaratandır” ziyadesi yer almaktadır.⁶⁶⁸

Beğavî (ö. 516/1122) bu cümledeki refîk (رفيق) kelimesini, sen hastaya yoldaşsın, hastanın bedenene bunu taşıyamacağından korkarsan ona destek olursun; tabîb kelimesini ise hastalık ve tedavinin hakikatinde âlim, şifa ve sıhhate kâdir olan kimse olup bunun da Allah’tan başka kimse olmayacağı şeklinde ifade etmiştir.⁶⁶⁹

⁶⁶⁴ Süyûti, *Câmiu’l-ehâdis*, 14: 153; Süyûti, *Cem’u’l-cevâmi*, 4: 30.

⁶⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29: 17492.

⁶⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29: 17492; Ebû Dâvûd, *Tereccül*, 17.

⁶⁶⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 29: 17492, c/s 29: 39, 4. dipnot; Ebû Dâvûd, “Tereccül”, 17, c/s 6: 269, 2. dipnot.

⁶⁶⁸ Ebû Dâvûd, *Tereccül*, 17.

⁶⁶⁹ Beğavî, *Şerhü’s-Sünne*, 10: 182.

Şayet Yitik Şifa'daki rivayeti ilk verdiğimiz metin olarak kabul edilirse zayıftır, ikinci rivayet olarak kabul edilirse sahihtir. Ancak metin de yine iktisâr yapılmış olup metnin tamamı verilmemiştir.

2) “Allah Teâla Hazretleri hastalığı da ilacı da indirmiştir. Ve her hastalığa bir ilaç vermiştir. Öyleyse tedavi olun. Ancak haramla tedavi olmayın.”

حدثنا محمد بن عباد الواسطي، حدثنا يزيد بن هارون، أخبرنا إسماعيل بن عياش، عن ثعلبة بن مسلم، عن أبي عمران الأنصاري، عن أم الدرداء عن أبي الدرداء قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "إن الله عز وجل أنزل الداء والدواء، وجعل لكل داء دواء، فتداؤوا، ولا تداؤوا بحرام"

“Muhammed b. Abâde el-Vâsıtî > Yezîd b. Hârûn > İsmâîl b. Ayyaş > Sa'lebe b. Müslim > Ebû İmrân el-Ensârî > Ümmü'd-Derdâ > Resûlullah (s.a.v): “Allah (a.c) derdi ve devayı indirdi ve her derdin devasını verdi. Tedavi olun, (ancak) haramla tedavi olmayın” buyurdu.”⁶⁷⁰

Bu hadis, Ebû'd-Derdâ'dan merfu olarak Ebû Dâvûd'da geçmektedir.

Rivayetin senetli olarak geçtiği başka bir kaynakta, senetteki Ebû İmran el-Ensârî sebebiyle zayıf olarak değerlendirmiştir.⁶⁷¹ Adı geçen râvi Süleyman b. Abdillâh Ebû İmran el-Ensârî'dir. Ebû Hâtîm “صالح الحديث/hadisi sâlih”⁶⁷² demiştir.⁶⁷³ İbn Hibban ise es-Sikat'ta yer vermekle beraber “Mürseller rivayet ederdi” demiştir.⁶⁷⁴ Hakkında fazla bilgi tespit edilememiştir.

Şuayb el-Arnaût, bu hadis için “sahih liğayrihi” değerlendirmesinde bulunmuştur. Senetteki İsmâîl b. Ayyaş'tan dolayı senette ihtilaf edildiğini belirtmiştir. Bu rivayete geçtiği kaynaklar ve onu destekleyecek farklı senetleri itibariyle geniş bir şekilde yer vermiştir.⁶⁷⁵

⁶⁷⁰ Ebû Dâvûd, Tıb, 11.

⁶⁷¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Zehrü'l-firdevs*, 2: 394, 6. dipnot.

⁶⁷² Bu terim, râvinin rivayetinin başka bir senedinin olup olmadığının araştırılması için hadisin yazılacağını ifade eder.(Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 291).

⁶⁷³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 4: 125.

⁶⁷⁴ İbn Hibban, *es-Sikat*, 4: 309.

⁶⁷⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, c/s 6: 23, 1. dipnot.

İsmâil b. Ayyaş Ebû Utbe el-Anesî el-Hımsî, hakkında az da olsa “sika” nitelmesi olmakla beraber ekseriyetle cerh lafızları mevcuttur. İbn Maîn “Şam ehlinde nakillerinde beis yoktur”, Buhârî “kendi şehrinden rivayetleri sahih, diğerlerinden naklettiklerinde “فيه نظر/şüpheli”, Ebû Hâtîm “لين/gevşek, İbn Hibban “hadisinde çok hatalı, ihticâc edilecek sınırı aştı”, Nesâî “ضعيف/zayıf” diyerek tenkit etmişlerdir.⁶⁷⁶ Zehebî de “Şam ehli hadislerinde sadûk, Hicaz ehli hadislerinde muzdarib cidden” derken,⁶⁷⁷ İbn Hacer benzer şekilde “kendi memleketinin ehlinde rivayette sadûk, doğru, diğerlerinde muhallit yani karıştırıyordu” demiştir, vefatı h. 181 ya da 182’dir.⁶⁷⁸

Senetteki Sa’lebe b. Müslim’in Şam ehlinde olduğu kaynaklarda geçmektedir.⁶⁷⁹ Dolayısı ile İsmâil b. Ayyaş’ın Şam ehlinde rivayet ettiklerinde sadûk olduğu, ayrıca bu rivayeti destekleyen diğer rivayetler de beraber dikkate alındığında rivayetin hasen olduğu değerlendirilmesine ulaşılabilir.

Hadisin şerhinde, hakîki tedavi edenin Allah’tan başkası olmadığı vurgulanmıştır. Ayrıca tabiblik yapan kişinin Resûlullah da (s.a.v) gördüğü yumrunun nübüvvet mührü olduğu, ancak tabibin bu yumruyu bir kist ya da yağ bezesi zannettiği belirtilmiştir.⁶⁸⁰

Yitik Şifa’da “Doğal İlaçlar” başlığında ilaçlara geçmeden önce, hastalıklar ilaçlarla tedavi edilse bile gerçek tabibin Allah olduğuna dikkat çekilmiştir. Böylelikle hadisin ifade ettiği bağlama uygun olarak kullanılmıştır.

Aşağıda doğal ilaç olarak yer verilen bitki ve gıdaların her birinde yalnızca birer hadis nakledilmiştir.

Çörekotu

“Çörek otuna devam edin. Zira Allah onda ölüm hariç her derde şifa halk etmiştir.”

⁶⁷⁶ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 240.

⁶⁷⁷ Zehebî, *el-Muğnî fî'd-duafâ*, 1: 85.

⁶⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 109.

⁶⁷⁹ İbn Hibban, *es-Sikat*, 8: 157; Abdülğani el-Makdisî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 3: 472.

⁶⁸⁰ Abdurraûf el-Münâvî, *et-Teyssîr bi şerhi Câmi's-sağîr* (Riyad: Mektebetü'l-İmam eş-Şafîî, 3. bs, 1408), 1: 206.

حدثنا محمد بن رمح بن المهاجر ، أخبرنا الليث ، عن عقيل ، عن ابن شهاب ، أخبرني أبو سلمة بن عبد الرحمن وسعيد بن المسيب أن أبا هريرة أخبرهما أنه سمع رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: « إن في الحبة السوداء شفاء من كل داء إلا السام. والسام الموت، والحبة السوداء الشونيز»

“Muhammed b. Rumh b. el-Muhâcir > el-Leys > Ukayl > İbn Şihâb > Ebû Seleme > b. Abdirrahman > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebû Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Muhakkak habbetü’s-sevda sâm hâriç her derde şifadır. Sâm, ölümdür.” Habbetü’s-sevda, şûnîzdir.

Bu hadis, Ebû Hüreyre’den merfu olarak, lafız farklılıklarıyla beraber Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,⁶⁸¹ Buhârî ve Müslim’in Sahih’leri⁶⁸² ile İbn Mâce ve Tirmizî’nin Sünen’lerinde geçmektedir.”⁶⁸³

Tirmizî, bu bâbda Büreyde, İbn Ömer, Âişe’den de hadisin nakledildiğini belirttiikten sonra “hasen sahih” değerlendirmesinde bulunmuştur. Burada zikredilen sahabelerin her birinden gelen rivayetlerin geçtiği kaynakların hepsine yer vermek mümkün olmayacağından, ayrıca Yitik Şifa’da verilen metnin de Ebû Hüreyre’den gelen rivayet olması sebebiyle sadece Ebû Hüreyre’den gelen rivayetin geçtiği kaynakların bir kısmı sıralanmıştır.

Müsned’de çeşitli senetlerle nakledilen hadisin sadece bir kısmına yer verilmiştir. Şuayb el-Arnaût, bunlardan bir kısmı için Şeyhaynın şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiş bazılarına da hadis sahih, bu isnad hasen değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁸⁴ Yine İbn Mâce’nin naklettiği sened için de sahih değerlendirmesinde bulunmuştur.⁶⁸⁵

Birinci bölümde şerhlerden çörek otu ile ilgili bazı bilgilere yer verilmişti. Ancak konunun güncel olması sebebiyle biraz daha geniş bilgiye burada yer vermek uygun olacaktır:

⁶⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12: 7287, 13: 7638, 14: 8517, 15: 9543, 16: 10626.

⁶⁸² Müslim, *Selâm*, 88-89.

⁶⁸³ İbn Mâce, *Tıb*, 6; Tirmizî, *Tıb*, 5.

⁶⁸⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12: 7287, c/s 12: 233, 1. dipnot, 13: 7638, c/s 13: 77, 1. dipnot, 15: 9543, c/s 15: 337, 1. dipnot, 16: 10626, c/s 16: 366, 4. dipnot.

⁶⁸⁵ Bkz. İbn Mâce, *Tıb*, 6, c/s 4: 504, 1. dipnot.

Hadiste geçen habbetü's-sevdanın hardal olduğu, bittim bitkisinin meyvesi olduğu gibi bilgiler de bulunmaktadır. Aynî, bittim denilen bitkinin kuzey ülkelerde yetiştiğini, nohuta benzeyen yeşil tohumları olup bu ülke insanların çokça yediği, yağını çıkarıp onu yediklerinden bahseder. Ardından Kurtubî'nin habbetü's-sevdâ için şûnîz (الشونيز) denilmesinin daha uygun olduğunu ifade eder. Çünkü Kurtubî şûnizin çoğunluğun sözü olduğunu ve faydalarının hardal ve bittimin zıddına daha fazla olduğunu belirtmiştir.⁶⁸⁶

İlk şârih Hattâbî “Çörek otu ölümden başka her hastalığa şifadır” beyanının umumî bir lafızdan hususun murad edildiğini beyan eder. Bitkilerde ve ağaçlarda tabiatların yani mizaçların hepsine karşılık gelecek tüm hastalıkları tedavi edecek özelliklerin tamamen bir arada bulunmadığını, “bütün hastalıklara şifa” lafzı rutubet ve balgamî olan hastalıklarda faydalı olduğu manasının irade olunduğunu belirtir. Çünkü çörek otu, yapı olarak sıcak- kuru tabiatlıdır. İlaçlar daima (hastalığın) zıddı ile olan şeylerle husûle gelir.⁶⁸⁷ Kirmânî'nin de umumun kastedilmesi mümkündür ancak başka maddelerle karışım olarak hazırlanması şeklinde olabilir, bu mümkündür beyanına yer verilmiştir.⁶⁸⁸

Hadislerde çörek otu konusunun geniş bir şekilde ele alındığı bir çalışmada ilgili hadisdeki lafzın umum-husus ifade etmesi konusunda üç görüş bulunduğu ifade edilmiştir. Bu görüşlerden birincisi “ölümden başka her hastalığa şifadır” lafzının husus ifade ettiğini belirtenler: Bunlar arasında Hattâbî, Ebû Bekr b. el-Arabî, Tîbî, İbn Kayyim ve Münâvî'nin isimlerine yer verilmiştir.

İkinci görüş ise bu lafzın umum ifade ettiği görüşünde olanlardır. Bunlar arasında Ebû Muhammed b. Ebî Hamza, Mübârekpûrî zikredilmiştir. Üçüncü görüş ise her ikisinin arasını birleştiren görüştür ki, burada da İbn Hacer'e yer verilmiştir. İbn Hacer bu bağlamda çörek otunun her hastalığa şifa olmasının her hastalık için sadece, tek başına onun kullanılması anlamına gelmediğini belirtmiştir. Aksine bazen tek başına bazen karışım yani mürekkeb olarak, bazen öğütülerek ya da öğütülmeden, bazen

⁶⁸⁶ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 237.

⁶⁸⁷ Hattâbî, *A'lâmü'l-hadîs*, 3: 2112.

⁶⁸⁸ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 21: 237.

yiyerek ya da içerek, seût yani buruna çekilen ilaç olarak, merhem şeklinde sürülerek ve bunun gibi farklı şekillerde kullanılması anlamlarında olabileceğini ifade etmiştir.⁶⁸⁹

Çörek otu ile ilgili rivayetlerin değerlendirmesine ilişkin yapılan güncel bir çalışmada konuyla ilgili rivayetlerin sarmal bir yapıda olarak üç ayrı grupta ele alındığı belirtilmiştir. Bunlardan sadece birinin metin kökünün çörek otu ile doğrudan ilgili olduğu ifade edilmiştir. Yine bu sarmalda da meşhur olup bilinen iki rivayet olduğuna, bunların da çörek otunun ölümden başka her derde deva olduğu belirtilmiş olup sahîhaynda geçen bu rivayetin isnadlarının sahih kabul edildiği bilgisi verilmiştir. Bu sarmalda meşhur olan diğer rivayet ise birinci bölümde “Resûlullah (s.a.v) Zamanındaki Bazı Tedavi Yöntemleri” başlığı altında çalışmamızda yer verdiğimiz rivayettir. Bu rivayette hasta ziyaretine giden bir kişinin çörek otunun ezilerek zeytinyağı ile karıştırılıp burnuna damlatılması tavsiye edilmiş, ardından çörek otunun her derde deva olduğu belirtilmiştir. Bu rivayete ait metinlerin de Buhârî ve İbn Mâce’deki isnadlarının sahih kabul edildiği bilgisi verilmiştir. Ayrıca çörek otu ile ilgili diğer sarmallarda yer alan rivayetlerin isnadlarının birçok yönden kusurlu bulunduğu ve zayıf kabul edildiği belirtilmiştir.⁶⁹⁰

Netice olarak; çörek otuna dair sahih hadisler bulunmaktadır. Resûlullah (s.a.v) bu bitkiden tedavide yararlanmayı tavsiye etmiştir. Ancak bilinmesi gereken en önemli nokta; çörek otunun tedavi amaçlı kullanılmasının ilk defa Resûlullah (s.a.v) zamanında ortaya çıkan bir yöntem olmadığıdır. Zira daha öncede belirtildiği gibi çok erken dönemlerden itibaren insanların kendisinden faydalandığı temel bir bitkidir. Bugün Tıbb-ı Nebevî’nin temel konularından biri olan bu bitki üzerine çeşitli çalışmalar yapılmaya devam etmektedir.

Hurma

“Acve hurması cennettendir ve cinnete karşı şifadır.”

⁶⁸⁹ Abdullah b. Ömer Bâ Mûsa, *el-Habbetü’s-sevda fi’l-hadîsi’n-Nebevî ve’t-tıbbü’l-hadîs* (Medine-i Münevvere, Mecmau’l-Melik Fahd, 1425), 11-13.

⁶⁹⁰ Ali Kuzudişli, “Çörek Otu Hakkında Rivayet Edilen Hadislerin Analizi “ içinde 2015 Adana Uluslararası İslam ve Tıp Tıbb-ı Nebevî Kongresi, editör Hasan Akkanat- Ertuğrul Döner (Adana: yy, 2016), 433-437.

Yapılan araştırmada acvenin cinnete şifa olduğuna dair rivayet sadece bir kaynakta bilgi tespit edilmiştir.⁶⁹¹ Orada bu rivayetin İbn Mâce tarafından 3453 numaralı hadiste tahrîc edildiği ifade edilmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî ve Câbir'den merfu nakledilen hadis İbn Mâce'de geçmekte ancak metin olarak verilmemektedir.⁶⁹² Bu çalışmada kullanılan baskıda ve Şamile programındaki diğer baskıda bu hadis tespit edilememiştir. Sünen-i İbn Mâce'ye ait matbu diğer bir baskıda ilgili hadis şöyle nakledilmiştir:

حدثنا محمد بن عبد الله بن نمير ثنا أسباط بن محمد ثنا الأعمش عن جعفر ابن إياس عن شهر بن حوشب عن أبي سعيد و جابر قالوا : قال رسول الله صلى الله عليه وسلم " الْكُمَاةُ مِنَ الْمَنْ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ، وَالْعَجْوَةُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهِيَ شِفَاءٌ مِنَ الْجَنَّةِ "

“Muhammed b. Abdillâh b. Nûmeyr > Esbât b. Muhammed > A'meş Ca'fer İbn İyâs > Şehr b. Havşeb > Ebî Saîd ve Câbir > Resûlullah (s.a.v): Mantar men'dendir. (İsrâiloğullarına indirilen tatlıdan), onun suyu göze şifadır, acve cennettendir, cinnete şifadır.” buyurdu.”⁶⁹³

Senetteki Şehr b. Havşeb hakkında daha bilgi verilmiştir. Kendisi hadiste zayıf olup Mürsel rivayeti ve vehmi çok olarak nitelendirilmişti. Bu senet de mezkûr r'avi sebebiyle zayıftır.

Devamında aşağıdaki senet verilerek herhangi bir metin verilmemiştir.

حدثنا علي بن ميمون ومحمد بن عبد الله الرقيان، قالوا: حدثنا سعيد بن مسلمة بن هشام، عن الأعمش، عن جعفر بن إياس، عن أبي نضرة، عن أبي سعيد الخدري، عن النبي صلى الله عليه وسلم مثله.

“Ali b. Meymun b. Muhammed b. Abdillâh er-Rakkîyyân > Saîd b. Mesleme b. Hişâm A'meş > Cafer b. İyâs > Ebî Nadr > Ebî Saîd el-Hudrî > Nebî (s.a.v):”

⁶⁹¹ Bkz. Komisyon, *el-Müsnedü'l-Câmi'* (Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1413), thk. Beşşar Avvad Ma'arûf vd, 4: 249.

⁶⁹² İbn Mâce, Tıb, 8.

⁶⁹³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, bty), thk. Muhammed Fuad Abdalbâkî, Tıb, 8. (Hadis 3453).

Senetteki, Saîd b. Mesleme sebebiyle isnadı zayıf olarak değerlendirilmiştir.⁶⁹⁴ Saîd b. Mesleme b. Hişâm b. Abdilmelik b. Mervân el-Kurâşî'dir. Yahyâ b. Maîn “ليس/bir şey değil”, Ebû Hâtim “ليس بقوي/kuvvetli değil, hadisi zayıf, hadisi münker”, Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker, نظر/hadisinde şüphe var”, Nesâî “ضعيف/zayıf” diyerek cerhetmişlerdir. İbn Adî “hadisinin terkedilmemesini ümid ediyorum” demiştir.⁶⁹⁵

Acve ile ilgili hadisi “وَالْعَجْوَةُ مِنَ الْجَنَّةِ، وَهِيَ شِفَاءٌ مِنَ السُّمِّ” bu lafızla yaygın olarak görülmektedir. Ancak bunun da öncesinde “الْكُمَةُ مِنَ الْمَنِّ، وَمَاؤُهَا شِفَاءٌ لِلْعَيْنِ” ifadesi vardır. Ancak hadisin bu lafızla gelen varyantı sıhhat açısından “hasen” ya da “sahih li ğayrihi” olarak değerlendirilmiştir. Çünkü senedinde Şehr b. Havşeb bulunmaktadır.⁶⁹⁶ Eğer acve ile ilgili bir hadis zikredilecekse diğerinin değil bunun zikredilmesi uygun olacaktır.

İncir

“Eğer cennetten gelme bir meyveyi zikretmem gerekseydi, incirdir derdim. Çünkü cennetlik meyvelerin çekirdekleri yoktur. Hemeroid ve gut hastalığı olanlar bu meyvelerden yesinler.”

حدثنا أبو زرعة محمد بن محمد بن عبد الوهاب بن أبي عصمة العكبري، حدثنا عبد الله بن الحسن بن نصر الواسطي، حدثنا إسحاق بن وهب الواسطي، حدثنا أحمد بن نصر الخرساني، حدثنا عبد الله بن محمد الكوفي، حدثنا عيسى بن يونس، عن الأوزاعي، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة قال: أهدى إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم طبق فيه تين فأكل وقال لأصحابه: كلوا التين فلو قلت: إن فاكهة نزلت من الجنة بلا عجم لقلت هي التين كلوه فإنه يقطع البواسير وينفع من النقرس

“Ebû Zûr’a Muhammed b. Muhammed b. Abdilvehhab > Abdillâh b. Hasan b. Nasr el-Vâsîtî > İshak b. Vehb el-Vâsîtî > Ahmed b. Nasr el-Horasânî > Abdillâh b. Muhammed el-Kûfî > İsa b. Yunus > Evzâî > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebî Seleme > Ebî Hüreyre: “Resûlullâh’a (s.a.v) içinde incir bulunan bir tabak hediye edildi. (Onu) Yedi

⁶⁹⁴ Bkz. İbn Mâce, Tıb, 8, c/s 4: 509, 1. dipnot.

⁶⁹⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 11: 63-66.

⁶⁹⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 13: 8002, c/s 13: 379, 1. dipnot; İbn Mâce, Tıb, 8, c/s 4: 508, 1. dipnot.

ve ashabına “İncir yiyin, eğer cennetten gelen, çekirdeksiz bir meyve söyleseydim, incir derdim. Onu yiyin, o basura iyi gelir, gut (hastalığına) fayda sağlar.” buyurdu.”⁶⁹⁷

Temel hadis kaynaklarında yer almayan bu hadis, Sa’lebî tefsirinde,⁶⁹⁸ Ebû Nuaym’ın tıbbı dair eserinde sahabe râvisi Ebû Zer⁶⁹⁹ ve Ebû Hüreyre’den⁷⁰⁰ merfû olarak aynı lafızla iki ayrı rivayet olarak verilmiştir. Deylemî,⁷⁰¹ Süyûtî ve Ali el-Müttakî de bu hadise senetsiz olarak yer vermişlerdir.⁷⁰²

İbn Kayyim de sahabe râvisi Ebû’d-Derdâ olarak verdiği, rivayetin sonunda “وفي ثبوت هذا نظر” diyerek sübûtunda şüphe olduğunu belirtmiştir.⁷⁰³

Sa’lebî tefsirinde verilen rivayette Yahyâ b. Ebî Kesîr rivayeti kimden aldığını ifade etmemiş sadece “حدثني الثقة” demiştir. Ebû Nuaym verdiği rivayetlerde Yahyâ b. Kesîr’in hadis aldığı kişiyi Ebû Seleme olarak açık isimle vermiştir. Ancak onun Ebû Zer’den naklettiği iki rivayetin senedinde bulunan Heysem b. Hâlid için Ebû Nuaym “sahibu ġarâib” nitelemesinde bulunmuştur.⁷⁰⁴ Onun için “فما به بأس/onda bir beis yoktur” değerlendirmesi de vardır.⁷⁰⁵ İbn Hacer “صدوق يغرّب/doğru, ġarib şeyler naklediyordu”⁷⁰⁶ demiştir. Hakkında fazla bilgi tespit edilememiştir.

Ebû Hüreyre’den gelen rivayetin senedi yine Yahyâ b. Ebî Kesîr, Ebû Seleme ile devam eder.⁷⁰⁷

Ancak Yahyâ b. Ebî Kesîr için “ثبت/ثقة/güvenilir, sikadan başkasından rivayet etmez” gibi tadil lafızları kullanılmış olsa da hakkında mürsel rivayet etmek ve tedlis

⁶⁹⁷ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 486.

⁶⁹⁸ Sa’lebî, *el-Kesfû’l-Beyân*, 10: 238.

⁶⁹⁹ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 485, 2: 761.

⁷⁰⁰ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 486.

⁷⁰¹ Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 243.

⁷⁰² Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 15: 389; Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 6: 453; Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 10: 28307.

⁷⁰³ İbn Kayyim, *Zâ’dü’l-Meâd*, 4: 268-269.

⁷⁰⁴ Ebû Nuaym, *Târih-u İsfahan*, 2: 315.

⁷⁰⁵ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 321.

⁷⁰⁶ İbn Hacer, *Takrîbü’l-tehzîb*, 577.

⁷⁰⁷ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 486.

yapmak gibi eleştiriler de yapılmıştır.⁷⁰⁸ Dârekutnî “tedlisle biliniyordu” demiştir.⁷⁰⁹ İbn Hacer “ثبت، ثقة/güvenilir, lâkin tedlis yapıyor, mürsel rivayet ediyordu” demiştir.⁷¹⁰

Elbânî, Yahyâ b. Kesîr’in isimsiz sikadan nakletmesinin hadis âlimleri yanında makbul olmadığını hatta bunu İmam Şafîî ve Ahmed b. Hanbel dahi söylemiş olsa, tevsik ettikleri kişinin ismini açıklamaları gerektiğini belirtir. O kimsenin sika olduğunda ittifak olup olmadığı, zayıf olduğu ya da sika olduğunda râcih görüşün ne olduğu gibi hususların önemini vurgular. İbnü’l-Kayyim’in bu rivayetle ilgili “sübûtu şüpheli” dediğini de aktarmaktadır. Hatta bunun uydurma olduğu zannının gâlip olduğunu, üzerinde nübüvvet nuru bulunmadığını ifade eder. Buna da Aclûnî’nin “Meyveler hakkında nakledilen rivayetler mevzûdur” tespitini yani faziletleri hakkında olanlar diyerek aktarır. İbn Hacer’in Ebû Zer’den nakledilen rivayet için “senesinde bilinmeyen biri olduğu”nu söylediğini de aktarır.⁷¹¹

Bu rivayetin tedlis yapan Yahyâ b. Kesîr hakkında cerhler yer almış olması sebebiyle zayıf olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Aidin Salih’in “Hemeroid ve gut hastalığı olanlar bu meyvelerden yesinler.” şeklinde verdiği tercüme metinle uyumlu değildir. Metindeki ifade “Onu (inciri) yiyin, o basura iyi gelir, gut (hastalığına) fayda sağlar.” şeklindedir. Rivayet nakledilirken lafza bağlı kalınmamıştır.

Kına

“İhtiyarlığınızı kına ile gideriniz. Zira bu yüzleriniz için güzellik, ağızlarınız için hoşluk, kadınlarınız için kuvvettir. Kına cennet ehlinin kokularının seyididir ve kına küfürle imanı ayırır.”

أنبأنا أبو الحسن علي بن أحمد بن منصور وأبو الفرج غيث بن علي أنا أبو عبد الله بن الحسن أحمد بن عبد الواحد بن أبي الحديد سنة سبع وستين وأربعمئة أنا أبو المعمر المسدد بن علي الأملوكي الحمصي أنا أبي علي بن عبد الله بن العباس نا أبو القاسم عبد الصمد بن سعيد نا عبد السلام بن الزبير نا أبو محمد عبد الرحمن بن عبد الله

⁷⁰⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 31: 504-510.

⁷⁰⁹ İbn Abdülhâdî, *Tabakâtu ulemâu'l-hadîs*, 1: 236-237.

⁷¹⁰ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 596.

⁷¹¹ Muhammed Nâsırüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'z-zaîfe ve'l-mevzûa ve eseruhe's-seyyiü fi'l-ümme* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1412), 1: 307.

نا ابراهيم بن أيوب الدمشقي وكان رجلا صالحا عن ابراهيم بن عبد الحميد الحرشي عن أبي عبد الملك الأزدي عن أنس بن مالك قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم شوبوا شيبكم بالحناء فإنه أسرى لوجوهكم وأطيب لأفواهكم وأكبر لجماعتكم الحناء سيد ريحان الجنة الحناء يفصل ما بين الكفر والإيمان.

“Hasan Ali b. Ahmed b. Mansûr ve Ebu'l-Ferec Ğays b. Ali > Ebû Abdillâh b. Hasan Ahmed b. Abdilvâhid b. Ebî'l-Hadîd > Ebû'l-Ma'mer Müsedded b. Ali el-Emlûkî el-Hımsî > Ebî Ali b. Abdillâh b. Abbas > Ebu'l-Kâsım Abdussamed b. Saîd > Abusselâm b. Zübeyr > Ebû Muhammed Abdirrahman b. Abdillâh > İbrahim b. Eyyûb ed-Dimeşkî > İbrahim b. Abdilhamîd el-Haraşî > Ebî Abdûlmelik el-Ezdî > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v): “İhtiyarlığınızı kına ile giderin. Bu, yüzleriniz için güzellik, ağızlarınız için hoşluk, cımanız için teksir edicidir.”⁷¹² Kına cennet kokularının seyididir ve kına küfürle imanı ayırır.” buyurdu”⁷¹³

Enes b. Mâlik'ten merfu nakledilen rivayet Târîhu Dimeşk,⁷¹⁴ Câmiu'l-ehâdis,⁷¹⁵ Cem'u'l-cevâmi',⁷¹⁶ Kenzü'l-ummâl'de⁷¹⁷ geçmektedir.

Senette Enes'ten nakleden râvi Ebî Abdilmelik el-Ezdî'nin “meçhûl” olduğu belirtilmiştir.⁷¹⁸ Münâvî (ö. 1031/1622), ilgili senedi vermiş “onda bilinmeyen kimse var” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷¹⁹ Elbânî de bu rivayetin senedi için oldukça geniş bir değerlendirme yapmıştır. Değerlendirmesinde bu isnada “وهذا إسناد مظلم” /Bu isnad karanlıktır” diyerek Ebî Abdilmelik el-Ezdî hakkında bilgi bulamadığını, bu ismin İbn Hibban'ın es-Sikat'tında yer almadığını belirtmiştir. Yine Abdusselâm ve Muhammed Abdirrahmân b. Abdillâh ed-Dimeşkî'nin tercemelerini bulamadığını, bu kişinin “Mîzân” ve “Lisân” da adı geçen Abdurrahman b. Abdillâh b. Rebîa ed-Dimeşkî olmasının mümkün olduğunu ifade etmiştir. Bu eserlerde İbn Maîn'nin bu kişi için “ لا

⁷¹² Târîhu Dimeşk'in ilgili baskısında tahrif yapılmıştır. Diğer geçtiği kaynaklarla karşılaştırıldığında “أكثر” yerine “أكبر” lafzı kullanılmış, “لجماعكم” yerine “لجماعتكم” lafzı kullanılmıştır.

⁷¹³ Ebu'l-Kâsım İbn Asâkir, *Târîhu Medîneti Dimeşk* (byy: Dâru'l-Fikir, 1415), thk. Muhîbüddin Ebû Saîd Amr b. Ğarame el-Ömerî, 35: 73.

⁷¹⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 35: 73.

⁷¹⁵ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 13: 422.

⁷¹⁶ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 5: 391.

⁷¹⁷ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 6: 17314.

⁷¹⁸ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 13: 422.

⁷¹⁹ Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr Şerhu Câmiu's-sağîr* (Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1: 1356), 4: 167.

أعرفه /Onu bilmiyorum” dediği ve kına ile ilgili bu hadisin verilip ardından herhangi bir açıklama da yapılmadığına dikkat çekmiştir. Yine râvi İbrahim Eyyüb ed-Dımeşkî için ise Ebû Hâtîm’in onun hakkında “لا أعرفه /onu bilmiyorum” dediğini diğerleri tarafından ise zayıf görüldüğünü aktarmıştır. Sonuç olarak bu senedin İbrâhîm b. Abdilhamîd dışında bilinmeyen kimselerden oluşan müselsel bir sened olduğunu ifade etmiştir. Bu mezkûr râvi için de Ebû Zûr’â’nın “ما به بأس” dediğine yer vermiştir. Bu rivayetin zayıf olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷²⁰

Ayrıca Zehrû’l-Firdevs’te ziyade lafızlarla Vâsile İbn Eska’ vasıtasıyla merfu nakledilmiştir, rivayet şöyledir:

قال أخبرنا زاهر بن طاهر، أخبرنا الكنز وذي، أخبرنا عبد الله بن محمد ابن عبد الوهاب الرازي، أخبرنا أبو هاشم محمد بن عبد الأعلى إمام جامع دمشق، أخبرنا أحمد بن محمد بن عبد الرحمن الخولاني، حدثني أبي، عن جدي، عن وائلة ابن الأسقع، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "شوبوا شيبكم بالحناء، فهو أنضر لوجوهكم، وأبقى لقوتكم، وأظهر لقلوبكم، وأكثر لجماعكم، وأثبت لحجتكم إذا سننتم في قبوركم. الحناء سيد ريحان أهل الجنة"

“Zâhir b. Tâhir > el-Kencerûzî > Abdullah b. Muhammed İbn Abdilvehhâb er-Râzî > Ebû Hâşim Muhammed b. Abdila’lâ (Dımeşk Camii imamı) > Ahmed b. Muhammed b. Abdirrahman el-Havlânî > Babası > Dedesi > Vâsile İbn Eska’ > Resûlullah (s.a.v): “Ağaran saçlarınızı kına ile giderin (kapatın), o, yüzlerinizi daha aydınlık gösterir, kuvvetinizi korur, kalbiniz için daha temizleyicidir, cımanız için teksir edicidir, kabirlerinizde sorgulandığınızda daha sağlam bir delilinizdir. Kına cennet kokularının efendisidir” buyurdu.”⁷²¹

Bu senette Abdurrahman el-Havlânî, oğlu Muhammed b. Abdirrahman, torunu Ahmed b. Muhammed b. Abdirrahman ve torundan nakleden râvi Muhammed b. Abdila’lâ mecâhîl yani bilinmeyen dört râvi bulunduğu, hadisin mevzu olduğu belirtilmiştir. Mevzuât eserlerinde yapılan çeşitli değerlendirmelere yer verilmiş ve ilgili eserlerde “bunun sahih bir şey olmadığı”nın ifade edildiği kaynakları ile birlikte verilmiştir.⁷²²

⁷²⁰ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-ehadisü’l-daîfe ve’l-mevzuâ*, 8: 220-221.

⁷²¹ İbn Hacer el-Askalânî, *Zehrû’l-Firdevs*, 5: 215-217.

⁷²² Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Zehrû’l-Firdevs*, 5: 217, 3. dipnot.

Misvak

“Misvak olmadığında, parmak misvak yerine geçer.”

حدثنا محمد بن عبد الله بن عرس، ثنا هارون بن موسى الفروي، ثنا أبو غزية محمد بن موسى، حدثني كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف المزني، عن أبيه، عن جده قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الأصابع تجري مجرى السواك، إذا لم يكن سواك»

“Muhammed b. Abdillâh b. İrs > Harun b. Musa el-Fervî > Ebû Ğaziyye Muhammed b. Musa > Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf el-Müzenî > Babası > Dedesi > Resûlullah (s.a.v): “Misvak olmadığında parmaklar misvak yerine geçer” buyurdu.”⁷²³

Bu hadis Mu’cemü’l-evsat,⁷²⁴ Câmiu’l-ehâdis,⁷²⁵ Cem’u’l-cevâmi,⁷²⁶ ve Kenzü’l-ummâl’de⁷²⁷ geçmektedir. Kaynaklarda Ebû Nuaym’ın “Kitabu’s-Sivak” ta da rivayet ettiği bilgisi vardır. Ancak bu esere ulaşılammıştır. Ayrıca Beyhakî’de Hz. Enes’ten merfu olarak, farklı lafızlarla nakledilmiştir.⁷²⁸

Taberânî’nin naklettiği rivayetin sahabe râvisi Amr b. Avf el-Müzenî’dir. Senetteki isim Kesîr b. Abdillâh b. Amr b. Avf el-Müzenî hakkında cerh lafızları bulunmaktadır. Ebû Zûr’â “واهي الحديث/hadisi alınmaz, ليس بقوي/kuvvetli değil”,⁷²⁹ İbn Hibban “منكر الحديث/hadisi münker, baba ve dedesinden mevzû nüsha rivayet ederdi” demiştir. Şafiî bu râviyi “yalan rûkûnlerinden bir rûkûn” diyerek cerhetmiştir. Yahyâ b. Maîn “dedesi sahabe, Kesîr hadiste zayıftır” yine Yahyâ b. Maîn’in “ليس بشيء/bir şey değil” dediği de nakledilmiştir.⁷³⁰

Ayrıca bu senette Kesîr’den nakleden râvi Ebû Ğaziyye Muhammed b. Mûsa hakkında da cerh lafızları kullanılmıştır. Buhârî “عنده مناكير/münkerleri var”⁷³¹, İbn

⁷²³ Taberânî, *Mu’cemü’l-evsat*, 6: 288.

⁷²⁴ Taberânî, *Mu’cemü’l-evsat*, 6: 288.

⁷²⁵ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 11: 24.

⁷²⁶ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi*, 3: 558.

⁷²⁷ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 9: 26168.

⁷²⁸ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübra*, 1: 66-67.

⁷²⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet’t-ta’dîl*, 7: 154.

⁷³⁰ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, 2: 221-222.

⁷³¹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 1: 611.

Hibban “hadis çalıp onu naklederdi, sikalardan mevzû şeyler rivayet ederdi” diyerek cerhetmişlerdir.⁷³² İbn Adî de “rivayetlerinde onu yalanlayan şeyler vardı” demiştir.⁷³³

Söz konusu rivayet senedindeki iki râvinin ağır cerh lafızları ile cerh edilmiş olması sebebiyle ciddî zayıftır.

Ebû Nuaym’ın “Kitabu’s-sivak” eserindeki senedinde de Harun b. Mûsa el-Ferevî, Ebû Ğaziyye‘den rivayet etmiştir. Ebû Nuaym “Hârûn, Ebû Ğaziyye‘den bununla teferrüd etti” demiştir.⁷³⁴

Beyhakî, başka senet ve lafızla naklettği rivayetin devamında, senetteki Abdulhakem el-Kasmeliyyü el-Basrî hakkında; İbn Adî’den, Buhârî’nin “Hz. Enes ve Hz. Ebû Bekir’den münker hadisleri olduğunu” söylediğini nakletmiştir. İsa b. Şuayb’ın aynı rivayeti başka bir senetle naklettiğine değinilmiş buna da yer verilmiştir. Neticede iki senette de yer alan İsa b. Şuayb naklettği iki isnadın ikisinde de teferrüd ettiği ifade edilmiştir.⁷³⁵ Dolayısı ile bu rivayet de senedi itibariyle zayıftır.

Yitik Şifa’da İbn Ömer’den nakledildiği verilse de bu rivayetlerin İbn Ömer’den nakliden bir senedi tespit edilememiştir. Rivayet Gümüşhânevî’nin Râmuz el-Hadîs’inde de geçmektedir. Burada asıl metinde râvî “كثير بن عبد الله بن عمرو/Kesîr b. Abdullah b. Amr” olarak verilmiştir. Ancak tercüme kısmında İbn Ömer olarak hatalı verilmiştir. Dolayısı ile Aidin Salih’in kaynakları arasında Râmuz el-Hadîs’in tercümesi (Hadisler Deryası) olduğu da tahakkuk etmiş olmaktadır.⁷³⁶

Sarımsak

“Sarımsak yiyin, onunla tedavi olun, zira o yetmiş derde devadır. Eğer bana melek gelmemiş olsaydı, ben de onu muhakkak yerdim.”

“كلوا الثوم وتداؤوا به فإن فيه شفاء من سبعين داء ولولا أن الملك يأتيني لأكلته”

⁷³² İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, 2: 289.

⁷³³ Ebû Ahmed b. Adî, *el-Kâmil fî’l-duafâi’r-ricâl* (Beyrut: el-Kütübü’l-İlmiyye, 1418), 7: 516.

⁷³⁴ İbn Mulakkın, *el-Bedrü’l-Münîr*, 2: 59.

⁷³⁵ Beyhakî, *es-Sünenü’l-kübra*, 1: 66-67.

⁷³⁶ Bkz. Gümüşhanevî, *Hadisler Deryası*, 1: 190.

Kütüb-i tis'ada yer almayan hadis bu şekilde Câmiu'l-ehadîs,⁷³⁷ Cem'u'l-Cevâmi',⁷³⁸ Kenzü'l-ummâl'de,⁷³⁹ Deylemî'nin Hz. Ali'den naklettiği bir rivayet olarak verilmiştir. Ancak Deylemî'nin araştırmada esas aldığımız baskısında bu rivayetin lafız olarak hepsi bir arada yer almamaktadır. Sadece “كلوا الثوم فتداوا به فإن فيه شفاء من سبعين ذاء” kısmı tek bir rivayet olarak bulunmaktadır.⁷⁴⁰ Ayrıca devamındaki cümle de “يَا عَلِيَّ كُلْ” yine Hz. Ali'den merfu şekilde ayrı bir rivayet olarak Deylemî'de geçmektedir.⁷⁴¹

“Eğer bana melek gelmeseydi...” kısmı Hz. Ali'den farklı lafızla, yakın anlamda nakledilmiştir.

وحدثنا محمد بن معمر، قال: نا عبيد الله، عن إسرائيل، عن مسلم، عن حبة يعني ابن جوين، عن علي، قال: أمرنا رسول الله صلى الله عليه وسلم بأكل الثوم، قال: «ولولا أن الملك ينزل علي لأكلته»

“Muhammed b. Ma'mer > Ubeydullah > İsrail > Müslim > Habbet (İbn Cüveyn) > Ali: Resûlullah (s.a.v) bize sarımsak yememizi emretti. “Eğer bana melek gelmeseydi ben de yerdim” buyurdu.”⁷⁴²

Bu rivayet, ayrıca Mu'cemü'l-evsat,⁷⁴³ Hilye,⁷⁴⁴ Târîhu Bağdâd,⁷⁴⁵ Mecmeu'z-Zevâid'de geçmektedir.⁷⁴⁶

Bezzâr, Müsned'inde yer alan bu rivayetin devamında “Bu hadisin, Nebî'den bu isnadla, Ali'den başkasından rivayet edildiğini bilmiyoruz” demiştir.⁷⁴⁷

Söz konusu rivayetin geçtiği senetlerin hepsinde ortak isim olan iki râvi hakkında tenkitler mevcuttur. Bunlardan ilki Hz. Ali'den nakleden Habbet'tir. Habbet b. Cüveyn el-Urenî el-Kûfi hakkında Buhârî “فيه نظر/hakkında şüphe var” diyerek onun

⁷³⁷ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 15: 389.

⁷³⁸ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 6: 453.

⁷³⁹ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 15: 40939.

⁷⁴⁰ Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 245

⁷⁴¹ Deylemî, *el-Firdevs*, 5: 330.

⁷⁴² Bezzâr, *Müsned*, 2: 317.

⁷⁴³ Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, 3: 95.

⁷⁴⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 8: 358.

⁷⁴⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 5: 574.

⁷⁴⁶ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, 5: 46.

⁷⁴⁷ Bezzâr, *Müsned*, 2: 317.

hakkında mezhebinin kötülüğünden bahsediliyor açıklamasını yapmıştır.⁷⁴⁸ Zehebî “Hz. Ali’den rivayette bulundu, aşırı Şîilerden”, Cüzecânî ve Yahyâ b. Maîn “غير ثقة/sika değil”, Nesâî “ليس بالقوي/kuvvetli değil” derken İclî “tabîi sika” olarak nitelemiştir. h. 76’da vefat etmiştir.⁷⁴⁹

Senedin tenkit edilen diğer râvisi Müslim’dir. Tam adı ve nisbesi Müslim b. Keysân Ebû Abdillâh ed-Dabbîy el-Kûfî’dir. Ebû Hamza da denilir. Buhârî “يَتَكَلَّمُونَ” hakkında konuşulur,⁷⁵⁰ Fellâs “متروك الحديث/ hadisi terkedilmiş”, Yahyâ “ليس بثقة/güvenilir değil, ihtilata maruz kaldığı söylendi”, Nesâî ve diğerleri “متروك/terkedilmiş” diyerek cerhetmişlerdir.⁷⁵¹ İbn Hibban ise Müslim hakkında; ömrünün sonlarında ihtilâta maruz kaldığını, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn’nin onu terkettiğini söylemiş,⁷⁵² İbn Hacer de “ضعيف/zayıf” olarak nitelemiştir.⁷⁵³

Yine bu kısım benzer anlamda, sarımsağın “çiğ” olarak nitelenmesi ziyadesi ile yine yukarıdaki senedin cerhe uğrayan ortak râvileri vasıtasıyla Hz. Ali’den nakledilmiştir. Şöyleki:

حدثنا أبو أحمد الغطريفي - من أصله - ثنا أبو إسحاق بن يزيد الهاشمي ثنا محمد بن محمد بن أبي الورد العابد قال سمعت بشر بن الحارث الحافي يقول ثنا المعافى بن عمران عن إسماعيل عن مسلم عن حبة العوفى عن علي قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «كل الثوم نينا فلولا أن الملك يأتي نينا لأكلته».

“Ebû Ahmed el-Ğitrîfî > Ebû İshâk b. Zeyd el-Hâşimî > Muhammed b. Muhammed b. Ebî'l-Verd el-Âbid > Bîşr b. Hâris el-Hâfî > Muâfa b. İmrân > İsrâfîl > Müslim > Habbet el-Avfî > Ali > Resûlullah (s.a.v): “Sarımsağı çiğ olarak yiyin, eğer bana melek gelmiş olmasaydı ben de yerdim” buyurdu.”⁷⁵⁴

Neticede; temel hadis kaynaklarında geçmeyen, sarımsağın yetmiş derde deva olması ile ilgili rivayetin ilk kısmına ait herhangi bir senet tespit edilememiştir. Ancak şunu belirtmekte de fayda mülâhaza edilmektedir: “70 derde deva” lafzı Deylemî’nin

⁷⁴⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 3: 459-460.

⁷⁴⁹ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 450.

⁷⁵⁰ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 8: 511.

⁷⁵¹ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 4: 106-107.

⁷⁵² İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 3: 8.

⁷⁵³ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 530.

⁷⁵⁴ Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-evliyâ*, 10: 316.

eserinde hem sarımsak hem bir çeşit hurma,⁷⁵⁵ hem de mü'minin abdest suyundan artan suyu içmek⁷⁵⁶ hakkındaki rivayetlerde kullanılmıştır. Bazen de “tuzun 70 derde deva olduğu” şeklinde kaynaklarda karşılaşılmaktadır.⁷⁵⁷

“Meleklerle görüşmeseydim ben de yerdim” ifadelerinin yer aldığı kısımla ilgili senetler bulunmaktadır. Ancak bu senetlerdeki ard arda gelen iki râvi cerhedilmiştir ve sarımsakla ilgili bu rivayet, Hz. Ali'den başka bir sahabeden nakledilmemiştir. Ayrıca tespit edilen senetlerde aşırı Şiîlikle itham edilen bir râvinin yer alması da bu rivayetin sıhhati konusunda problem oluşturmaktadır. Tüm bu bilgiler beraberce değerlendirildiğinde sarımsakla ilgili mezkûr rivayetin ciddî zayıf olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Sinameki

“Bu üç şey herşeye şifadır: sinameki, kimyon, çörek otu”

أخبرنا عمرو بن منصور، قال: حدثنا إبراهيم بن موسى، قال: أخبرنا حاتم، عن محمد بن عمارة، عن عبد الله بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «ثلاث فيهن شفاء من كل داء إلا السام السنا السنوت» قال محمد: ونسيت الثالثة " قالوا: يا رسول الله، هذا السنا قد عرفناه، فما السنوت؟ قال: «لو شاء الله لعرفكموه»

“Amr b. Mansûr > İbrahim b. Musa > Hâtım > Muhammed b. Umâre Abdullah b. Abdullah b. Ebî Talha > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v): “Üç şeyde ölümden başka herşeye deva vardır: sinameki ve kimyon.” Muhammed “Üçüncüsünü unuttum” dedi. (Sahabe) “Bu senayı (sinameki) biliyoruz, “sennût” nedir? dediler. Resûlullah (s.a.v):“Eğer Allah dilese sizi onu muhakkak bildirirdi” buyurdu.”⁷⁵⁸

Enes'ten merfu nakledilen hadis Nesâî'nin es-Sünenü'l-Kübra'sında⁷⁵⁹ ve Ebû Nuaym'ın Tıbbu'n-Nebevî'sinde geçmektedir.⁷⁶⁰

⁷⁵⁵ Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 78.

⁷⁵⁶ Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 362.

⁷⁵⁷ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1: 458.

⁷⁵⁸ Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb en-Nesâî, *es-Sünenü'l-kübra* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1421), thk. Hasan Abdulmun'im Şelebî, Tıb, 52.

⁷⁵⁹ Nesâî, *es-Sünenü'l-kübra*, Tıb, 52.

⁷⁶⁰ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 2: 583.

حدثنا عبد الله بن جعفر، حدثنا إسماعيل بن عبد الله، حدثنا علي بن بحر، حدثنا حاتم بن إسماعيل، عن محمد بن عمار، عن عبد الله بن عبد الله بن أبي طلحة، عن أنس بن مالك، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: ثلاث فيهن الشفاء من كل داء إلا السام السنا والسنوات قالوا: هذا السنا قد عرفناه فما السنوات؟ قال: لو شاء الله لعرفكموه. قال محمد: ونسيت الثالثة.

“Abdillah b. Ca’fer > İsmâîl b. Abdillah > Ali b. Bahr > Hâtim b. İsmâîl > Muhammed b. Umâre > Abdillah b. Abdillah b. Ebî Talha > Enes b. Mâlik > Nebî (s.a.v): “Üç şeyde ölümden başka herşeye deva vardır: sinameki ve kimyon. (Sahabe) “Bu senayı (sinameki) biliyoruz, “sennût” nedir? dediler. Resûlullah (s.a.v) “Eğer Allah dilese sizi onu muhakkak bildirirdi” buyurdu. Muhammed “Üçüncüsünü unuttum” dedi.”⁷⁶¹

Her iki senedin ortak râvisi, Muhammed b. Umâre b. Amr b. Hazm el-Ensârî’yi İbn Maîn “sika” olarak görürken Ebû Hâtim “salih, ليس بذاك القوي/o kadar kuvvetli değil” demiştir. İbn Hibban es-Sikat’ta yer vermiştir.⁷⁶² İbn Hacer “صدق يخطئ/doğru, hata eder” demiştir. Yani hem Ebû Hâtim hem de İbn Hacer kullandıkları lafızlarla bu râvinin hadisinin i’tibar için yazılabileceğini belirtmiştir.⁷⁶³ Çörek otu ile ilgili ziyade iki metinde de tespit edilememiştir. Elbânî, bu hadis hakkında “hasen” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷⁶⁴

Yitik Şifa’da Aidin Salih’in iktisâr ederek naklettiği metinde, râvinin “unuttum” dediği üçüncü madde çörek otu olarak eklenmiştir. Çörek otu ile ilgili hadiste bulunan “ölümden başka her derde deva” ifadesinin burada da kullanılmasından dolayı ortaya çıkan bir durum olması mümkündür.

Sirke

“Allah Teâlâ sirke yiyene iki melek memur eder. Yiyinceye kadar ona istiğfar ederler.”

Yitik Şifa’da verilen metnin tamamı şöyle tespit edilmiştir:

⁷⁶¹ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 2: 583.

⁷⁶² Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26: 168.

⁷⁶³ Abdullah Aydın, *Hadis Islahları*, 176, 360.

⁷⁶⁴ Muhammed Nasıruddin Elbânî, *Sahîhu’l-Câmiu’s-Sağîr ve ziyâdetihî* (byy: el-Mektebetü’l-İslamî, bty), 1: 582-583.

أبو العباس عبد الله بن محمد التونسي القاضي أخبرنا أبو القاسم بن السمرقندي أنا أبو طاهر محمد بن أحمد بن محمد بن أبي الصقر أنا إسماعيل بن عمر بن إسماعيل بن راشد أبو محمد الحداد المقرئ نا أبو الطيب العباس بن أحمد الشافعي أنا أبو العباس عبد الله بن محمد قاضي تونة نا أبو الفضل العباس بن الوليد البصري نا عباس بن الوليد المؤدب بدمشق درب القصابين باب الجابية نا الوليد بن مسلم عن زهير بن محمد عن محمد بن المنكدر عن جابر قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم إن الله وجل يוכל بأكمل الخل ملكين يستغفران الله له حتى يفرغ.

“Ebu’l-Abbas Abdullah b. Muhammed et-Tûnî el-Kâdî > Ebu’l-Kâsım b. Semerkandî > Ebû Tâhir Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. Ebî’s-Sakar > İsmâîl b. Ömer b. İsmâîl b. Râşid Ebû Muhammed el-Haddâd el-Mukriî > Ebû’t-Tayyib Abbas b. Ahmed eş-Şafî > Ebu’l-Abbas Abdullah b. Muhammed > Ebu’l-Fazl Abbas b. Velîd el-Basrî > Abbas b. Velîd el-Müeddib > Velîd b. Müslim > Zührî b. Muhammed > Muhammed b. Münkedir > Câbir > Resûlullah (s.a.v): “Allah sirke yiyene iki melek görevlendirir, o bitinceye kadar iki melek onun için istiğfar eder” buyurdu.⁷⁶⁵

Bu hadis, *Târîhu Dimeşk’t*⁷⁶⁶ geçmektedir. Senetsiz olarak *el-Firdevs*,⁷⁶⁷ *Câmiu’l-ehâdis*,⁷⁶⁸ *Cem’u’l-cevâmi’*,⁷⁶⁹ *Kenzü’l-ummâl’de*⁷⁷⁰ yer almaktadır. İbn Asâkîr, oldukça uzun bir senetle, Câbir’den merfu olarak nakledilen rivayete yer vermiştir.

Süyûti, rivayetin senedi için tesviye tedlisi⁷⁷¹ yapan el-Velîd isimli râvi dışında senedin diğer isimlerinin sika olarak bilindiğini belirtmiştir.⁷⁷² Aclûnî bu senet için “lâkin onda müdellis vardır” açıklamasında bulunmuştur.⁷⁷³ Bu râvi Velîd b. Müslim

⁷⁶⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 26: 455.

⁷⁶⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 26: 455.

⁷⁶⁷ Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 179.

⁷⁶⁸ Süyûti, *Câmiu’l-ehâdis*, 8: 309.

⁷⁶⁹ Süyûti, *Cem’u’l-cevâmi’*, 2: 281.

⁷⁷⁰ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 15: 41024.

⁷⁷¹ Tesviye tedlisi; senedin tamamen sika râvilerden oluştuğunu göstermek amacıyla senetteki sika râviler arasında bulunan zayıf râviyi okuyucu ya da dinleyiciye farketirmeden atarak rivayet etmektir. (Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları*, 342.)

⁷⁷² Ebü’l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûti, *el-Hâvî li’l-fetâvâ* (Beyrut: Dâru’l-Fikr li’t-tabâati ve’n-neşr, 1424), 2: 62-63.

⁷⁷³ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 320.

ed-Dımeşkî'dir. Zehebî "meşhur bir imam olup sadûktur, ancak zayıflardan tedliste bulunur" demiştir.⁷⁷⁴

Bir de bu rivayetteki benzer lafızları olmakla beraber bazı farklı lafızlarla Enes'ten merfu olarak nakledilen başka bir rivayet daha vardır. Şöyleki:

“من تأدم بالخل وكل الله به ملكين يستغفران الله له إلى أن يفرغ من تأدمه”/Kim sirkeye devam ederse Allah onu bitirinceye kadar onun için Allah'a istiğfar edecek iki melek gönderir” bu da Târîhu Dımeşk'te geçmektedir.⁷⁷⁵ Ancak bu senette de Hasan b. Ali ed-Dımeşkî vardır. İbn Hacer, Lisânü'l-Mîzân'da bu râvi için “Nîsâbûr'da hadis nakletti, itham edildi” bilgisini vermiş ve İbn Asâkir'in “ehl-i sıdkın rivayet ettiklerine benzemiyen hadisler söyledi” dediğini nakletmiştir. Sonrasında İbn Asâkir'in naklettiği bu sirke rivayetini zikrederek senette bundan başka diğerleri sikadır değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷⁷⁶

Sirke ile ilgili bu hadisin senedi, zayıf râvileri tedlis yaparak gizleyen râvi sebebiyle rivayet zayıftır. Yine buna yakın manada olup, lafız farklılığı olan Enes hadisi de naklettikleri ile tenkide uğrayan râvi sebebiyle ciddî zayıftır.

Sirkenin pek çok faydası olduğu bugün de yapılan çalışmalarla ortaya konulmaktadır. Resûlullah'ın (s.a.v) hayatında sirkeyi görmek mümkündür. Yitik Şifa'da sirkeye dair nakledilen rivayet zayıftır. Eğer sirke ile ilgili bir hadis nakledilecekse sahih bir senetle gelen aşağıdaki hadisi nakletmek daha yerinde olacaktır:

أن النبي صلى الله عليه وسلم سأل أهله الأدم، فقالوا: ما عندنا إلا خل، فدعا به فجعل يأكل به ويقول: نعم الأدم الخل، نعم الأدم الخل

Nebî (s.a.v) ailesinden katık istedi. (Ailesi) Sadece sirke var dediler. Onu istedi, “Sirke ne güzel katık, sirke ne güzel katık” diyerek yiyordu.⁷⁷⁷

⁷⁷⁴ Zehebî, *el-Muğnî fi'd-duafâ*, 2: 725.

⁷⁷⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dımeşk*, 13: 314.

⁷⁷⁶ İbn Hacer, *Lisânü'l-mîzân*, 2: 236; Süyûti, *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât*, 2: 733.

⁷⁷⁷ Müslim, *Eşribe*, 166.

Soğan

“Bir yere giden oranın soğanından yesin, o yerin hastalıklarından emin olsun.”

“لمن دخل أرضاً فليأكل من بصلها ليذهب عنه وبأؤها أي وخامتها وهلاكها”

Senet olarak tespit edilemeyen bu rivayet metin olarak sadece rekâik ve adâba dair bir eserde tespit edilmiştir. Orada da “eş-Şir’at” isimli esere atfedilerek ifade zikredilmiştir.⁷⁷⁸ Ancak bu eserde hadis olarak geçtiği belirtilmemiştir. Soğan yedikten sonra üzerine kereviz ve bir başka bitkinin yenmesi tavsiye edilmiş, zira soğanın kokusunu bunların bastıracağı söylenmiştir. Soğan ve sarımsağın pişirilmiş olarak yenilmesinde bir sakınca olmadığı, Nebî’nin (s.a.v) meleklerle eziyet olur niyetiyle onları yemediği belirtilmiştir. Ayrıca bir yere gidene oranın soğanından yemesi tavsiye edilmiş, bunun oraya ait vebayı, uğursuzluğu ve zararı gidereceği belirtilmiştir.

Mefâtihu’l-Cînân Şerhu Şir’atü’l-İslam isimli kitapta Muaviye’den nakledilen bir hadis olarak “Bir yere gidince evvelâ oranın fahâsından yiyene oradakiler zarar vermez” denilerek soğan, sarımsak ve pırasanın fahâ grubuna girdiği belirtilmiştir.⁷⁷⁹

Ancak yapılan araştırmada böyle bir rivayetle kaynaklarda karşılaşılmaması söz konusu rivayete karşı ciddi şüphe uyandırmaktadır.

Soğanla ilgili olarak nakledilen bu rivayet, Marifetnâme’de “Vücudun Sıhhatine ait olan yeme içmenin edeb ve kaidelerini ve bazı yiyecek ve meyvelerin fazilet ve faydalarını bildirir” başlığı altında yer almaktadır. Şöyleki:

“Hıyarı tuz ile cevizi tatlı ile yemek sünnettir. Patlıcanı yumuşatıp, süsleyip devâ niyetiyle yemek illetleri izale eder ve hikmet verir. Beyni rutubetlendirir[...]Bir memlekete giden oranın soğanından yesin, oranın hastalıklarından emin olsun.”⁷⁸⁰

Mârifetnâme’de çeşitli yiyeceklerin faydaları anlatılırken arada geçen bir sözdür. Yani Resûlullah’a (s.a.v) nispet edilmemiştir.

⁷⁷⁸ Muhammed el-Hâdimî, *Barikatü Mahmûdiyye*, 4: 182.

⁷⁷⁹ Ekrem Buğra Ekinci, <https://www.ekrembugraekinci.com/question/?ID=18693> (Erişim Tarihi: 06. 06. 2025)

⁷⁸⁰ İbrahim Hakkı, *Marifetnâme*, 463.

Tuz

“Yemeğe tuz ile başlayandan Allah üç yüz otuz çeşit hastalığı uzaklaştırır. Bu hastalıklar: delilik, cüzzam, bağırsak rahatsızlığı ve diş ağrısıdır. Kalanı Allah’ın ilminde saklıdır.”

Herhangi bir hadis kaynağında bu ifadelerin tamamını içine alan bir rivayet tespit edilememiştir. Yukarıda Yitik Şifa’da nakledilen rivayete en yakın olarak aşağıdaki rivayete ulaşılmıştır, oldukça uzun olan mezkûr rivayette, çeşitli yiyecekleri yemenin faziletine dair nakiller yer almaktadır. İlgili metinden sadece tuza dair kısma yer verilmiştir, şöyleki:

أَخْبَرَنَا أَبُو مَنصُورٍ مُحَمَّدُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عُثْمَانَ السَّوَّاقِ ، أَخْبَرَنَا أَبُو الْقَاسِمِ إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ جَعْفَرٍ الْخَرَقِيُّ ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ نُفَيْرٍ ، حَدَّثَنِي أَبُو الطَّيِّبِ الصَّيَّادُ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ الْخَزَاعِيُّ ، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُسَيْنٍ ، حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِبْرَاهِيمَ ، عَنْ هِشَامِ بْنِ عُرْوَةَ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ :... وَمَنْ أَكَلَ الْمِلْحَ قَبْلَ الطَّعَامِ وَبَعْدَ الطَّعَامِ فَقَدْ أَمِنَ مِنْ ثَلَاثِمِائَةٍ وَسِتِّينَ نَوْعًا مِنَ الدَّاءِ أَهْوَنُهَا الْجَذَامُ وَالْبَرَصُ.

“Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Osman es-Sevvâk > Ebu’l-Kâsım İbrahim b. Ahmed b. Ca’fer el-Hırakî > Abdillâh b. Muhammed b. Ali b. Nüfeyre > Ebu’t-Tayyib es-Sayyâd Muhmmmed b. İshâk el-Huzâî > Ali b. Hüseyin > Musa İbn İbrahim > Hişam b. Urve > Babası > Âişe > Resûlullah (s.a.v): ...Kim yemekten önce ve sonra tuz yerse 360 nevi hastalıktan güvende olur. Onların en hafîfi cüzzam ve alacadır” buyurdu.”⁷⁸¹

Rivayet Ebû Tâhir es-Silefî’nin eserinde geçmektedir. Deylemî’de senetsiz olarak, Hz. Âişe’den nakledildiği bildirilen, aşağıdaki şekilde geçmektedir:

“مَنْ أَكَلَ الْمِلْحَ قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ وَبَعْدَ كُلِّ شَيْءٍ دَفَعَ اللَّهُ عَنْهُ ثَلَاثِمِائَةً وَثَلَاثِينَ نَوْعًا مِنَ الْبَلَاءِ أَهْوَنُهَا الْجَذَامُ”
“Kim herşeyden önce ve herşeyden sonra (yani yemeğin öncesinde ve sonrasında) tuz

⁷⁸¹ Ebû Tâhir Sadrüddîn Ahmed b. Muhammed es-Silefî, *et-Tuyûriyyât* (Riyad: Mektebetü Edvâü’s-Selefi, 1425), 3: 1225-1228.

yerse Allah ondan 330 çeşit belayı defeder, onun en hafifi cüzzamdır” rivayeti yer almaktadır.⁷⁸²

Rivayetin senedi hakkında hem hakkında bilgi bulunamayan râviler sebebiyle hem de “متروك/hadisi terkedilmiş” râvi sebebiyle “ciddî zayıf” değerlendirmesi yapılmıştır.⁷⁸³

Senetteki râvi, Musa b. İbrahim Ebû İmrân el-Mervezî hakkında yapılan cerhler bulunmaktadır. İbn Lehîa’dan rivâyette bulunmuştur. Yahya b. Maîn onu yalanlamış, Dârekutnî ve diğerleri “متروك/terkedilmiş” lafzıyla cerhetmiştir. Ukaylî “منكر الحديث لا يتابعه على حديثه/hadisi münker, hadisi başkaları tarafından desteklenmemiş”, İbn Adî sika ve diğerlerinden münker hadisler nakletmiştir şeklinde cerh etmişlerdir.⁷⁸⁴

Tuzla ilgili Hz. Ali’den nakledilen bazı hadisler de bulunmaktadır. Bunlara uydurma hadisleri bir araya getiren eserlerden birinde senetleri ile yer verilmiştir. Ardından verilen bu rivayetlere dair değerlendirmeler yapılmıştır. İlk rivayet merfu olarak “Ey Ali! Tuza devam et, şüphesiz o, 70 derde devadır. Onların en hafifi cüzzam, baras (alaca), cünûndur” şeklinde verilmiştir. Bunun sahih olmadığı, senedin râvi zincirinde itham edilmiş Ahmed b. Âmir ve oğlu Abdullah’ın yer aldığı, ikisinin ehl-i beytten bâtıl bir nüshadan rivayette bulunduğu ifade edilmiştir. Yine Hz. Ali’den mevkuf olarak nakledilen, Beyhakî’nin Şuâbü’l-Îmân’da yer verdiği “Kim yemeğine tuzla başlarsa Allah ondan 70 belâyı giderir” şeklinde bir rivayet de zikredilmiştir. Ardından İbn Mende’nin Ahbâru İsfahân kitabında Sa’d b. Muaz’dan naklettiği “Yemeğini tuzla aç (yani başla), nefsim elinde olan Allah’a yemin ederim ki o, 73 belâyı ya da hastalığı giderir” şeklindeki rivayete yer verilmiştir. Bunun senedinde İbrahim b. Hayyan b. Hakîm vardır. Bu sebeple şahid olmaya uygun değildir. Diğerinin (Beyhakî’dekinin) senedinde “metrûk” olarak nitelenen Cüveybir isimli bir râvi vardır,

⁷⁸² Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 589.

⁷⁸³ Bkz. Ebû Tâhir es-Silefî, *et-Tuyûriyyât*, 3: 1225, 3. dipnot.

⁷⁸⁴ İbn Hacer, *Lisânü’l-mîzân*, 6: 111-112.

yine ondan nakleden İsa b. Eş'âs bulunmaktadır ki o da “مجهول/bilinmeyen”dir. Bu sebeple bu rivayet de zayıftır değerlendirmesinde bulunulmuştur.⁷⁸⁵

Adı olumsuz anlamda geçen râvi, İbrahim b. Hayyan b. Hakîm b. Alkame b. Sa'd b. Muâz el-Ensârî'dir. İbn Adî onu “ضعيف الحديث/hadisi zayıf” olarak nitelemiş, hadislerinin uydurma münker olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁷⁸⁶

Sonuç olarak; tuzun üç yüz altmış derde deva oluşuna dair Hz. Âişe'den gelen rivâyet ciddî zayıftır. Üç yüz otuz nevi hastalığı uzaklaştırması hakkındaki nakil, senetsiz olup başka herhangi bir kaynaktan da geçmemektedir. Her ikisinde de Yitik Şifa'da yer alan hastalıkların tamamı yer almamaktadır.

Hz. Ali'den gelen rivayetlerin de senetlerindeki râviler hakkında cerhler söz konusudur. Neticede; tuza dair sahih ya da hasen olabilecek bir rivayet tespit edilememiştir. Değerlendirilen rivayetlerin de ciddî zayıf olduğu görülmektedir.

Tuzla ilgili rivayetler günümüzde incelenmeye devam etmektedir. Bu rivayetlerin değerlendirildiği güncel bir çalışmada, yemeğin öncesinde ve sonrasında tuz yemenin sünnet olarak yaygın şekilde kabul edildiği belirtilmiştir. Bu çerçevede yemeğe tuzla başlayıp bitirmeye dair rivayetler incelenmiş ve senedindeki problemli üç râvi sebebiyle mevzu olduğu ifade edilmiştir. Ayrıca tuza dair bazı merfu ve mevkuf rivayetler hakkında hadis âlimleri tarafından çok zayıf ya da uydurma olduğu sonucuna varıldığı belirtilmiştir.⁷⁸⁷

Üzüm

1) “Kuru üzüm yemeye devam edin. Zira o safrayı açar, balgamı keser, sinirleri yatıştırır, yorgunluğu giderir, ahlâkı güzelleştirir. Nefsi hoş eder, kaygıyı uzaklaştırır.”

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ عَثْمَانَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ عَامِرٍ حَدَّثَنِي أَبِي، حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُوسَى الرِّضِيِّ، عَنْ أَبِيهِ مُوسَى، عَنْ جَعْفَرٍ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَلِيٍّ، عَنْ الْحُسَيْنِ، عَنْ عَلِيٍّ رِضْوَانُ اللَّهِ عَلَيْهِمُ، قَالَ: قَالَ

⁷⁸⁵ İbn Arrâk, *Tenzihü's-Şeria*, 2: 243.

⁷⁸⁶ Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fi'd-duafâi'r-ricâl* (Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1418), 1: 410.

⁷⁸⁷ Üzeyir Durmuş, “Yemekten Önce ve Sonra Tuz Yemeyi Tavsiye Eden Rivayetlere Dair Bir Araştırma”, *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2018; (12): 379-403.

رسول الله صلى الله عليه وسلم: عليكم بالزبيب فإنه يكشف المرة ويذهب بالبغم ويشد العصب ويذهب بالعياء ويحسن الخلق ويطيب النفس ويذهب بالهم.

“Abdillah b. Muhammed b. Osman > Abdillah b. Ahmed b. Âmir > Babası > Ali b. Musa er-Rıza > Babası Musa > Ca’fer > Muhammed > Ali > Hüseyin > Ali > Resûlullah (s.a.v): Kuru üzüm yemeye devam edin. Zira o safrayı açar, balgamı keser, sinirleri yatıştırır, yorgunluğu giderir, ahlâkı güzelleştirir. Nefsi hoş eder, kaygıyı uzaklaştırır” buyurdu.”⁷⁸⁸

Hz. Ali’den merfu olarak nakledilen hadis, senetli olarak sadece Ebû Nuaym’ın Tıbb-ı Nebevî eserinde geçmektedir.⁷⁸⁹ Senetsiz olarak da Câmi’ul-ehâdis,⁷⁹⁰ Cem’u’l-Cevâmi’⁷⁹¹ ve Kenzü’l-ummâl’de yer almaktadır.⁷⁹²

Senetteki râvi Abdullah b. Ahmed b. Âmir hakkında cerh mevcuttur. Tam adı ve nisbesi Abdullah b. Ahmed b. Âmir b. Süleymân b. Salih Ebu’l-Kâsım et-Tâi’dir. Babasından, o da Ali b. Musa er-Rıza’dan, o da onun babalarından bir nüsha rivayet eder.⁷⁹³ İbnü’l-Cevzî, Abdullah b. Ahmed b. Âmir’in, ehl-i beyt bâtil nüshasından rivayette bulunduğunu söylemiştir.⁷⁹⁴ Nitekim senede dikkat edilince kendisinden sonraki isim zinciri de bu ehl-i beyt isimlerini doğrulamaktadır. Zehebî de “babasından-babasından” şeklinde nakledilen bu nüshayı hem mevzu hem bâtil olarak nitelemiştir. Âmir’in de h. 324’te öldüğünü belirtmiştir.⁷⁹⁵

Netice olarak; temel hadis kaynakları içerisinde yer almayan bu rivayet bu sened itibariyle uydurmadır, mevzudur.

⁷⁸⁸ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 1: 379.

⁷⁸⁹ Ebû Nuaym el-İsfahânî, *et-Tıbbu’n-Nebevî* (byy: Dâru İbn Hazm, 2006), thk. Mustafa Hıdır Dönmez, 1: 379.

⁷⁹⁰ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 14: 280.

⁷⁹¹ Süyûtî, *Cem’ul-cevâmi’*, 5: 719.

⁷⁹² Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 10: 28265.

⁷⁹³ Hatib el-Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd* (Beyrut: Dâru’l-Ğarbü’l-İslamî, 1422), thk. Beşşar Avvad Ma’rûf, 11: 27.

⁷⁹⁴ Cemâlüddin Ebü’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkûn* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1406), thk. Abdullah el-Kâdî, 2: 115; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehabî, *Dîvânü’d-Duafâ* (Mekke: Mektebetü’n-Nehzatü’l-Hadîse, 2. bs, 1387), thk. Hammad b. Muhammed el-Ensârî, 210.

⁷⁹⁵ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 390.

2) “Ekmekle kuru üzüm yiyen ömründe doktora muhtaç olmaz.”

Resûlullah’a (s.a.v) nisbet edilen bu söz hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. Ancak bu ifade Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın Mârifetnâme eserinde şöyle tespit edilmiştir:

“Ekmek ile kuru üzüm yiyen, hayatı boyunca doktora muhtaç olmaz” sözü doktorların dilinden düşmez”⁷⁹⁶ denilmektedir.

Görüleceği üzere Yitik Şifa’da üzüm hakkında nakledilen rivayetlerden biri mevzu diğeri ise hadis olmayıp Mârifetnâme’de belirtildiği üzere hekim sözüdür.

Nitekim Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ’da mercimek, bakla, peynir, ceviz, patlıcan, nar ve kuru üzümün fazileti ile ilgili sahih bir şey gelmediğini, İslam’ı lekelemek, kusur getirmek için zındıkların bu konularda hadis uydurarak, bunları muhaddislerin kitaplarına soktuklarını belirtmiştir.⁷⁹⁷

Ayrıca et, sarımsak, tuz, üzüm gibi yiyeceklerin fazileti hakkında geçen rivayetlerin özellikle Hz. Ali’ye atfedilmesi dikkat çekmektedir. Bu sebeple de sıhhatleri konusunda da ciddi şüphe uyandırmaktadır.

Bu başlık altında nakledilen ondört hadisten ikisi sahih, dördü hasen, ikisi zayıf, üçü ciddi zayıf, biri mevzu, biri hadis değil ehlullahın sözü olarak tespit edilmiştir. Soğan ile ilgili hadisin senedine ulaşamadığından sıhhat değerlendirmesi yapılamamıştır.

Yitik Şifa’da “Doğal İlaçlar” başlığında çok sayıda bitki ve gıda maddesine yer verilmiştir. Söz konusu maddeler hakkında, ona uygun bir rivayet varsa nakledilmiştir. Ancak görüldüğü üzere verilen birkaç hadis müstesna, diğerleri sıhhat açısından genelde zayıf durumdadır.

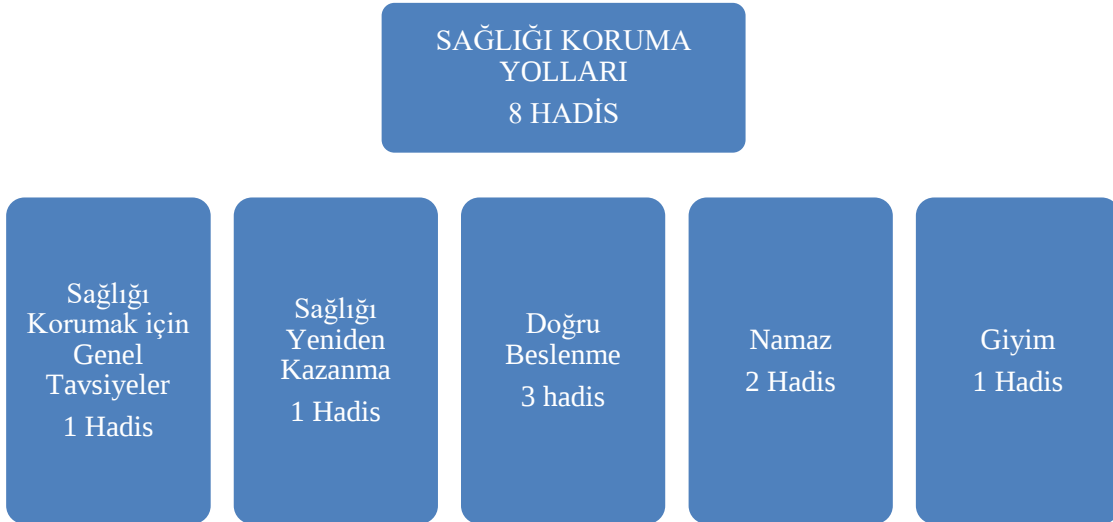
⁷⁹⁶ Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, çev. Faruk Meyan, (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1999), 447.

⁷⁹⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 421.

2.3.6. Sağlığı Koruma Yolları Başlığındaki Hadisler

Bu başlık altında sağlığı korumak için genel tavsiyeler, sağlığı yeniden kazanma, organlar nasıl temizlenir, doğru beslenme, abdest, namaz, uyku ve giyim alt başlıklarına yer verilmiştir. Ana başlığa uygun şekilde çok sayıda tavsiyenin verildiği bu başlık, aslında kitaptaki genel görüşün kısa bir özeti gibidir. Erken kalkma, macun yerine misvak kullanma, sindirimi düzenleme adına tavsiye edilen çeşitli bitki çayları vs, hazır gıda, dondurulmuş gıda, mikrodalgada hazırlanan yiyecekler, karışık et ürünleri, rafine ve hidrojenize yağlardan uzak durulması, beslenmeyi düzenleme, pişmiş gıdalardan, deterjan kullanımından uzak durulması tavsiye edilmiştir. Her türlü ilaç alımını durdurmak, doğru beslenme, açlık yapmak, organları temizlemek, hacamat ve daha pek çok öneri sıralanmıştır. Aidin Salih, devamında “sağlığı kazanmak bu kadar kolay ve bedava iken pahalı tetkikler, korkunç yan etkili ilaçlar, ameliyatlar ve tedavi yöntemleri, sonsuz doktor ordusu, araştırma enstitüleri, tıp fakülteleri, her mahalledeki hastahaneler neye hizmet etmektedir?” diyerek kitabın son bölümlerinde daha net biçimde ortaya koyacağı görüşüne işaret etmektedir.⁷⁹⁸

Şekil 2.6: Sağlığı Koruma Yolları Başlığında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı

⁷⁹⁸ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 113-118.

Sağlığı Korumak için Genel Tavsiyeler

Yitik Şifa'da bu alt başlıkta sadece aşağıda gelen bir rivayet nakledilmiştir:

“İlaçların hayırlısı burna çekilen ve ağızdan alınan ilaçlar, müşhil, hacamat ve sülûkle kan aldırmaaktır.”

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَثْمَانَ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَمِي أَبُو بَكْرٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ، عَنْ زَكْرِيَّا، عَنْ الشَّعْبِيِّ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: خَيْرُ الدَّوَاءِ اللَّدُودُ وَالسَّعُوطُ وَالْمَشْيُ وَالْحَجَامَةُ وَالْعَلَقُ.

“Muhammed b. Ahmed b. İshak > Muhammed b. Osman b. Ebî Şeybe > Ebû Bekr > Abdurrahîm b. Süleyman > Zekeriya > Şa'bî > Resûlullah (s.a.v): “İlaçlarınızın en hayırlısı; ledûd, seûd, meşîy, hacamat ve sülûktür” buyurdu.”⁷⁹⁹

Kütüb-i tis'a kaynaklarında yer almayan bu rivayet, İbn Ebî Şeybe,⁸⁰⁰ Ebu Nuaym⁸⁰¹ ve Beyhakî'nin eserlerinde geçmektedir.⁸⁰² Senetsiz olarak Câmiu'l-ehâdis,⁸⁰³ Cem'u'l-Cevâmi'⁸⁰⁴ ve Kenzü'l-ummâl'de yer almaktadır.⁸⁰⁵

Senetler Şâ'bî'den merfu olarak nakledilmiştir. Beyhakî rivayeti naklettikten sonra bu rivayetin mürsel olduğunu, Ebû Dâvûd'un el-Merâsil'de rivayet ettiğini ifade etmiştir. Ardından İbn Abbas'tan merfu olarak nakledilen, bu rivayete yakın lafızlarla ancak “وَالْعَلَقُ” lafzı olmadan nakledilen şu rivayete yer vermiştir:

“خير ما تداويتم به السعوط والدود والحجامة والمشى/Onunla tedavi olduğunuz en hayırlı (şeyler) seûd (buruna çekilen), ledûd (ağızdan içilen), hacamat ve meşîydir.”

Bu rivayetin de İkrime'den Abbâd b. Mansur yoluyla nakledildiğini ifade etmiştir. Adı geçen râvi hakkında cerh lafızları mevcut olup İkrime'den ve Eyyüb'ten naklettiklerinde zayıf olduğu belirtilmiştir. Ebû Hâtim “ضعيف الحديث/hadiste zayıf, يكتب لين”/hadisi yazılır”, Yahyâ b. Maîn “ليس بشئ ضعيف/bir şey değil zayıf”, Ebû Zür'â “لين”

⁷⁹⁹ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 1: 286.

⁸⁰⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 13: 109.

⁸⁰¹ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu'n-Nebevî*, 1: 286 - 2: 443.

⁸⁰² Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 9: 582.

⁸⁰³ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 12: 345.

⁸⁰⁴ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 4: 754.

⁸⁰⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 10: 28167.

/gevşek” diyerek bu râviyi cerhetmişlerdir.⁸⁰⁶ Kaderî olup, bu fikrine insanları davet ettiği, İkrime’den naklettiği hadislerin tümünü İbrahim b. Ebî Yahyâ > Dâvûd b. Husayn’dan dinlemiş, ancak onların isimlerini gizlemiştir.⁸⁰⁷ Dolayısıyla ilk rivayet mürsel olması sebebiyle zayıftır.⁸⁰⁸ Diğerisi ise tedlis yapan râvi sebebiyle zayıftır.⁸⁰⁹

“العلق” kelimesi bedene asılıp kanı emen, boğaz hastalıkları ve kan toplamış şişliklerin tedavisinde kullanılan, insan bedenine fazla gelen kan emme vasfına sahip, suda bulunan kırmızı renkli hayvancık olarak ifade edilmiştir.⁸¹⁰

Özellikle günümüzde Tıbb-ı Nebevî’ye dayanılarak oldukça yaygın şekilde yapılan bir uygulama olan sülûk hakkında sahih ya da hasen bir senet olmayıp, Yitik Şifa’da metni verilen hadis ise senedi itibarıyla zayıftır.

Sağlığı Yeniden Kazanma

Bu alt başlıkta sadece bir rivayet nakledilmiştir.

“Allah (cc) size haram ettiği şeyde şifa halketmedi.”

وقال ابن مسعود في السكر إن الله لم يجعل شفاءكم فيما حرم عليكم

Buhârî’de “Bal ve Tatlı İçecekler” bab başlığının devamında zikredilen iki rivayetten ikincisidir. Ta’lîk olarak⁸¹¹ İbn Mesud’dan mevkufen verilmiştir.⁸¹²

Ancak Ümmü Seleme’den merfu olarak nakledilen bir senedi de vardır.

حدثنا أبو خيثمة، حدثنا جرير، عن الشيباني، عن حسان بن مارق قال: قالت أم سلمة: اشتكت ابنة لي فنبذت لها في كوز، فدخل النبي صلى الله عليه وسلم وهو يغلي، فقال: «ما هذا؟» فقلت: إن ابنتي اشتكت فنبذنا لها هذا، فقال: «إن الله عز وجل لم يجعل شفاءكم في حرام»

⁸⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet’t-ta’dil*, 6: 86.

⁸⁰⁷ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, 1: 165-166.

⁸⁰⁸ Mürsel hadis; tabiûn neslinden birinin doğrudan Hz. Peygamber’den (s.a.v) naklettiği hadis, senedinde râvi eksikliği bulunan hadis anlamına gelmektedir. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 228).

⁸⁰⁹ Tedlis; bir kusur veya çoğunlukla hoş görülmeyen bir özelliği bulunan bir hadisi, bunun bulunmadığı izlenimini verecek şekilde rivayet etmektir. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 339-340).

⁸¹⁰ İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, 3: 290.

⁸¹¹ Ta’lîk; bir kimsenin hocasından itibaren bir ya da daha fazla râviyi ya da hepsini, ya da senedin başı eksik olarak verilmesini ifade eder. (Abdullah Aydın, *Hadis Istılahları*, 332).

⁸¹² Buhârî, Eşribe, 15.

“Ebû Hayseme > Cerîr > eş-Şeybânî > Hassan b. Muhârik > Ümmü Seleme: “Kızım bana hastalığından şikâyet etti, ben de ona maşrapa içinde nebîz hazırladım. Nebîz kaynıyorken Nebî (s.a.v) içeri girdi. “Bu ne?” dedi. Ben de kızımın hasta olduğunu, bunun ona hazırladığım nebîz olduğunu söyledim. Nebî (s.a.v): “Şüphesizki Allah (a.c) şifanızı haramda kılmadı.” buyurdu.”

Merfu olarak nakledilen bu rivayet kütüb-i tis’ada yer almamakla beraber Ebû Ya’lâ’nın Müsned’inde ve İbn Hibban’ın Sahîh’inde aynı ortak râvilerle nakledilmiştir.⁸¹³

Ebû Ya’lâ’nın müsnedinin tahkik eden Hüseyin Selim Esed bu rivayetin isnadı için “ceyyid” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁸¹⁴ Elbânî de “hasen liğayrihi” olarak değerlendirmiştir.⁸¹⁵

Nebîz (النَّبِيْذ) kelimesi ğarîbü’l-hadîs eserlerinde hurma, kuru üzüm, bal, buğday, arpa gibi şeylerden yapılan içecektir. Sarhoş edici olsun ya da olmasın ona nebîz denildiği, üzümün sıkılmasıyla elde edilen şaraba da nebîz denildiği, nebîz için de şarap denildiği belirtilmiştir. “نَبَذْتُ” fiili de hurma, üzüm gibi bir yiyeceğin mayalanması için suya konulması anlamına gelir.⁸¹⁶

İlk bölümde buna benzer anlamdaki hadiste konuya dair bilgi verildiğinden burada tekrar edilmemiştir.

Doğru Beslenme

1) “Her hastalığın temeli çok yemek, her derdin çaresi açlıktır.”

Mükerrer nakledilen rivayetlerden olup daha önce tahrîci yapıldığından burada tekrar edilmemiştir.⁸¹⁷

⁸¹³ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 12: 402; İbn Hibban, *es-Sahîh*, 3: 204.

⁸¹⁴ Bkz. Ebû Ya’lâ, *Müsned*, 12: 402.

⁸¹⁵ Nâsirüddin el-Elbânî, *Sahîhu Mevâridi’z-Zam’ân fî zevâidi İbn Hibban* (Riyad: Dâru’s-Samiî, 1422), 2: 30.

⁸¹⁶ İbnü’l-Esir, *en-Nihâye*, 5: 7.

⁸¹⁷ Bkz. “Fazla Yemek” başlığında 1. rivayet.

2) “Gündüz beyazlığı ile gece karanlığında ikişer kere yemek ve içmek israf ve illettir.”

Yine mükerrer olup, daha önce tahrîci yapıldığından burada tekrar edilmemiştir.⁸¹⁸

3) “Peygamber Efendimiz (s.a.v) hurma, üzüm, kavun, karpuz, salatalık, kabak, kereviz, bal, kaymak, süt, mercimek, pirinç, keşkek (buğdayla pişirilmiş et), koyun ve kuş etini severdi. “Rabbimden her gün et yemeyi isteseydim, nasip ederdi.” buyurmuştur.

”وَلَوْ سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ يَطْعَمَنِيهِ كُلَّ يَوْمٍ لَفَعَلَ“ - ”وَلَوْ سَأَلْتُ رَبِّي أَنْ يَطْعَمَنِيهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ لَأَطْعَمَنِيهِ“

İki farklı şekilde tespit edilen rivayet temel hadis kaynaklarında geçmemekle birlikte birinci lafızla senetli olarak Semerkandî'nin tefsiri Bahru'l-Ulûm,⁸¹⁹ Muâfâ b. Zekeriyâ'nın el-Celîs ve'l-enîs,⁸²⁰ İbn Bişrân'nın Emâlî'si⁸²¹ gibi bazı kaynaklarda geçmektedir. Metnin tamamı oldukça uzundur. Şöyleki:

حدثنا الفقيه أبو جعفر قال: حدثنا أبو القاسم أحمد بن محمد، قال: حدثنا محمد بن فضيل، قال: حدثنا محمد بن إسماعيل بن أبي فديك، عن مدرك بن قزعة، عن سعيد بن المسيب، قال: جاء عثمان بن مظعون إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، وقال: يا رسول الله غلبني حديث النفس، ولا أحب أن أحدث شيئا حتى أذكر لك، قال صلى الله عليه وسلم: «وما تحدثك نفسك يا عثمان؟» قال: تحدثني أن أخصي نفسي. قال: «مهلا يا عثمان، فإن إخصاء أمتي الصيام» قال: يا رسول الله، إن نفسي تحدثني أن أترهب في رؤوس الجبال. فقال: «مهلا يا عثمان فإن ترهيب أمتي، الجلوس في المساجد لانتظار الصلوات». قال: يا رسول الله فإن نفسي تحدثني أن أسيح في الأرض؟ قال: «مهلا يا عثمان: فإن سياحة أمتي الغزو في سبيل الله، والحج والعمرة». قال: فإن نفسي تحدثني أن أخرج من مالي كله؟ قال: «مهلا يا عثمان فإن صدقتك يوما بيوم، وتكف نفسك وعيالك، وترحم المساكين، واليتيم، أفضل من ذلك». فقال: يا رسول الله، فإن نفسي تحدثني أن أطلق خولة. فقال: «مهلا يا عثمان، فإن الهجرة في أمتي، من هجر ما حرم الله، أو هاجر إلي في حياتي، أو زار قبري بعد وفاتي، أو مات وله امرأة، أو امرأتان، أو ثلاث، أو أربع» قال: يا رسول الله فإن نهيتني أن أطلقها، فإن نفسي تحدثني بأن لا أغشاها. قال: «مهلا يا عثمان، فإن الرجل المسلم إذا

⁸¹⁸ Bkz. “Sık Yemek” başlığında 1.rivayet.

⁸¹⁹ Ebu'l-Leys es-Semerkandî, *Bahru'l-ulûm* (byy: bty), 1: 413-414.

⁸²⁰ Ebu'l-Ferec el-Muâfâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ el-Cerîrî en-Nehrevânî, *el-Celîsü's-Sâlihu'l-Kâfî ve'l-Enîsü'n-Nâsihu's-Şâfî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426), thk. Abdülkerim Samî el-Cündî, 629-630.

⁸²¹ Ebü'l-Kâsım İbn Bişrân, *Emâlî İbn Bişrân-el-Cüz'ü's-Sânî* (Riyad: Dâru'l-Vatan li'n-neşr, 1420), thk. Ahmed b. Süleyman, 335-337.

غشي أهله، أو ما ملكت يمينه، فلم يكن من وقعته تلك ولد، كان له وصيفا في الجنة، وإن كان من وقعته تلك ولد، فمات قبله كان فرطا وشفيعا يوم القيامة. فإن مات بعده كان له نورا يوم القيامة». . فقال: يا رسول الله فإن نفسي تحدثني بأن لا أكل اللحم. قال: «مهلا يا عثمان، فإني أحب اللحم، وأكله إذا وجدته، ولو سألت ربي أن يطعمنيه في كل يوم لأطعمنيه». . قال: يا رسول الله فإن نفسي تحدثني بأن لا أمس الطيب. قال: «مهلا يا عثمان، فإن جبريل أمرني بالطيب غبا غبا». . وقال: «لا تتركه يا عثمان، لا ترغب عن سنتي، فمن رغب عن سنتي، ثم مات قبل أن يتوب، صرفت الملائكة وجهه عن حوضي يوم القيامة

“el-Fakîh Ebû Ca’fer > Ebu’l-Kâsım Ahmed b. Muhammed > Muhammed b. Fudayl > Muhammed b. İsmâîl b. Ebî Füdeyk > Müdrik b. Kuzaa > Saîd b. İbnü’l-Müseyyeb > Osman b. Maz’ûn > Resûlullah’a (s.a.v) gelerek “يا رسول الله غلبنى حديث النفس” /Ey Allah’ın Resûlü nefsin sözleri bana galebe etmeye başladı, sana danışmadan bir şey yapmayı istemiyorum.” deyince Resûlullah (s.a.v) “وَمَا تُحَدِّثُكَ نَفْسُكَ يَا عُثْمَانُ” /Nefsin sana ne söylüyor ey Osman?” buyurmuştur. Osmân da sırasıyla; hanımından ailevî münasebet olarak uzak durmak için kendini etmek, inzivaya çekilmek, yeryüzünde seyyah gibi dolaşmak, malının tamamını Allah yolunda harcamak, eşini boşamak, et yememek, güzel koku sürünmemek gibi durumları saymıştır. Her seferinde Resûlullah (s.a.v) “مَهْلًا” /Yavaş ol ey Osmân” buyurarak devamında “Ümmetimin hadımlığı oruçtur, inzivası namazı beklemek için mescitte oturmasıdır, yeryüzünde seyyahlığı Allah yolunda cihattır, hac ve umredir, malının hepsini harcaması günlük olarak yaptığın aile geçimini sağlamak için çalışman, miskin ve yetime merhametin sadakadır, ümmetimin hicreti Allah’ın haramlarından kaçmaktır ya da hayatta iken bana hicret etmesi ya da vefatından sonra kabrimi ziyaret etmesi... şeklinde uzunca devam eden bir diyalogtur. Eti yemekten kendini menetme isteği üzerine de Resûlullah (s.a.v) “Ben eti severim, bulduğun zaman da yerim, Rabbimden hergün onu yemeyi dileseydim hergün yerdim” buyurmuştur. Son olarak da güzel kokudan kendini men etmek isteyen Osman b. Maz’ûn’a “Cebrâîl gün aşırı güzel koku sürünmemi emretti, onu terketme Osman, sünnemden yüz çevirme. Her kim sünnetimden yüz çevirir de tövbe etmeden ölürse kıyamet günü melekler havzımdan onun yüzünü çevirir.” buyurmuştur.”⁸²²

⁸²² Ebu’l-Leys es-Semerkindî, *Bahru’l-ulûm* (byy: bty), 1: 413-414.

İbn Adî, onun müsnidinin az; haberleri, gece sohbetleri, neseb ve şiir bilgisine sahip olduğunu belirtmiştir.⁸²⁵ İclî “kızab/yalancı, onu gördüm” diyerek cerhetmiştir.⁸²⁶

Emâlî’deki senet ise şöyledir:

أخبرنا أبو الحسن: أحمد بن إسحاق بن نيكاب الطيبي، ثنا عمير بن مرداس، ثنا ابن بكير، ثنا القاسم بن عبد الله بن عمر بن حفص بن عاصم بن عمر بن الخطاب، عن عبيد الله بن عمر، عن علي بن زيد بن جدعان، عن سعيد بن المسيب...

“Ebu’l-Hasan > Ahmed b. İshâk b. Nîhâbe et-Tîbî > Umeyr b. Mirdâs > İbn Bukeyr > Kâsım b. Abdillâh Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer b. el-Hattâb > Ubeydullah b. Ömer > Ali b. Zeyd b. Cüd’ân > Saîd b. el-Müseyyeb...”

Ali b. Zeyd b. Cüd’ân ortak râvi olmakla birlikte, senetteki başka bir râvi Kasım b. Abdillâh b. Ömer hakkında da cerh lafızları bulunmaktadır. Tam adı ve nisbesi; el-Kasım b. Abdillâh b. Ömer b. Hafs b. Âsım b. Ömer el-Hattâb el-Kurâşî el-Adevî el-Ömerî el-Medenî’dir. İbn Ömer’in kardeşinin oğludur. Ahmed b. Hanbel “أف أف ليس كذاب/yalancı, hadis uyduruyor, insanlar onun hadislerini terketti”, Buhârî “onun hakkında sükût ettiler”, Yahyâ b. Maîn “ليس بشيء/hiçbir şey değil, bir şey değil”, Saîd b. Ebî Meryem, Ebû Hâtım, Nesâî “متروك الحديث/hadisi terkedilmiş”, Ebû Zür’â “ليس بشيء/hiçbir şey değil, hiçbir şeye değmez, hadisi terkedilmiş, hadisi münker” diyerek cerhetmişlerdir.⁸²⁷

Bu rivayete Ali b. Zeyd b. Cüd’ân, Kasım b. Abdillâh b. Ömer’in bulunduğu senetle yer veren İbnü’l-Cevzî “Bu hadis Umeyr b. Mirdâs’ındır” diye eklemiştir.⁸²⁸ Senette yer alan bu râvi için İbn Hibban es-Sikat’ta yer vermekle beraber Ebû Nuaym ve Irak ehlinde rivayette bulunduğu, ondan da kendi belde halkının rivayette bulunduğunu, garib rivayetler naklettiğini belirtmiştir.⁸²⁹

⁸²⁵ İbn Adî, *el-Kâmil*, 8: 400-401; Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 4: 324-325; İbn Hacer, *Lisânü’l-mîzân*, 6: 209

⁸²⁶ İclî, *es-Sikat*, 462.

⁸²⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 23: 375-378.

⁸²⁸ Ebû’l-Ferec İbnü’l-Cevzî, *Telbîsü İblîs* (Haydarâbâd: Dâiretü’l-Meârifü’l-Osmâniyye, 1393),

⁸²⁹ İbn Hibban, *es-Sikat*, 8: 509.

İkinci lafızla da İhyâ'da geçmektedir.⁸³⁰

"وكان أحب الطعام إليه اللحم ويقول هو يزيد في السمع وهو سيد الطعام في الدنيا والآخرة ولو سألت ربي أن يطعمنيه كل يوم لفعل"

“Ona en sevimli yemek etti. O (et) işitmeyi arttırır, dünya ve âhiret yiyeceklerinin efendisidir. Eğer Rabbimden hergün onu yemeyi isteseydim, olurdu.”

Osman b. Maz'ûn'dan merfu nakledilir. Onun Resûlullah'a (s.a.v) gelerek nefsinin kendisinden istediği şeyler hakkında şikâyetle bulunmasını anlatan uzun bir rivayettir. Bu rivayet de yine önceki gibi dünya nimetlerinden uzak kendini uzak tutarak zâhidâne bir hayat şekline dair Resûlullah (s.a.v) ve Osman b. Maz'ûn arasında geçen karşılıklı bir konuşma şeklindedir. Tefsir kaynaklarında “يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحَرِّمُوا طَيِّبَاتِ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ /Ey iman edenler! Allah'ın sizin için helâl ve temiz kıldığı şeyleri haram etmeyin, haddi aşmayın, şüphesiz ki Allah haddi aşanları sevmez.”⁸³¹ âyetinin tefsirinde genellikle senetsiz olarak verilmiştir.

Sehâvî, İhyâ'da geçen ve Ebu's-Şeyh İbn Hayyan'ın İbn Sem'ân'dan naklettiği bu rivayetin isnadını “zayıf ve munkatı” olarak değerlendirmiştir.⁸³²

Yitik Şifa'da “Peygamber Efendimiz sav hurma, üzüm, kavun, salatalık, kabak, kereviz, bal, kaymak, süt, mercimek, pirinç, keşkek (buğdayla pişirilmiş et), koyun ve kuş etini severdi. “Rabbimden her gün et yemeyi isteseydim, nasip ederdi.” buyurmuştur” şeklinde sanki birbirinin devamı gibi nakledilmiştir. Ancak bu şekilde bütün bir rivayet hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. Son kısım ise yukarıda verildiği gibi oldukça uzun bir rivayetin içinde geçen bir parçadır. Ya da etle ilgili bir rivayetin parçasıdır. İktisar yapılarak verilen bu rivayete dair sahih bir sened tespit edilememiştir. Mevcut senetler ise zayıftır.

Ayrıca halk arasında hadis diye bilinen yaygın sözleri bir araya getiren eserlerden birinde mercimek, bakla, patlıcan, nar, peynir, ceviz, kuru üzümün faziletine

⁸³⁰ Gazâlî, *İhyâ*, 2: 371.

⁸³¹ (Kur'ân-ı Kerîm, Mâide, 5/87).

⁸³² Sehavî, *el-Ecvibetü'l-Merdiyye*, 1: 75.

dair sahih bir şey yoktur denilmektedir.⁸³³ Ayrıca keşkek yemekle ilgili sabit bir şey olmadığı⁸³⁴ bu konuda mevcut olan bir cüzün de tamamının uydurma, yalan olduğu bilgisi yer almaktadır.⁸³⁵ Konuyla ilgili olarak İbn Kayyim el-Cevzî'nin bazı sözlerine yer vermek uygun olacaktır: İbn Kayyim, mercimekle ilgili Resûlullah'dan (s.a.v) vârid olan hadislerin hepsinin bâtil olduğunu,⁸³⁶ kuru üzümle ilgili iki hadis vârid olduğunu, bu ikisinin de sahih olmadığını belirtmiştir.⁸³⁷ Yine pırasa ve kerevizle ilgili de uydurma hadis bulunup bunların bâtil olduğunu belirtmiştir.⁸³⁸

Dolayısı ile özellikle Tıbb-ı Nebvî eserlerinde Resûlullah'a (s.a.v) nispet edilerek nakledilen bu nevi sözlere dikkatle yaklaşılması gerekmektedir.

Namaz

1) “Namaz için vaktin evveli Allah'ın rızası, vaktin ortası Allah'ın rahmeti, vaktin sonu ise Allah'ın affıdır.”

حدثنا عثمان بن أحمد بن السماك ، وعبد الله بن سليمان بن عيسى الفامي ، قالوا: نا علي بن إبراهيم الواسطي ، ثنا إبراهيم بن زكريا من أهل عبادسي ، نا إبراهيم يعني ابن عبد الملك بن أبي محذورة من أهل مكة ، حدثني أبي ، عن جدي ، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «أول الوقت رضوان الله ، ووسط الوقت رحمة الله ، وآخر الوقت عفو الله»

Osman b.Ahmed es-Semmâk ve Abdullah b. Süleyman b. İsa el-Fâmî > Ali b. İbrahim el-Vâsîtî > İbrahim b. Zekeriyya (Abdes ehlinden) > İbrahim (İbn Abdilmelik b. Ebî Mahzûra (Mekke ehlinden) > Babası > Dedesi > Resûlullah (s.a.v): “Vaktin evveli Allah'ın rızası, vaktin ortası Allah'ın rahmeti, vaktin sonu Allah'ın affıdır” buyurdu.”⁸³⁹

Rivayet aynı senetle sahabe râvisi Ebû Mahzûra'dan merfu olarak Dârekutnî⁸⁴⁰ ve Beyhakî'nin Sünen'lerinde⁸⁴¹ yer almaktadır. Senetsiz olarak; el-Firdevs,⁸⁴² Câmiu'l-

⁸³³ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 421.

⁸³⁴ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1: 175.

⁸³⁵ Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 422.

⁸³⁶ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 316.

⁸³⁷ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 292.

⁸³⁸ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 339-340.

⁸³⁹ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 468.

⁸⁴⁰ Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 468.

ehâdis,⁸⁴³ Cem'u'l-cevâmi'⁸⁴⁴ ve Kenzü'l-ummâl'de⁸⁴⁵ geçmektedir. Ancak bu metinlerde “namaz” kelimesi bulunmamaktadır. Yitik Şifa'da bu kelime ilave edilmiştir.

Senetteki sahabe torunu İbrâhim ve diğer râvi İbrahim b. Zekeriya hakkında cerh lafızları mevcuttur. İbrâhim b. Abdilazîz el-Kuraşî'dir. İbn Hibban es-Sikat'ta zikrederek “hata yapardı” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁸⁴⁶ İbn Maîn'in onu zayıf gördüğü, Ezdî'den bu râvi ve kardeşlerinin zayıf görüldüğü nakledilmiştir.⁸⁴⁷ İbn Hacer “صدوق/doğru, يخطئ/hata yapardı”⁸⁴⁸ şeklinde nitelemiştir.⁸⁴⁹

Diğer râvi İbrâhim b. Zekeriya Ebû İshâk el-Iclî el-Basrî ed-Darîr'dir. Abdesî ve Vasîtî nisbeleri ile de bilinir. Ebû Hâtim “hadisi münker”, İbn Adî “bâtılları anlatır”, İbn Hibban “Mâlikten uydurma hadisler getirirdi”⁸⁵⁰ şeklinde cerhetmişlerdir.

Bu senetteki râvilerin ağır şekilde cerhedilmeleri sebebiyle bu rivayet ciddî zayıftır.

Ayrıca “Namazda vaktin evveli Allah'ın rızası, vaktin sonu Allah'ın affıdır.” şeklinde İbn Ömer'den merfu olarak nakledilen rivayet aynı senetle Tirmizî ve Dârekutnî'de geçmektedir.⁸⁵¹

حدثنا أحمد بن منيع، قال: حدثنا يعقوب بن الوليد المدني، عن عبد الله بن عمر، عن نافع، عن ابن عمر قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «الوقت الأول من الصلاة رضوان الله»، والوقت الآخر عفو الله.

“Ahmed b. Menî' > Ya'kûb b. el-Velîd el-Medenî > Abdillâh b. Amr > Nâfi' > İbn Ömer > Resûlullah (s.a.v): “Namazda vaktin evveli Allah'ın rızası, vaktin âhiri Allah'ın affıdır” buyurdu.”⁸⁵²

⁸⁴¹ Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, 1: 640.

⁸⁴² Deylemî, *el-Firdevs*, 1: 40.

⁸⁴³ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 10: 277.

⁸⁴⁴ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 3: 252.

⁸⁴⁵ Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 7: 19576.

⁸⁴⁶ İbn Hibban, *es-Sikat*, 6: 7.

⁸⁴⁷ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1: 141.

⁸⁴⁸ Böyle bir râvinin rivayeti i'tibar yani başka bir senedinin olup olmadığını araştırmak için yazılır. (Abdullah Aydın, *Hadis İstihlâları*, 360.)

⁸⁴⁹ İbn Hacer, *Takrîbü't-tehzîb*, 91.

⁸⁵⁰ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 1: 31; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1: 57-58.

⁸⁵¹ Tirmizî, *Salât*, 13; Dârekutnî, *es-Sünen*, 1: 468.

⁸⁵² Tirmizî, *Salât*, 13.

Rivayetin senedindeki Ya'kub b. el-Velîd el-Medenî hakkında ağır cerh lafızları kullanılmıştır. Tam adı ve nisbesi Ya'kub b. el-Velîd b. Abdillâh b. Ebî Hilâl el-Ezdî, Ebû Yusuf, Ebû Hilâl, el-Medînî de denir. Ahmed b. Hanbel'in oğlu Abdullah, babasının onun hadislerini yaktığını, yalancılardan olduğunu, hadis uydurduğunu nakletmiştir. Yahyâ b. Maîn'in "لم يكن بشيء" bir başka nakilde "ليس بثقة/güvenilir değil" dediği nakledilmiştir. Ebû Zûr'â "ليس بشيء/bir şey değil", Ebû Hâtim "ضعيف/hadisi zayıf, منكر الحديث/hadisi münker, yalan söylüyordu" Nesâî "ليس بشيء/bir şey değil, لا يترك الحديث/hadisi terkedilmiş" yine bir başka nakilde "ليس بثقة/güvenilir değil, لا يكتب الحديث/hadisi yazılmaz" diyerek ağır şekilde cerh etmişlerdir.⁸⁵³ İbn Hibban "sikalardan hadis uyduruyordu" diyerek naklettikleri içinde bu rivayeti de zikrekmiştir.⁸⁵⁴

Sadedinde bulunduğumuz rivayet senetteki râviler İbrâhim ve diğer râvi İbrahim b. Zekerîya hakkındaki cerhler sebebiyle ciddî zayıftır. Elbânî bu rivayeti "mevzu" olarak değerlendirmiştir.⁸⁵⁵

2) "İnsanlar eğer namaza erken gelmenin sevabını bilselerdi, bunun için yarışırlardı."

حدثنا عبد الرحمن، عن مالك، عن سمي، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " لو يعلم الناس ما في النداء والصف الأول، ثم لم يجدوا إلا أن يستهموا عليه، لاستهموا عليه، ولو يعلمون ما في التهجير، لاستبقوا إليه، ولو يعلمون ما في العشاء والصبح، لأتوهما ولو حبوًا"

"Abdirrahman > Mâlik > Sümeyyin > Ebî Sâlih > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): "İnsanlar ezan ve ilk saffı (faziletini) bilselerdi, sonra onun için kura çekmekten başka bir imkân bulamasalardı kura çekerlerdi. Eğer (insanlar) namazı ilk vaktinde kılmanın sevabını bilselerdi, bunun için yarışırlardı. Yatsı namazı ile sabah namazını (faziletini) bilselerdi, emekleyerek de olsa bunlara gelirlerdi." buyurdu."

⁸⁵³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 32: 372-373.

⁸⁵⁴ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhîn*, 3: 137-138.

⁸⁵⁵ Muhammed Nâsîrüddin el-Elbânî, *Daîfü't-Terğîb ve't-Terhîb* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-neşri ve't-tevzi', 1421), 1: 121.

Ebû Hüreyre'den merfu olarak nakledilen rivayet Muvatta,⁸⁵⁶ Ahmed b. Hanbel'in Müsnedi,⁸⁵⁷ Buhârî,⁸⁵⁸ Müslim,⁸⁵⁹ Nesâî'de⁸⁶⁰ geçmektedir.

Şuayb el-Arnaût, bu senedi “Şeyhaynın şartlarına göre sahih” olarak değerlendirmiştir.⁸⁶¹

Bu rivayetle ilgili olarak şerhlerde ilk safın faziletine dair bazı hususlara dikkat çekilmiştir. Bunlar; imamın sesli okuğu Kurân'ı dinlemek, Fatihanın bitiminde “âmin” demek, imamın tekbiriyle beraber tekbir almak, imamın abdestine engel bir durum ortaya çıktığında yerine vekil olarak devam edecek biri olmakla büyük bir sevabı kazanmak ya da namazın edasını öğrenip insanlara öğretmek gibi hususlardır.⁸⁶² Namaza erken gelinmesi konusunda ise bunu sadece Cuma namazına hasredenler olsa da doğru olanın bunun her namaz için söz konusu olmasıdır. Sabah ve akşam namazları uyku sebebiyle kişiye meşakkatli olduğu için onlara da büyük bir teşvik bulunduğu yer verilmiştir.⁸⁶³

Yitik Şifa'da namaz başlığı altında “Namaz Vakti” şeklinde küçük bir başlık daha açılmış burada 24 saat içinde meydana gelen beş büyük, elli küçük aktif bioritm periodu olduğundan bahsedilerek, büyük olan beş periyodun herbirinin başlangıcının ilk 15 dakikasının biyolojik açıdan en aktif zaman olduğu ve akupunktur noktalarının tamamen açık olduğu belirtilmiştir. Beş vakit namazın bu beş büyük periyoda geldiği, ezandan sonra 15 dakika süresince biyolojik aktif noktanın açık olduğu, sonraki ezan saatine kadar kapanmaya başladığı, 2 saat sonrası ve sonraki vaktin arasında kapalı olduğu ifade edilmiştir. Ardından peş peşe bu iki hadis nakledilmiş⁸⁶⁴ ve yukarıda görüldüğü gibi çok başka bir bağlamda yorumlanmıştır.

⁸⁵⁶ Mâlik, *el-Muvatta*, Salât, 3.

⁸⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12: 7226, 13: 7738, 13: 8022, 14: 8872.

⁸⁵⁸ Buhârî, Ezan, 9.

⁸⁵⁹ Müslim, Salât, 129.

⁸⁶⁰ Nesâî, Ezan, 31.

⁸⁶¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 12: 7226, c/s 12: 163, 2. dipnot.

⁸⁶² Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 5: 125.

⁸⁶³ Nevevî, *el-Minhâc*, 4: 158.

⁸⁶⁴ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 123-124.

Sihhat bakımından sahih olarak değerlendirilen mezkûr hadis, Yitik Şifa'da iktisâr ile nakledilmiştir. Şerhlerdeki bilgiler ile beraber değerlendirildiğinde delil olarak kullanıldığı konuyla ilgili olmaktan uzak kalmıştır.

Giyim

Sağlığı koruma yollarından biri olarak “Giyim” konusuna da yer verilmiş ve bir hadis nakledilmiştir.

“Ahir zamanda nice tesettürlüyü çıplak görürsünüz.”

Yitik Şifa'da verilen bu hadis tam metin olarak şu şekilde tespit edilmiştir:

حدثنا أبو داود الحفري، عن شريك، عن سهيل بن أبي صالح، عن أبيه، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " صنفان من أمتي من أهل النار، لم أرهم بعد، نساء كاسيات عاريات، مائلات، على رؤوسهن أمثال أسنمة الإبل، لا يدخلن الجنة ولا يجدن ريحها، ورجال معهم أسياط كأذناب البقر، يضربون بها الناس "

“Ebû Dâvûd el-Haferî > Şerîk > Süheyl b. Ebî Sâlih > Babası > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Cehennem ehli olan iki sınıf vardır ki o ikisini (henüz) görmedim: giyinik çıplak, kendilerine meylettiren, başları deve hörgücü gibi olan kadınlardır. Onlar cennete giremez, onun kokusunu duymazlar ve (diğer sınıf ise) sığırkuyruğu gibi kamçıları olup onunla insanlara vuran erkeklerdir” buyurdu.”⁸⁶⁵

Tespit edilen rivayetin kaynaklarda hem merfu hem de mevkuf şekilde yer aldığı görülmektedir. Rivayet Ebû Hüreyre'den merfu olarak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde⁸⁶⁶ ve Müslim'in Sahîh'inde⁸⁶⁷ geçmektedir.

Şuayb el-Arnaût Müsned'in senedindeki râvi Şerik için “seyyiü'l-hıfz” denilse de diğerleri ile desteklenmiş, diğer ricâlin sika olup sahîhayn ricâlinden olduğunu söyleyerek müsneddeki rivayet için “sahih” değerlendirmesinde bulunmuştur.⁸⁶⁸

Ebû Hüreyre'den mevkuf olan şekli el-Muvatta'da yer alan rivayet şöyledir:

⁸⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15: 9680.

⁸⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15: 9680.

⁸⁶⁷ Müslim, *Libas ve Zinet*, 125.

⁸⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15: 9680, 1. dipnot.

نساء كاسيات وحدثني عن مالك، عن مسلم بن أبي مريم، عن أبي صالح، عن أبي هريرة، أنه قال:
«عاريات، مائلات مميلات لا يدخلن الجنة، ولا يجدن ريحها، وريحها يوجد من مسيرة خمسمائة سنة»

“Mâlik > Müslim b. Ebî Meryem > Ebî Sâlih > Ebî Hüreyre: “Giyinik çıplak, kendilerine meylettiren kadınlar cennete giremez, onun kokusunu bulamaz (duyamaz), onun kokusu beş yüz senelik bir mesafeden (duyulur.)” dedi.”⁸⁶⁹

İbn Ebî Şeybe’nin Musannef’inde geçen Abdullah b. Amr’dan mevkuf olan rivayette ise Amr, “Allah’ın indirdiği kitabında iki sınıfın cehennemde olduğunu gördük...” diyerek bu iki sınıfı zikretmiştir. Ahir zaman lafzı sadece bu rivayette geçmektedir.⁸⁷⁰

Nevevî el-Minhâc şerhinde, kadınlar hakkında “كاسيات/giyinik çıplaklar” nitelemesi ile ilgili çeşitli değerlendirmelere yer vermiştir. Bunlardan biri; Allah’ın kadınlara verdiği nimetlere sahip olmaları yani bunlarla donatılmış olmaları onların giyinik olmasıyken, bu nimetlere şükretmemeleri çıplaklıkları olarak yorumlanmıştır. Diğer bir yorum; bedenlerinin bir kısmını örtüp diğer bir kısmını ortaya çıkarmalarıdır. Bir başka yorum ise; beden ya da ten renklerini gösterecek ince elbise giyinmeleri şeklindedir.⁸⁷¹

Yitik Şifa’da Aidin Salih, giyim başlığında giysilerin ana malzesinin ipek, yün, keten ya da pamuk gibi doğal malzemelerden olmasının sünnet olduğunu, “kıyafetlerin birkaç tel sentetik iplik dahi olsa” vücuttaki enerji akımı ve hücrelerin zikrini olumsuz etkilediğini ifade ederek bu rivayeti nakletmiştir. Sentetik kumaşların gazdan sentez edildiği için yakıcı dumana dönüştüğü bu sebeple de insanın çıplak kaldığı yorumunu yapmıştır.⁸⁷² Kadın ya da erkek olarak bir ayırım yapmadan genel bir değerlendirme ile söz konusu hadisi zikretmiştir. Ancak hadis metninde geçen “giyinik çıplaklar” lafzı sadece kadınları ifade eden müennes kelime grubu ile kullanılmıştır. Bu sebeple gerek şerh gerek dil açısından beraberce değerlendirildiğinde bağlamından koparılmış olarak kullanıldığı görülmektedir.

⁸⁶⁹ Mâlik, *el-Muvatta*, Libas, 7.

⁸⁷⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, 21: 461.

⁸⁷¹ Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 109-110.

⁸⁷² Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 127.

2.3.7. Organları Temizleme Başlığı Altındaki Hadisler

Yitik Şifa kitabında bu başlık altında çeşitli organların temizlemesine yer verilmiş ve bunun nasıl yapılacağı anlatılmıştır. Karaciğer- safra kesesi, böbrek-mesane temizlemesi, kireç temizlemesi, akciğer temizlemesi, kan ve damarların temizlenmesi, beyin temizlemesi ardından hacamat, kupa, sülük, açlık gibi tedavi yöntemleri detaylı bir şekilde işlenmiştir. Burada sadece hacamat başlığı altında biri epigraf şeklinde verilmiş, diğer on üçü ise “Peygamber Efendimizin (s.a.v) hacamatla ilgili çok sayıdaki hadis-i şerifi hacamatın önemini göstermektedir.” denilerek hepsi ard arda bir sayfada sıralanmıştır.⁸⁷³ Yitik Şifa’da Aidin Salih’in en fazla hadis naklettiği başlıklardan biri burasıdır.

Bu başlıkta çok sayıda alt başlık olmasına rağmen tüm hadisler sadece hacamat başlığı altında verildiğinden hadis sayısı ve dağılımı ile ilgili şekil hazırlanmamıştır.

Hacamat

1) “Bir kimse ayın 17, 19 ve 21’inde hacamat olursa her dertten kurtulur.

حدثنا أبو توبة الربيع بن نافع، حدثنا سعيد بن عبد الرحمن الجمحي، عن سهيل، عن أبيه عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "من احتجم لسبع عشرة وتسع عشرة وإحدى وعشرين، كان شفاء من كل داء"

“Ebû Tevbet er-Rebî’ b. Nâfi’ > Saîd b. Abdirrahman el-Cümehî > Süheyl > Babası > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Kim ayın 17, 19, 21’inde hacamat olursa her dertten şifa bulur” buyurdu.”⁸⁷⁴

Ebû Hüreyre’den merfu olarak nakledilen rivayet Ebû Dâvûd’un Sünen’inde geçmektedir.⁸⁷⁵ İbn Mâce’de Enes’ten merfu, yine hacamatın uygulanması için bu günlerin zikredildiği, devamında “يَنْبَغُ بِأَحَدِكُمُ الدَّمَ فَيَقْتُلُهُ”/Kan galebe edip birinizi öldürmesin” ziyadesi olan bir hadis daha geçmektedir.⁸⁷⁶

⁸⁷³ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 141-142.

⁸⁷⁴ Ebû Dâvûd, Tıb, 5.

⁸⁷⁵ Ebû Dâvûd, Tıb, 5.

⁸⁷⁶ İbn Mâce, Tıb, 22.

Senetteki râvilerden Saîd b. el-Cümeihî tenkit edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, Ebû Hüreyre'den nakledilen hacamat günleri ile ilgili hadis için “هذا شيء ليس/bu bir şey değil”⁸⁷⁷ demiştir. Yine Ukaylî (ö. 322/934) “hacamatın belli bir vakte tayini ile ilgili Nebî'den (s.a.v) sabit olan bir şey olmadığını” belirtmiştir.⁸⁷⁸

Şuayb el-Arnaût, bu senedi değerlendirmesinde cerh edilen râvi hakkında, Sâcî'nin “Hişam ve Süheyl'den başkasının ona mütabaat etmediği nakillerde bulunur” dediğini, bu hadisle infirad ettiğini, İbn Hacer'in onu zayıf gördüğünü belirtmiştir. Aynî'nin vakit tayinine dair hadislerin genelini zayıf gördüğünü, Ukaylî'nin de hacamat için gün seçimine dair sabit bir şey yoktur dediğini nakletmiş ve bu isnadı “zayıf” olarak değerlendirmiştir.⁸⁷⁹

İbn Mâce rivayeti de şöyledir:

حدثنا سويد بن سعيد، حدثنا عثمان بن مطر، عن زكريا بن ميسرة، عن النهاس بن قهم عن أنس بن مالك، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "من أراد الحمامة فليتحرب سبعة عشر، أو تسعة عشر، أو أحدا وعشرين، لا يتبغ بأحدكم الدم فيقتله"

“Süveyd b. Saîd > Osman b. Metar > Zekeriyya b. Meysere > en-Nehhâs b. Kahm > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v): “Hacamat olmak isteyen kimse 17, 19, 21. (günleri) gözet sin. Kan galebe edip birinizi öldürmesin” buyurdu.”⁸⁸⁰

Bu senedin neredeyse tamamı hakkında cerh lafızları kullanılmıştır. İlk râvi Süveyd b. Saîd b. Sehl b. Şehriyâr el-Herevî'dir. Hakkında Ebû Hâtim “صدوقا وكان يدلّس / ليس بثقة ولا مأمون”⁸⁸¹, Nesâî “doğru, tedlisi çok yapıyor”, Buhârî de “كأن/Kör olmuştu da kendine ait olmayan hadisi ona telkin ettiler o da nakletti” diyerek cerhetmişlerdir.⁸⁸¹

Cerhedilen diğer râvi; Osman b. Metar eş-Şeybânî, Ebu'l-Fazl'dır. Yahyâ b. Maîn'in “ضعيف/ zayıf, hadisi yazılmaz, ليس بشيء/bir şey değil”, Ebû Zür'a

⁸⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Câmi'*, 15: 199.

⁸⁷⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ el-Ukaylî, *ed-Duâfâü'l-kebir* (Beyrut: Dâru'l- Mektebetü'l-İlmiyye, 1404), thk. Abdulmu'tî Emîn el-Kal'acî, 3: 454.

⁸⁷⁹ Bkz. Ebû Dâvûd, Tıb, 5, c/s 6: 11, 2. dipnot.

⁸⁸⁰ İbn Mâce, Tıb, 22.

⁸⁸¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 12: 247-251.

حدثنا جبارة بن المغلس، حدثنا كثير بن سليم سمعت أنس بن مالك يقول: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "ما مررت ليلة أسري بي بملاٍ إلا قالوا: يا محمد، مر أمتك بالحجامة"

Cübâre b. el-Muğlis > Kesîr b. Süleyym > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v):
“İsra gecesi “Ey Muhammed, ümmetine hacamat olmalarını emret” demeyen meleşe rastlamadım” buyurdu.⁸⁸⁸

Söz konusu hadis için “isnadı zayıf” denilerek senetteki iki râvi Cübâre ve Kesîr’in zayıf olduklarını belirtilmiştir.⁸⁸⁹ Zaten senette üç isim vardır: Enes, Kesîr, Cübâre.

Aynı rivayeti İbn Mesud’dan merfu olarak Tirmizî nakletmiştir.⁸⁹⁰ Senedi şöyledir:

حدثنا أحمد بن بديل الكوفي، قال: حدثنا محمد بن فضيل، قال: حدثنا عبد الرحمن بن إسحاق، عن القاسم بن عبد الرحمن هو ابن عبد الله بن مسعود، عن أبيه، عن ابن مسعود قال: ...

“Ahmed b. Büdeyl el-Kûfî > Muhammed b. Fudayl > Abdurrahman b. İshâk > Kâsım b. Abdirrahman (İbn Abdillah b. Mesud) > Babası > İbn Mesud dedi:...”

Tirmizi, İbn Mesud’dan gelen rivayet için “hasen ğarîb” demiştir.⁸⁹¹ Tirmizî’nin senesinde Abdirrahmân b. İshâk b. Sa’d b. el-Hâris Ebû Şeybe el-Vâsıtî vardır. Bu râviye İclî, es-Sikât’ta yer vermiştir. “ضعيف/zayıf, câizü’l-hadîs, hadisi yazılır” demiştir.⁸⁹² Ahmed b. Hanbel’in onu zayıf gördüğü, başka bir nakilde de “ليس بشيء/bir şey değil, المنكر الحديث/hadisi münker” dediği, İbn Maîn’in de “ضعيف/zayıf, ليس بشيء/bir şey değil” dediği nakledilmiştir. Buhârî “فيه نظر”/hakkında şüphe var”, Ebû Zür’a “ليس بيقوي/kuvvetli değil”, Ebû Hâtim “zayıf, hadisi münker, hadisi yazılır onunla ihticâc edilmez” diyerek cerhetmişlerdir.⁸⁹³

⁸⁸⁸ İbn Mâce, Tıb, 21.

⁸⁸⁹ Bkz. İbn Mâce, Tıb, 21, c/s 4: 526, 1. dipnot.

⁸⁹⁰ Tirmizî, Tıb, 12.

⁸⁹¹ Tirmizî, Tıb, 12.

⁸⁹² İclî, es-Sikat, 2: 72.

⁸⁹³ İbn Ebî Hâtim, el-Cerh vet’t-ta’dîl, 5: 213; İbn Hacer, Tehzîbü’t-Tehzîb, 6: 136-137.

İkinci rivayet “عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ بِالْحَجَامَةِ” İbn Abbas’tan merfu olarak Müsned’de⁸⁹⁴ ve İbn Mâce’de⁸⁹⁵ geçmektedir. Ancak Müsned’de; rivayetin başında hacamat olunacak en hayırlı günler ayın 17, 19, 21. günleri verilmiş ardından bu isra gecesı kısmı, son olarak da “عَلَيْكَ يَا مُحَمَّدُ بِالْحَجَامَةِ” lafzı bulunmaktadır.

حدثنا يزيد، أخبرنا عباد بن منصور، عن عكرمة، عن ابن عباس، عن النبي صلى الله عليه وسلم، قال: " خير يوم تحتجمون فيه، سبع عشرة، وتسع عشرة، وإحدى وعشرين"، وقال: " وما مررت بملا من الملائكة ليلة أسري بي، إلا قالوا: عليك بالحجامة يا محمد"

“Yezîd > Abbâd b. Mansûr > İkrime > Nebî (s.a.v): “Hacamat olduğunuz en hayırlı gün on yedi, on dokuz, yirmi birdir. İsrâ gecesı ey Muhammed hacamat olun demeyen meleş rastlamadım” buyurdu.”⁸⁹⁶

حدثنا نصر بن علي الجهضمي، حدثنا زياد بن الربيع، حدثنا عباد بن منصور، عن عكرمة عن ابن عباس، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "ما مررت ليلة أسري بي بملا من الملائكة، إلا كلهم يقول لي: عليك يا محمد بالحجامة"

Nasr b. Ali el-Cehdâmî > Ziyad b. Rebî’ > Abbâd b. Mansûr > İkrime > İbn Abbas > Resûlullah (s.a.v): “İsrâ gecesı “Hacamat ol ey Muhammed” demeyen meleş rastlamadım” buyurdu.⁸⁹⁷

Şuayb el-Arnaût, İbn Abbas’tan gelen, İbn Mâce ve Müsned’deki senedi birini “isnadı zayıf cidden” diğerini ise “zayıf” olarak nitelemiştir. İkisinde de senetteki Abbâd b. Mansûr’un zayıf olduğunu ve bu haberde senette tedlis yaptığını belirtmiştir.⁸⁹⁸

Adı geçen râvi, Abbâd b. Mansûr en-Nâcî, Ebû Seleme el-Basrî’dir. İbn Maîn “bir şey değil/bir şey değil”, İbnü’l-Ceyyid “متروك/terkedilmiş, قدریا/Kaderî”, Yahyâ’dan “hadisi kuvvetli değil lâkin yazılır”, Ebû Hâtim “ضعيف/zayıf, حديثه/hadisi yazılır” Sâcî “ضعيف/zayıf, مدلس/müdelis” demiştir. Bu bağlamda sadedinde olduğumuz, İsrâ gecesı hacamatın melekler tarafından telkin edilmesini içeren, “عَلَيْكَ بِالْحَجَامَةِ يَا مُحَمَّدُ”

⁸⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 3316.

⁸⁹⁵ İbn Mâce, *Tıb*, 20.

⁸⁹⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 3316.

⁸⁹⁷ İbn Mâce, *Tıb*, 20.

⁸⁹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 5: 3316, c/s 5: 340, 2. dipnot; İbn Mâce, *Tıb*, 20, c/s 4: 524, 3. dipnot.

lafızlı rivayet nakledilmiştir. Yahyâ b. Saîd Abbad b. Mansûr'a, naklettiği iki rivayeti (kimden aldığı) hakkında sormuş, cevabında bunu İbn Ebî Yahyâ > Dâvûd b. Husayn > İkrime'den naklettiğini belirtmiştir. Ayrıca Kader görüşüne davetçi olup İkrime'den sem'i olarak rivayet ettiklerini İbrâhim b. Ebî Yahyâ ve Dâvûd'dan rivayet ettiği belirtilmiştir.⁸⁹⁹

Tedlisle adı gizlenen bu iki râviden biri; İbrahim b. Ebî Yahyâ, Ebû İshak İbrahim b. Muhammed b. Ebî Yahyâ el-Eslemî el-Medenî'dir. Zehebî “zayıf âlimlerden biri” demiştir. Saîd el-Kattân “kذاب/yalancı”, Ahmed b. Hanbel “hadisini terkettiler, Kaderî, Mu'tezilî, aslı olmayan hadisler rivayet etti” demişlerdir. Yine Ahmed b. Hanbel'in “Kaderî, Cehmî, فيه كل بلاء/onda her bela vardı, insanlar onun hadisini terketti”, Buhârî “İbnü'l-Mübârek ve insanlar onu terketti”, İbn Maîn “kذاب/yalancı, Râfîzî”, Nesâî, Dârekutnî ve onlardan başka diğerleri “متروك/terkedilmiş” derken, hakkında az da olsa “hadislerine baktım, hadisi münker değil” diyenler de olmuştur. Şafîî ve İbnü'l-İsfahânî onu sika görmüşlerdir. Ancak Zehebî “الجرح مقدم/cerh öncedir” diyerek bu tevsike pek de katılmadığını ifade etmiştir.⁹⁰⁰

Tedlis edilen diğer râvi ise; Dâvûd b. Husayn'dır. Süfyan b. Uyeyne “Dâvûd b. Husayn'ın hadislerinden sakınırdık” demiştir. Yahyâ b. Maîn “ثقة/güvenilir” demiştir. Ali b. el-Medînî'ye Dâvûd hakkında sorulmuş o da “İkrime'den (naklinde) منكر/hadisi münkerdir, Mâlik, İkrime dışındaki hadisleri Dâvûd'dan rivayet etmiştir” demiştir. Ebû Hâtim “ليس بالقوي/kuvvetli değil”, Ebû Zür'â “لين/gevşek” demişlerdir.⁹⁰¹

Ebû Hâtim “İsrâ gecesi, ey Muhammed hacamat olun demeyen meleğe rastlamadım” rivayeti kendisine sorulduğunda “Bu hadis münkerdir” değerlendirmesinde bulunmuş, Abbâd b. Mansûr'un İbrahim b. Ebî Yahyâ'dan Dâvûd b. Husayn > İkrime > İbn Abbas senediyle bir cüz aldığı “فما كان من المناكير فهو من ذاك/onda münkerler olduğunun söylendiğini” belirtmiştir.⁹⁰²

⁸⁹⁹ Zehebî, *M'izânü'l-İ'tidâl*, 2: 376-378.

⁹⁰⁰ Zehebî, *M'izânü'l-İ'tidâl*, 1: 57-59.

⁹⁰¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh vet't-ta'dîl*, 3: 409.

⁹⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 6: 17.

İsra gecesinde hacamatın melekler tarafından tavsiye edildiğine dair sahih bir sened bulunmamaktadır. Mevcut senetler de cerh edilen râviler sebebiyle ciddî zayıf olarak görülmektedir. Ayrıca hiç birinde Yitik Şifa’da verilen “Kan aldırma da sizin için şifa vardır.” kısmı tespit edilmemiştir. Ancak ayrı bir hadis olarak; “Üç şeyde şifa vardır: Hacamat olmakta, bal şerbeti içmekte ve ateşle dağlamada. Ben ümmetimi dağlamadan nehyederim” buyurulmuştur.⁹⁰³ Aidin Salih’in bu hadisi diğeri ile birlikte birleştirip nakletmiş olması mümkündür.

3) “Hacamat bütün hastalıklara şifadır.”

Yitik Şifa’da sadece bu kadar verilen rivayet, verildiği kısa şekliyle tespit edilememiştir. Ancak hacamat konusunun ilk hadisi olarak verilen Ebû Dâvûd rivayetinin bir parçası olan “كان شفاء من كل داء” bu lafzın mezkûr hadisten iktisâr edilerek verildiği görülmektedir. Yukarıda tahrîci yapıldığından burada tekrar edilmemiştir.

Ayrıca çok yakın bir anlamda olan “الحجامة تنفع من كل داء ألا فاحتجموا”/Hacamat her hastalığa fayda sağlar, aman hacamat olun” şeklinde Deylemî’nin Ebû Hüreyre’den naklettiği bir rivayet vardır. Şöyleki:

أنا أبي، أنا الميداني، أنا علي بن أبي علي الرازي، أنا أبو سعد عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله بن إدريس الحافظ الإستراباذي نزيل سمرقند، أنا أبو أحمد بن عدي، أنا محمد بن أحمد بن حمدان، أنا صالح بن بشير قاضي طبرية، أنا أبو معاوية الضبي عن أبي عمرو بن العلاء، عن أبيه عن جده عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "الحجامة تنفع من كل داء ألا فاحتجموا

“Babam (Yani Deylemî) > el-Meydânî > Ali b. Ebî Ali er-Râzî > Ebû Sa’d Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. İdris el-Hâfız > Ebû Ahmed b. Adî > Muhammed b. Ahmed b. Hemedân > Sâlih b. Beşîr > Ebû Muaviye ed-Dabbî > Ebî Amr b. Alâi > Babası > Dedesi > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Hacamat her derde faydalıdır aman hacamat olun” buyurdu.”⁹⁰⁴

Bu senette yer alan Ebû Muaviye ed-Dabbî hakkında ağır cerh lafızları vardır. Tam adı ve nisbesi Abdurrahman b. Kays ed-Dabbî Ebû Muaviye ez-Za’ferânî el-

⁹⁰³ Buhârî, Tıb, 3.

⁹⁰⁴ İbn Hacer, *Zehrü’l-firdevs*, 4: 234-236.

Basrî'dir. Abdurrahman b. Mehdî onu yalanladı, Ahmed b. Hanbel "hadisi zayıf, bir şey olmadı, مترك الحديث/hadisi terkedilmiş" demiştir. Ebû Zür'â "كذاب/yalancı", Müslim "ذاهب الحديث/hadisi terkedilmiş", Nesâî "مترك الحديث/hadisi terkedilmiş", Sâcî "ضعيف/zayıf" olarak nitelemişlerdir. Salih b. Muhammed el-Bağdâdî "hadis uyduruyordu" diyerek cerhetmiştir.⁹⁰⁵

Diğer râvi Muhammed b. Ahmed b. Hemedân ise Ebû't-Tayyib Ras'anî olarak bilinir. Zehebî ve İbn Hacer'in "كذاب/yalancı" olarak cehettiği râvi için, İbn Adî de "hadis uyduruyor" demiştir.⁹⁰⁶

Zehrû'l-Firdevs'in muhakkiki, rivayetin bu senetle mevzu olduğu ifade etmiştir. Yine Elbânî de mevzu olduğunu belirtmiştir.⁹⁰⁷

Yitik Şifa'da nakledilen rivayetin, ilk rivayet olduğu kabul edilirse sıhhat bakımından zayıftır, ikinci rivayet olan "Aman hacamat olun, hacamat her derde fayda sağlar" kabul edilirse; senette yer alan ve en ağır lafızlarla cerhedilen râviler sebebiyle mevzudur.

4) "Tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı hacamattır."

"إن أمثل ما تداوَيْتم به الحِجامة" ve "إن أفضل ما تداوَيْتم به الحِجامة" ve "خير ما تداوَيْتم به الحِجامة"

"إن كان في شيء مما تداوون به خير، ففي الحِجامة"

Bu hadis, metin olarak benzer anlamı ifade eden dört farklı lafızla kaynaklarda yer almaktadır. Hepsi merfu olarak nakledilen rivayetlerin sahabe râvileri Enes b. Mâlik ve Ebû Hüreyredir.

Enes b. Mâlik'ten merfu olarak nakledilenlerde genelde Resûlullah'ın (s.a.v) Ebû Taybe isminde birine hacamat yaptırarak ücretini ödemesine (hacamat yapana ücret ödenmesine) dair beyanın devamında, hacamatın tedavi olunan şeyler içinde en hayırlısı olduğu zikredilmiştir. Yani öncesinde başka lafızlar bulunmaktadır.⁹⁰⁸

⁹⁰⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 17: 364- 367.

⁹⁰⁶ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3: 458; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, 5: 40.

⁹⁰⁷ Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü'l-ehadisü'd-daîfe*, 8: 12.

⁹⁰⁸ Müslim, *Büyu'*, 62; Tirmizî, *Büyu'*, 48.

Burada yukarıdaki lafızların hepsine yer verip tahrîc etmek çalışmanın sınırlarını aşacaktır. Bu sebeple, Yitik Şifa'da verilen şekle uygun, devamında da herhangi bir ziyadesi olmayan Ebû Hüreyre'den gelen "إن كان في شيء مما تداون به خير، ففي الحجامه" şeklindeki metin esas alınacaktır.

Rivayet Ebû Hüreyre'den merfu olarak Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i,⁹⁰⁹ İbn Mâce⁹¹⁰ ve Ebû Dâvûd'da⁹¹¹ yer almaktadır. Senetlerde hadisi aldıkları isimler ve zaman içinde eklenen râviler dışında diğer isimler ortaktır.

حدثنا عفان، حدثنا حماد بن سلمة، حدثنا محمد بن عمرو، عن أبي سلمة عن أبي هريرة أن رسول الله صلى الله عليه وسلم، قال: " إن كان في شيء مما تداون به خير، ففي الحجامه "

"Affân > Hammâd b. Seleme > Muhammed b. Amr > Ebî Seleme > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): "Tedavi olduğunuz şeylerde hayır varsa o hacamattır buyurdu."⁹¹²

Ebû Hüreyre'den gelen bu senedlerde adı geçen râvi Muhammed b. Amr sebebiyle; Müsned, İbn Mâce, Ebû Dâvûd'un rivayetleri için "sahih li ğayrihi" değerlendirmesinde bulunulmuştur. İsnadının Muhammed b. Amr'dan dolayı hasen olduğu belirtilmiştir.⁹¹³ Yine Müsned'de iki farklı kişiden hadisi alan Ahmed b. Hanbel'in ikinci rivayetine de "isnadı hasen", Ğassan b. er-Rebi' mütabidir, önce geçen Affan hadisinin tabiîdir. Muhammed b. Amr sebebiyle hasendir. Müslim'in mütabaâtta ondan rivayette bulunduğu belirtilerek; Muhammed b. Amr için "hasenü'l-hadîstir" açıklamasında bulunulmuştur.⁹¹⁴

Adı geçen râvi Muhammed b. Amr b. Alkame el-Leysî Medînî'dir. Ebû Abdullah ya da Ebû Hasan olarak künyelenir. Yahyâ el-Kattân "رجل صالح/salih kimse, hadîste insanların en iyi hıfzedeni değil" derken Yahyâ b. Maîn

⁹⁰⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14: 8513, 15: 9452.

⁹¹⁰ İbn Mâce, *Tıb*, 20.

⁹¹¹ Ebû Dâvûd, *Tıb*, 3.

⁹¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14: 8513.

⁹¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 14: 8513, c/s 14: 204, 1. dipnot; İbn Mâce, *Tıb*, 20, c/s 4: 524, 2. dipnot; Ebû Dâvûd, *Tıb*, 3, c/s 6: 8, 1. dipnot.

⁹¹⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 15: 9452, c/s 15: 268, 1. dipnot.

“güvenilir/güvenilir” olarak vasfetmiştir. Sa’dî “ليس بقوي الحديث/hadisi kuvvetli değil”, İbn Adî “أَرَجُو أَنَّهُ لَا بَأْسَ بِهِ/onda beis olmadığını ümid ediyorum” demiştir.⁹¹⁵

Hadisin şerhi ile ilgili olarak İbn Hacer, “Tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı hacamattır” lafzı hakkında; ehl-i mârifetin böyle bir hitabın Hicaz ehli ve onların mahiyetinde olan sıcak iklim insanları için olduğunu ifade etmiştir. Bunun sebebi olarak da; bu insanların kanlarının ince yani yoğunluğunun az olmasına binâen, gelen sıcaklığın etkisiyle bu kanın bedenine yüzeyine meylettiğine yer verirken, aynı şekilde bu hitabın bedenlerindeki sıcaklık azalan yaşlılar dışındaki kimseleri içine aldığını da ifade etmiştir.⁹¹⁶ Aynı görüşe Aynî de yer vermiştir.⁹¹⁷

5) “Kim hacamat yaptırırsa, herhangi bir tedavi görmemesinden, ona bir şey zarar vermez.”

حدثنا محمد بن المصطفى الحمصي، حدثنا الوليد بن مسلم، حدثنا ابن ثوبان، عن أبيه عن أبي كبشة الأنماري، أنه حدثه أن النبي صلى الله عليه وسلم كان يحتجم على هامته وبين كتفيه، ويقول: "من أهرق منه هذه الدماء، فلا يضره أن لا يتداوى بشيء لشيء"

“Muhammed b. Musaffa el-Hımsî > Velîd b. Müslim > İbn Sevban > Babası > Ebî Kebşe el-Enmârî: Neb’î (s.a.v) başından ve iki kürek kemiği arasından hacamat olurdu ve “Kim ondan (baş ve iki omuz arasından) bu kanları akıtırsa tedavi olmamasından başka bir şey ona zarar vermez.” buyurdu.”⁹¹⁸

Bu hadis, Ebû Kebşe’den merfu olarak ortak râvilerle İbn Mâce ve Ebû Dâvûd’un Sünen’lerinde geçmektedir.⁹¹⁹

Ebû Dâvûd’un senedi ise:

حدثنا عبد الرحمن بن ابراهيم الدمشقي دحيم وكثير بن عبيد، قالوا: حدثنا الوليد، عن ابن ثوبان، عن أبيه عن أبي كبشة الأنماري...

⁹¹⁵ Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî, *el-Kâmil fî du‘afâ’i r-ricâl*, 7: 456-458.

⁹¹⁶ İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 10: 151.

⁹¹⁷ Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 21: 441.

⁹¹⁸ İbn Mâce, *Tıb*, 21.

⁹¹⁹ İbn Mâce, *Tıb*, 21; Ebû Dâvûd, *Tıb*, 4.

“Abdurrahman b. İbrahim ed-Dımeşkî > Duheyym ve Kesîr b. Ubeyd > Velîd > İbn Sevban > Babası > Ebû Kebşe el-Enmârî...”⁹²⁰

Her iki isnadın zayıf olduğu ifade edilmiş, senetteki râvi İbn Sevban’ın “مختلف/ farklı” bir râvi olduğu belirtilmiştir.⁹²¹

İbn Sevban Abdurrahmân b. Sâbit el-Anesî isimli râvi, Duheyym ve Ebû Hâtım onu “ثقة/güvenilir” olarak nitelerken, Salih Cezere “قدری/kaderî, صدوق/doğru” Nesâî ve diğerleri “ليس بالقوي/kuvvetli değil”, Yahyâ b. Maîn “ليس به بأس/beis yoktur”, Ahmed b. Hanbel “يكتب حديثه على ضعفه/zayıf olmasına rağmen hadisi yazılır”, Ebû Dâvûd “كان فيه سلامة، وكان مجاب الدعوة/onda bir selâmet vardı ve duası kabul olurdu” diyerek ta’dilde bulunmuşlardır.⁹²²

Elbânî bu rivayet için zayıf demiştir. İçinde bir inkıta olmasaydı senedin hasen olacağını belirtmiş ve İbn Sevban’ın babasına dikkat çekmiştir. Babasının sahabeden semai olduğuna dair bir şey zikredilmediği, İbn Hibban’ın da es-Sikat’ta onu etbeu’t-tabiînden saydığı, İbn Hacer’in sahabeden biriyle likâsı bulunmayan altıncı tabakadan kabul ettiğini belirtmiştir.⁹²³

Yitik Şifa’da hacamatın faydalarına dair nakledilen bu rivayet, iktisâr yapılarak verilmiştir. Sıhhat bakımından zayıftır.

6) “Boyundan ve kürek kemiği civarından hacamat olun.”

حدثنا وكيع، عن جرير بن حازم، عن قتادة، عن أنس: أن النبي صلى الله عليه وسلم اجتمع على الأخذعين وعلى الكاهل

“Ali b. Ebi’l-Hasîb > Vekî’ > Cerîr b. Hâzım > Katâde > Enes: “Nebî (s.a.v) boyun ve kürek kemiklerinden hacamat oldu” dedi.”⁹²⁴

Bu hadis, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i⁹²⁵ ve İbn Mâce’de⁹²⁶ geçmektedir. Enes vasıtasıyla merfu olarak nakledilmiştir.

⁹²⁰ Ebû Dâvûd, Tıb, 4.

⁹²¹ İbn Mâce, Tıb, 21. 4: 528, 1. dipnot; Ebû Dâvûd, Tıb, 4, 6: 10, 1. dipnot.

⁹²² Zehebî, *Siyeru a’lâmü’n-nübelâ*, 7: 313.

⁹²³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü’l-ehadisü’l-daîfe*, 4: 347.

⁹²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19: 12191.

Rivayet, “Şeyhaynın şartlarına göre isnadı sahih” olarak değerlendirilmiştir.⁹²⁷

Yitik Şifa’da “Boyundan ve kürek kemiği civarından hacamat olun.” şeklinde emir ifade edecek biçimde verilen rivayet sadece “Nebî (s.a.v) boynun arkasındaki iki damardan ve iki omuz arasındaki kürek kemiğinde hacamat oldu.” denilerek Resûlullah’ın (s.a.v) kendi bedeninde yaptırdığı bir uygulamanın sahabe tarafından nakledilmesi olduğu görülmektedir. Sıhhat bakımından sahihtir, ancak emredilen bir fiil gibi nakledilmesi uygun değildir. Lafza bağlı kalınmadan nakledildiği görülmektedir.

7) “Kafa hacamatı yaptırmak yedi derde şifadır: cinnet, baş ağrısı, cüzzam, baras, uyuklama, diş ağrısı, baş dönmesi.” (Peygamber Efendimiz kafa hacamatına “can kurtaran” derdi.)

Yitik Şifa’da verilen rivayetin, ikisinin ayrı rivayetler olduğu tespit edilmiştir. Birincisi metin olarak şöyledir:

حدثنا سهل بن موسى، ثنا عمر بن يحيى، ح وحدثنا علي بن سعيد الرازي، ثنا أيوب بن محمد الصالحى، قالوا: ثنا عمر بن رباح، ثنا ابن طاوس، عن أبيه، عن ابن عباس، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " الحجامة في الرأس شفاء من سبع إذا ما نوى صاحبها: من الجنون، والجذام، والبرص، والنعاس، ووجع الضرس، والصداع، وظلمة يجدها في عينيه"

“Sehl b. Musa > Ömer b. Yahyâ > Ali b. Saîd er-Râzî > Eyyûb b. Muhammed es-Salihî > Ömer b. Rabah > İbn Tâvus > Babası > İbn Abbas > Resûlullah (s.a.v): “Kafa hacamatı sahibi niyet ettiğinde yedi (derde) şifadır: Cinnet, cüzzâm, baras, uyuşukluk (yorgunluk), diş ağrısı, baş ağrısı, göz kararması (baş dönmesi)” buyurdu.”⁹²⁸

İbn Abbas’tan merfu olarak nakledilen rivayet, kütüb-i tis’ada yer almamaktadır. Senetli olarak Mu’cemu’l-kebîr⁹²⁹ ve et-Tıbbu’n-Nebevî’de,⁹³⁰ senetsiz olarak Mecmau’z-zevâid⁹³¹ Câmiu’l-ehâdis,⁹³² Kenzü’l-ummâl’de geçmektedir.⁹³³

⁹²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19: 12191, 1. dipnot.

⁹²⁶ İbn Mâce, *Tıb*, 21.

⁹²⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 19: 12191, c/s 19: 228, 1. dipnot; İbn Mâce, *Tıb*, 21, c/s 4: 527, 3. dipnot.

⁹²⁸ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 11: 29.

⁹²⁹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 11: 29.

⁹³⁰ Ebu Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 1: 359.

Heysemî “أَدَوَاءٌ لِصَاحِبِهَا”/sahibinin yedi hastalığından” lafzıyla rivayeti nakletmiş, Taberânî’nin rivayet ettiğini ancak senedinde Ömer b. Riyah el-Abdî’nin bulunduğunu, onun ise “متروك/terkedilmiş” olduğunu belirtmiştir.⁹³⁴

Cerhedilen bu râvinin tam adı ve nisbesi; Ömer b. Rabah⁹³⁵ Ebû Hafs el-Abdî el-Basrî’dir. Abdullah b. Tâvûs’tan rivayette bulunmuştur. Bu rivayette de ondan nakletmiştir. Fellâs onu “دَجَال/deccâl” olarak en ağır cerh lafzıyla cerhetmiştir. Dârekutnî ve diğerleri “متروك/terkedilmiş” demişlerdir.⁹³⁶

Bu lafızlarla cerhedilen râvinin rivayeti hiçbir şekilde alınmaz.⁹³⁷ Elbânî bu rivayeti mevzû olarak değerlendirmiştir.⁹³⁸

“Cankurtaran” lafzının geçtiği diğer hadisin metni ise;

حدثنا محمود، ثنا زكريا، ثنا بشر، عن عبد العزيز، عن نافع، عن ابن عمر: «أن رسول الله صلى الله عليه وسلم كان يحتجم هذا الحجم في مقدم رأسه، ويسميه أم مغيث»

“Mahmûd > Zekerîyya > Bîşr > Abdilazîz > Nâfi’ > İbn Ömer: “Resûlullah (s.a.v) başının ön kısmından hacamat olurdu ve onu “ümmü muğîs/can kurtaran” olarak isimlendirirdi.” dedi.”⁹³⁹

İbn Ömer’den merfu olarak nakledilen rivayet Mu’cemu’l-evsât’ta⁹⁴⁰ ve Târîhu Bağdâd’da senetli olarak geçerken⁹⁴¹ Mecmeu’z-zevâid⁹⁴² ve Kenzü’l-ummâl’de⁹⁴³ senetsiz yer almaktadır.

⁹³¹ Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 5: 93.

⁹³² Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 12: 174.

⁹³³ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 10: 28128.

⁹³⁴ Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 5: 93.

⁹³⁵ Heysemî ve Ebû Nuaym’da Riyah olarak geçmektedir. Ancak Taberânî’de Rabah’tır.

⁹³⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 7: 80.

⁹³⁷ Abdullah Aydınî, *Hadis Istılahları*, 58, 193.

⁹³⁸ Muhammed Nâsurüddin el-Elbânî, *Daîfu Câmiu’s-sağîr ve ziyadetihi* (byy: el-Mektebetü’l-İslamî, bty), 407.

⁹³⁹ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 8: 16.

⁹⁴⁰ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 8: 16; Nâsirüddin Elbânî, *Silsiletü’l-ehadisü’l-daîfe*, 8: 12.

⁹⁴¹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 15: 113.

⁹⁴² Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 5: 93.

⁹⁴³ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 7: 18354.

Taberânî söz konusu rivayetin devamında, arda arda aynı senetle verdiği rivayet için “Bu iki hadisi Nâfi’den, Abdülazîz’den başkası nakletmedi. Abdülazîz’den de Bişr’den başkası rivayet etmedi. Zehmeveyh bu iki hadiste teferrüd etti” demiştir.⁹⁴⁴

Zehmeveyh, Hatîb el-Bağdâdî’nin verdiği senette Bişr’den nakilde bulunan isimdir. Heysemî de Taberânî’nin rivayet ettiği senedin ricâlinin sika olduğunu belirtmiştir.⁹⁴⁵

Yitik Şifa’da bir bütün olarak verilen rivayet; kafa hacamatının yedi derde şifa olup, cankurtaran olarak adlandırılması, ikisi beraber bir metin olarak tespit edilememiştir. Görüldüğü gibi kafa hacamatının yedi derde şifa olması bir rivayetten, cankurtaran diye isimlendirilmesi başka bir rivayeten alınıp birleştirilerek telfik⁹⁴⁶ ile nakledilmiştir. Sıhhat bakımından biri mevzu, diğeri sahihtir.

8) “Aman hacamat olun! Cebrail (a.s) hacamatı o kadar tavsiye etti ki mutlaka gerekli olduğunu düşündüm.”

Yitik Şifa’da verilen bu hadis, iki ayrı hadis olarak tespit edilmiştir. Burada iki hadisin bir hadis gibi nakledilmesi olan telfik yapılmıştır.

“Aman hacamat olun” yukarıda tahrîc edilmiş, öncesinde hacamatın her derde şifa olduğu nakledilmişti.⁹⁴⁷ Senedindeki “kذاب/yalancı” iki râvi sebebiyle mevzu olduğu sonucunu ulaşılmıştı.

أنا أبي، أنا سليمان بن إبراهيم، نا طلحة بن عبد الله بن محمد الصوفي، نا أبو الفتح ناصر بن الحسين نا
أبورافع الحسن بن محمد الجوهرى، نا أحمد بن محمد بن ياسين الحداد، نا محمد بن نصر أبو عتاب، نا يزيد بن
معقل، نا حماد بن سلمة عن حميد عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "الحجامة على
الريق دواء، وعلى الشبغ داء، وفي سبع عشرة من الشهر شفاء، ويوم الثلاثاء صحة للبدن، ولقد أوصاني جبريل
بالحجم حتى ظننت أنه لا بدّ منه"

⁹⁴⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, 8: 16.

⁹⁴⁵ Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid*, 5: 93.

⁹⁴⁶ Bünyamin Erul, “Telfik”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 400-4001.

⁹⁴⁷ Bkz. Hacamat başlığında 3 numaralı hadis.

“Babası > Süleyman b. İbrahim > Talha b. Abdillâh b. Muhammed es-Sûfî > Ebu'l-Feth Nâsır b. el-Hüseyn > Ebû Râfî' Hasen b. Muhammed el-Cevherî > Ahmed b Muhammed b. Yâsîn el-Haddâd > Muhammed b. Nasr Ebû Utâb > Yezîd b. Ma'kal > Hammâd b. Seleme > Humeyd > Enes > Resûlullah (s.a.v): “Aç karnına hacamat devadır, tok karnına derttir, ayın onyedisinde şifadır, Salı günü bedene sıhhattir. Cebrâîl bana hacamatı o kadar tavsiye etti ki muhakkak gerekli olduğunu sandım” buyurdu.”⁹⁴⁸

Deylemî'nin senetsiz naklettiği rivayet, İbn Hacer'in Zehrûl-Firdevs'inde⁹⁴⁹ Enes b. Mâlik'ten merfu olarak senediyle birlikte verilmiştir. Senetsiz olarak Câmiu'l-Ehadîs,⁹⁵⁰ Cem'u'l-Cevâmi'⁹⁵¹ ve Kenzü'l-ummâl'de⁹⁵² geçmektedir. Ancak “أَلَا فَاحْتَجُّوا” /Aman hacamat olun” lafzı bu rivayetle bir bütün olarak tespit edilememiştir.

Senetteki Ahmed b. Muhammed b. Yâsîn el-Haddâd için cerh lafızları kullanılmıştır. Künyesi Ebû İshâk'tır. İbn Abdilhâdî “hakkında konuşulmuştur” diyerek yapılan tenkitleri sıralamıştır. Halîlî “leyse bi'l-kavî” diyerek cerh etmiş, Dârekutnî onu terketmiştir. Sülemî'nin “Ebî Bişr el-Mervezî'den daha şerli” diyerek cerh ettiği nakledilmiştir.⁹⁵³ Zehrû'l-Firdevs'te muhakkik bu isnadın, adı geçen râvinin durumu sebebiyle “ciddî zayıf” olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁵⁴

Yitik Şifa'da sadece son kısmı verilen hadisin tam metni yukarıda görüldüğü gibidir. Kısaltılarak verilmiştir. Metin olarak iki ayrı hadisen bütün bir hadis olarak verilmiştir. İlki mevzu diğeri ciddî zayıf olarak tespit edilmiştir.

Hacamat başlığında ayrı ayrı üç hadis olarak verilen aşağıdaki üç hadis beraber değerlendirilecektir. Çünkü ayrı ayrı verilmiş olmasına rağmen hepsi aynı hadisin parçası olarak tespit edilmiştir. İktisâr yöntemiyle hadis metnindeki sadece belli kısımlar alınmıştır.

9) “Aç karna yapılan hacamat akı ve hafızayı ziyade eder”

⁹⁴⁸ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 4: 232.

⁹⁴⁹ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 4: 232.

⁹⁵⁰ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdîs*, 12: 173.

⁹⁵¹ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 3: 640.

⁹⁵² Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 10: 28153.

⁹⁵³ İbn Abdî'l-Hâdî, *Tabâkâtü-ulemâu'l-hadîs*, 3: 69-70.

⁹⁵⁴ İbn Hacer, *Zehrû'l-firdevs*, 4: 232, 6. dipnot.

10) “Aç karnına hacamat daha iyidir. Bunda şifa ve bereket vardır. Aklı ve hafızayı ziyade eder.”

11) “Perşembe günü Allah’ın bereketi üzerine hacamat olun. Cuma, Cumartesi günleri hacamattan sakının. Pazartesi ve Salı hacamat olun. Çünkü bu günler Cenab-ı Hakk’ın Eyyûb’a (a.s) afiyet verdiği günlerdir. Çarşambadan da sakının. Zira Eyyûb (a.s) bugün hastalanmıştı. Cüzzam ve baras Çarşamba günü veya gecesini meydana çıkar.”

İbn Ömer’den merfu olarak İbn Mâce’de iki senetle geçmektedir. İlk senet:

حدثنا سويد بن سعيد، حدثنا عثمان بن مطر، عن الحسن بن أبي جعفر، عن محمد بن جحادة، عن نافع عن ابن عمر، قال: يا نافع، قد تبغ بي الدم، فالتمس لي حجاما، واجعله رفيقا إن استطعت، ولا تجعله شيخا كبيرا ولا صبيا صغيرا، فإني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "الحجامة على الرقيق أمثل، وفيه شفاء وبركة، وتزيد في العقل وفي الحفظ، فاجتمعوا على بركة الله يوم الخميس، واجتنبوا الحجامة يوم الأربعاء الجمعة والسبت ويوم الأحد، تحريا، واجتمعوا يوم الاثنين والثلاثاء، فإنه اليوم الذي عافى الله فيه أيوب من البلاء، وضربه بالبلاء يوم الأربعاء، فإنه لا يبدو جذام ولا برص إلا يوم الأربعاء، وليلة الأربعاء"

“Süveyd b. Saîd > Osman b. Matar > Hasan b. Ebî Ca’fer > Muhammed b. Cuhâde > Nâfi’ > İbn Ömer: “Ey Nâfi’ kan galebe etti bana bir hacamatçı çağır, onu yanına kat (getir), hacamatçı ne küçük ne de yaşlı olmasın. Ben Resûlullah’ın (s.a.v) Aç karnına hacamat daha iyidir. Bunda şifa ve bereket vardır. Aklı ve hafızayı ziyade eder. Allah’ın bereketi üzerine Perşembe günü hacamat olun. Çarşamba, Cuma, cumartesi, Pazar günü hacamattan sakının. Pazartesi ve Salı günü hacamat olun. O gün Allah Eyyûb’a beladan afiyet verdi. Çarşamba günü ona belâ (sıkıntı) vermişti. Cüzzam ve alaca hastalığı Çarşamba günü veya gecesinden başkasında ortaya çıkmaz” buyurduğunu işittim dedi.”⁹⁵⁵

Ebû Hâtim’e aynı rivayet, yine İbn Ömer’den merfu, ancak lafız olarak aradaki günlerin olduğu kısmın hazfedildiği bir senet hakkında görüşü sorulduğunda: “bu hadis

⁹⁵⁵ İbn Mâce, Tıb”, 22.

bir şey değil, sıdk ehlinin hadisi değil, (senetteki) İsmâîl ve Müsenna meçhûldür” şeklinde cevap vermiştir.⁹⁵⁶

İbn Mâce’deki ikinci senet:

حدثنا محمد بن المصفي الحمصي، حدثنا عثمان بن عبد الرحمن، حدثنا عبد الله بن عصمة، عن سعيد بن ميمون، عن نافع قال: قال ابن عمر...

“Muhammed b. Musaffa el-Hımsî > Osman b. Abdirrahman > Abdullah b. İsme > Saîd b. Meymun > Nâfi’ > İbn Ömer...”

İbn Mâce’nin ard arda iki senetle İbn Ömer’den naklettiği rivayetlerden birincisi için Şuayb el-Arnaût, isnadında zayıfların müselsel olduğunu ifade etmiştir. Yine ikinci senetteki râvilerden birinin zayıf, diğerinin de bilinmemesi sebebiyle isnadının zayıf olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur. Ayrıca rivayetin farklı senetleri itibariyle de değerlendirmesini yapmış, burada da râvilerden bazıları hakkında ricâl kaynaklarında ifade edilen “hacamatla ilgili hadisi münkerdir” şeklindeki tenkitleri de nakletmiştir.⁹⁵⁷

Neticede bu hadisin sahih bir senedi bulunmayıp incelenen senetleri açısından da “ciddi zayıf” olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

12) “Kafa çukurundan hacamat unutkanlık getirir. Bundan sakının.”

“أَلْحَامَةٌ فِي نَقَرَةِ الرَّأْسِ تَوْجِبُ النِّسْيَانَ فَتَجْنِبُوا ذَلِكَ”

Kütüb-i tis’ada yer almayan rivayet, Deylemî’nin el-Firdevs’inde⁹⁵⁸ senetsiz olarak yer almaktadır. Senetli şekilde İbn Hacer’in Zehrü’l-Firdevs’inde geçen rivayet Enes b. Mâlik’ten merfu olarak nakledilmektedir.

أنا أبي أنا الميداني، أنا عبد الرحمن بن الحسن بن عليك إملاء، أنا أبو الفتح يوسف بن عمر القواس أنا أبو القاسم بن لؤلؤ، أنا عمر بن واصل قال: حكى محمد بن سوار عن مالك بن دينار عن أنس رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "الحجامة في نُقَرَةِ الرَّأْسِ تَوْرَثُ النِّسْيَانَ فَتَجْنِبُوا ذَلِكَ وَأَكْثَرُوا مِنْ قَوْلِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَالِاسْتِغْفَارَ فَإِنَّهُمَا أَمَانٌ فِي الدُّنْيَا مِنَ الذَّلِّ وَفِي الْآخِرَةِ جُنَّةٌ مِنَ النَّارِ"

⁹⁵⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 6: 231.

⁹⁵⁷ İbn Mâce, *Tıb*, 22. 4: 530. 1. dipnot ve 4: 531, 1. dipnot.

⁹⁵⁸ Deylemî, *el-Firdevs*, 2: 154.

“Babam (Yani Deylemî) > el-Meydânî > Abdirrahman b. Hasan b. Aleyk > Ebu'l-Feth Yusuf b. Ömer el-Kavvâs > Ebu'l-Kâsım b. Lü'lü' > Ömer b. Vâsıl > Muhammed b. Suvvâr > Mâlik b. Dînâr > Enes > Resûlullah (s.a.v): “Kafa çukurundan hacamat olmak unutkanlık getirir, bundan sakının. Lâ ilâhe illallah ve estağfirullah (sözlerini) çoğaltın, bu ikisi dünyada zillete karşı koruyucu, ahirette ateşe karşı kalkandır” buyurdu.”⁹⁵⁹

Ayrıca Deylemî'deki “توجب” yerine “تورث” lafzı kullanılmıştır.

Senetsiz olarak Câmiu'l-ehâdis,⁹⁶⁰ Cem'u'l-Cevâmi'⁹⁶¹ ve Kenzü'l-ummâl'de yer almaktadır.⁹⁶²

Senedinde yer alan Ömer b. Vâsıl isimli râvi hakkında cerh bulunmaktadır. Hasan b. Ali el Kattân'ın onun hakkında “قاصا ضعيفا جدا/kıssacı, zayıf cidden” dediği nakledilmiştir.⁹⁶³ Hatib el- Bağdâdî yer verdiği bir rivayetin ardından “bu hadis uydurmadır kıssacıların işlerindendir, onu Ömer b. Vâsıl uydurdu ya da “وُضِعَ عَلَيْهِ/onun için uyduruldu” diyerek cerhetmiştir.⁹⁶⁴ Zehebî ve İbn Hacer, “es-Sûfî” nisbesi ile bilinen bu râvi için Hatîb'in onu hadis uydurmakla ithâm ettiğini belirtmişlerdir. Zehebî ayrıca Ebû Hâtim'in de zayıf gördüğüne yer vermiştir.⁹⁶⁵

Zehrü'l-Firdevs'te muhakkik bu senedin adı geçen râvi sebebiyle ciddî zayıf ya da uydurma olduğu değerlendirmesinde bulunmuştur.⁹⁶⁶

13) “Kim kan aldırırken ayete'l-kürsî' yi okursa kan aldirmaktan fayda görür.”

Kütüb-i tis'ada geçmeyen bu hadis, Hz. Ali'den merfu olarak İbnü's-Sünnî-Amelü'l-yevm ve'l-leyl,⁹⁶⁷ Nevevî-el-Ezkâr,⁹⁶⁸ Cem'u'l-cevâmi' de ⁹⁶⁹ geçmektedir.

⁹⁵⁹ İbn Hacer, *Zehrü'l-firdevs*, 4: 234.

⁹⁶⁰ Süyûtî, *Câmiu'l-ehâdis*, 12: 175.

⁹⁶¹ Süyûtî, *Cem'u'l-cevâmi'*, 3: 640.

⁹⁶² Ali el-Müttakî, *Kenzü'l-ummâl*, 10: 17.

⁹⁶³ Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrahim es-Sehmî, *Süâlâtü Hamza b. Yusuf es-Sehmî* (Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1414), thk. Muvaffak b. Abdullah b. Abdulkâdir, 225.

⁹⁶⁴ Hatib el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 12: 78.

⁹⁶⁵ Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, 3: 230; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4: 336.

⁹⁶⁶ İbn Hacer, *Zehrü'l-firdevs*, 4: 234, 4. dipnot.

⁹⁶⁷ Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk ed-Dineverî, *Amelü'l-yevm ve'l-leyle* (Dârü'l-Kıbele li's-sekâfeti, bty), thk. Kevser el-Bernî, 140.

أخبرني علي بن محمد، ثنا إسماعيل بن يحيى بن قيراط، ثنا سليمان بن عبد الرحمن، ثنا خالد بن عبد الرحمن الخراساني، ثنا سفيان الثوري، عن سلمة بن كهيل، عن أبيه، عن علي بن أبي طالب، رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من قرأ آية الكرسي عند الحجامة كانت له منفعة حجامة

“Ali b. Muhammed > İsmail b. Yahyâ b. Kıyrât > Süleyman b. Abdirrahman > Hâlid b. Abdirrahman el-Horasânî > Süfyan es-Sevrî > Seleme b. Küheyl > Babası > Ali b. Ebî Tâlib > Resûlullah (s.a.v): “Hacamat esnasında âyete’l-kürsî okuyan kimse hacamatından fayda görür” buyurdu.”⁹⁷⁰

İbnü’s-Sünnî’nin rivayet senedinde Hz. Ali’den nakilde bulunan Küheyl’in kim olduğu belli değildir. Oğlu Seleme b. Küheyl hakkında bilgi varken, senette Seleme’nin babasından aldığı zikredilse de babası hakkında cerh-ta’dîl hakkında bir bilgi mevcut değildir.⁹⁷¹ Meçhûl olarak nitelendirilebilecek bu râvi sebebiyle senet zayıftır.

İbn Kesîr, âyete’l-kürsî’nin tefsirinde bu âyetin faziletine dair bazı rivayetleri zikretmiş, senet ve sıhhatlerine kısaca yer vermiştir. Bu anlamda başka hadisler de rivayet edildiğini ancak bu hususta “hacamat esnasında okunması ile ilgili Ali’den gelen, okunduğunda iki hacamata denk geldiğini anlatan hadis gibi sıhhati olmayıp senetleri de zayıf olan hadisleri terkettik” diyerek bu rivayetin zayıflığına yer vermiştir.⁹⁷²

14) “Ayın (hicrî) 17, 19, 21. Günlerinde Perşembe, Pazartesi ve Salı oruçlu isenizde, hacamat olun. Cuma, cumartesi, Çarşamba günlerinden sakının.”

Kaynaklarda böyle bir hadis tespit edilemedi.

Netice olarak hacamat başlığında verilen ondört hadisten biri kaynaklarda metin olarak tespit edilememiştir. Biri sahih, biri hasen, ikisi aslında iki ayrı hadisin parçası olup birleştirilerek tek hadis olarak verilmiş yani aslında dört hadistir, bunlardan biri sahih ikisi mevzu, diğeri ciddî zayıftır. Yine üç ayrı hadis olarak verilmiş metinlerin

⁹⁶⁸ Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Ezkâr* (Beyrut: Dâru’l-Fikr li’t-tabâati ve’n-neşri ve’t-tevzi’, 1414, thk. Abdulkâdir el-Arnaût, 305.

⁹⁶⁹ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 9: 785.

⁹⁷⁰ Ebû Bekr Ahmed ed-Dîneverî, *Amelü’l-yevm ve’l-leyle*, 140.

⁹⁷¹

⁹⁷² İmâdüddîn Ebû’l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîrü’l-Kur’ani’l-Azîm* (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1419), 1: 517.

aslında tek bir metnin parçaları olduğu, bunun da ciddî zayıf olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalanların da dördü zayıf, üçü de ciddî zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüzün en güncel konularından biri olan hacamat hakkında yapılan bir çalışmada, hacamat konusunda nakledilen hadisler bazı kategorilere ayrılmıştır. Bunlar: genel olarak hacamatın şifa olduğunu ifade eden rivayetler, hacamatın tavsiye edildiği ve edilmediği vakitlere ait rivayetler, Hz. Peygamber'in (s.a.v) bizzat hacamat yaptırdığını belirten rivayetlerdir. Hacamatla ilgili rivayetleri nakleden sahabelerin isimlerine de yer verilen çalışmada, hacamat konusunda en çok rivayette bulunan sahabenin İbn Abbas olduğu belirtilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili hadisler incelendiğinde Resûlullah'ın (s.a.v) hacamata dair tavsiyeleri olduğu, ancak bu tavsiyelere dayanarak her durumda ve her zamanda hacamata izin verilip verilmeyeceği hususuna dikkat çekilmiştir. Yapılan çalışmanın sonucunda; hacamatın genellikle bir rahatsızlık sonucu yapıldığı ifade edilmiştir. Herhangi bir ağrı ya da hastalık olmadığında, sebepsiz yere Hz. Peygamber'in (s.a.v) hacamat yaptırdığına ya da herhangi bir hastalığı olmayan birine hacamat tavsiye ettiğine dair bir bilgiye ulaşamadığı belirtilmiştir.⁹⁷³

Yitik Şifa'da "günümüzde herkes karışık ve çok yediği, sentetik yağlar, katkılı-yapay yiyecekler tükettiği, kimyasal ilaç kullandığı için hacamata ihtiyaç duyar" denilerek hacamatla ilgili çok sayıda rivayet ard arda nakledilmiştir. Bu rivayetler içinde hacamatın faydalı oluşu, uygulanacak günler ve yerler, hangi durumlarda yapılacağı, hangi hastalıklara iyi geldiğine dair çok sayıda rivayete yer verilmiştir. Günümüzde hacamat konusunda aşırıya giden bir trend olduğu görülmektedir. Ancak yukarıda hacamata dair hadislerin şerhlerindeki bilgiler, kitapta nakledilen rivayetlerin sıhhat durumları dikkate alındığında herkes için herhangi bir sebep olmaksızın bir hacamat uygulamasının olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Özellikle hacamat konusunda vakit tayinine dair rivayetlere âlimler menfi yönde görüş belirtmişlerdir.

Bir başka çalışmada ise; hadisler sıhhat bakımından sahih ve zayıf olarak sadece iki gruba ayrılmıştır. Bu bağlamda hacamat hakkında 70 hadis tespit edildiği, bunlardan

⁹⁷³ Halil Kaya, "Hacamat İle İlgili Rivayetler Üzerine Bir İnceleme" *Uluslararası Anadolu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4/2 (2020): 62-82.

40 tanesinin sıhhat bakımından sahih, 30'unun da zayıf olduğu belirtilmiştir. Hacamat konusunda hadis sayısının fazla olmasının da Hz. Peygamber (s.a.v) ve ashabın hayatındaki önemine işaret ettiği, yaygın olarak yapıldığı ifade edilmiştir. Bugün de hacamatın diğer tedavilere göre çokça tercih edilmesinin sebepleri arasında; tedavinin maddî açıdan ucuz oluşu, çabuk ve kısa sürede uygulanması, ağrı ve acısız olması, yan etkisinin bulunmaması ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) sünneti olması sayılmıştır.⁹⁷⁴

2.3.8. Hastalıklar için Öneriler Başlığındaki Hadisler

Bu başlık altında çeşitli alt başlıklar açılmıştır. Onlar da kendi içinde alt başlıklara ayrılarak çok sayıda hastalık isimleri, tedavi önerileri ve uygulamalarına, bu tedavi yöntemlerinin uygulanması ile iyileşen hastalara ait tecrübelerine genişçe yer verilmiştir. Bu kısımda yer alan bazı alt başlıklar: Sindirim sistemi hastalıkları, karaciğer hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, akciğer hastalıkları, üreme organları hastalıkları, iç salgı bezi sistemi ve hastalıkları, kas ve kemik hastalıkları, tümör ve kanser, göz hastalıkları, kulak hastalıkları, saçlar-kıllar ve tırnaklar, cilt hastalıkları, alerji, nörolojik ve ruhsal hastalıklardır. “Hastalıklar için Öneriler” başlığı kitabın genelinde en çok hadis nakledilen başlıklardan biridir.

⁹⁷⁴ Ahmed Ali, Shabana Qazi, Arif Mahmood Mustafa, “Historical Review of the Ancient Method of Treatment “Cup Therapy” and Its Legal Status, *El Khadim Research Journal of Islamic Culture and Civilization*, June (2021): 150.

Şekil 2.7: Hastalıklar için Öneriler Başlığındaki Hadis Sayısı ve Dağılımı

Düzensiz Kanamalar

Yitik Şifa’da yer verilen bu alt başlıkta, kadınlarda meydana gelen düzensiz kanamaların vücutta biriken zararlı maddelerin hastalık derecesine çıktığını, bu kanama ile vücudun bunlardan kurtulmaya çalıştığı ifade edilmiştir. Ancak kadınların, bu durumun aslında faydalı olduğunu ancak rahimleri alındıktan sonra farketmediği belirtilmiştir. Bu konuda delil olarak aşağıdaki iki hadis nakledilmiştir:

1) “Allahu Teala bütün mahlukatı yaratıp tamamladıktan sonra rahim kalkıp Rahman’ın eteğinden tuttu. Allahu Teala ona vazgeç buyurdu. Rahim; bu kalkışım koparılmaktan sana sığınmanın kalkışıdır. Allahu Teala ona seni gözeteni gözetmem, seninle bağını koparandan bağımı koparmam; seni hoşnut etmez mi? Rahim, evet ey Rabbim razı eder dedi. Allahu Teala bu hak sana verilmiştir. buyurdu.”⁹⁷⁵

حدثنا خالد بن مخلد، حدثنا سليمان قال: حدثني معاوية بن أبي مزر، عن سعيد بن يسار، عن أبي هريرة رضي الله عنه، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «خلق الله الخلق، فلما فرغ منه قامت الرحم، فأخذت بحقو الرحمن، فقال له: مه، قالت: هذا مقام العائذ بك من القطيعة، قال: ألا ترضين أن أصل من وصلك، وأقطع من

⁹⁷⁵ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 233.

قطّعتك، قالت: بلى يا رب، قال: فذاك». قال أبو هريرة: اقرءوا إن شئتم: {فهل عسيتم إن توليتم أن تفسدوا في الأرض وتقطعوا أرحامكم}

“Hâlid b. Mahled > Süleyman > Muaviye b. Ebî Müzerriid > Saîd b. Yesâr > Ebî Hüreyre > Nebî (s.a.v): “Allah yaratmayı tamamladığında rahim ayağa kalktı. Rahman’ın eteğinden tuttu. Allah “vazgeç” buyurdu. (Rahim) “bu Senin himayene sığınan ve Senden koparılmaktan korkan birinin makamıdır. (Allah) “Seninle bağıni devam ettireni benim de gözetmemi seninle bağıni koparandan benim de bağıni koparmam seni razı eder mi” buyurdu. (Rahim) “Evet ey Rabbim” dedi. (Allah) “Öyleyse, işte bu benim hükmümdür” buyurdu.” Ebû Hüreyre “Dilerseniz “Eğer siz yönetimi ele alırsanız, arsdaki bozgunculuk yapmak ve akrabalık bağlarını koparmanızdan endişe edilmez mi?” âyetini okuyun” dedi.”⁹⁷⁶

Ebû Hüreyre’den merfu olarak Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,⁹⁷⁷ Buhârî ve Müslim’in Sahih’lerinde geçmektedir.⁹⁷⁸ Kitapta kaynağı verilen hadislerden biridir. Hadisin metninde Yitik Şifa’dakinden farklı olarak Muhammed sûresi 22. âyet “Eğer yüz çevirirseniz yeryüzünde fesat çıkararak ve akrabalık bağlarını kesecek olmaz mısınız?”⁹⁷⁹ ziyadesi yer almaktadır.

Müslim bab başlığını “sıla-i rahim ve onu kesmenin tahrîmi” olarak vermiştir.⁹⁸⁰ Müsned’deki rivayet için Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre isnadı sahih değerlendirmesinde bulunulmuştur.⁹⁸¹

Burada bazı kelimelerin ğarîbü’l-hadîs açısından tahlil edilmesi önem arz etmektedir.

“الحَقُّو” kelimesi izâr, îzârın düğüm yeri anlamındadır. Sıla-i rahim’den haber veren bu hadisin “قَامَتِ الرَّجْمُ فَأَخَذَتْ بِحَقْوِ الرَّحْمَنِ” ifadesi rahmin Rahman ismine bağlı

⁹⁷⁶ Buhârî, Tefsîrû’l-Kur’ân, 47.

⁹⁷⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 14: 8367.

⁹⁷⁸ Buhârî, Tefsîrû’l-Kur’ân, 47, Tevhîd, 35; Müslim, Birr ve’s-sıla ve’l-âdâb, 16.

⁹⁷⁹ (Kur’ân-ı Kerîm, Muhammed, 47/22).

⁹⁸⁰ Müslim, Birr ve’s-sıla, 6. bab başlığı.

⁹⁸¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 14: 8367, c/s 14: 103, 2. dipnot.

olduğunu, ona tutunduğunu istiare yoluyla ifade etmektedir. “الحَقُّور” mecâz ve temsili ifade etmektedir.⁹⁸²

Yine sıla-i rahimle ilgili olan hadisin “هَذَا مَقَامُ الْعَائِذِ بِكَ مِنَ الْقَطِيعَةِ” lafzında yer alan “القَطِيعَةِ” kelimesi ayrılmak, yüz çevirmek anlamına gelmektedir. Bununla akrabalara olan iyiliğin terkedilmesi kastedilir. Sıla-i rahmin zıddı olarak ifade edilmiştir.⁹⁸³

“وَصَلِّ” kelimesi ise neseb ve evlilik yoluyla ortaya çıkan akrabalara ihsanda bulunmak, onlara iyilik yapmak, nâzik olmak, onların durumlarını gözetip ilgilenmek, korumaktan kinâyedir. “وَقَطُّعُ الرَّحِمِ” ise tüm bunların zıddını ifade etmektedir.⁹⁸⁴

İbn Hacer ve Aynî, akrabalık bağı olan “الرحم” kelimesinin Allah’ın isminden türemesini; rahmetin bir eseri, iç içe bağlantılı bir yönü olarak ifade ederken bu bağı kesmenin Allah’ın rahmetinden kopmak anlamına geldiğini belirtmişlerdir.⁹⁸⁵

Yitik Şifa’da kadınlarda rahim ameliyatlarında rahimin alınmasının yanlış olduğu ifade edilerek bu hadis delil olarak nakledilmiştir. Ancak hem hadiste geçen kelimeler hem de hadisin şerhi konusunda verilen bilgiler dikkate alındığında; burada söz konusu olanın akrabalık bağının kesilmesi olduğudur. Yitik Şifa’da kullanıldığı bağlamla bir ilgisi yoktur.

2) “Peygamber Efendimiz bir diğer Hadisi Kudsiyi şöyle aktarıyor: Allahu Teala “Allah benim, Rahman benim, rahmi ben yarattım ve onu Rahman isminin bir parçası kıldım. Kim onu gözetirse ben de onu gözetirim, kim onunla bağını keserse ben de onunla bağımı keserim.” buyurdu.⁹⁸⁶

Kaynak olarak “Tirmizî” verilen rivayetin metni Tirmizî’de aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir.

حدثنا ابن أبي عمر وسعيد بن عبد الرحمن قالوا حدثنا سفيان بن عيينة ، عن الزهري ، عن أبي سلمة قال :
«اشتكى أبو الرداد» فعاده عبد الرحمن بن عوف، فقال: خيرهم وأوصلهم ما علمت أبا محمد، فقال عبد الرحمن:

⁹⁸² İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, 1: 417.

⁹⁸³ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, 4: 82.

⁹⁸⁴ İbnü’l-Esîr, *en-Nihâye*, 5: 191.

⁹⁸⁵ İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 10: 418; Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 22: 93.

⁹⁸⁶ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 233.

سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: قال الله: أنا الله وأنا الرحمن، خلقت الرحم وشققت لها من اسمي، فمن وصلها وصلته، ومن قطعها يتته

“İbn Ebî Ömer ve Saîd b. Abdurrahman > Süfyan b. Uyeyne > Zührî > Ebî Seleme: “Ebu’r-Reddâd hastalandı. Abdurrahmân b. Avf onu ziyarete gitti. (Abdurrahmân’a hitaben) “Benim bildiğim (kadarıyla); onların en hayırlıları ve akarabalığı en iyi yerine getiren Ebû Muhammed’dır.” dedi. (Bunun üzerine) Abdurrahmân b. Avf: Resûlullah’dan (s.a.v) “Allah buyurduki: Ben Allah’ım ve Rahman benim, rahmi ben yarattım, ismimin bir parçası kıldım (Rahman ismimden türettim). Kim onu devam ettirirse ben de onunla (ilgimi, rahmetimi) devam ettiririm, kim onu keserse ben de onunla ilgimi keserim” dediğini işittim” dedi.”⁹⁸⁷

Tirmizî sahih olarak değerlendirmiştir.⁹⁸⁸ Bu rivayet bazı lafız farklılıkları ile Ebu’r-Reddâd ve diğer senette İbrahim b. Abdillâh b. Kâriz’den nakille Müsned’de⁹⁸⁹ ve Ebû Seleme’den nakil ile Ebû Dâvûd’da⁹⁹⁰ geçmektedir. Hepsinin sahabe râvisi Abdurrahman b. Avf’dır. Ebû Dâvûd hadisi zikrettiği bâba “sıla-i rahim” adını vermiştir.

Şuayb el-Arnaût, Müsned’deki hadisleri “sahih liğayrihi” olarak değerlendirmiştir. Senetteki Ebu’r-Reddâd dışındaki râvilerin Buhârî ve Müslim’in şartlarına göre sika olduklarını, adı geçen râvi hakkında İbn Hibban’dan başka onu sika olarak değerlendiren bulunmadığını, onun “لكنه توبع/ancak onun mütabii olan rivayetleri” bulunduğunu belirtip, onlara yer vermiştir.⁹⁹¹ Yine Müsned’de İbrahim b. Abdillâh b. Kâriz’den gelen senedi bu râvi dışındaki ricâlin sika olduğunu, bu râvinin de tercemesine ulaşamadığını belirtmiş, onun şahidi olacak diğer senetleri zikretmiştir.⁹⁹² Ebû Dâvûd’un rivayeti için ise hadis sahih, ricâli sika, ancak senedinin munkatı

⁹⁸⁷ Tirmizî, Birr ve’s-Sıla, 9.

⁹⁸⁸ Tirmizî, Birr ve’s-Sıla, 9.

⁹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 1659, 1680, 1681, 1686.

⁹⁹⁰ Ebû Dâvûd, Zekât, 45.

⁹⁹¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 1686, c/s 3: 216, 3. dipnot; 3: 1680-1681, c/s 3: 213, 1 ve 2. dipnot.

⁹⁹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 3: 1659, 2. dipnot.

olduğunu ifade etmiştir. Çünkü Ebû Seleme'nin, Abdurrahman b. Avf'ın oğlu olduğunu, ancak ondan semai olmadığını belirtmiştir.⁹⁹³

Tirmizî'den nakledilen bu hadis ve Buhârî'den nakledilen önceki hadis, Yitik Şifa'da kadın hastalıklarına bağlı “Düzensiz Kanamalar” alt başlığında verilmiştir. Kitapta, düzensiz olan bu kanamaların vücutta zararlı birikintilerin aşırı arttığına göstergesi olduğu, vücudun bu kanama ile zararlı şeylerden kurtulmaya çalıştığı ancak kadınların rahmin kıymetini ameliyatla alınmasından sonra anladıkları belirtilerek önce yukarıdaki Buhârî hadisi nakledilmiştir. Ardından bu hadiste geçen ifadelerle istinaden “Rahim neden kalkıp Allah'a sığınmış olabilir?” denilerek çeşitli sebepler sıralanmıştır. Bu sebeplerden biri de kürtaj, sezeryan ve rahim ameliyatı ile rahimin alınmasının olduğu ifade edilmiştir. “Bedendeki vazifesini zorla sona erdirerek rahmin bağlarının koparılıp atılması ve çöplükte çürümesi zulümdür.” denilerek hemen Tirmizî'den bu hadis nakledilmiştir. “Hadis-i Kutsi'de geçen “bağını kesme” sözü bedene bağlarla bağlı tek organın rahim olduğunu hatırlatmaktadır.” yorumunda bulunulmuştur.⁹⁹⁴

Her iki hadis Yitik Şifa'da iktisâr edilerek verilmiştir. Bu hadisler hakkında gerek şerhlerde gerekse de hadislerde geçen kelimeler hakkında bilgi verilen ğarîbü'l-hadislerde “sıla-i rahimle ilgili bu hadis” şeklindeki açıklamalar ve musanniflerden bazılarının bu hadisi yer verdikleri bâb başlıklarından da anlaşılacağı gibi söz konusu hadisler Yitik Şifa'da tamamen bağlamından koparılmış bir şekilde kullanılmıştır. Yani hadis metinleri literal olarak alınıp, kadınlarda rahim ameliyatlarında rahimin alınmasının yanlış olduğuna delil olarak kullanılmıştır. Sıhhat bakımından sahih olan bu hadislerin kullanıldığı konuyla herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır.

Kadınlarda Kısırlık

Yitik Şifa'da “Kadınlarda Kısırlık” alt başlığında hamileliğe engel olan bazı sebepler ve buna bağlı olarak vücutta kendini gösteren belirtilerden bahsedilmiştir. “Gerçek kısırlık ise yaratılıştandır, kişinin kaderidir.” “Aşılama” ve “tüp bebek” gibi

⁹⁹³ Ebû Dâvûd, Zekât, 45, c/s 3: 119, 2. dipnot.

⁹⁹⁴ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 233.

herhangi bir yöntemle müdahale etmek Allah’a isyandır” denilerek aşağıdaki rivayet “hadis-i şerif” olarak nakledilmiştir.⁹⁹⁵

“İsrarla isteyene Allah kahırla verir.”

Kaynaklarda bu metinde bir hadis tespit edilememekle birlikte verilen nakil, hem âyet hem sahih hadiste yer alan dua hakkındaki beyanlara uygun düşmemektedir. “وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ/Rabbiniz, bana dua edin size icâbet edeyim dedi.”⁹⁹⁶ âyetinde açıkça zikredildiği gibi duanın önemi büyüktür. Yine bu konuda sahih hadis olarak belirtilen hadisler kaynaklarda yer almaktadır. Resûlullah (s.a.v): “Kul günah ya da akrabalık bağını koparacak bir şey istemedikçe duası kabul olunur, yeterki acele etmesin.” buyurur. Sahabe “Acele etmek nedir?” diye sorar. Onlara cevâben “Dua ettim dua ettim kabul olunmadı demesi ve sonra da usanarak duayı terk etmesidir”⁹⁹⁷ buyurularak duada ısrar ve devamlılığa vurgu yapılmıştır. Yine bir başka hadiste “Rabbiniz Hayy ve Kerim’dir. Kulu elini O’na doğru kaldırdığında boş çevirmekten hayâ eder.”⁹⁹⁸ buyurularak kulun dua etmesinin önemi belirtilmiştir.

Söz konusu beyanlar varken, hadis olarak kaynaklarda tespit edilemeyen rivayetin, Yitik Şifa’da âyet ve hadislerdeki manaya uygun düşmeyecek şekilde, “Kadınlarda Kısırlık” gibi bir başlıkta yer alması uygun düşmemektedir.

Tüp Bebek

Yitik Şifa kitabında kadınlarda kısırlıktan sonra, bu sorun karşısında yaygın olarak yapılan tüp bebek tedavilerine dair bir alt başlık açılmıştır. “İnsan üretme metodu” ve “meydan okuyuş” gibi ifadelerle nitelendirilen tüp bebek yönteminin nasıl bir seyir izlediği detaylıca anlatılmıştır. Hem tüp bebek süreci hem de normal gebeliğin oluşum süreci kıyaslanarak verilmiş ve aşağıdaki rivayetler bu bağlamda nakledilmiştir.⁹⁹⁹

⁹⁹⁵ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 245-246.

⁹⁹⁶ (Kur’ân-ı Kerim, Mü’min, 40/60).

⁹⁹⁷ Müslim, Zikir ve Dua, 92.

⁹⁹⁸ Ebû Dâvûd, Salât, 356; İbn Mâce, Dua, 13.

⁹⁹⁹ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 248-251.

1) “Doğal üreme sürecinde, erkek kadına örtü altında besmele ve dua ile yaklaşır. Aksi hâlde, Peygamber Efendimiz’in (s.a.v) bildirdiğine göre, birleşmeye de, bu birleşmeden doğacak çocuğa da şeytan ortak olur.”

Yitik Şifa’da verilen rivayete en yakın olarak aşağıdaki rivayet tespit edilmiştir.

حدثنا عمر بن الخطاب السجستاني، قال: حدثنا سعيد بن أبي مريم، قال: حدثنا يحيى بن أيوب، قال: حدثنا ابن زحر، يعني: عبيد الله بن زحر، عن أبي المنيب، عن يحيى بن أبي كثير، عن أبي سلمة، عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: إذا أتى أحدكم أهله فليستتر فإنه إذا لم يستتر استحيت الملائكة فخرجت وبقي الشيطان فإذا كان بينهما ولد كان للشيطان فيه نصيب.

“Ömer b. el-Hattâb es-Sicistânî > Saîd b. Ebî Meryem > Yahyâ b. Eyyûb > İbn Zehr > Ebi’l-Münîb > Yahyâ b. Ebî Kesîr > Ebî Seleme > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Sizden biriniz eşine yaklaşacağı zaman örtünsün. Eğer örtünmezse melekler haya eder hemen (oradan) çıkar ve şeytan orada kalır. Onlar arasında bir çocuk olursa onda şeytanın bir payı vardır” buyurdu.”¹⁰⁰⁰

Ebû Hüreyre’den merfu nakledilen rivayet kütüb-i tis’ada yer almamaktadır. Müsnedü’l-Bezzâr ve Mu’cemu’l-evsat’ta geçmektedir.¹⁰⁰¹

Bezzâr, rivayetin devamında “Bu hadisi bu lafızla bu isnatla, Ebû Hüreyre’den nakledildiğini başka bilmiyoruz. İsnadı kuvvetli değil.” demiştir.

Taberânî’nin rivayet senedi de Bezzâr ile aynı ortak râviler sahiptir. Bazı lafız farkları vardır. “وبقى الشيطان” yerine “وحضره الشيطان” “نصيب” yerine “شريك” lafzı kullanılmıştır. Taberânî de rivayetin devamında “Bu hadisi Yahyâ b. Kesîr’den Ebi’l-Münîb’den başkasının rivayet etmediğini, Ebi’l-Münîb’den de Ubeyullah b. Zehr’den başkasının rivayet etmediğini belirterek İbn Eyyûb’un teferrüd ettiğini” söylemiştir.

Senetteki râvi Ebi’l-Münîb hakkında Ebû Hâtim “لا أعرفه/ onu bilmiyorum”, Ebû Zür’â “مجهول/ meçhul şeyh” demişlerdir.¹⁰⁰² Hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

¹⁰⁰⁰ Bezzâr, *Müsnedü’l-Bezzâr*, 15: 215.

¹⁰⁰¹ Bezzâr, *Müsnedü’l-Bezzâr*, 15: 215. Taberânî, *el-Mu’cemu’l-evsat*, 1: 63.

¹⁰⁰² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 9: 440.

Yitik Şifa’da nakledilen rivayetin yerine sahih olan bu rivayeti nakletmek uygun olurdu. Bu hadisin şerhinde Allah’ı zikretmenin, tahâret hâli olsun ya da olmasın her durumda tavsiye edilip güzel görüldüğü belirtilmiştir.¹⁰⁰⁸ Ayrıca hiçbir kimsenin (âlimin) bu manayı şeytanın her türlü zarar, vesvese ve saptırmasından mutlak olarak korunmak şeklinde anlayıp değerlendirmedeği,¹⁰⁰⁹ hadiste kastedilen şeyin, “şeytanın o kimseye, hayırlı ameller yapamaz duruma getirecek şekilde musallat olmaya gücünün yetmemesi” olarak ifade edilmiştir.¹⁰¹⁰

Yitik Şifa’da nakledilen rivayet delil gösterilerek Aidin Salih’in tüp bebek konusuna karşıt görüşte olduğu gözlemlenmektedir. Çünkü konunun ilerleyen bölümünde Salih’in şu ifadeleri dikkat çekmektedir:

“Dünyaya, 1998’den itibaren tek tek, 2000’den itibaren çok sayıda varlık, aurasında yalnız kırmızı taşıyarak gelmeye başlamıştır. [...] Tüp bebek uygulamasının yaygınlaşması ile, bu varlıkları dünyaya gelmesi arasındaki paralellik ilgi çekicidir.”

Yani Aidin Salih, “...şeytan o çocuğa ortak olur” sözüne istinâden tüp bebek tedavisi ile dünyaya gelen çocukları insandan farklı bir “varlık” olarak niteleyerek yukarıdaki ilk rivayeti de buna delil göstermiştir. Ancak delil gösterilen rivayet hem ciddî zayıf hem de sahih olarak verdiğimiz hadisin şerhindeki bilgiler dikkate alındığında kullanıldığı bağlam itibariyle de doğru değildir.

2) “Peygamberimizin buyurduğuna göre “Döllenmeden 120 gün sonra Allah (cc) İki melek gönderir; amelini, rızkını, ecelini, şaki veya said olacağını yaz der sonra da ruh üfler.”

Yitik Şifa’da kısa olarak verilen bu hadis kaynaklarda daha uzun bir metin olarak aşağıdaki şekilde tespit edilmiştir:

¹⁰⁰⁷ Bkz. Buhârî, Vudu’, 8; Müslim, Nikâh, 116; Ebû Dâvûd, Nikâh, 45; Tirmizî, Nikâh, 8.

¹⁰⁰⁸ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi’l-Buhârî*, 1: 230.

¹⁰⁰⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, 10: 5.

¹⁰¹⁰ Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Saîd Şemseddîn el-Kirmânî, *el-Kevâkibü’d-derârî fî şerhi Sahîhi’l-Buhârî* (Beyrut: Dâru İhyâ’i’t-türâsi’l-Arabî, 1401), 19: 120.

حدثنا الحسن بن الربيع: حدثنا أبو الأحوص، عن الأعمش، عن زيد بن وهب قال عبد الله : حدثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم وهو الصادق المصدوق قال: "إن أحدكم يجمع خلقه في بطن أمه أربعين يوما ثم يكون علقه مثل ذلك ثم يكون مضغة مثل ذلك ثم يبعث الله ملكا فيؤمر بأربع كلمات ويقال له: اكتب عمله ورزقه وأجله وشقي أو سعيد ثم ينفخ فيه الروح فإن الرجل منكم ليعمل حتى ما يكون بينه وبين الجنة إلا ذراع فيسبق عليه كتابه فيعمل بعمل أهل النار. ويعمل حتى ما يكون بينه وبين النار إلا ذراع فيسبق عليه الكتاب فيعمل بعمل أهل الجنة"

“Hasan b. er-Rebî” > Ebu’l-Ahfes > A’mes > Zeyd b. Vehb > Abdullah > Resûlullah (s.a.v) (ki o doğru ve doğrulanmıştır):“Sizden birinizin anne karnına yaratılışı 40 günde toplanır. Sonra bu sürede alaka olur. Sonra bu sürede mudğa olur. Sonra Allah bir melek gönderir, dört kelime (yazması) emredilir. Ona denilir: onun amelini, rızkını, ecelini, saîd ya da şakî olacağını yaz”. Sonra ona ruh üflenir. Sizden bir adam cennetle arasında bir arşın olacak kadar (güzel) amel işler. Yazgısı onunla yarışır, cehennem ehlinin ameliyle amel eder. (Bir adam da) cehennemle arasında bir arşın olacak kadar (kötü) amel işler. Yazgısı onunla yarışır, cennet ehlinin ameliyle amel eder” buyurdu.”¹⁰¹¹

Abdullah b. Mesud’dan merfu olarak nakledilen rivayet Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,¹⁰¹² Buhârî,¹⁰¹³ Müslim,¹⁰¹⁴ Tirmizî,¹⁰¹⁵ Ebû Dâvûd,¹⁰¹⁶ İbn Mâce’de¹⁰¹⁷ geçmektedir.

Tirmizî bu rivayeti “hasen sahih” olarak değerlendirmiştir.

Şuayb el-Arnaût Müsned rivayetinin senedi için “şeyhainin şartlarına göre isnadı sahih”¹⁰¹⁸ Ebû Dâvûd ve İbn Mâce rivayetleri için de isnadı sahih¹⁰¹⁹ değerlendirmesinde bulunmuştur.

Şerhlerde bu rivayet geniş biçimde ele alınmıştır. Rivayetin nakledildiği kaynaklar, senedler, lafızlar hakkında bilgiler verilmiştir. Nutfe, alaka, mudğa

¹⁰¹¹ Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 6.

¹⁰¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 4091.

¹⁰¹³ Buhârî, Bed’ü’l-Halk, 6, Ehadîsü’l-Enbiya, 2, Kader, 1.

¹⁰¹⁴ Müslim, Kader, 1.

¹⁰¹⁵ Tirmizî, Kader, 4.

¹⁰¹⁶ Ebû Dâvûd, Sünne, 17.

¹⁰¹⁷ İbn Mâce, Sünne, 10.

¹⁰¹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 4091, c/s 7: 169, 1. dipnot.

¹⁰¹⁹ Bkz. Ebû Dâvûd, Sünne, 17, c/s 7: 93, 1. dipnot; İbn Mâce, Sünne, 10, c/s 1: 55, 1. dipnot.

dönemleri ile ilgili görüşler zikredilmiş, bu dönemlerin özelliklerine yer verilmiştir.¹⁰²⁰ Rızkının yazılmasından onun az ya da çokluğu, ecelinin yazılmasından hayat müddetinin yani ömrünün sonu, amelinin yazılmasından hayır ya da şer olarak yaptıkları, şakî ya da saîd olmasının yazılmasından şikâyetçi ya da mutlu olması ifade edilmiş ve bunlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır.¹⁰²¹

Yitik Şifa’da yalnızca bir parçası verilen hadisin metinlerinde “iki melek” değil “melek” şeklinde tekil lafızla gelmiştir, iktisâr yapılarak başı ve sonu değil sadece orta kısmı nakledilmiştir.

Siyatik Ağrısı

Kitapta çeşitli önerilerin yapıldığı hastalıklardan biri siyatik ağrılarıdır. Bu konuda aşağıdaki hadis nakledilmiştir:

“Peygamber Efendimiz (s.a.v) siyatik ağrıları için, bozkırda otlayan koyunun kuyruk yağın 3 parçaya bölüp her gün 1 parçasını eriterek aç karnına içmeyi tavsiye ederdi.”¹⁰²²

حدثنا هشام بن عمار، وراشد بن سعيد الرملي، قالوا: حدثنا الوليد بن مسلم، حدثنا هشام بن حسان، حدثنا أنس بن سيرين أنه سمع أنس بن مالك يقول: سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول: "شفاء عرق النسا آلية شاة أعرابية، تذاب ثم تجزأ ثلاثة أجزاء، ثم يشرب على الريق في كل يوم جزء"

“Hişam b. Ammâr ve Râşid b. Saîd er-Remlî > el-Velîd b. Müslim > Hişam b. Hassân > Enes b. Sîrîn > Enes b. Mâlik: Resûlullah’ın (s.a.v) “İrku’n-nesanın şifası Arabın koyununun kuyruk yağıdır. Eritip, üç parçaya bölünür. Sonra aç karnına hergün bir parçası içilir” buyurduğunu işittim dedi.”¹⁰²³

Bu hadis, Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i¹⁰²⁴ ve İbn Mâce’de¹⁰²⁵ geçmektedir. Müsned’in bir senedi ve İbn Mâce’nin senedinde sahabe râvisi Enes’tir.

¹⁰²⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, 16: 189- 192; İbn Hacer, *Fethü’l-bârî*, 11: 478- 491; Aynî, *Umdetü’l-kârî*, 15: 129-132.

¹⁰²¹ Mübârekpûrî, *Tuhfetü’l-ahvezî*, 6: 286.

¹⁰²² Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 281.

¹⁰²³ İbn Mâce, *Tıb*, 14.

¹⁰²⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21: 13295.

¹⁰²⁵ İbn Mâce, *Tıb*, 14.

Ancak Müsned'deki diğer bir senette ibhâm bulunmaktadır, şöyleki:

حدثنا عبد الرحمن بن مهدي، حدثنا حماد بن سلمة، عن أنس بن سيرين، عن معبد بن سيرين، عن رجل من الأنصار، عن أبيه: أن رسول الله صلى الله عليه وسلم نعت من عرق النساء أن تؤخذ ألية كبش عربي ليست بصغيرة ولا عظيمة، فتذاب، ثم تجزأ ثلاثة أجزاء، فيشرب كل يوم على ريق النفس جزء

“Abdurrahman b. Mehdî > Hammâd b. Seleme > Enes b. Sîrîn > Ma'bed Sîrîn > Ensar'dan bir adam > Babası > Resûlullah (s.a.v): “Irku'n-nesa için ne genç ne yaşlı olmayan bir Arap koyununun kuyruk yağı alınır. Eritilir, sonra üç parçaya ayrılır, hergün aç karna içilir” buyurdu.”¹⁰²⁶

Bu senette sahabe râvisinin kimliği ve ondan nakleden “Ensâr'dan bir adam” olarak kapalı bırakılmış, onların kim oldukları ifade edilmemiştir. Şuayb el-Arnaût, Enes'ten gelen merfu senet için “şeyhaynın şartlarına göre bu isnad sahihtir”¹⁰²⁷ ancak diğer hadis için “sahih liğayrihi, bu isnad zayıf “değerlendirmesinde bulunmuştur. Sebep olarak da; merfu olan bu senette “Ensar'dan bir adam > Babasından > Resûlullah'dan (s.a.v) naklediyorki”, bu adamın kimliğinin belli olmadığını belirtmiştir.¹⁰²⁸

“عَرَقِ النَّسَاء” şeklinde metinde geçen hastalık ismi, güncel adıyla siyatik olarak adlandırılabilir.¹⁰²⁹

Tıbb-ı Nebevî alanında eseri olan İbnü'l-Kayyim, bu hadisin tıbbî yönü ile ilgili açıklamasında öncelikle Resûlullah'ın (s.a.v) sözlerinin iki kısma ayrıldığını belirtir. Bunlardan birincisi; zamanlara, mekânlara, şahıslara, durumlara göre değişmeyen umûmî sözlerdir. Diğeri ise bu durumlara ya da bazılarına göre husûsidir. Kuyruk yağı ile ilgili olan hadisin de bu ikinci kısma girdiğini belirterek hadisteki bu hitabın Araplara, Hicaz bölgesi ve onların yakınında olanlara, özellikle de bedevî Araplara yönelik olup onlara en faydalı ilaç olduğunu ifade etmiştir. Irku'n-nesa denilen bu hastalığın kuruluk ya da ağır, yoğun maddelerin birikmesi sebebiyle ortaya çıktığını bu

¹⁰²⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 34: 20742.

¹⁰²⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 21: 13295, c/s 21: 21, 1. dipnot; İbn Mâce, Tıb, 14, c/s 4: 517, 2. dipnot.

¹⁰²⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 34: 20742, c/s 34: 346, 2. dipnot.

¹⁰²⁹ Veli Atmaca, Hadislerde Geçen Hastalık Adları, *Hadis Tetkikleri Dergisi* VIII/2

bağlamda etkili ilacın kuyruk yağı olup bu maddelerin dışarı atılmasını sağlamasına yönelik hâsiyetinden bahsetmiştir.¹⁰³⁰

Müteşeddit bir âlim olarak bilinen İbnü'l Kayyim'in sahih bir hadis hakkında yaptığı bu tespiti son derece önemlidir. Hadis sahih, doğru, o dönemde Hicaz bölgesinde kullanıldı, bunu gören sahabe tarafından tasdik edildi ve kaynaklarda nakledildi. Bugün de kullanmak isteyenler kullanabilir. Ancak bir hadisin sahih olmasının herkes için her yerde genel-geçer bir anlama gelmediğini görmek açısından güzel bir örnektir.

Tümör ve Kanser

Yitik Şifa kitabının bu alt başlığında kanser ve tümörlerin oluşumuna dair bilgiler verilmiş ve buna sebep olarak aşağıdaki söz “hadis” olarak nakledilmiştir:

Peygamberimiz (s.a.v): “Devamlı sığır ve dana eti yemek abraşlık (sedef), alaca, (vitiligo), fil hastalığı, cüzzam (lepra) ve başka hastalıklara sebep olur.” buyurmuştur.

Mükerrer olup, İbn Kayyim'in eserinden bir bölüm olarak daha önce “Et” başlığında tespiti yapılmıştır.¹⁰³¹

Saçlar, Kıllar ve Tırnaklar

Bu alt başlıkta; vücutta oluşan metabolizma atıklarının atılmasında böbreklerden sonra en önemli görevi kıl köklerinin yerine getirdiği belirtilerek vücutta bulunan kıl köklerinin önemine yer verilmiştir. Saçlar ve tırnaklarla ilgili de bazı bilgiler verilmiş ve bu bağlamda aşağıdaki rivayetler nakledilmiştir:

1) “İnsan ölürken, ruh her kıl dibinden ayrılır.”

Mükerrer nakledilen hadislerden olup, tahrîci daha önce yapılmıştır.¹⁰³²

2) “Cinsel ilişkiden sonra guslediniz, su her kıl dibine ulaşsın, çünkü şehvet maddesi her kıl dibinden çıkar.”

Mükerrer nakledilen hadislerden olup, tahrîci daha önce yapılmıştır.¹⁰³³

¹⁰³⁰ İbn Kayyim, *Zâdü'l-meâd*, 4: 66.

¹⁰³¹ Bkz. “Et” başlığında 4. rivayet.

¹⁰³² Bkz. “Aromalar” başlığında 3. rivayet.

3) “Peygamberimiz dört şeyin toprağa gömülmesini emretmiştir. Saç, tırnak, kan, bebeğin eşi ve göbeği”

Mükerrer nakledilen hadislerden olup, tahrîci daha önce yapılmıştır.¹⁰³⁴

4) “Ey Âişe sen tırnaklarını kestiğin zaman orta parmağından başla, sonra serçe parmağına sonra başparmağına sonra orta parmağın yanındaki parmağa sonra şahadet parmağına geçerek kes, öyle kesmek zenginlik verir.”

القاضي أبو يعلى عن وكيع أنه روي عن عائشة قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: يا عائشة إذا أنت قَلَمْتَ أظفاركَ فابدئي بالوسطى ثم الخنصر ثم الإبهام ثم البنصر ثم السَّبَّابة، فإنَّ ذلك يورث الغنى

Hadis kaynakları içerisinde tespit edilemeyen bu rivayet fıkha dair bazı eserlerde yer almaktadır.¹⁰³⁵ İbn Teymiyye’ye (ö. 728/1328) ait Şerhu Umdetü’l-Fıkh’da da yer verilen bu rivayet için eserin muhakkiki tarafından “لم أفق عليه” denilerek bu rivayeti bulamadığı dipnotta belirtilmiştir.¹⁰³⁶ Ancak müştahir hadis ya da sözlerin yer aldığı bir eserde yukardakine benzer şekilde tırnak kesmeyle ilgili belli bir sıralamanın olduğu beyitler verilerek bunların sahih olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰³⁷

5) “Bir kimse Cuma günü tırnaklarını keserse o kimsenin vücudu şifa bulur, hastalıktan kurtulur.”

قال أبو الشيخ: حدثنا عبد الله بن محمد بن زكريا، حدثنا أحمد بن الخليل، حدثنا إسماعيل، حدثنا أبو شهاب، عن حمزة، عن ميمون بن مهران، عن عبد الله بن عباس قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: "التقليم يوم الجمعة يدخل الشفاء ويخرج الداء، والوضوء قبل الطعام وبعده يجلب اليسر وينفي الفقر"

“Ebu’s-Şeyh > Abdillâh b. Muhammed b. Zekerîyya > Ahmed b. Halîl > İsmâîl > Ebû Şihâb > Hamza > Meymûn b. Mihrân > Abdullah b. Abbas > Resûlullah (s.a.v):

¹⁰³³ Bkz. Aromalar başlığında 2. hadis.

¹⁰³⁴ Bkz. “Kan Nakli” başlığında 2. rivayet.

¹⁰³⁵ Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm İbn Teymiyye, *Şerhu umdetü’l-fıkh* (Riyad: Dâru Ataâtü’l-İlim, 3. bs, 1440, thk. Komisyon, 1: 227; Şemseddîn İbn Müflih el-Makdisî, *el-Âdâbü’s-şer’iyyeti ve’l-menhu’l-mer’iyyeti* (byy: bty), 3: 330; İbn Mülâkkın Sirâcüddîn Ebû Hafs, *el-İ’lâm bi-fevâ’idi umdeti’l-ahkâm* (Suûd: Dâru’l-Âsımeti li’n-neşri ve’t-tevzi’, 1417), thk. Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed, 1: 714.

¹⁰³⁶ İbn Teymiyye, *Şerhu umdetü’l-fıkh*, 1: 227, dipnot.

¹⁰³⁷ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 404.

“Cuma günü tırnak kesiminde dert gider, şifa gelir. Yemekten önce ve sonra el yıkamak kolaylık getirir, fakirliği giderir” buyurdu.”¹⁰³⁸

Bu rivayet yine temel hadis kaynaklarında bulunmamaktadır. Abdullah b. Abbas’tan merfu olarak nakledilen hadis, senetli olarak sadece Zehrü’l-Firdevs’t¹⁰³⁹ senetsiz olarak da Câmiu’l-ehâdîs,¹⁰⁴⁰ Cem’ul-Cevâmi’¹⁰⁴¹ Kenzü’l-ummâl’de geçmektedir.¹⁰⁴² Bu hadisin Deylemî’de geçtiği belirtilmiştir, ancak çalışmada kullanılan baskıda tespit edilememiştir.

Senetteki bazı isimler hakkıknda cerh lafızları kullanılmıştır. Bunlardan biri, Ahmed b. Halîl’dir. Adı ve nisbesi Ahmed b. Halîl en-Nevfelî el-Kumsî’dir. Ebû Zür’a onu “ضعيف/zayıf” görürken İbn Ebî Hâtim de “كذاب/yalancı” olarak cerhetmiştir. h. 310 senesinden önce öldüğü belirtilmiştir. Ebu’s-Şeyh, Ahmed b. Halîl’in İsfahan’a geldiğini hadis aktardığını ancak orada zayıf görüldüğünü söylemiştir. İbn Merdûye onun için “فيه لين/onda gevşeklik vardı” demiş, Dârekutnî ed-Duafâ’da zikretmiştir.¹⁰⁴³

Cerhedilen diğer râvi, İsmâîl’dir. Tam adı ve nisbesi İsmâîl b. Amr b. Necîh el-Becelî el-Kûfî el-İsfahânî’dir. İbn Hibban onu es-Sikât eserinde zikretmiştir. İbn Adî “حدث بأحاديث لا يتابع عليها/mütabii olmayan hadisler nakletti” diyerek cerhetmiş, Dârekutnî “ضعيف/zayıf” demiştir. Daha başka münekkitler tarafından da “Sevri’den ğarâib ve münker hadisleri vardır, ذاهب الحديث/hadisi geçersiz, منكر الحديث/hadisi münker” gibi ifadelerle cerh edilmiştir. h. 227’de ölmüştür.¹⁰⁴⁴

Senette Ebû Şihâb olarak adı geçen râvi Abdurabbuh b. Nâfi’ el-Hannât’tır. “güvenilir ve كثير الحديث/çok hadis rivayeti var”¹⁰⁴⁵ olarak nitelenmiş, İbn Hibban es-Sikat’ında zikretmiştir.¹⁰⁴⁶ “صديق/doğru” olarak da nitelenmekle birlikte “ليس

¹⁰³⁸ İbn Hacer, *Zehrü’l-firdevs*, 3: 598.

¹⁰³⁹ İbn Hacer, *Zehrü’l-firdevs*, 3: 598.

¹⁰⁴⁰ Süyuti, *Câmiu’l-ehâdîs*, 11: 407.

¹⁰⁴¹ Süyuti, *Cem’ul-cevâmi’*, 3: 605.

¹⁰⁴² Ali el-Müttaki, *Kenzü’l-ummâl*, 6: 17285.

¹⁰⁴³ İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, 1: 167.

¹⁰⁴⁴ İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, 1: 425.

¹⁰⁴⁵ İbn Sa’d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, 6: 391.

¹⁰⁴⁶ İbn Hibban, *es-Sikat*, 7: 154.

بالقوي/kuvvetli değil, لم يكن بالمتين/sağlam olmadı, hıfzı hakkında konuşuldu” gibi cerh değerlendirmeleri de yapılmıştır.¹⁰⁴⁷

Senette sadece Hamza olarak geçen ve cerhedilen bir diğer râvinin adı ve nisbesi Hamza b. Ebî Hamza el-Cezerî en-Nasibî’dir. İbn Maîn “لا يساوى فلان/bir paraya değmez” diyerek cerhetmiştir. Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker”, Dârekutnî “متروك/terkedilmiş”, İbn Adî “rivayet ettiklerinin tamamı uydurmadır” diyerek ağır biçimde cerhetmişlerdir.¹⁰⁴⁸

Netice itibariyle senetteki dört râvinin şiddetli lafızlarla cerhedilmesi sebebiyle bu senet güvenilir değildir. Zehrû’l-Firdevs’tte muhakkik, “senette müttehem râviler olduğunu belirterek mevzu olarak değerlendirmiştir.¹⁰⁴⁹

Halk arasında müştehir sözlerin bir araya getirildiği eserlerde tırnak kesmenin nasıl ve ne zaman olacağına dair mezkûr hadisler hakkında verilen bilgiler konuyu özetler niteliktedir. Bu eserlerden birinde Sehavî (ö. 902/1497) tırnak kesmenin nasıl olacağına ve hangi gün yapılacağına dair Nebî’den (s.a.v) herhangi bir şey sabit olmamıştır demektedir.¹⁰⁵⁰ Yine bu alanda bir başka eser müellifi Aclûnî (ö. 1162/1749), konuyla ilgili söylemleri bir araya getirmiş, tırnak kesimiyle ilgili zikredilen çeşitli beyitleri vermiştir. Ardından Süyûtî tarafından da, İbn Dakîkû’l-Îyd’in tırnak kesmenin günlerine dair beyitleri reddederek münker gördüğünü, bu konuya dair itibar edilecek hususi bir şey olmadığını, tırnak kesme şeklinin nasıl olacağına dair şeriatta herhangi bir asıl olmadığını naklettiğini ifade etmiştir.¹⁰⁵¹

Yitik Şifa’da “Saçlar, kıllar ve tırnaklar” başlığında Resûlullah’a (s.a.v) nispet edilen beş hadise yer verilmiştir. Bunlardan üç tanesi daha önce verilen, burada da tekrarlanan hadislerdir. İki hadis de tırnak kesmenin şekli ve günü ile ilgili olarak verilmiştir. Ancak yukarıda verilen bilgiler çerçevesinde, tırnak kesme şekli ve gününe dair sahih bir rivayet yer almamaktadır. Eğer tırnak kesme ile ilgili rivayet

¹⁰⁴⁷ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 2: 544.

¹⁰⁴⁸ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 1: 606.

¹⁰⁴⁹ İbn Hacer, *Zehrû’l-firdevs*, 3: 598, 5. dipnot.

¹⁰⁵⁰ Şemseddîn Sehavî, *el-Makâsîdü’l-hasene fî beyâni kesirin mine’l-ehâdisi’l-müştehire* (Beyrut: Dâru Kütübü’l-Arabiyye, 1405), thk. Muhammed Osman el-Haşet, 489.

¹⁰⁵¹ Aclûnî, *Keşfü’l-hafâ*, 2: 404-405.

nakledilecekse; sahih kaynaklarda yer alan “Beş şey fitrattandır...”¹⁰⁵², başka bir hadiste “On şey fitrattandır...”¹⁰⁵³ buyurularak tırnak kesmenin de bunların içinde sayıldığı hadislerin nakledilmesi doğru olacaktır. Bu sebeple kaynaklarda sıhhat açısından sağlam bir senetle yer almayan, detay ifade eden tırnak kesim şekli ve günü hakkındaki hadislerle yer vermek uygun değildir.

Epilasyon

Bir önceki alt başlığa uygun olarak yer verilen bu alt başlıkta lazer epilasyonla vücuttan tüylerin koparılmasının doğru olmadığı, İslam’da koltuk altı ve kasık bölgesindeki kılları gidermenin yasak olduğu belirtilerek aşağıdaki hadis nakledilmiştir:

“Allah bedenlere dövme yapan ve yaptırana, yüz tüylerini yoldurana, güzellik için ön dişlerinin aralarını törpüleyip yontturana ve Allah’ın yarattığını değiştirene lanet etmiştir.”

حدثنا عبد الرحمن، حدثنا سفيان، عن منصور، عن إبراهيم، عن علقمة، عن عبد الله، قال: لعن الله الواشمات والمتوشمات، والمتفجات للحسن، المغيرات خلق الله، قال: فبلغ امرأة في البيت، يقال لها: أم يعقوب، فجاءت إليه، فقالت: بلغني أنك قلت كيت وكيت؟ فقال: ما لي لا ألعن من لعن رسول الله صلى الله عليه وسلم في كتاب الله عز وجل؟! فقالت: إني لأقرأ ما بين لوحيه، فما وجدته، فقال: إن كنت قرأتيه، فقد وجدتيه، أما قرأت: {وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا} [الحشر: 7]، قالت بلى، قال: فإن النبي صلى الله عليه وسلم نهى عنه، قالت: إني لأظن أهلك يفعلون. قال: اذهبي فانظري، فنظرت، فلم تر من حاجتها شيئاً، فجاءت، فقالت: ما رأيت شيئاً. قال لو كانت كذلك، لم تجامعنا.

“Abdurrahman > Süfyan > Mansûr > İbrahim > Alkame > Abdillâh: “Allah dövme yapan ve yaptıran kadınlara, kaşlarını incelten ve güzellik için dişlerini seyrelten kadınlara, Allah’ın yarattığını değiştiren kadınlara lanet etti.” dedi. (Bu haber) Ümmü Ya’kub denilen bir kadına evinde ulaştı. Hemen Abdullah’a geldi. “Bana şöyle şöyle dediğin ulaştı” dedi. Abdullah “Allah’ın (a.c) kitabında, Resûlullah’ın (s.a.v) lanet ettiğine ben lanet etmeyeyim mi?” dedi. Kadın “Muhakkak ben iki kapak arasındaki Kur’ân’ı okudum (ancak bu söylediklerini) orada bulamadım” dedi. Abdullah b. Mesud “Eğer okuduysan onu bulmuşsundur dedi (Haşr sûresindeki 7. âyeti) “Resûl size neyi

¹⁰⁵² Buhârî, Libas, 63, 64; Müslim, Tahâret, 49, 50.

¹⁰⁵³ Müslim, Tahâret, 56.

verdiyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan kaçının” âyetini okumuştur. Kadın “Evet, doğru söylüyorsun” dedi. Abdullah “Nebî (s.a.v) bunu nehyetti” dedi. Kadın “Senin hanımının da (bunu) yaptığını zannediyorum” dedi. Abdullah “Git hemen bak” dedi. Kadın gidip baktı, beklediği şeyi göremedi, geldi. “Bir şey görmedim” dedi. Abdullah “Eğer öyle olsaydı, biz bir arada olamazdık” dedi.”¹⁰⁵⁴

Hadis, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i,¹⁰⁵⁵ Dârimî,¹⁰⁵⁶ Buhârî,¹⁰⁵⁷ Müslim,¹⁰⁵⁸ Ebû Dâvûd,¹⁰⁵⁹ Tirmizî,¹⁰⁶⁰ Nesâî¹⁰⁶¹ ve İbn Mâce’de geçmektedir.¹⁰⁶² Sahabe râvisi Abdullah b. Mesud’dur. Buhârî’de bir rivayette Alkame’dır.

Tirmizî ilgili rivayeti kısa şekliyle İbn Mesud’dan nakledip “hasen sahih” olarak değerlendirmiştir.

Şuayb el-Arnaût *Müsned*’deki senetler için “Buhârî ve Müslimin şartlarına göre isnadı sahih”¹⁰⁶³ yine İbn Mâce¹⁰⁶⁴ ve Ebû Dâvûd’un¹⁰⁶⁵ senetleri için de “sahih” değerlendirmesinde bulunmuştur.

Dârimî’nin senedi de muhakkik Hüseyin Esed tarafından “isnadı sahih” olarak değerlendirilmiştir.¹⁰⁶⁶

Şerhlerde dövme; kadının elinin dışına, bileğine, dudağına ya da bedeninin başka bir yerine iğne ya da çuvaldız gibi büyük iğne ile delik açarak o bölgedeki kanı akıtması, ardından da orayı sürme ya da bu gibi şeylerle doldurması ile o bölgenin yeşilimsi olarak renklenip uygun nakışlarla süslenmesi şeklinde tarif edilmiştir. Konunun “Allah lânet etti” şeklinde ifade edilmesi bu fiillerin tahrîm kapsamında

¹⁰⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 4129.

¹⁰⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 4129, 4434.

¹⁰⁵⁶ Dârimî, *İsti’zân*, 1063.

¹⁰⁵⁷ Buhârî, *Libas*, 82, 84, 85, 87, *Tefsîrü’l-Kur’ân-Sûretü’l-Haşr*, 4.

¹⁰⁵⁸ Müslim, *Libas ve Zînet*, 120.

¹⁰⁵⁹ Ebû Dâvûd, *Tereccül*, 4.

¹⁰⁶⁰ Tirmizî, *Edeb*, 33.

¹⁰⁶¹ Nesî, *Zînet*, 72.

¹⁰⁶² İbn Mâce, *Nikâh*, 52.

¹⁰⁶³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 7: 4129, c/s 7: 197, 1. dipnot, 7: 4434, c/s 7: 434, 3. dipnot.

¹⁰⁶⁴ İbn Mâce, *Nikâh*, 52, c/s 3: 155, 2. dipnot.

¹⁰⁶⁵ Ebû Dâvûd, *Tereccül*, 4, c/s 6: 245, 1. dipnot.

¹⁰⁶⁶ Dârimî, *es-Sünen*, *İsti’zân*, 19.

değerlendirilmesi sebebi ile bazı açıklamalar yapılmıştır. Örneğin Nevevî, dövme konusunda bunun yapana ve yaptırana haram olduğunu, kendi takip ettiği fikhî görüşe göre bu bölgeden dövmenin giderilmesinin vacip olduğunu, ancak dövme temizlenirken oraya bir zarar gelecekse; uzuv kaybı gibi ciddî bir tahribâta yol açacaksa öyle kalmasında bir sakınca olmadığını belirtmiştir. Nevevî, yüzdeki tüylerin koparılması ile ilgili olarak; bize göre kadının bıyık ve sakal olarak çıkan tüyleri almasının haram olmayıp bilakis müstehap olduğunu, hadisteki yasaklamanın kaşlar ve yüzün etrafındaki tüyler için olduğunu ifade ederek metinden mutlak olarak anlaşılan ifadeyi sınırlandırmıştır. İbn Cerîr ise bıyık ya da sakal herhangi bir tüyün koparılmasını uygun görmeyerek; Allah'ın yarattığını eksilterek veya arttırarak değiştirmenin câiz olmadığını belirtmiştir. “المتفجات” kelimesi ile ilgili olarak bunun ön diş ve onun yakınındakilerin arasının açılması yani seyreltilmesi olarak tarif edilen bu işin, yaşlı kadınlar tarafından da daha genç, güzel görünmek için yapabileceğini belirtmiştir. Bu uygulamanın da güzellik için yapılmasının haram olduğu ancak ihtiyaç hâlinde tedavi amaçlı ya da dişlerde bulunan kusurlu bir durumu gidermek için yapılmasında bir beis olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰⁶⁷

İbn Hacer de benzer şekilde dövmenin tanımına, uygulandığı yerlere ve uygulama şekline yer vermiştir. Dövmenin nakış ve dairesel şekiller ya da sevilen kişinin isminin yazılması gibi farklı biçimlerde yapıldığını ve hüküm olarak da “لَعْنُ” kelimesinin bunun haram olduğuna delalet ettiğini belirtmiştir. Dövmenin temizlenmesi konusunda da Nevevî ile benzer görüşü ifade etmiştir.¹⁰⁶⁸ Ancak yüzdeki tüylerin temizlenmesi ile ilgili olarak Nevevî'nin görüşüne yer verip ardından bu konuda kendi görüşünü; Nevevî'ye ait mutlak görüşün, kocanın izni ve bilmesi ile kayıt altına alınması gerektiği şeklinde ifade etmiştir.¹⁰⁶⁹

Aynî de, Nevevî'nin görüşüne yer vermiş ardından İbn Hazm'ın ise bıyık ya da sakal herhangi bir tüyün koparılmasını uygun görmeyerek; Allah'ın yarattığını eksilterek veya arttırarak değiştirmenin câiz olmadığını belirtmiştir. Dişlerin

¹⁰⁶⁷ Nevevî, *el-Minhâc*, 14: 106-107.

¹⁰⁶⁸ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 10: 372.

¹⁰⁶⁹ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 10: 378.

seyreltilmesi ve dövme konularında da diğer iki şârihle benzer açıklamaları yapmıştır.¹⁰⁷⁰

Yitik Şifa’da “epilasyon” başlığında yer verilen bu hadis nakledilerek, kasık ve koltuk altı dışındaki tüylerin alınması mutlak bir biçimde yasak olarak vasedilmiştir. Bazı âlimlerin de bu görüşü ifade etmesine karşın farklı mezhep mensubu hadis şârihleri tarafından konuya bazı kayıtlar getirilerek bıyık ve sakal gibi tüylere mücade edildiği görülmektedir.

Saç Dökülmesi

Sağlıklı insanlarda saç dökülmesinin yirmi tel kadar olan belli bir miktarının normal olduğu, ancak kandaki zararlı maddelerin artmasıyla saç dökülmesinin çoğaldığı ifade edilmiştir. Saç dökülmesine sebep olan pek çok faktör sıralanmıştır. Dökülmenin engellenmesi için önerilerde bulunulmuştur. Bu bağlamda aşağıdaki rivayet nakledilmiştir.

“Saçlarınızın üzerinizde hakkı vardır, onları tarayın ve yağlayın.”

قال النبي صلى الله عليه وسلم من ربي منكم شعرا فليكرمه قيل يا رسول الله وما اكرامه قال: تدهنه وتمشطه كل يوم

Bu rivayet, hadis kaynaklarında tespit edilememiş olup senetsiz olarak sadece Edeb alanında yazılmış bir eserde yer almaktadır.¹⁰⁷¹ Yukarıda verilen nakile en yakın anlamdaki iki hadis Muvatta,¹⁰⁷² Nesâî¹⁰⁷³ ve Ebû Dâvûd’un Sünen’lerinde yer almaktadır.

حدثنا سليمان بن داود المهري، أخبرنا ابن وهب، أخبرني ابن أبي الزناد، عن سويل بن أبي صالح، عن أبيه عن أبي هريرة، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "من كان له شعر، فليكرمه"

¹⁰⁷⁰ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 19: 224-225.

¹⁰⁷¹ Ebû Bekr el-Hârizmî Muhammed b. el-Abbâs, *Müfîdû'l-İlim* (Beyrut: Mektebetü'l-Unsuriye, 1418), 148.

¹⁰⁷² Mâlik, *el-Muvatta*, Şa'r, 6; Nesâî, *Zînet*, 60.

¹⁰⁷³ Nesâî, *Zînet*, 60.

“Süleyman b. Dâvûd el-Mehrî > İbn Vehb > İbn Ebi’-z-Zinad > Süheyl b. Ebî Sâlih > Babası > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): “Saçı olan kimse, ona ikram etsin” buyurdu.”¹⁰⁷⁴

Ebû Dâvûd’da geçen rivayet için senetteki İbn Ebi’z-Zinad’dan dolayı “isnadı hasen” değerlendirmesi yapılmıştır.¹⁰⁷⁵

Yine Mâlik ve Nesâî’nin naklettiği başka bir hadis şöyledir:

حدثني عن مالك، عن يحيى بن سعيد، أن أبا قتادة الأنصاري قال لرسول الله صلى الله عليه وسلم: إن لي جمعة أفأرجلها؟ فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «نعم وأكرمها»، فكان أبو قتادة ربما دهنها في اليوم مرتين، لما قال له رسول الله صلى الله عليه وسلم: وأكرمها

“Mâlik > Yahyâ b. Saîd > Ebû Katâde el-Ensârî: Resûlullah’a (s.a.v) “Benim çok fazla, gür saçım var, onları tarayayım mı?” diye sorunca, Resûlullah (s.a.v) “Evet ona ikramda bulun.” buyurdu. (Devamında râvi der ki) Ebû Katâde Resûlullah (s.a.v) “Ona ikramda bulun.” dediği için günde iki kere saçını yağlardı.”¹⁰⁷⁶

Nesâî’nin naklettiği rivayetin senedi ise şöyledir:

أخبرنا عمرو بن علي قال: حدثنا عمر بن علي بن مقدم قال: حدثنا يحيى بن سعيد، عن محمد بن المنكدر، عن أبي قتادة قال: «كانت له جمعة ضخمة، فسأل النبي صلى الله عليه وسلم فأمره أن يحسن إليها، وأن يترجل كل يوم».

“Amr b. Ali > Ömer b. Ali b. Mukaddem > Yahyâ b. Saîd > Muhammed b. el-Münkedir > Ebû Katâde (onun gür saçı vardı), (bunun hakkında) Nebî’ye (s.a.v) sordu). (Nebî) onu güzelleştirmesini istedi, (bundan sonra) her gün taradı”¹⁰⁷⁷

Abdülkâdir el-Arnaût, Muvatta’daki senedin munkatı’ olduğunu, Nesâî’nin senedinin sahih olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁷⁸

¹⁰⁷⁴ Ebû Dâvûd, Tereccül, 2.

¹⁰⁷⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, Tereccül, 2, c/s 6: 240, 1. dipnot.

¹⁰⁷⁶ Mâlik, *el-Muvatta*, Şa’r, 6.

¹⁰⁷⁷ Nesâî, Zînet, 60.

¹⁰⁷⁸ İbnü’l-Esîr, *Câmiu’l-usûl*, 4: 750, 1. dipnot.

Muvatta şerhinde saçta ikramda bulunmaktan maksada, onu kir ve pislikten korumak, temizlik ve yağlama konusunda dikkat etmek gibi anlamlar verilmiştir. Ayrıca munkatı olan senedin Bezzâr'ın naklettiği eksiksiz hâli de zikredilmiştir.¹⁰⁷⁹

Yitik Şifa'da saçın dökülmesini önlemek için bazı tavsiyelerde bulunulmuş ve bu bağlamda söz konusu rivayet nakledilmiştir. Ancak verilen rivayetteki "saçlarınızın üzerinizde hakkı vardır" kısmı hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. Devamında yer alan "Onları tarayın ve yağlayın" kısmı yine birebir yer almamaktadır. Bu rivayetteki ifadeleri barındıran birer hadis Mâlik ve Nesâî tarafından nakledilmiştir. Birinde Resûlullah'ın (s.a.v) saçını uzun olan bir sahâbîye "ona ikramda bulun" demesi üzerine sahâbînin saçını yağlamaya başlaması anlatılmıştır. Diğerinde saçını dağınık olan adamın onu taraması gerektiğine vurgu yapılmıştır. İlgili rivayet Yitik Şifa'da uygun bir bağlamda kullanılsa da sıhhat açısından sahih olan Nesâî'nin rivayetine yer vermek uygun olacaktır.

Alaca

Yitik Şifa'da yer verilen hastalıklardan biri de alaca olup, bu alt başlıkta hastalığın ne olduğu, nasıl oluştuğu anlatılmış, tedavi mahiyetinde bazı tavsiyelere yer verilmiştir. Bu bağlamda aşağıdaki rivayetler ard arda nakledilmiştir:

1) "Her kim karısı ile adetliken cinsi münasebette bulunur ve bu ilişki sebebiyle doğacak çocuk veya kendisi abraşlık (sedef ve alaca) veya cüzzama (lepra) yakalanırsa, kendisinden başkasını suçlamasın."

حدثنا بكر بن سهل قال: نا محمد بن أبي السري العسقلاني قال: نا شعيب بن إسحاق، عن الحسن بن الصلت، عن الزهري، عن سعيد بن المسيب، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «من وطئ امرأته وهي حائض، فقصي بينهما ولد، فأصابه جذام فلا يلومن إلا نفسه»

"Bekr b. Sehl > Muhammed b. Ebî es-Serî el-Askalânî > Şuayb b. İshak > Hasan b. es-Salt > Zührî > Saîd b. el-Müseyyeb > Ebî Hüreyre > Resûlullah (s.a.v): "Kim,

¹⁰⁷⁹ Muhammed b. Abdilbâki b. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhü'z-Zürkânî ale'l-Muvatta* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfetü'd-Diniyye, 1424), thk. Taha Abdurraûf Sa'd, 4: 534-535.

hanımı hayız hâlinde iken onunla ailevî münasebette bulunur da bu ikisinden doğacak çocuk cüzzam olursa kendisinden başkasını suçlamasın” buyurdu.”¹⁰⁸⁰

Kütüb-i tis’ada yer almayan bu rivayet, Mu’cemü’l-evsat’ta geçmektedir. Senetsiz olarak Câmiu’l-ehâdis¹⁰⁸¹ Cem’u’l-Cevâmi¹⁰⁸² ve Kenzü’l-ummâl’de yer almaktadır.¹⁰⁸³

Taberânî, Ebû Hüreyre’den merfu olarak naklettiği rivayetin devamında “Zührî’den bu hadisi Şam ehli şeyhi Hasan b. es-Salt’dan başkası rivayet etmemiştir. İbn Ebi’s-Serî bununla teferrüd etti” demiştir.¹⁰⁸⁴

Senetteki râvi İbn Ebi’s-Serî için “متكلم فيه/hakkında konuşuldu” denilmiştir.¹⁰⁸⁵ Tam adı ve nisbesi Muhammed b. Mütevekkil b. Abdirrahmân b. Hasan el-Kurâşî el-Hâşimî, Ebû Abdillâh b. Ebi’s-Serî el-Askalânî’dir. Yahyâ b. Maîn “ثقة/güvenilir”, Ebû Hâtim “لين الحديث/hadiste gevşek”, İbn Adî “كثير الغلط/hatası çok” demişlerdir. İbn Hibban es-Sikat’ta zikretmiş, “كان من الحفاظ/huffâzdandı” diyerek ta’dilde bulunmuştur. h. 238’de vefat etmiştir.¹⁰⁸⁶

Taberânî’nin rivayeti aldığı hocası Bekr b. Sehl ed-Dimyâtî Ebû Muhammed hakkında Nesâî “ضعيف/zayıf” nitelemesinde bulunurken, Zehebî de onun hakkında “insanlar ondan hadis aldı, (zabt bakımından) orta hâllidir” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁰⁸⁷

Bu hadis, senetteki râvilerden ikisinin zabt yönüyle tenkit edilmesi sebebiyle zayıftır.

2) “Devamlı, sığır ve dana eti yenirse abraşlık (sedef), alaca (vitiligo), cüzzam (lepra), fil hastalığı ve daha birçok hastalık ortaya çıkar.”

¹⁰⁸⁰ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 3: 326.

¹⁰⁸¹ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 21: 24121.

¹⁰⁸² Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi*, 10: 290.

¹⁰⁸³ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 16: 44885.

¹⁰⁸⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 3: 326.

¹⁰⁸⁵ Abdurraûf el-Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, 6: 236.

¹⁰⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 26: 355-358.

¹⁰⁸⁷ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 1: 346; Heysemî, *Mecmeu’z-zevâid*, 4: 299.

Mükerrer nakledilmiş olup daha önce tespiti yapılmıştır.¹⁰⁸⁸

3) “Peygamber Efendimiz (s.a.v) bazı bölgelerdeki, özellikle Medine’deki toprak ve çamurun vitiligo ve sedef için şifa olduğunu söylemiştir.”

Yitik Şifa’da verilen rivayete en yakın metin şu şekilde tespit edilmiştir:

حدثنا محمد بن عبد الرحمن بن الفضل، حدثنا أحمد بن جعفر بن سعد، حدثنا سليمان بن داود القزاز،
حدثنا أبو غزية محمد بن موسى، عن عبد العزيز بن عمران، عن محمد بن إبراهيم بن إسماعيل بن خارجة، عن
إسماعيل بن محمد بن ثابت بن قيس بن شماس، عن أبيه، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: غبار المدينة
شفاء من الجذام.

“Muhammed b. Abdirrahman b. el-Fazl > Ahmed b. Ca’fer b. Sa’d > Süleyman
b. Dâvûd el-Kazzâz > Ebû Ğaziyye Muhammed b. Musa > Abdilazîz b. İmrân >
İbrahim b. İsmâîl b. Hârice > İsmâîl b. Muhammed b. Sabit b. Kays b. Şemas > Babası
> Resûlullah (s.a.v): “Medine’nin tozu cüzzama şifadır” buyurdu.”¹⁰⁸⁹

Ebû Nuaym’ın et-Tıbbu’n-Nebevî eserinde nakledilen rivayet¹⁰⁹⁰ Zehrû’l-
Firdevs’te,¹⁰⁹¹ el-Firdevs,¹⁰⁹² Câmiu’l-ehâdis,¹⁰⁹³ Kenzü’l-ummâl’de geçmektedir.¹⁰⁹⁴

Ebû Ğaziyye Muhammed b. Musa hakkında ağır cerh lafızları kullanılmıştır.
Buhârî onu “عنده منكر/منكرleri var”¹⁰⁹⁵, İbn Hibban “hadis çalıp onu naklederdi,
sikalardan mevzû şeyler rivayet ederdi” diyerek cerhetmişlerdir.¹⁰⁹⁶ İbn Adî de
“rivayetlerinde onu yalanlayan şeyler vardır”¹⁰⁹⁷ demiştir.

Senette cerhedilen diğer râvi Abdulazîz b. İmrân’dır. Tam adı ve nisbesi İbn
Ömer b. Abdirrahman b. Avf ez-Zührî el-Medenî’dir. Ebû Sâbit de denilen bu râvi için

¹⁰⁸⁸ Bkz. “Et” başlığında 4. rivayet.

¹⁰⁸⁹ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 1: 357.

¹⁰⁹⁰ Ebû Nuaym, *et-Tıbbu’n-Nebevî*, 1: 357.

¹⁰⁹¹ İbn Hacer, *Zehrû’l-Firdevs*, 5: 923-925.

¹⁰⁹² Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 101.

¹⁰⁹³ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdis*, 14: 384

¹⁰⁹⁴ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 12: 236.

¹⁰⁹⁵ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 1: 611.

¹⁰⁹⁶ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhin*, 2: 289.

¹⁰⁹⁷ İbn Adî, *el-Kâmil*, (Beyrut: el-Kütübü’l-İlmiyye, 1418), 7: 516.

Buhârî “لا يكتب حديثه/hadisi yazılmaz, منكر الحديث/hadisi münker” demiştir.¹⁰⁹⁸ Ahmed b. Hanbel ondan bir şey yazmadığını söylemiştir. Hakkında “متروك الحديث/hadisi terkedilmiş, ضعيف الحديث/hadisi zayıf” gibi cerh lafızları kullanılmıştır.¹⁰⁹⁹ İbn Hibban meşhur kimselerden münkerler naklettiğini söylemiştir.¹¹⁰⁰ İbn Hacer “متروك/terkedilmiş” demiştir.¹¹⁰¹

Görüldüğü gibi alaca hastalığı başlığında nakledilen bu rivayet cüzam lafzı ile gelmiştir. Bunun “برص” lafzı ile gelmesi gerekirdi. Çünkü alaca hastalığı hadis metinlerinde bu kelime ile ifade edilmiştir. Cüzam ve alaca farklı hastalıklar olarak geçmektedir.¹¹⁰²

Elbânî bu rivayete diğer lafız ve tarikleri ile yer vererek genişçe değerlendirmiştir. Bu isnadda cerh edilen ravilerin durumunu belirtmiş ve başka illetleri bulunduğunu izah ederek bu hadisi “münker” olarak nitelemiştir. Ayrıca cüzam hakkında nakledilen başka hadisleri delil göstererek, örneğin kendisi ile biat etmeğe gelen cüzamlılardan geri dönmeleri istemesi gibi, bu hastalara Medine toprağının temas ettiğini buna rağmen hasta olup iyileşmediklerini belirtmiştir. dahu hastalara Medine toprağı ile şifa aramalarının emredilmediği vurgulanmıştır.¹¹⁰³

4) “Başın arkasından kan aldirmek deliliğe, abraşlığa (barasa), cüzama, şuur uyuşukluğuna ve diş ağrılarına faydalıdır.”

Burada sadece 5 hastalık sayılmıştır, hadisin metni şöyledir:

حدثنا عبيد الله بن محمد العمري قال: نا إسماعيل بن أبي أويس قال: حدثني يزيد بن عبد الملك النوفلي، عن أبي موسى الحنات، عن محمد بن كعب القرظي، عن أبي سعيد الخدري، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال للحجة التي في وسط الرأس: «إنها دواء من الجنون، والجذام والبرص والنعاس والأضراس، وكان يسميها منقذة»

“Ubeydullah b. Muhammed el-Ömerî > İsmail b. Eba Üveys > Yezîd b. Abdilmelik en-Nevfelî > Ebî Musa el-Hannât > Muhammed b. Ka'b el-Kurazî > Ebî

¹⁰⁹⁸ Buhârî, *et-Târihu'l-Kebîr*, 7: 28-29.

¹⁰⁹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 5: 390-391.

¹¹⁰⁰ İbn Hibban, *Kitâbü'l-Mecrûhin*, 2: 139.

¹¹⁰¹ İbn Hacer, *et-Takrîbü't-Tehzîb*, 358.

¹¹⁰² Bkz. Veli Atmaca, *Hadislerde Geçen Hastalık Adları*, 30-32.

¹¹⁰³ Nâsirüddin el-Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevzûa*, 8: 421-427.

Saîd el-Hudrî > Resûlullah (s.a.v): “Başın ortasından yapılan hacamat cinnet, cüzzam, baras, uyuşukluk, diş ağrısına devadır” der, onu cankurtaran diye isimlendirirdi.”¹¹⁰⁴

Rivayetin devamında Taberânî “Bu hadis Said el-Hudrî’den, bu isnaddan başkası ile rivayet edilmemiştir. İbn Ebî Übeys bununla teferrüd etmiştir” açıklamasını yapmıştır. İbn Ebî Übeys’in rivayeti aldığı Yezîd b. Abdilmelik b. en-Nevfelî hakkında cerh lafızları kullanılmıştır. Ahmed b. Hanbel “Yezîd b. Abdilmelik’in menâkiri vardır”, Yahyâ b. Maîn “ضعيف الحديث/hadiste zayıf”, Ebû Zür’â “منكر الحديث/hadisi münker” diye cerhetmişlerdir.¹¹⁰⁵ İbn Hibban “sikalardan maktûbât rivayet edecek kadar hafızası kötü idi” diyerek cerhetmiştir.¹¹⁰⁶

“Cankurtaran” olarak isimlendirilen başın ortasından yapılan bu hacamat hakkında daha önce bir rivayet daha nakledilmişti.¹¹⁰⁷ Orada yedi hastalık sıralanmıştı, burada beş hastalık yer almaktadır. Ayrıca metinde “başın ortasından” ifadesi varken Yitik Şifa’da “başın arkasından” denilmiştir. Lafza bağlı kalınmadığı görülmektedir.

Senetteki râvinin ciddî şekilde tenkit edilmesi sebebiyle ciddî zayıftır.

Yitik Şifa’da alaca hastalığı ile ilgili olarak söz konusu rivayetler nakledilerek Resûlullah’ın (s.a.v) alaca ve sedef hastalıkları için biri maddî diğeri manevî olan iki sebep gösterdiği belirtilmiştir. Manevî sebep olarak Allah’ın yasakladığına boyun eğmeyen bütün varlıkların ceza gördüğü; maddî sebep olarak ise devamlı sığır eti, hazır sosis-sucuk yemek, üst üste yemek yemek gibi etkenler sıralanmıştır.

Nörolojik ve Ruhsal Hastalıklar-Baş Ağrısı

Nörolojik hastalıkların sıralandığı bu başlıkta baş ağrısına dair bir alt başlık açılmış ve epigraf olarak aşağıdaki rivayet “hadis-i şerif” olarak nakledilmiştir:

“Veyl ve helak, cehennemın sıcak suyu başlarına dökülecek kimseler içindir. Zira dünyada baş ağrısına sabredememişlerdir”

Kaynaklarda böyle bir hadis tespit edilememiştir.

¹¹⁰⁴ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 5: 42.

¹¹⁰⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 9: 279.

¹¹⁰⁶ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhin*, 3: 102.

¹¹⁰⁷ Bkz. “Hacamat” başlığında 7. rivayet.

Bu ifade tasavvuf kaynaklarından biri olan Abdulkâdir Geylânî'ye ait el-Ğunyetü li tâlibî tarîkı'l-hak isimli eserde geçen bir cümle olarak tespit edilmiştir. Eserde aşağıdaki hadis nakledilmiştir, bunun devamında hadisin değil, hadisin yorumuna dair Geylânî'nin kendi ifadeleri olarak kullandığı cümlelerden biri olarak yer almaktadır. Metnin tamamı şöyledir:

وكان النبي -صلى الله عليه وسلم- يقول: "إن الله قضى على أهل النار أنهم لا يثون فيها أحقابًا، فلا أدرى كم من حقب، غير أن الحقب الواحد ثمانون سنة، والسنة ثلاثمائة وستون يومًا، واليوم ألف سنة مما تعدون."

فالويل لأهل النار، والويل لتلك الوجوه التي كانت لا تصبر على حر الشمس حين تلفحها النار، وويل لتلك الرؤوس التي كانت لا تصبر على الصداغ حين يصب فوقها الحميم، وويل لتلك الأعين التي كانت لا تصبر على الرمذ حين تزرق وتشخص في النار، وويل لتلك الأذان التي كانت تسمع الأحاديث فتلذا بها حين يفور منها لهب النار، وويل لتلك المناخر التي كانت تجزع من ريح الجيف حين تنشقت بالنار، وويل لتلك الأعناق التي كانت لا تصبر على الوجع حين يجعل فيها الأغلال، وويل لتلك الجلود التي كانت لا تصبر على اللباس الخشن حين يجعل عليها ثياب من نار خشن مسها، منتن ريحها تتلظى نارًا، وويل لتلك البطون التي كانت لا تصبر على الأذى حين يدخلها الزقوم مع ماء حميم يقطع أمعاءهم، وويل لتلك الأقدام التي كانت لا تصبر على الحفا حين تحذي لها نعال من نار، فويل لأهل النار من أصناف العذاب.

“Nebî (s.a.v): Muhakkak Allah cehennem ehline çok uzun zaman (devir) orada kalmaya hükmetmiştir. Uzun zamanın sayısının kaç olduğunu bilmiyorum. Ancak bir devir (حقب) seksen senedir ve sene üç yüz altmış gündür, her bir gün ise sizin saydığınız bin senedir, buyurdu”

“Veyl (yazıklar olsun) cehennem ehline. Veyl şu yüzlere, güneşin sıcaklığına dahi dayanamazlardı da (şimdi) ateş onları kavuruyor. Veyl şu başlara, baş ağrısına bile sabredemezlerdi (şimdi) başlarına kaynar su dökülüyor. Veyl şu gözlere göz ağrısına sabredemezlerdi (şimdi) gözleri cehennemde morarır. Veyl şu kulaklara hadiseleri dinleyerek lezzet alırdı (şimdi) onlardan ateş çıkıyor. Veyl o burunlara, leş kokusundan tiksiniirdi (şimdi) cehennem ateşini solurlar. Veyl o boyunlara, acıya sabredemezdi

(şimdi) boyunlarına zincirler takılır...”¹¹⁰⁸ Böylece deriler, karınlar, ayaklar şeklinde çeşitli uzuvların yaşayacağı azaptan bahsedilmiştir.

Esere ait iki tercüme karşılaştırılmıştır.¹¹⁰⁹ Bunlardan birinde Aidin Salih’in naklettiği gibi “Veyl ve helak...” kelimeleri ile tercüme yapılmış ve bu ifadeler hadisin devamı şeklinde tercüme edilmiştir. Diğerinde ise hadis ve devamındaki bu ifadeler birbirinden ayrılarak tercüme edilmiştir ve “Vay o baş ağrısına dayanamayan başların hâline ki...” lafzıyla tercüme edilmiştir.¹¹¹⁰ Dolayısı ile Salih’in ilk tercümeden yararlandığını söylemek mümkündür.

Nörolojik ve Ruhsal Hastalıklar- En Yaygın Ruh Hastalıkları

Bu alt başlıkta endişe, panik atak, fobi, depresyon, mani, şizofreni gibi hastalıklar hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Tedavi konusunda özellikle Kur’ân’dan okunması tavsiye edilen belli sûre ve âyetler sıralanmış, ayrıca açlık tedavileri tavsiye edilmiştir. Bu bağlamlarda aşağıdaki rivayetler nakledilmiştir:

1) “Cinnîlerin azıllıklarına Bakara sûresindeki şu âyetlerden daha güçlü tesir eden bir şey yoktur: Ve ilâhüküm ilâhün vahidün’den itibaren iki âyet (163-164)”

Deylemî’nin oğlu, Ebû Mansur Deylemî’ye ait bir eserde bu rivayet senediyle verilmiştir.¹¹¹¹

أخبرنا والدي رحمه الله، قال: أخبرنا أبو الحسن الميداني الحافظ، قال: أخبرنا أبو عمرو العاصي، قال: حدثنا أبو سهل محمد بن عمر بن محمد السجزي، قال: حدثنا محمد بن الفضل، قال: حدثنا محمد بن جعفر، قال: حدثنا إبراهيم بن يوسف، قال: حدثنا المسيب، عن أبي شيبه، عن أنس بن مالك رضي الله عنه مرفوعاً، ليس شيء أشد على مرده

الجن من هؤلاء الآيات في البقرة {وَالْهَكْمُ إِلَهٌ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ}

¹¹⁰⁸ Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost el-Geylânî, *el-Ğunyetü li tâlibî tarîkı 'l-hak* (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1997), thk. Ebû Abdurrahman Salah b. Muhammed, 1: 298.

¹¹⁰⁹ Bkz. Abdülkadir Geylânî, *Ğunyetü't-Tâlibin İlim ve Esrâr Hazinesi*, çev. Fârûk Meyân (İstanbul: Berekât Yayınları, 1994), 242; Abdülkadir Geylânî, *Gunyetü't-Tâlibin (Hakkı Arayanların Kitabı)*, çev. Abdülkadir Akçiçek (İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2012).

¹¹¹⁰ Ancak internetten pdf şeklinde ulaştığımız bu esere sayfa numarası verilmediği için sayfa numarasını belirtmedik.

¹¹¹¹ Ancak bu esere ulaşamadık.

“Babam (Yani Deylemî) > Ebu’l-Hasen el-Meydânî el-Hâfız > Ebû Amr el-Âsî > Ebû Sehl Muhammed b. Amr es-Sicî > Muhammed b. el-Fadl > Muhammed b. Ca’fer > İbrahim b. Yusuf > el-Müseyyeb > Ebî Şeybe > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v): “Cinlerin azgınlarına bakaradan şu âyetlerden daha şiddetli gelen bir şey yoktur. “Sizin ilahınız ancak bir tek ilahtır. O rahman ve rahîmdir.” buyurdu.”¹¹¹²

Sadece sahabî râvisi Enes b. Mâlik zikredilerek, senetsiz olarak el-Firdevs,¹¹¹³ Câmiu’l-ehâdîs,¹¹¹⁴ Cem’u’l-cevâmi’¹¹¹⁵ ve Kenzü’l-ummâl’de geçmektedir.¹¹¹⁶

Senetteki Ebû Şeybe hakkında cerh lafızları bulunmaktadır. Tam adı ve nisbesi Yusuf b. İbrahim et-Temîmî, Ebû Şeybe el-Cevherî el-Leâlî el-Vâsıtî’dir. Enes b. Mâlik’ten rivayette bulunmuştur. Buhârî “صاحب عجائب/tuhaf şeyler naklediyor”, Ebû Hâtim “ضعيف الحديث/hadisi zayıf, منكر الحديث/hadisi münker, عنده عجائب/çok zayıf veya uydurma şeyleri var”, Hâkim Ebû Ahmed “ليس بالقوي/yanlarında kuvvetli değil” diyerek cerhetmişlerdir.¹¹¹⁷ İbn Hacer ise “ضعيف/zayıf” olarak nitelemiştir.¹¹¹⁸

Senede yer veren Abdüllatîf el-Hümeym, bu isnadı zayıf olarak değerlendirmiştir.¹¹¹⁹

2) “Vesvese şeytanın tohumudur. Tarlası tokların karnıdır. Toklukta vaki olan vesveseler kuvvetli ve artıcı olur. Vesvese ateşi açlıkla söner. Mecnun aç kalınca deliliği kalmaz, akıllı olur.”

Kaynaklarda bu şekilde bir hadis tespit edilememiştir. Ancak “hadis” olarak verilen bu sözler Marifetnâme’de Ehlullah’ın sözleri olarak nitelendirilmiştir. Yitik Şîfa’da yukarıda verilen ilk iki cümle Marifetnâme’de “Tokluğun âfetlerini ve açlığın kerâmetlerini bildirir.” şeklinde bir alt başlık cümlesi altında verilmiştir.

¹¹¹² Abdüllatîf el-Hümeym, *el-Mesmûâtü’l-Hadîsiyye* (Irak: Dîvânü’l-Vakfî’s-Sünnî, 1434-1437), 18: 332.

¹¹¹³ Deylemî, *el-Firdevs*, 3: 385.

¹¹¹⁴ Süyûtî, *Câmiu’l-ehâdîs*, 18: 264.

¹¹¹⁵ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 7: 257.

¹¹¹⁶ Ali el-Müttakî, *Kenzü’l-ummâl*, 1: 2556.

¹¹¹⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, 32: 410-411.

¹¹¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü’t-tehzîb*, 610.

¹¹¹⁹ Abdüllatîf el-Hümeym, *el-Mesmûâtü’l-Hadîsiyye*, 18: 332.

“Ey Aziz! Ehlullah demişlerdir ki, nimeti yalnız yemek ve içmek olarak bilenin ilmi az, azabı çoktur. Tokluk fetâneti bozar. Yemek ağırlığı hikmeti giderir. Tokluk hastalık çeşmesidir. Açlık, en faydalı ilaçtır [...] Vesvese şeytan tohumudur. Tarlası, tokların karnıdır. Allah için bir gün aç duranın kalbinde, hikmetten bir başka kapı açılır.”¹¹²⁰

Üçüncü cümle ve devamındakiler ise “Tokluğun kötülüğünü ve açlığın faziletini bildirir.” şeklinde başka bir alt başlık cümlesi altında verilmiştir, şöyleki:

“Ey Aziz! Ehlullah demişlerdir ki, üç haslet kalbe kasvettir. Çok yemek, çok uyumak ve çok konuşmak [...] Tok olandan bir akıl gider bir daha geri gelmez. Açlık ism-i A’zâm’dır. Mülk-i ekremdir. Az yemek az uyumaya yardımcıdır [...] Tokluk, bütün hastalıkların aslıdır. Açlık ise, bütün çarelerin esasıdır. Vesvese ve evhâd ateşi, belki insanların nefislerindeki bütün ateşler, açlıkla söner. Nefsi aç olanın vesvesesi kalmaz, nitekim mecnûn aç olunca cünûnu [deliliği] kalmayıp, akıllı olur.”¹¹²¹

Yitik Şifa’da yaygın olarak görülen hastalıkların tedavisi konusunda nakledilen hadislerden ilki zayıf, diğeri ise hadis değil ehlullah’a ait sözlerden olup, yer verildiği bağlam açısından uygun olsa da Resûlullah’a (s.a.v) nispet edilmesi uygun değildir.

2.3.9. Ölüm Başlığındaki Hadisler

Bu başlık ve ondan sonrakiler Yitik Şifa’da her biri ayrı bir başlıktır. Ancak nakledilen hadisler hepsinde yine ayrı birer alt başlıkta değil de genel başlık altında verildiğinden dolayı sayı ve dağılımı gösteren şekil, her biri için ayrı olarak hazırlanamamıştır. Bundan sonraki konularda geçen hadis sayısı ve başlıklar tek şekil üzerinde özetlenmiştir.

¹¹²⁰ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 600.

¹¹²¹ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 601-602.

Şekil 2.3.10: Ölüm, Hamilelik ve Doğum, DNA'daki Değişimler, Nanoteknoloji, Sonsöz Başlıkları ve Kitabın Arka Kapağında Geçen Hadis Sayısı ve Dağılımı

Ölüm	Hamilelik ve Doğum	DNA'daki Değişimler	Zihin Kontrolü	Nano Teknoloji	Sonsöz	Arka Kapak
6	1	1	2	4	1	1
Hadis	Hadis	Hadis	Hadis	Hadis	Hadis	Hadis

Ölüm

Herhangi bir alt başlığa yer verilmeyen bu kısımda ölüm vaktinin hiçbir şekilde değişmeyeceği, ölümü engelleme ve her ne olursa olsun yaşamak ve yaşatmak düşüncesinin tamamen insanî bir davranış olarak yerleştirilmesinin şeytanın insanı aldattığı en önemli tuzak olduğu belirtilmiştir. Bu çerçevede aşağıdaki hadislerle yer verilmiştir.

1) “Allah (cc) bir hadis-i Kudsi’de “Şu dört şeyi değiştirmem: Yaratılış, kader, rızık ve ecel” buyurmuştur.”

حدثنا محمد بن العباس الأخرم، ثنا محمد بن يزيد الأسفاطي، ثنا صفوان بن هبيرة، نا عيسى بن المسيب البجلي القاضي، عن القاسم بن عبد الرحمن بن عبد الله بن مسعود، عن أبيه، عن عبد الله بن مسعود، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: «فرغ إلى ابن آدم من أربع: من الخلق، والخلق، والرزق، والأجل»

“Muhammed b. Abbas el-Ehrâm > Muhammed b. Yezîd el-Esfâtî > Safvan b. Hübeyre > İsa b. el-Müseyyeb el-Becelî el-Kâdî > el-Kâsım b. Abdirrahman b. Abdillâh b. Mesud > Babası > Nebî (s.a.v): “Âdemoğluna dört şey tamamlanmıştır: Yaratılış, ahlâk, rızık, ecel” buyurdu.”¹¹²²

¹¹²² Taberânî, *Mu'cemü'l-evsat*, 7: 220.

İçerisinde “kader” lafzı geçmeyen şekilde tespit edilen bu hadis, kütüb-i tis’ada yer almamaktadır. Senetli şekilde, İbn Mesud’dan merfu olarak, bazı lafız farklılıklarıyla Taberânî’de¹¹²³ ve İbn Asâkîr’in Târîhu Dimeşk’inde ve Dârekutnî’nin Sünen’inde¹¹²⁴ zikredilmiştir. Yine Târîhu Dimeşk’te Enes’ten merfu olarak da nakledilmiştir.¹¹²⁵

Taberânî, naklettiği mezkûr hadisin devamında “Bu hadisi Kasım b. Abdurrahman’dan İsa b. el-Müseyyeb’den başkası rivayet etmedi. Safvan b. Hübeyre onda teferrüd etti” demiştir.¹¹²⁶

Mezkûr hadise Kasım b. Abdurrahman’ın tercemesinde yer veren İbn Asâkîr, İsa b. Müseyyeb’ten değil, Kasım’ın babası, İbn Mesud’un oğlu olan Abdurrahman’ın, Abdullah b. Mesud’dan bir şey dinlemediğinin nakledildiğini belirtmiştir.¹¹²⁷ İbn Mesud’un oğlu Abdurrahman’ın, “ثقة/güvenilir ve قليل الحديث/hadisi az” olmakla beraber, babasından naklettiği rivayetleri hakkında konuşulmuştur. O dönemde küçük olduğunu, babasının vefatında altı yaş civarında olduğunu söyleyenler olduğu gibi babasından işittiği tek bir cümle bulunduğu ifade edilmiştir. Hakkında Yahyâ b. Maîn’in “ثقة/güvenilir”, Ebû Hâtim’in “صالح/salih” dediği belirtilmiştir.¹¹²⁸

Teferrüd eden râvi İsa b. el-Müseyyeb el-Becelî el-Kûfi hakkında Yahyâ, Nesâî, Dârekutnî “ضعيف/zayıf”, Ebû Hâtim ve Ebû Zûr’â “ليس بالقوي/kuvvetli değil”, Ebû Dâvûd Kûfe kadısı, “ضعيف/zayıf” diyerek tenkit etmişlerdir.¹¹²⁹ İbn Hibban ise Kitâbü’l-Mecrûhîn’de yer verip “haberleri karıştırır bilmez, eserlerde hata eder anlamaz öyle ki ihticâc sınırından çıktı” şeklinde tenkit etmiştir.¹¹³⁰ Dolayısı ile senedi itibariyle zayıftır. Ancak nakledilen bu hadisin sahihaynda nakledilen şâhitleri bulunduğu

¹¹²³ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 7: 220, *el-Mu’cemü’l-Kebîr*, 9: 193.

¹¹²⁴ Dârekutnî, *es-Sünen*, 5: 356, 363.

¹¹²⁵ İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, 23: 207.

¹¹²⁶ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, 7: 220.

¹¹²⁷ İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, 49: 90-91.

¹¹²⁸ Mizzî, *Tehzibü’l-Kemâl*, 17: 239-241.

¹¹²⁹ Zehebî, *Mizânü’l-i’tidâl*, 3: 323; İbn Hacer, *Lisânü’l-Mizân*, 4: 405.

¹¹³⁰ İbn Hibban, *Kitâbü’l-Mecrûhîn*, 2: 119.

belirtilmiştir.¹¹³¹ Şâhit olan bu hadis ise daha önce tahrîci yapılan insanın yaratılış safhalarının anlatıldığı, rızık-amel-ecel-saîd ya da şakî olacağına dair nakledilen hadistir. Elbânî de bu hadisi “sahih” olarak değerlendirmiştir.¹¹³²

2) “Ölümümü seviyorum kardeşimin ölümünü de seviyorum.”

Kaynaklarda tespit edilememiştir.

3) “Hastalarınızı yemeye ve içmeye zorlamayınız.”

Mükerrer hadislerden olup daha önce tahrîci yapılmıştır.¹¹³³

4) “Aç ve susuz ölmeye gayret edin.”

“فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ يَأْتِيَكَ الْمَوْتُ وَبَطْنُكَ جَائِعٌ وَكَبِدُكَ ظَمَأُنٌ فَأَفْعَلْ”

Temel hadis kaynaklarında geçmeyen bu hadis, Üsâme b. Zeyd’in Müsned’i,¹¹³⁴ Hatîb el-Bağdâdî’nin el-Müntehâb’ı,¹¹³⁵ İbn Asâkir’in Târîhu Dımeşk’inde uzun bir metin içerisinde geçen bir parçadır. İhyâ-i Ulûmuddin de ise senetsiz olarak bir kısmı yer almaktadır.¹¹³⁶

Yitik Şifa’da iktisârla, kısa şekilde verilen rivayetin tam metni oldukça uzundur.¹¹³⁷

حدثنا أبو الحسن بشر بن أبي بشر البصري ، أخبرني الوليد بن عبد الواحد الحراني، ثنا حيان البصري، عن إسحاق بن نوح، عن محمد بن علي ، عن سعيد بن زيد بن عمرو بن نفيل قال: سمعت النبي صلى الله عليه وسلم وأقبل على أسامة بن زيد فقال: «يا أسامة، عليك بطريق الجنة، وإياك أن تختلج دونها»، فقال: يا رسول الله، وما أسرع ما يقطع به ذلك الطريق؟ قال: «الظمأ في الهواجر، وحبس النفس عن لذة النساء، يا أسامة وعليك بالصوم؛ فإنه يقرب إلى الله، إنه ليس شيء أحب إلى الله من ريح فم الصائم، ترك الطعام والشراب لله، فإن استطعت أن يأتيك الموت وبطنك جائع وكبدك ظمآن فافعل، فإنك تدرك بذلك شرف المنازل في الآخرة، وتحل مع النبيين...»

¹¹³¹ Bkz. Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî, *Şe’ni’ d-duâ* (byy: Dâru’s-Sekâfetü’l-Arabiyye, 1404), thk. Ahmed Yusuf ed-Dekkâk, 1: 7, 5. dipnot.

¹¹³² Nâsirüddin el-Elbânî, *Sahîhu’l-Câmiu’s-sağîr ve ziyâdetihî*, 2: 774.

¹¹³³ Bkz. “Hadislerde Hastalık Sebepleri ve Tedavi” 6. rivayet.

¹¹³⁴ Hâris b. Ebî Üsâme, *Buğyetü’l-bâhis an zevâid-i Müsnedi’l-Hâris* (Medine: Merkez-i Hizmeti’s-Sünne ve’s-Sîyreti’n-Nübüvve, 1413), thk. Hüseyin Ahmed Salih el-Bâkirî, 1: 430.

¹¹³⁵ Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müntehâb min kitâbi’z-zühed ve’r-rekâik* (Beyrut: Dâru’l-Beşâirü’l-İslamiyye, 1420), thk. Âmir Hasan Sabri, 116-119.

¹¹³⁶ Gazzâlî, *İhyâ*, 3: 81.

¹¹³⁷ Bkz. Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedi’l-Hâris*, 1: 430.

“Ebu’l-Hasen Bişr b. Ebî Bişr el-Basrî > Velîd b. Abdilvâhid el-Harrânî > Hayyan el-Basrî > İshak b. Nuh > Muhammed b. Ali > Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl > Nebî’nin (s.a.v) Üsame b. Zeyd ile karşılaştığını, Sana cennetin yolunu takip edip ondan sapmamayı tavsiye ederim” dediğini işittim. Üsame “Ey Allah’ın Resûlü bu yolu en hızlı nasıl katedebilirim?” dedi...¹¹³⁸

Metinde özetle; Resûlullah’ın (s.a.v) Üsame b. Zeyd’e hitaben “عَلَيْكَ بِطَرِيقِ الْجَنَّةِ، يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَا أَسْرَعُ مَا يُقَطَّعُ بِهِ ذَلِكَ الطَّرِيقُ؟”/Sana cennetin yolunu takip edip ondan sapmamayı tavsiye ederim” buyurması üzerine Üsame de “Ey Allah’ın Resûlü bu yolu en hızlı nasıl katedebilirim?” sorusu ile karşılıklıta bulunur. Bunun üzerine epeyce uzun bir metin nakledilmiştir ki en sıcak günlerde oruç tutmanın tavsiye edilmesi, kadınlardan uzak durulması, orucun Allah’a yaklaştırdığı, oruçlunun ağzının kokusunun Allah’a çok sevimli olduğu, yeme ve içmeyi Allah için terketmesi, eğer gücü yeterse ölüm geldiğinde karnı aç, ciğeri susuz olarak ölmeyi yeğlemesi ve bunu yapması. Bu hâlin, ona ahiret menzillerinden dereceler elde edip nebîlerle beraber olacağı gibi çeşitli neticeleri zikredilmiştir. Üzerinde çalışılan rivayetin çok uzun olması olması sebebiyle metnin yalnızca ilgili kısmı verilmiştir.

Senetlerin verildiği kaynaklarda senet aynıdır. Saîd b. Zeyd b. Amr b. Nüfeyl’den merfu olarak verilmiştir. Ancak senedin râvilerinden Hayyan el-Basrî hakkında bazı cerh lafızları bulunmaktadır. Tam adı ve nisbesi Hayyan b. Abdillâh b. Hayyan Ebû Cebele el-Mâzenî olan bu râvi hakkında Ebû Hâtim “شيخ/şeyh” derken¹¹³⁹ Buhârî “لِكُلِّ مَقَامٍ مَقَالٌ”/her makam için konuşurdu” denildiğini nakletmiştir.¹¹⁴⁰ Dârimî ve Basrî nisbesi ile de bilinen bu râvi için Fellâs “كذاب/yalancı” diyerek cerh etmiştir.¹¹⁴¹ İbn Adî, Fellâs’ın bu cerhini naklettikten sonra “onun zayıflığına ya da doğruluğuna hükmedilecek bir hadis görmedim, belki Amr bunu biliyordu” diyerek ortada bir görüş belirtmiştir.¹¹⁴²

¹¹³⁸ Hâris b. Ebî Üsâme, *Müsnedi’l-Hâris*, 1: 430.

¹¹³⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, 3: 247.

¹¹⁴⁰ Buhârî, *et-Târihü’l-kebir*, 3: 409.

¹¹⁴¹ İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 345; İbn Hacer, *Lisânü’l-mizân*, 2: 369.

¹¹⁴² İbn Adî, *el-Kâmil*, 3: 345.

İhyâ'daki hadislerin tahririni yapan Irâkî, bu rivayeti Hatîb'in Zühhd kitabında naklettiğini, bazı takdim ve te'hirlerle beraber İbnü'l-Cevzî'nin de onun tarikiyle verdiğini, senedinde İbn Cebele'nin bulunduğunu onun ise yalancılardan biri olduğunu ayrıca senette bilinmeyen kimse bulunduğu, senedin munkatı' olduğu, Hâris b. Üsâme'nin de bu vecihle yani senetle rivayet ettiğini belirtmiştir.¹¹⁴³

İhyâ'nın tercümesinde mütercim tarafından verilen dipnotta da müellifin bu başlık altında çok sayıda "hadis" olarak naklettiği rivayet bulunduğunu ifade etmiştir. Ancak nakledilen rivayetlerin çoğunun hadis kaynaklarında geçmediğinden dolayı yapılan tercümede bu rivayetlere yer vermediklerini belirtmiştir.¹¹⁴⁴

Hatîb'in eserinde bu rivayet "Zâhidin sıfatları hakkında sahih bir hadis yoktur" başlığı altında verilmiştir. Irâkî'nin senet hakkındaki değerlendirmesi de nazara alındığında bu rivayetin ciddî zayıf hatta uydurma olabileceği görülmektedir. Çünkü metnin devamında özellikle zâhid kimselere ait vasıfların sıralanmış olması dikkat çekmektedir. Onlar hakkında şu özellikler sıralanmıştır:

- Kendilerine helâl kılınmış olan bazı şeyleri sırf ahiret için kendilerine haram kıldıkları,
- Yeme - içmeyi ellerinden geldiğince terk etmeleri,
- Dünya nimetlerine, sanki köpeklerin leşe saldırdığı gibi saldırmadıkları,
- İnsanlar dünya ile meşgul olurken, onların nefislerini Allah'a ibadet ve itaate verdikleri,
- Eski elbiseler giyinip, kuru ve sert yiyeceklere kanaat ettikleri,
- Görünüş olarak saçları dağınık, yüzleri kirli ve toz içinde olduğundan insanların onları hasta sandığı ancak hasta olmadıkları,

¹¹⁴³ Zeynüddîn el-İrâkî, *Tahrîcü ehadîsü'l-İhyâ*, 966.

¹¹⁴⁴ Bkz. İmam Gazzâlî, *İhyâ* çev. Mustafa Çağrıcı (İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. bs, 2020), 3: 131, 2. dipnot.

- Onlar için akıllarının gittiği yani deli denildiğini ancak onların öyle olmadığını, akıllarının yerinde olduğu gibi vasıflardan sonra onlar için ahirette müjdeler bulunduğu belirtilmiştir.

Söz konusu rivayet, Kur’ân-ı Kerîm, sünnet ve sahih hadisler ışığında değerlendirildiğinde bunlardaki temel esaslara aykırı olduğu görülmektedir. Çünkü âyet ve hadislerde çalışmamızın ilk bölümünde yer verildiği gibi hem temizliğe, hem helâl gıdalarla israfa girmeden beslenmeye, hem de sağlığın korunmasına son derece önem verildiği görülmektedir. Durum böyleyken bu rivayetin zâhidleri medih ve bu yola teşvik gibi amaçlarla söylendiği sonucu akla gelmektedir. Ayrıca bu rivayeti destekleyecek herhangi bir hadis de kaynaklarda tespit edilememiştir.

5) Allahü Teala şöyle buyurur: “Hastalandığında sabreden bir kulunun ruhunu kabzedersen, hayra kabzetmiş olurum. Eğer şifa verirsem, etini kendi etinden daha hayırlısıyla, kanını da kendi kanından daha hayırlısıyla değiştiririm.”

Yitik Şifa’da bu şekilde verilen rivayetin metni en yakın şekilde şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا أبو الحسن محمد بن القاسم بن درستويه، ثنا محمد بن أيوب بن مشكان النيسابوري، ثنا محمد بن عمر بن أبي السمع، ثنا الجارود بن يزيد، ثنا سفيان الثوري، عن أشعث، عن ابن سيرين، عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " ثلاثة من كنوز البر إخفاء الصدقة، وكتمان الشكوى وكتمان المصيبة، يقول الله عز وجل: ابتليت عبدي ببلاء فصبر فلم يشكني إلى عواده، أبدلته لحما خيرا من لحمه، ودما خيرا من دمه، إن أرسلته أرسلته ولا ذنب له، وإن توفيته فإلى رحمتي "

“Ebu’l-Hasan Muhammed b. el-Kâsım b. Deresteveyh > Muhammed b. Eyyüb b. Müşkâne en-Nisâbürrî > Muhammed b. Ömer b. Ebi’s-Semh > Cârud b. Yezîd > Süfyan es-Sevrî > Eş’as > İbn Sîrîn > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v): “Üç şey iyilik hazinelerindendir: Sadakayı gizlemek, şikâyeti gizlemek, musibeti gizlemek.” Allah (a.c): “Kuluma bir belâ ibtila ettim (verdim), onu ziyarete gelenlere şikâyet etmedi. (Bunun üzerine) onun etini kendi etinden daha hayırlısı ile kanını kendi kanından daha

hayırlısı ile değiştirdim. Eğer onu dünyaya gönderirsem günahsız olarak gönderirim eğer vefat ettirirsem rahmetime alırım” buyurdu.”¹¹⁴⁵

Enes b. Mâlik’ten merfu olarak nakledilen rivayet Fevâid-i Temmâm, Târîhu Dimeşk¹¹⁴⁶ ve Metâlibü’l-âliye’de geçmektedir.¹¹⁴⁷ Senetsiz olarak Cem’u’l-Cevâmi’de yer alan rivayet¹¹⁴⁸ uydurmalarla dair bir eserde de bulunmaktadır.¹¹⁴⁹

Senetlerin ortak râvisi Cârud hakkında cerh lafızları mevcuttur. Cârud b. Yezîd en-Nîsâbü’rî isimli râvi için Buhârî “منكر الحديث/hadisi münker” demiştir.¹¹⁵⁰ Nesâî “متروك منكر الحديث/hadisi terkedilmiş”,¹¹⁵¹ Yahyâ b. Maîn “ليس بشئ/bir şey değil”, Ebû Hâtim “منكر الحديث/hadisi münker, لا يكتب حديثه/hadisi yazılmaz, كذاب/yalancı” diyerek ağır lafızlarla cerhetmişlerdir.¹¹⁵² Bu râvinin rivayeti hiçbir şekilde alınmaz, bu sebeple mevzu olduğunu söylemek mümkündür.

Rivayetin farklı lafızla geçen bir senedi el-Muvatta’da şöyle geçmektedir:

حدثني عن مالك، عن زيد بن أسلم، عن عطاء بن يسار، أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: " إذا مرض العبد بعث الله تعالى إليه ملكين، فقال: انظرا ماذا يقول لعوده، فإن هو إذا جاءوه، حمد الله وأثنى عليه، رفعنا ذلك إلى الله عز وجل وهو أعلم، فيقول: لعبدى علي إن توفيته أن أدخله الجنة، وإن أنا شفيعته أن أبدل له لحما خيرا من لحمه، ودما خيرا من دمه، وأن أكفر عنه سيئاته"

“Malik > Zeyd b. Eslem > Ata b. Yesâr > Resûlullah (s.a.v): “Kul hastalandığında Allah Teâlâ ona iki melek gönderdi. “Ziyaretçilerine ne söylüyor bakın” buyurdu. Onlar (melekler) ona geldiğinde eğer onu Allah’a hamd eden ve O’nu över hâlde bulurlarsa bunu Allah’a yükseltirler. Allah (onu zaten) en iyi bilendir. Allah “Eğer kulumu vefat ettirirsem onu cennete koyarım. Eğer ona şifa verirsem etini etinden daha

¹¹⁴⁵ Temmam b. Muhammed ed-Dimeşkî, *Fevâid-ü Temmâm* (Riyad: Mektebetü’r-Rüşd, 1412), thk. Hamdi Abdülmecid es-Selefi, 1: 302.

¹¹⁴⁶ İbn Asâkîr, *Târîhu Dimeşk*, 52: 316.

¹¹⁴⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *Metâlibü’l-âliye*, 11: 104-105.

¹¹⁴⁸ Süyûtî, *Cem’u’l-cevâmi’*, 4: 505.

¹¹⁴⁹ Süyûtî, *el-Leâli*, 2: 329.

¹¹⁵⁰ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 3: 43.

¹¹⁵¹ Nesâî, Ebû Abdîrrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî, *ed-Duafâ ve’l-metrûkîn* (Halep: Dâru’l-Vaî, 1396), thk. Mahmud İbrahim Zayed, 28.

¹¹⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dîl*, 2: 525.

hayırlısı ile kanını kanından daha hayırlısı ile değiştiririm ve günahlarını bağışlarım” buyurdu.”¹¹⁵³

Ata b. Yesâr “ثقة/güvenilir olarak vasfedilmiş Medineli tabiîndendir.”¹¹⁵⁴ Hadis, sahabe râvisi belirtilmeden doğrudan Resûlullah’tan (s.a.v) nakledildiği için mürsel bir rivayettir. Bu sebeple zayıftır.

Yitik Şifa’da Aidin Salih’in ölüm hakkında naklettiği rivayetlerden biridir. İnsanın hastalığa sabretmesi, böylece bu durumun günahlarından kurtulmasına sebep olacağı belirtilerek ilgili rivayete yer verilmiştir. Ancak rivayet hem eksik lafızla verilmiştir hem de mevzudur.

Bu konuda Ebû Hüreyre’den nakledilen aşağıdaki sahih hadisi nakletmek uygun olacaktır:

قال الله تعالى: إذا ابتليت عبدي المؤمن، ولم يشكني إلى عواده أطلقته من أساري، ثم أبدلته لحما خيرا من لحمه، ودما خيرا من دمه، ثم يستأنف العمل

“Allah Teâlâ: mü’min kuluma belâ verdiğim zaman (o) beni ziyaretçilerine şikâyet etmezse onu serbest bırakırım. Sonra etini onun etinden daha hayırlısı ile kanını kanından dah hayırlısı ile değiştiririm, sonra ameline devam eder, buyurdu”¹¹⁵⁵

6) “İnsanoğlu ölümden korkar ve kaçır. Hâlbuki, ölüm onu her türlü fitneden kurtarır.”

Ölüm hakkında yer verilen bu hadis ve “Ölümümü seviyorum kardeşimin ölümünü de seviyorum” rivayeti kaynaklarda tespit edilememiştir. Ancak Mârifetnâme’de de hadis olarak nakledilmiştir. “Mevtin yani ölümün fazilet ve faydalarını âyet ve hadislerle bildirir.” şeklinde açılan bir alt başlıkta yer almaktadır. Burada önce âyetlerden deliller getirilmiştir. Ardından ölümle ilgili çok sayıda hadis peş peşe sıralanmıştır.

¹¹⁵³ Malik, *el-Muvatta*, Ayn, 5.

¹¹⁵⁴ İclî, *es-Sikat*, 2: 137.

¹¹⁵⁵ Hâkim en-Nisâbü’rî, *el-Müstedrek*, 1: 500.

“Habib-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) hazretleri buyurdu ki: “Mü’minin kalbine iman nuru gelince, kalbi genişler.”[...] Yine buyurdu: [...] Ey ümmetim, emelinizi kısa ölümü hatırlamayı çok yapınız [...] Yine buyurdu: “Âdemoğlu ölümden korkar ve kaçır. Halbuki ölüm onu fitnelerden kurtarır.” [...]Yine buyurdu: “Kendi mevtime sevinirim. Dostumun ölümünü de severim”.¹¹⁵⁶

2.3.10. Hamilelik ve Doğum Başlığındaki Hadisler

Bu başlıkta hamileliğin oluşumu ve gelişimi ile ilgili bilgiler verilmesinin yanı sıra düşük tehlikesi, hamilenin beslenmesi, ceninin cinsiyeti, doğuma hazırlık, normal doğum, suni sancı, sezaryen, lohusalık dönemi, bebek bakımı, emzirme, hazır bezler, banyo, çocuk hastalıkları şeklinde çok sayıda alt başlığa yer verilmiştir. Son olarak da aşı konusuna genişçe yer ayıran Salih, “Aşı en büyük çocuk katilidir...Sağlıklı doğan çocuklar aşılarla hasta ediliyor...” diyen Dr. Prafull Vijayakar’ a ait bu cümleler ve devamını hemen nakleder. Aşıların içerdikleri maddelere ve bunların olumsuzluklarına detaylıca yer verir.¹¹⁵⁷ Aşağıdaki rivayet bu başlıkta epigraf olarak verilmiştir.

“Yedikleriniz helal ve temiz olsun, çünkü çocuklarınız yiyeceklerinizden hâsıl olur.”

Yitik Şifa’da verilen bu ifade kaynaklarda tespit edilememiştir. Ancak verilen anlamın elde edilebileceği en yakın metin şu şekilde tespit edilmiştir:

حدثنا يحيى بن زكريا، حدثنا الأعمش، عن عمارة، عن عمته، عن عائشة، قالت: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " إن أطيب ما أكلتم من كسبكم، وإن أولادكم من كسبكم "

“Yahyâ b. Zekeriyya > A’mêş > Umare > Teyzesi > Âişe > Resûlullah (s.a.v): “Şüphesiz en temiz olarak yedikleriniz sizin kazancınızdır. Muhakkak evlatlarınız da (yani onların malları da) sizin kazancınızdır” buyurdu.¹¹⁵⁸

Hiz. Âişe’den merfu olarak Müsned,¹¹⁵⁹ İbn Mâce¹¹⁶⁰ ve Tirmizî’de¹¹⁶¹ nakledilmiştir. Tirmizî bu rivayet için “hasen” demiştir.

¹¹⁵⁶ İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, 466-468.

¹¹⁵⁷ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 365-393.

¹¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 25296.

Şuayb el-Arnaût, Müsned'deki rivayet için "Umare b. Umeyr'in teyzesinin meçhûl olması sebebiyle hasen liğayrihi" demiştir.¹¹⁶² İbn Mâce'deki rivayet için "hadis sahih, bu isnad Umare b. Umeyr'in teyzesinin meçhûl olması sebebiyle zayıftır. Ancak onu destekleyen başka rivayetlerin olduğunu" belirterek onları da sıralamıştır.¹¹⁶³

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd ve İbn Mâce'nin bu lafzın bir başka rivayetin devamı olarak, Abdullah b. Amr es-Sehmî'den naklettikleri benzer rivayette mesele açıklığa kavuşmaktadır. Şöyleki:

حدثنا يحيى، حدثنا عبيد الله بن الأخنس، حدثني عمرو بن شعيب، عن أبيه، عن جده، قال: أتى أعرابي رسول الله صلى الله عليه وسلم، فقال: إن أبي يريد أن يجتاح مالي؟ قال: " أنت ومالك لوالدك، إن أطيب ما أكلتم من كسبكم، وإن أموال أولادكم من كسبكم، فكلوه هنيئاً"

"Yahyâ > Ubeydullah b. Ahnes > Amr b. Şuayb > Babası > Dedesi: Bir Arab Resûlullah'a (s.a.v) geldi. "Babam benim malımı elde etmek istiyor" dedi. Resûlullah (s.a.v) "Sen de malın da babanınsınız, şüphesiz yediğinizin en tayyib (temiz, güzel, helâl) olanı sizin kendi kazancınızdır ve şüphesiz evlatlarınızın malları da sizin kazancınızdır, onu âfiyetle yiyin" buyurmuştur."¹¹⁶⁴

Şuayb el-Arnaût bu hadis için "sahih liğayrihi, isnadı hasen" değerlendirmesinde bulunmuştur. Bunun sahih şahitleri olduğunu belirterek Hz. Âişe hadisini ve diğer hadisleri sıralamıştır.¹¹⁶⁵

Sadedinde bulunulan bu mezkûr rivayeti, İbn Mâce "Erkeğin çocuğunun malı üzerindeki hakkı", Tirmizî de "Babanın çocuğunun malından alabileceği ile ilgili gelenler" bab başlıkları altında vermişlerdir. Bu da konunun evlâdın malından babanın faydalanması ile doğrudan ilgili olduğunu göstermektedir. Şerhlerde de çocuğun "sizin kazancınız" olarak ifade edilmesi mecaz anlamında değerlendirilmiş, anne-babanın

¹¹⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 25296.

¹¹⁶⁰ İbn Mâce, *Ticârât*, 64.

¹¹⁶¹ Tirmizî, *Ahkâm*, 22.

¹¹⁶² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 42: 25296, c/s 42: 176, 1.dipnot, 40: 24032, c/s 40: 34, 3.dipnot.

¹¹⁶³ Bkz. İbn Mâce, *Ticârât*, 64, c/s 3: 390-391, 3. dipnot.

¹¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11: 6678; Ebû Dâvûd, *Büyu*, 79; İbn Mâce, *Ticârât*, 64.

¹¹⁶⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 11: 6678, c/s 11: 262, 1. dipnot; Ebû Dâvûd, *Büyu*, 79, c/s 5: 390, 2. dipnot, İbn Mâce, *Ticârât*, 64, c/s 3: 392, 1. dipnot.

tezevvücleri vasıtası ile çocuklarını dünyaya getirip, büyütüp yetiştirmek, rızık ve nafakasını temin etmek gibi hususlarda gayretle çalışmasından dolayı çocuk onun kazancı olarak görülmüştür. Yine çocuğun anne-babası ihtiyaç sahibi ise evladının malından yiyebileceği de belirtilmiştir.¹¹⁶⁶

Yitik Şifa’da “Hamilelik ve Doğum” başlığı altında yer verilen bu rivayet sadece literal anlamına göre nakledilmiştir. Zâhiren ifade edilen bilgi açısından yani ebeveynlerin özellikle de hamilelik süresince annenin helâl ve temiz gıdalar tüketmesi son derece önemlidir. Buradan hareketle ilgili rivayet verilmiştir. Ancak yer verilen rivayetin konuyla ilgisi bulunmamaktadır.

2.3.11. DNA’daki Değişimler Başlığındaki Hadisler

Yitik Şifa’da DNA’daki Değişimler başlığına yer veren Aidin Salih, bu başlıkta insan, bitki, hayvan tüm canlıların iki kıvrımlı bir DNA’ya sahip olduğunu ve bunun doğumdan ölüme kadar değişmeyeceğini, değişimlerin oluşması için yüzlerce yıl gibi bir ömrü aşan zaman geçmesi gerektiğini belirtmiştir. Ancak bugün aroma, lazer ışını, bazı ses titreşimleri ve yankılanmaların DNA içindeki iki kıvrımın çözülme ve değişime açık duruma getirebileceğini, yapılan bazı araştırmalara göre de insan DNA’sında kısa sürede değişiklikler meydana geldiğini, ilerleyen zamanda dünyada genetiği değişmeyen insan kalmayacağı, insanın henüz bilinmeyen bir varlığa dönüşeceği olasılığını anlatmıştır. Bu süreçte insanın yaşayabileceği bedensel rahatsızlıklardan bahsedilmiştir. Ancak bu durumun Aidin Salih için olasılıktan ziyade kesinlik ifade ettiği görülmektedir. Çünkü devamında bugün mağaza, asansör, sinemalarda yankılı ve ses dağılımlı müzikler, rekombinant-DNA ilaçlar, özellikle aşılar, hormonlar, vitaminler, enzimler, homeopatik ilaçlar, sentetik aromalar, soğuk lazer terapisi, lazer cerrahi, lazer epilasyon gibi çeşitli etkenlerin bizi insan türünden çıkarıp başka bir türe dönüştürdüğünü belirtmiştir. Bazı âyetlerle konuya yaklaşmıştır. Günümüzde ilaç, katkı maddesi, gıda endüstrisi, kimyasallara dayalı tarım-otomotiv, uçak, elektrosantral ve fabrika gibi sistemlerin sebep olduğu atıkların dönüştüremeyerek ekolojik kıyametin

¹¹⁶⁶ Muhammed b. İzziddin Abdillatif b. İbnü’l-Melek, *Şerhü’l-Mesâbîhü’s-sünne li’l-Beğavî* (byy: İdâretü’s-Sekâfetü’l-İslamiyye, 1433), thk. Nureddin Tâlib, 3: 388; Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü’l-kadîr*, 2: 425; Mübarekpûrî, *Tuhvezü’l-ahvezî*, 4: 493.

yaklaştığını belirtmiştir. Yine bugün bu çerçevede yoğun şekilde gündemde olan iklim değişikliği, buzulların erimesi, su kaynaklarının tükenmesi, gen teknolojisi, nanoteknoloji vb. çok sayıda durumu sıraladıktan sonra en sonda aşağıdaki hadisi nakledip, bırakmıştır.¹¹⁶⁷

“Fitne zamanında insanların en hayırlısı dağ başında kendi koyununun sütünü yiyendir.”

Yitik Şifa’da nakledilen bu rivayete en yakın olan metin şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا عبد الله بن مسلمة، عن مالك، عن عبد الرحمن بن عبد الله بن عبد الرحمن بن أبي صعصعة، عن أبيه، عن أبي سعيد الخدري أنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: «يوشك أن يكون خير مال المسلم غنم يتبع بها شعف الجبال ومواقع القطر، يفر بدينه من الفتن»

“Abdullah b. Mesleme > Mâlik > Abdirrahman b. Abdillâh b. Abdirrahman b. Ebî Sa’sa’â > Babası > Saîd el-Hudrî > Resûlullah (s.a.v): “Müslümanın en hayırlı malı peşine takıp dağ başı ve yağmur yağan yerlerde dolaştırması, (böylece) dinini fitnelerden uzak tutması yakındır” buyurdu.”¹¹⁶⁸

Ebû Saîd el-Hudrî’den merfu olarak Muvatta,¹¹⁶⁹ Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,¹¹⁷⁰ Buhârî,¹¹⁷¹ İbn Mâce,¹¹⁷² Ebû Dâvûd,¹¹⁷³ Nesâî’de yer almaktadır.¹¹⁷⁴

Şuayb el-Arnaût, müsned ve sünenlerdeki senetler için “isnadı sahih, ricâli sikat, sahihin ricâlinden” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹¹⁷⁵

“الْفِتْنَةُ” kelimesi sözlükte imtihan ve sınama anlamına gelmektedir.¹¹⁷⁶ Hadislerde “kabir fitnesi, Deccâl fitnesi, hayat ve ölüm fitnesi” gibi kullanımlar fazladır. Bu

¹¹⁶⁷ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 398-402.

¹¹⁶⁸ Buhârî, İmân, 12.

¹¹⁶⁹ Mâlik, *el-Muvatta*, İsti’zân, 16.

¹¹⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17: 11032, 11245, 11391.

¹¹⁷¹ Buhârî, İmân, 12, Bedü’l-Halk, 14, Fiten, 14.

¹¹⁷² İbn Mâce, Fiten, 13.

¹¹⁷³ Ebû Dâvûd, Fiten, 4.

¹¹⁷⁴ Nesâî, İmân, 30.

¹¹⁷⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 17: 11391, c/s 17: 483, 1. dipnot, c/s 17: 79, 2. dipnot; İbn Mâce, Fiten, 13, c/s 5: 121, 2. dipnot; Ebû Dâvûd, Fiten, 4, c/s 6: 323, 3. dipnot.

¹¹⁷⁶ Cevherî, *es-Sıhah*, 6: 2175.

kelimenin zamanla kullanımı genişlemiş günah, küfür, savaş, yakma, yok etme gibi anlamlarda da kullanılmıştır.¹¹⁷⁷

Şerhlerde Müslümanın en hayırlı malının koyun olması da sahibinin gittiği her yere onu götürmesi, gittiği yerlerde bu hayvanın etinden, sütünden, yününden, yağından yararlanmak gibi pek çok faydalarının bulunduğu belirtilmiştir. Buna deve ve sığırların da dahil olması mümkün görülmüştür. Fitnenin olduğu yerden kaçmaya dinini selâmet içinde koruması için teşvik edildiği belirtilmiştir.¹¹⁷⁸

Hattâbî, bu hadisile ilgili, inzivanın faziletine ve onun, din için bir koruma olduğunun beyan edildiğini belirtmekle yetinmiştir.¹¹⁷⁹ İbn Hacer ise konuyu daha etraflıca ele almıştır. Dininden korkan kimse için uzletin fazileti hakkında âlimlerin ihtilâf ettiğini belirtmiştir. Cumhur ulema, ihtilâf hâlinde yani toplumla iç içe yaşamanın dinî faydaların kazanılması, şeâir-i İslamiyenin yapılması ve Müslümanların sayısının artması, onlara yardım etmek, hasta ziyaretinde bulunmak yani ilgilenmek gibi faydalı neticeler vereceği için daha uygun olduğunda ittifak etmişlerdir. Bazıları ise uzlet hâlini ne yapılması gerektiğinin bilinmesi şartıyla, dinin selâmette kalması için daha iyi görmüşlerdir.¹¹⁸⁰ Aynî de bu hadisten elde edilenleri dört grupta sınıflandırmıştır. Bunlardan birincisini; fitne zamanında inzivanın faziletinin olduğu, ancak fitneyi izâle etme gücüne sahip olan kimselerin bunun için uğraşmasına ve bunun yer ve zamana göre farz-ı ayn ya da farz-ı kifâye olarak belirtmiştir. Aynî, burada İbn Hacer gibi bu konuda âlimlerin ihtilâfına yer vermiştir. Hadisten elde edilen bilgilerden ikincisi; fitnelerden sakınmaktır. Seleften bazılarının fitneden korkarak vatanlarını terk edip gitmesi ki örnek olarak Selem b. Ekvâ'nın Hz. Osman'ın vefatı sonrası başka yere gitmesidir. Elde edilen bilgilerden üçüncüsü; yukarıda da ifade edildiği gibi, koyundan çok yönlü olarak faydalanmanın mümkün olduğu ve dördüncüsü; ahir zamanda

¹¹⁷⁷ İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, 3: 410-411.

¹¹⁷⁸ İbn Rislân, *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*, 17: 33-34.

¹¹⁷⁹ Hattâbî, *A'lâmü's-Sünen*, 1: 154.

¹¹⁸⁰ İbn Hacer, *Fethü'l-bârî*, 13: 46-47.

insanların arasında fitne ve fesadın olacağıının bildirilmesidir ki bu beyan da Resûlullah'ın (s.a.v) muzicesidir.¹¹⁸¹

Ancak hadis metninde Yitik Şifa'da verilen “kendi koyununun sütünden yiyendir” ifadesi yer almamaktadır. Hadis rivayetlerinde lafza bağlı kalınmadığına başka bir örnek daha görülmektedir. Şerhlerde verilen bilgilerle beraber bakılınca Yitik Şifa'da iktisâr ile verilen hadis DNA'daki değişimlerle başlayıp çok daha geniş dairelerde meydana gelen değişimlerin hepsi “fitne” kapsamında görülmüştür.

Uzlete işaret eden hadislerin değerlendirildiği ve modern zamanda mümkün olup olmaması konusunda yapılan güncel bir çalışmada hadislerde geçen “fitne” hakkında belli bir zaman, mekân ya da şahıs isminin kullanılmadığı belirtilmiştir. Uzletin önerildiği hadislerde iyilerin azalıp kötülerin çoğalması, söz ve emanete riayet edilmemesi gibi özelliklerin dikkat çektiğine yer verilmiştir. Bu özelliklerin mutlak olarak bugünün modern çağına işaret ettiğini söylemenin zor olduğu ifade edilmekle birlikte her asırda görülebilecek ve kişilere göre değişse bile benzerlik gösterecek özellikler olması sebebiyle fitnelerin bu çağı kapsamadığını mutlak şekilde söylemenin de uygun olmayacağı da belirtilmiştir. Buna istinaden modern dönemin kendi fitneleri üzerinden bu çağda uzletin mümkün olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁸²

Yitik Şifa'da bu hadisin, fitne olarak görülen modern zamanın yenilikleri karşısında “uzlet”in tercih edilmesine delil olarak nakledildiği görülmektedir.

2.3.12. Zihin Kontrolü Başlığındaki Hadisler

Bu başlıkta beyin çok yönlü bir kontrol merkezidir, ses ile zihin kontrolünün basit yolları, binöral aktivite, psikotrop maddeler, müzik-koku ikilisi, EEG Klonlama, RFID çipleri, nanoteknoloji ile zihin kontrolü şeklinde alt başlıklara yer verilmiştir. Bunlardan bir kısmı daha geniş olarak ele alınmışken bazıları daha kısadır.¹¹⁸³

¹¹⁸¹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, 1: 163.

¹¹⁸² Mustafa Tatlı, “Uzletin Ruh Sağlığına Faydaları ve Fiten Hadisleri Bağlamında Modern Dönemde Uzlet”, içinde *Ruh Sağlığı ve Din Disiplinler Arası Çalışmalar*, ed. Ömer Faruk Doğan vd.(Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022), 444-445.

¹¹⁸³ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 410-425.

Bu çerçevede bilgi ve görüşlerin yer aldığı başlıkta müzik-koku ilişkisi alt başlığında insanlar üzerinde bu ikisinin oldukça etkili olduğunu belirten Aidin Salih, bir film sahnesinden örnek vermiştir: Bu filmde bir katilin tam asılacağı anda parfüm şişesini açıp etrafına yaydığını, insanların da o kokunun etkisiyle katili bir melek ya da Tanrı gibi görmeğe başladığını aktarır. Bunu gören katil kokunun etkisi ile dünyaya hükmedebileceğini düşünür vs. Anlatılan film sahnesinden hemen sonra aşağıdaki hadisleri nakleder.

1) “Deccâl’in alnında “kâfir” yazılı olacak, okumayı bilen ve bilmeyen bunu okuyacaktır. Buna rağmen herkes ona Rabbim diyecektir.”

Bu lafızla Deccâl hakkında nakledilen hadisler içinde, Deccâl’in bir özelliği olarak Müsned ve Müslim’de¹¹⁸⁴ geçmektedir. Müslim’de Huzeyfe’den nakledilmiştir.¹¹⁸⁵ Hadis, Müsned’de metin olarak çeşitli şekillerde, farklı sahabelerden nakledilmektedir. Bu sahabeler; Enes b. Mâlik,¹¹⁸⁶ Câbir b. Abdillâh,¹¹⁸⁷ Huzeyfe el-Yemân,¹¹⁸⁸ Esmâ bnt. Yezîd’dir.¹¹⁸⁹ Hepsinden merfu olarak nakledilen rivayette Deccâl’in özellikleri, bazı lafız farklılıkları ile ve ziyade-noksan olarak sıralanmıştır.¹¹⁹⁰ Bunlar içinde en uzununu aşağıdaki şekliyle Câbir’e aittir.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ سَابِقٍ، حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ طَهْمَانَ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ "يَخْرُجُ الدَّجَالُ فِي خَفَقَةٍ مِنَ الدِّينِ، وَإِذَا بَارٍ مِنَ الْعِلْمِ، فَلَهُ أَرْبَعُونَ لَيْلَةً يَسِيحُهَا فِي الْأَرْضِ، الْيَوْمَ مِنْهَا كَالسَّنَةِ، وَالْيَوْمَ مِنْهَا كَالشَّهْرِ، وَالْيَوْمَ مِنْهَا كَالْجُمُعَةِ، ثُمَّ سَائِرُ أَيَّامِهِ كَأَيَّامِكُمْ هَذِهِ وَلَهُ جَمَارٌ يَرْكَبُهُ، عَرْضُ مَا بَيْنَ أُذُنَيْهِ أَرْبَعُونَ ذِرَاعًا. فَيَقُولُ لِلنَّاسِ: أَنَا رَبُّكُمْ، وَهُوَ أَعْوَرُ، وَإِنَّ رَبَّكُمْ لَيْسَ بِأَعْوَرَ، مَكْتُوبٌ بَيْنَ عَيْنَيْهِ كَافِرٌ - ك ف ر مُهْجَاةٌ - يَقْرَأُ كُلُّ مُؤْمِنٍ كَاتِبٌ وَعَيْرُ كَاتِبٍ . يَرِدُ كُلُّ مَاءٍ وَمَنْهَلٍ إِلَّا الْمَدِينَةَ وَمَكَّةَ، حَرَّمَاهُ اللَّهُ عَلَيْهِ، وَقَامَتِ الْمَلَائِكَةُ بِأَبْوَابِهَا.

¹¹⁸⁴ Müslim, Fiten ve Eşrâtü's-Saât, 105.

¹¹⁸⁵ Müslim, Fiten ve Eşrâtü's-Saât, 105.

¹¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 21: 13385.

¹¹⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 23: 14954

¹¹⁸⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 38: 23279, 23439.

¹¹⁸⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsne'd*, 45: 27580.

¹¹⁹⁰ Senetlerin hepsini vermek büyük bir yekûn olacağından sadece metin olarak en kapsamlı olana yer verilmiştir. Diğerleri için yapılan senet değerlendirmesinin aktarılması ile iktifa edilmiştir.

وَمَعَهُ جِبَالٌ مِنْ خُبْرٍ، وَالنَّاسُ فِي جَهْدٍ إِلَّا مَنْ تَبِعَهُ، وَمَعَهُ نَهْرَانِ أَنَا أَعْلَمُ بِهِمَا مِنْهُ: نَهْرٌ يَقُولُ: الْجَنَّةُ، وَنَهْرٌ يَقُولُ: النَّارُ، فَمَنْ أُدْخِلَ الَّذِي يُسَمِّيهِ الْجَنَّةَ، فَهُوَ النَّارُ، وَمَنْ أُدْخِلَ الَّذِي يُسَمِّيهِ النَّارَ، فَهُوَ الْجَنَّةُ"

قَالَ: " وَبَيَّعْتُ اللَّهَ مَعَهُ شَيْطَانِينَ تَكَلَّمُ النَّاسُ، وَمَعَهُ فِتْنَةٌ عَظِيمَةٌ، يَأْمُرُ السَّمَاءَ فَتُمْطِرُ فِيمَا يَرَى النَّاسُ، وَيَقْتُلُ نَفْسًا تُمْ يُحْيِيهَا فِيمَا يَرَى النَّاسُ، لَا يُسَلِّطُ عَلَى غَيْرِهَا مِنَ النَّاسِ، وَيَقُولُ: أَيُّهَا النَّاسُ، هَلْ يَفْعَلُ مِثْلَ هَذَا إِلَّا الرَّبُّ

قَالَ: " فَيَعْرِضُ الْمُسْلِمُونَ إِلَى جَبَلِ الدُّخَانِ بِالشَّامِ، فَيَأْتِيهِمْ فَيَحَاصِرُهُمْ، فَيَسْتَنْدُ حِصَارُهُمْ، وَيُجْهِدُهُمْ جَهْدًا شَدِيدًا، ثُمَّ يَنْزِلُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ فَيُنَادِي مِنَ السَّحَرِ، فَيَقُولُ: يَا أَيُّهَا النَّاسُ مَا يَمْنَعُكُمْ أَنْ تَخْرُجُوا إِلَى الْكَذَّابِ الْخَبِيثِ؟ فَيَقُولُونَ: هَذَا رَجُلٌ جَبِّي. فَيَنْطَلِقُونَ، فَإِذَا هُمْ بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ، فَتُقَامُ الصَّلَاةُ فَيَقَالُ لَهُ: تَقَدَّمَ يَا رُوحَ اللَّهِ. فَيَقُولُ: لِيَتَقَدَّمَ إِمَامُكُمْ فَلْيُصَلِّ بِكُمْ. فَإِذَا صَلَّى صَلَاةَ الصُّبْحِ، خَرَجُوا إِلَيْهِ " قَالَ: " فَحِينَ يَرَى الْكَذَّابُ، يَنْمَاطُ كَمَا يَنْمَاطُ الْمِلْحُ فِي الْمَاءِ، فَيَمُوتُ إِلَيْهِ فَيَقْتُلُهُ، حَتَّى إِنَّ الشَّجَرَةَ وَالْحَجَرَ يُنَادِي: يَا رُوحَ اللَّهِ، هَذَا يَهُودِيٌّ. فَلَا يَتْرُكُ مِمَّنْ كَانَ يَتَّبِعُهُ أَحَدًا إِلَّا قَتَلَهُ"

“Abdillah > Resûlullah (s.a.v): “Deccâl dinde ve ilimde gerileme, gevşeme olduğu bir zaman ortaya çıkar. Yeryüzünde kırk gün kalır. Onun bir günü bir sene, bir günü bir ay, bir günü Cuma gibidir. Geri kalanları sizin günleriniz gibidir. Onun eşiği olup ona biner, eşiğinin iki kulağı arası kırk zira’dır. İnsanlara “Ben sizin Rabbinizim” der. Şaşı olduğu, Rabbimiz ise şaşı değildir. İki kaşı arasında (alnında) kâfir yazılıdır. Bunu okuma bilen ve bilmeyen herkes okur. Mekke ve Medine dışında her yere ve su kaynağına uğrar. Oralari Allah ona haram kıldı, kapılarında melekler bekler. Onun ekmekten bir dağı vardır, insanlar sıkıntı içinde olur, ona uyanlar hâriç. Onun iki nehri bulunur. Ben o iki nehri ondan daha iyi bilirim. Nehrin birine, cennet; diğerine cehennem der. Cennet diye isimlendirip (insanları) girdirdiği yer cehennemdir. Cehennem diye isimlendirip (insanları) girdirdiği yer cennettir, dedi. Allah onunla beraber insanlarla konuşan şeytanlar gönderir. Onunla beraber onun büyük bir fitnesi vardır. Semaya emreder yağmur yağdırır insanlar bunu görür. Birini öldürür sonra diriltir, insanlar görür. Buradaki insanlardan başkasına musallat olmaz. Ey insanlar Rab’den başkası bunu yapar mı? der. Müslümanlar Şam’daki Duhan dağına kaçarlar, onları kuşatır, kuşatma şiddetlenir, onları şiddetli sıkıntıda bırakır. Sonra Meryemoğlu İsa iner ve seher vakti seslenir: “Ey insanlar sizi o pis yalancıya karşı çıkmaktan ne engelliyor?” der. İnsanlar bu cenî bir adamdır der oradan ayrılırlar. Meryem oğlu İsa ortaya çıka, namaz kılınması (için toplanılır.) Ona “Ey Allah’ın ruhu öne ge” derler. O ise “imamınız öne geçsin ve sizinle namaz kılın” der. Sabah namazını kıldıktan sonra ona giderler. Kezzâb onu gördüğünde tuzun suda eridiği gibi erir gider. Ona doğru

yürür ve onu öldürür. Hatta ağçlar ve taşlar “Ey Allah’ın ruhu işte bu bir Yahudidir” diye seslenir. Onu takip eden hiç kimseyi bırakmaz, hepsini öldürür” buyurdu.”¹¹⁹¹

Şuayb el-Arnaût, bu sened için “Müslim’in şartlarına göre, Ebu’z Zübeyr’in Câbir’den semanın doğrulanmadığını belirtmiştir.”¹¹⁹²

Müsned’de Enes’ten ve Huzeyfe’den gelen sened için ise “isnadı sahih, ricâli sikat” değerlendirmesinde bulunmuştur.¹¹⁹³ Arnaût, Esmâ bnt. Yezîd’den gelen senedi de “Şehr b. Havşeb’in zayıflığından dolayı isnadı zayıf, diğer ricâl sikat” olarak değerlendirmiştir. Şehr hakkında daha önce bilgi verildiğinden burada tekrar edilmemiştir.

Deccâl, bir şeyi örtmek, yaldızlamak veya boyamak anlamına gelen “دجل/d-c-l” kökünden türemiş olup İslam ve diğer dinlerde âhir zamanda ortaya çıkıp, sahip olduğu harika özellikleri ile insanları doğru yoldan saptıracağına inanılan kişi olarak tarif edilmektedir. Kur’ân’da geçmeyen “Deccâl” kelimesi hadislerde çokça geçmekte, hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir.¹¹⁹⁴

Deccâlla ilgili hadisin şerhi ile ilgili olarak Deccâl’in tanımı yapılmış ve sahip olduğu özelliklere dair bazı izahlara yer verilmiştir. Deccâl, Allah’ın kullarını onunla imtihan edeceği bir şahıs olarak tanımlanmıştır. Allah ona kendi kudretine ait şeylerden olan; ölümler diriltmek, dünya nimetlerini onun açığa çıkarması, cennet ve cehennemi olması, iki nehri olması, yerin hazilerinin ona tabi olması, gökten yağmur yağdırması, yerden bitkiler çıkarması gibi durumlar vermiştir. Bunların tamamı Allah’ın takdir ve dilemesi ile olup Allah sonra onu âciz bırakır denilmektedir. Bu gibi özellikleri bulunan Deccâl ilahlık iddiasında bulunur. Ancak bu iddiası onun suretindeki kusurlar sebebiyle bir tezatlık teşkil etmektedir. Zira gözündeki şaşılığı gideremez, alnındaki yazıyı silemez, bu durum onun âcizliğini göstermektedir. Deccâl’in alnında kâfir yazılı

¹¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23: 14954.

¹¹⁹² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 23: 14954, c/s 23: 212, 1. dipnot.

¹¹⁹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 21: 13385, c/s 21: 86, 1. dipnot, 38: 23279, c/s 38: 313, 2. dipnot,

¹¹⁹⁴ Kürşat Demirci, “Deccâl”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2019), 9: 67-69.

olmasını zahir manada yorumlayanlar olduğu gibi bunun mecâz anlamına geldiğini beyan edenlerin de olduğu belirtilmiştir.¹¹⁹⁵

Deccâlla ilgili hadislerin değerlendirildiği güncel bir çalışmada; rivayetlerde Deccâl'in vasıflarının zâhir anlamda anlaşılmasının oldukça güç olduğu, çünkü rivayetlerin genelinin müteşâbih özellik taşıdığı belirtilmiştir. Bu yönüyle rivayetlerin anlaşılmasında Arap dilindeki mecaz kullanımların da önemli bir yer olduğu ifade edilmiştir.¹¹⁹⁶

“Alnında kâfir yazılı olup okuma bilen bilmeyen her mü'minin onu okuyacağı” kısmının yer aldığı yukarıdaki metinlerde “herkes ona Rabbim diyecektir” şeklinde bir ziyade bulunmamaktadır.

2) “Yiyip içtiklerinize dikkat edin çocuklarımız yiyip içtiklerinizden hâsıl olur.”

Mükerrer nakledilmiş olup daha önce tahrîci yapılmıştır.¹¹⁹⁷

2.3.13. Nanoteknoloji Başlığındaki Hadisler

Yitik Şifa'nın bu başlığında Nanoteknolojinin tanımı yapılmış ve uygulama alanlarına yer verilmiş, bu teknolojinin pek çok olumsuzluğuna vurgu yapılmıştır. Nanoteknolojinin özellikle tıp alanında kullanılmak için geliştirildiği, nanoteknoloji ve rekombinant DNA yöntemleriyle aşı, hormon, enzim, vitamin, amnoasit, gibi yeni ilaç üretildiği, ilaç, yiyecek, su gibi etkenlerle insan vücuduna giren nano parçaların ne tür sonuçlara yol açacağına bilinmediğine yer verilmiştir. Alt başlık olarak; nanoparçacıkların canlı organizmalara etkisi, nanobotlar her hastalığı tedavi edecek, binlerce yıl önce ölmüş varlıklar diriltilecek, bütün insanların beyni tek beyin hâline gelecek, ol! Dendiğinde istenilen şey hemen varolacak, hiç şüphe yok Deccâl çıkacak şeklinde sıralanmış ve son nokta konulmuştur. Kitapta baştan beri çeşitli şekillerde ifade edilerek, özellikle âyet, hadis ve diğer unsurlarla sürekli güçlendirilerek buraya kadar

¹¹⁹⁵ Nevevî, *el-Minhâc*, 18: 58-61.

¹¹⁹⁶ Osman Bodur, “Hadislere Göre Deccâl'in Özellikleri” *Akademik Bakış Dergisi*, 59 (2017): 2, <http://www.akademikbakis.org>

¹¹⁹⁷ Bkz. “Hamilelik ve Doğum” başlığındaki rivayet.

getirilen görüş; tüm bu sıralanan tıbbî ya da teknolojik unsurların “insanlığın sonunu getirecek Deccâl fitnesi”ne ait olduğudur.

1) “Deccâl’in iki gözü arasında KFR (kâfir) yazılı olacak ve bunu herkes okuyacak.”

وحدثني زهير بن حرب ، حدثنا عفان ، حدثنا عبد الوارث ، عن شعيب بن الحباب ، عن أنس بن مالك قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: « الدجال ممسوح العين مكتوب بين عينيه كافر. ثم تهجاها: (ك ف ر) يقرأه كل مسلم»

“Züheyr b. Harb > Affân > Abdulvâris > Şuayb b. el-Habbâb > Enes b. Mâlik > Resûlullah (s.a.v) : “Deccâl’in bir gözü silik (yani kördür), alnında kâfir yazar dedi. Sonra k-f-r (şeklinde) heceleledi. Onu her Müslüman okur” buyurdu.”¹¹⁹⁸

Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i,¹¹⁹⁹ Müslim¹²⁰⁰ ve Ebû Dâvûd’da¹²⁰¹ Enes’ten merfu olarak geçmektedir.

Şuayb el-Arnaût, Müsned ve Ebû Dâvûd’un senetleri için ilkinde “şeyhaynın şartlarına göre isnadı sahih”, diğerine de sadece “isnadı sahih” demiştir.¹²⁰²

Yitik Şifa’da kaynağı doğru verilen az sayıdaki hadisten biridir. Metin olarak yukarıdaki benzer hadiste ele alındığından burada tekrar edilmemiştir.¹²⁰³

2) “Benden sonra her yenilik bid’attır ve her bid’at dalâlettir.”

Yitik Şifa’da Aidin Salih’in kısaca verdiği hadisın tam metni şöyle tespit edilmiştir:

حدثنا الضحاك بن مخلد، عن ثور، عن خالد بن معدان، عن عبد الرحمن بن عمرو السلمي، عن عرياض بن سارية، قال: صلى لنا رسول الله صلى الله عليه وسلم الفجر، ثم أقبل علينا، فوعظنا موعظة بليغة، ذرفت لها الأعين، ووجلّت منها القلوب، قلنا أو قالوا: يا رسول الله، كأن هذه موعظة مودع، فأوصنا. قال: " أوصيكم بتقوى

¹¹⁹⁸ Müslim, Fiten ve Eşrâtü’s-Saât, 103.

¹¹⁹⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 20: 13206.

¹²⁰⁰ Müslim, Fiten ve Eşrâtü’s-Saât, 103.

¹²⁰¹ Ebû Dâvûd, *Melâhim*, 14.

¹²⁰² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsneid*, 20: 13206, c/s 20: 429, 2. dipnot; Ebû Dâvûd, *Melâhim*, 14, c/s 6: 373, 3. dipnot.

¹²⁰³ Bkz. “Zihin Kontrolü” başlığında 1. rivayet.

الله والسمع والطاعة وإن كان عبدا حبشيا، فإنه من يعش منكم يرى بعدي اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، وعضوا عليها بالنواجذ، وإياكم ومحدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، وإن كل بدعة ضلالة"

“ed-Dahhâk b. Mahled > Sevr > Hâlid b. Ma’dân > Abdîrrahman b. Amr es-Sülemî > İrbâd b. Sâriye: “Resûlullah (s.a.v) bize sabah namazını kıldırđı. Sonra bize yöneldi ve beliğ bir vaaz, nasihat verdi, gözler yaşardı, kalpler ürperdi. Dedik ya da dediler, “Yâ Resûlullah (s.a.v), bu sanki veda vaazıdır, bize nasihat et.” Resûlullah (s.a.v) “Size Allah’a karşı takvalı olmanızı, başınıza Habeşli bir köle dahi gelse dinleyip itaat etmenizi tavsiye ediyorum. Sizden kim yaşarsa benden sonra çok ihtilaflar görecektir. (O zaman) sünnetime ve râşid halifelerin sünnetine sarılın, onlara sıkıca yapışın. Dinî işlerde sonradan ortaya çıkan şeylerden sakının. Muhakkak her yeni şey bidattır ve her bidat dalâlettir.” buyurdu.”¹²⁰⁴

İrbâd b. Sâriye’den merfu olarak Ahmed b. Hanbel’in Müsned’i, Dârimî ve İbn Mâce’nin Sünen’lerinde geçmektedir.¹²⁰⁵

Muhakkik Hüseyin Esed, Dârimî’nin senedi için “isnadı sahih” demiştir. Şuayb el-Arnaût da Müsned’deki rivayet için “hadis sahih”,¹²⁰⁶ İbn Mâce’deki rivayet için “hadis tarik ve şâhitleri ile sahihtir” değerlendirmesinde bulunmuştur. Senedi zâhiren muttasıl ve sahih olsa da senetteki Yahyâ b. Ebi’l-Muta’nın İrbâd’dan semâi konusunda bazı eleştiriler olduğunu belirtmiş, bunlara yer vermiştir.¹²⁰⁷

Hadisin şerhinde, bu hadisin, günah olan bir şeye çağırmadıkları sürece imam, ümerâ ve kadıları dinleyip itaat etmenin gerekliliğine ve bunda bir ihtilaf olmadığını açıkça belirttiği ifade edilmiştir.¹²⁰⁸

Nevevî, “كل محدثة بدعة، وإن كل بدعة ضلالة” hadisinin umum-husus bağlamında olup burdan murad; bâtıl olan yenilikler, kötülenmiş bidatlardır diyerek¹²⁰⁹ oldukça önemli bir noktaya dikkat çekmiştir. Nevevî, âlimler tarafından bidatların; vâcip, mendûb,

¹²⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28: 17144.

¹²⁰⁵ Dârimî, *es-Sünen*, 1: 228; İbn Mâce, *Sünnet*, 6.

¹²⁰⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 28: 17144, c/s 28: 373, 2. dipnot.

¹²⁰⁷ Bkz. İbn Mâce, *Sünnet*, 6, c/s 1: 28, 2. dipnot.

¹²⁰⁸ İbn Raslân, *Şerhi Sünen-i Ebî Dâvûd*, 18: 118.

¹²⁰⁹ Nevevî, *el-Minhâc*, 7: 104.

muharrem, mekrûh, mübâh olarak beş kısma ayrıldığını belirterek bunlara bazı örnekler vermiştir.¹²¹⁰ Bugün de “bid’at” denilince âlimlerin yaptığı bu ayrıma dikkat etmek meseleye bu açıdan yaklaşmak son derece önem arz etmektedir. Zira, modern zamanın insanlara fayda sağlayacağı imkân ve yöntemleri de “bid’at” sınıfında değerlendirmek ve onları kötü görmek isabetli bir yaklaşım olmayacaktır.

Nanoteknoloji başlığında verilen bu hadisin öncesinde Aidin Salih, yine modern çağda teknoloji alanındaki gelişmelerin tehlikesine değinmiştir. Teşhis ve tedavide kullanılan cihazların gerek çalışma prensibi gerek isimlerinin ne anlama geldiğinin araştırılmasına dikkat çekmiştir. “Hâlbuki, son gelişmelerin ve kullanılan cihazların Deccâl’e hazırlığın son aşaması olduğunu söylemek yanlış olmaz.” öngörüsünde bulunarak “Benden sonra her yenilik bid’attır ve her bid’at dalâlettir, hadisini nakletmiş ve nanoteknojinin vaad ettiği şeylerin “ilahlık iddiası” olduğunu söyleyip vadedilenleri sıralamıştır.¹²¹¹ Devamında “Peygamberimiz (s.a.v.) iki farklı Hadis-i Şerif’te şöyle buyuruyor” diyerek aşağıdaki hadisleri nakletmiştir:

3) “Hiç şüphe yok Deccâl çıkacak. Deccâl’in yanında cenneti ve cehennemi vardır. Onun cehennemi cennet, cenneti cehennemdir.” “Körleri ve abraşlıları (ağır hastaları) iyi eder. Ölülerini diriltir ve “Ben Rabbinizim” der. Kim onu tasdik ederse fitne-i Deccâle düşer. Kim de Rabhim Allah der ve böyle ölürse, o zaman Deccâl’in fitnesine düşmemiş olur ve ona bir daha fitne ve azap yoktur.”

Deccâl’in çıkacağına dair hadis, kaynaklarda “إِنَّ الدَّجَالَ خَارُجٌ - أَنَّ الدَّجَالَ يَخْرُجُ” şeklinde ya da “الدَّجَالُ يَخْرُجُ” gibi yakın lafızlarla geçmektedir. Bunlar Müsned,¹²¹² Buhârî,¹²¹³ Müslim,¹²¹⁴ Tirmizî,¹²¹⁵ İbn Mâce’dır.¹²¹⁶

¹²¹⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, 6: 154-155.

¹²¹¹ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 428-429.

¹²¹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 12, 33.

¹²¹³ Buhârî, “Ehadîsü’l-Enbiya”, 51.

¹²¹⁴ Müslim, Fiten ve Eşrâtü’s-Saât, 107.

¹²¹⁵ Tirmizî, Fiten, 57.

¹²¹⁶ İbn Mâce, Fiten, 33.

حدثنا روح، قال: حدثنا ابن أبي عروبة، عن أبي التياح، عن المغيرة بن سبيع، عن عمرو بن حريث، عن أبي بكر الصديق، قال: حدثنا رسول الله صلى الله عليه وسلم: " أن الدجال يخرج من أرض بالمشرق يقال لها: خراسان، يتبعه أقوام كأن وجوههم المجان المطرقة"

“Ravh > İbn Ebî Arûbe > Ebi’t-Teyyâh > Muğîre b. Sübey’ > Amr b. Hureys > Ebî Bekr es-Sıddık > Resûlullah (s.a.v): “Şüphesiz Deccâl arzın doğusunda Horasan denilen yerde çıkacak, ona yüzleri dövülmüş kalkan gibi olan kavimler tâbi olurlar” buyurdu.”¹²¹⁷

Müsned ve diğer Sünen’lerde yukarıdaki senetle benzer metinle geçmektedir. Sahabe râvisi Ebû Bekir’dir ve merfu olarak nakledilmiştir. Tirmizî bu rivayet için hasen ğarîb değerlendirmesini yapmıştır.¹²¹⁸

Şuayb el-Arnaût da “İsnadı sahih, ricâli sikat”¹²¹⁹ dediği Müsned rivayeti ile aynı ortak râvileri olan İbn Mâce senedinde daha fazla bilgiye yer verir. Şöyleki: “Tirmizî’nin dediği gibi hadis hasendir” diyerek Muğîre b. Sübey’i İbn Hibban, İclî ve İbn Hacer’in “ثقة/güvenilir” olarak vassettğini belirtir. Kendisi de onun en iyi durumunun “حسن الحديث” olmasıdır şeklinde kendi görüşüne yer vererek, diğer ricâlin de sika olduğunu ifade etmiştir ¹²²⁰ Adı geçen râvi hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır.

Ayrıca Müsned’de “إِنَّ الدَّجَالَ خَارِجٌ” lafzı ile İbn Mesud’dan merfu olarak oldukça uzun bir rivayet nakledilir. Burada İsra gecesi Resûlullah’ın (s.a.v) Hz. İbrahim, Musa ve İsa peygamberler ile görüşmesi, kıyametle ilgili müzakerede bulunmaları yer almaktadır. Bu konuda Hz. İbrahim ve Musa’nın (a.s) kendilerinin bu konuda bilgileri olmadığını belirttikleri, Hz. İsa’nın (a.s) ise kıyamet vaktini ancak Allah’ın bileceği, fakat Allah’ın, kendisine Deccâl’in muhakkak çıkacağını, Deccâl’in kendisini görünce olacak bazı durumları ve Allah’ın onu helak edeceğini haber vermiştir. Yine Yecüc ve

¹²¹⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 12.

¹²¹⁸ Tirmizî, *Fiten*, 57.

¹²¹⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 1: 12, c/s 1: 190, 2. dipnot.

¹²²⁰ Bkz. İbn Mâce, *Fiten*, 33, c/s 5: 189, 1. dipnot.

Mecûc'ün çıkacağı gibi kıyamet alâmetlerine dair bazı hâlleri de bu rivayette nakledilmiştir.¹²²¹

Şuayb el-Arnaût, Müsned'in bu senedi için senetteki Mü'sir b. Afâze'nin İbn Hibban ve İclî dışında başkaları tarafından sika olarak görülmediğini, bu râvinin "مجاهيل" yani bilinmeyen kimseler arasında sayıldığını bu sebeple de isnadın zayıf olduğunu, diğer ricâlin Şeyhayn'ın ricâli olup sika olduklarını ifade etmiştir.¹²²²

Yine Müsned'de Semüre b. Cündeb'ten "إِنَّ الدَّجَالَ خَارِجٌ" lafzıyla merfu nakledilen bir rivayet daha bulunmaktadır.

حدثنا روح، حدثنا سعيد. وعبد الوهاب، أخبرنا سعيد، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب أن نبي الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: " إن الدجال خارج وهو أعور عين الشمال، عليها ظفرة غليظة، وإنه يبرئ الأكهمه والأبرص، ويحيي الموتى، ويقول للناس: أنا ربكم، فمن قال: أنت ربي، فقد فتن، ومن قال: ربي الله، حتى يموت، فقد عصم من فتنته، ولا فتنة بعده عليه ولا عذاب، فيلبث في الأرض ما شاء الله ثم يجيء عيسى ابن مريم من قبل المغرب مصدقا بمحمد وعلى ملته، فيقتل الدجال، ثم إنما هو قيام الساعة"

"Ravh > Saîd ve Abdulvehhâb > Saîd > Katâde > Hasan > Semurre b. Cündeb > Resûlullah (s.a.v): "Muhakkak Deccâl çıkacak, onun sol gözü kör, üzerinde kalın bir perde vardır. Körleri ve alacalıları iyileştirir, ölüleri diriltir, insanlara "Ben sizin Rabbinizim" der. Kim, "Sen bizim Rabbimizsin" derse fitneye düşer. Kim de ölünceye kadar "Rabbim Allah" derse fitneden kurtulur ve bundan sonra ona fitne ve azap yoktur. Allah'ın dilediği kadar arzda kalır. Batı taraftan ve Muhammed'i doğrulayıcı olarak İsa b. Meryem gelir. Deccâlî öldürür. Sonrası da (zaten) kıyametin kopmasıdır" buyurdu."¹²²³

Şuayb el-Arnaût, bu senette Hasan el-Basrî'nin bulunduğu, onun da Semürre'den semai'nin bulunduğu zikredilmediğini belirterek "isnadı zayıf" değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²²⁴

¹²²¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 3556.

¹²²² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 3556, c/s 6: 21, 2. dipnot.

¹²²³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33: 20151.

¹²²⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33: 20151, c/s 33: 326, 2. dipnot.

“Deccâl’in çıkacağı” hadisi, Buhârî’de “إِنَّ مَعَ الدَّجَالِ إِذَا خَرَجَ” lafzıyla, Müslim’de “إِنَّ الدَّجَالَ يَخْرُجُ” lafzıyla gelen senedin sahabe râvisi Huzeyfe olup, merfu olarak nakledilmiştir. Devamında onun beraberinde su ve ateş olduğu, insanların su olarak gördüğü şeyin yakıcı ateş olduğu, ateş olarak gördüğü şeyin soğuk ve tatlı bir su olduğu, o güne ulaşan insanlar olunursa ateş olarak görülenin seçilmesini zira onun tatlı ve hoş bir su olduğu nakledilmiştir.

Yitik Şifa’da aynı hadisin devamı şeklinde nakledilen; “Deccâl’in yanında cenneti ve cehennemi vardır. Onun cenneti cehennemdir.” hadisi ikisi bütün olarak değil, birincisi başka bir hadisin parçası, diğeri münferit başka bir hadis olarak tespit edilmiştir. Yani telfik yapılarak iki ayrı hadis bir hadis şeklinde nakledilmiştir.

Diğer hadis ise;

حدثنا أبو معاوية، حدثنا الأعمش، عن شقيق، عن حذيفة، قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: " الدجال أعور العين اليسرى، جفال الشعر، معه جنة ونار، فناره جنة وجنته نار "

“Ebû Muaviye > A’meş > Şakîk > Huzeyfe > Resûlullah (s.a.v): “Deccâl sol gözü şaşı, dağınık saçlı, yanında cennet ve cehennemi vardır. Onun cehennemi cennettir, cenneti cehennemdir” buyurdu.”¹²²⁵

Huzeyfe’den merfu olarak nakledilen hadis Müsned, Müslim,¹²²⁶ İbn Mâce’de¹²²⁷ aynı ortak râvilerle geçmektedir.

Yukarıdaki Müsned senedinin; “Şeyhaynın şartlarına göre isnadının sahih olduğu” ifade edilmiştir.¹²²⁸ Yine İbn Mâce rivayeti için de “isnadının sahih olduğu” belirtilmiştir.¹²²⁹

Hadisin şerhinde Deccâl’in cennet ve cehenneminin olması; onun fitnesinin bir parçası olarak görülmüş, hakkın ortaya çıkıp bâtılın yok olması için, Allah’ın onunla kullarını imtihan ettiği bir durum olarak nitelendirilmiştir.¹²³⁰

¹²²⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38: 23250.

¹²²⁶ Müslim, *Fiten ve Eşrâtü’s-Saât*, 104.

¹²²⁷ İbn Mâce, *Fiten*, 33.

¹²²⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 38: 23250, c/s 38: 286, 1. dipnot.

¹²²⁹ İbn Mâce, *Fiten*, 33, c/s 5: 188, 1. dipnot.

Ayrıca Müsned’de “Deccâl’in cennet ve cehennemi olduğu” lafzını içeren, sahabe râvisi Cünâde b. Ebî Ümeyye el-Ezdî’den uzun bir hadis daha nakledilmiştir. Burada Resûlullah’ın (s.a.v) ümmetini Deccâl fitnesinden uyarması, Deccâl’in dış görünüşü ile ilgili bazı özellikler, yapabileceği bazı icraatlar, yanında cennet ve cehennemi olduğu, ekmekten bir dağı, nehir şeklinde suyu bulunduğu, kırk gün yeryüzünde kalıp dört mescide yaklaşamayacağı, eğer onun kimliğinde şüphe duyulursa (onun şaşı) olduğu, Rabbimizin şaşı olmadığı gibi bir belirgin özellik bu durum haber verilmiştir.¹²³¹ Yani yine genel anlamda Deccâl’in tüm özellikleri sayılmıştır.

Bu rivayetin üç senedi için de isnadı sahih değerlendirmesinde bulunulmuştur.¹²³²

Neticede “Muhakkak Deccâl çıkacaktır, Deccâl’in yanında cenneti ve cehennemi vardır. Onun cehennemi cennet, cenneti cehennemdir.” şeklinde bir hadis, bütün olarak, tek başına kaynaklarda tespit edilememiştir. Bu durumda bu hadisler için hem iktisâr yapılarak, sadece birer bölümü verilmiş hem de telfik yapılarak, iki hadisin ayrı parçaları birleştirilip tek hadis olarak verildiğini söylemek mümkündür.

“Körleri ve abraşlıları (ağır hastaları) iyi eder. Ölülerini diriltir ve “Ben Rabbinizim” der. Kim onu tasdik ederse fitne-i Deccâl’e düşer. Kim de Rabbim Allah der ve böyle ölürse, o zaman Deccâl’in fitnesine düşmemiş olur ve ona bir daha fitne ve azap yoktur.”

حدثنا روح، حدثنا سعيد. وعبد الوهاب، أخبرنا سعيد، عن قتادة، عن الحسن، عن سمرة بن جندب أن نبي الله صلى الله عليه وسلم كان يقول: " إن الدجال خارج وهو أعور عين الشمال، عليها ظفرة غليظة، وإنه يبرئ الأكمه والأبرص، ويحيي الموتى، ويقول للناس: أنا ربكم، فمن قال: أنت ربي، فقد فتن، ومن قال: ربي الله، حتى يموت، فقد عصم من فتنته، ولا فتنة بعده عليه ولا عذاب، فيلبث في الأرض ما شاء الله ثم يجيء عيسى ابن مريم من قبل المغرب مصدقا بمحمد وعلى ملته، فيقتل الدجال، ثم إنما هو قيام الساعة"

“Ravh > Saîd > Abdulvehhâb > Saîd > Katâde > Hasan > Semurre b. Cündeb > Nebî (s.a.v): “Muhakkak Deccâl çıkacak, sol gözü şaşı, (gözü) üzerinde kalın bir perde

¹²³⁰ Nevevî, *el-Minhâc*, 18: 61.

¹²³¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39: 23683, 23684, 23685.

¹²³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 39: 23683, 23684, 23685, c/s 39: 88-90, 1. dipnotlar.

vardır. O, körleri ve alaca hastalığı olanları iyileştirir, ölüleri diriltir. İnsanlara “Ben sizin Rabbinizim” der. Kim “Sen benim Rabbimsin” derse fitneye düşmüştür. Kim de “Rabbim Allah’tır” derse ölünceye kadar onun fitnesinden muhafaza edilir, bundan sonra (ona) fitne ve azab yoktur. (Deccâl) Yeryüzünde Allah’ın dilediği kadar kalır. Sonra batı taraftan Muhammed’i doğrulayıcı olarak İsa b. Meryem gelir, Deccâlî öldürür. Sonra ancak kıyametin kopması (olur)” buyurdu.”

Tespit edilen rivayet Müsned’de¹²³³ geçmektedir. Yukarıda “Hiç şüphe yok Deccâl çıkacak.” rivayetinin tahrîcinde incelenmiş olduğundan burada tekrar edilmemiştir. İsnadında Hasan el-Basrî bulunduğundan, kendisinin de Semurre’den semai olmadığı için zayıf olarak değerlendirilmiştir.

Yitik Şifa’da, yukarıda bidatla ilgili hadisin hemen devamında, Deccâlla ilgili bu iki hadis nakledilmiştir. Ardından bu hadislerle istinaden “Bugün hepimiz Deccâl fitnesinin tamamen içindeyiz. Herkes dili ile “Rabbim Allah” dediği hâlde amelde hep Deccâl’in ürünlerini ve onun sünnetlerini seçmektedir. (Gıda ürünleri, doğum şekli, çocuk üretimi, tedavi şekilleri, giyim malzemeleri, eğlence ve meşgale şekli, vs.)”¹²³⁴ denilerek Deccâl’le ilgili hadislerle çok farklı bir yorum getirilmiştir.

2.3.14. Sonsöz Başlığında ve Arka Kapaktaki Hadisler

Sonsöz kısmında, bugün insanın fitratına uygun şekilde insan vücuduna müdahale edilmediği, yapılan uygulamalarla insan vücuduna zarar verildiği belirtilmiş, akıllı insanın meseleye farklı cephelerden bakıp hem dünya hem ahireti göz önüne alıp isabetli karar veren kimse olduğu ifade edilerek aşağıdaki hadis nakledilmiştir.

“Peygamber Efendimiz (s.a.v) “Hak Teâla, tehlikenin nerden geldiğini bilen, yani hak ile batıl birbirine benzeyip, ayırmak zor olduğu zaman, ayıran nazarı sever.” buyurmuştur.

¹²³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 33: 20151.

¹²³⁴ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 429.

Hadis kaynaklarında böyle bir hadis tespit edilememiştir. Ancak Yitik Şifa'da nakledilen anlama yakın olarak; bazı kaynaklarda Hz. Peygamber'in (s.a.v)¹²³⁵ bazılarında Hz. Ebû Bekir'in duası,¹²³⁶ bazılarında ise “duay-ı me'sûr”¹²³⁷ denilerek verilen ve yukarıdaki manaya işaret eden ancak son kısmı değişik lafızlarla aktarılan şu dua yer almaktadır:

“اللهم أرنا الحق حقاً فننتبعه وأرنا الباطل باطلاً فنجتنبه ولا تجعل ذلك متشابهاً علينا فننتبع الهوى”

“Allahım, hakkı hak olarak göster ki ona ittiba edelim, bâtılı bâtıl olarak göster ki ondan kaçınalım. Onları birbirine benzer kılma ki hevâmıza uymayalım.”

Kitabın arka kapağında kitabın içeriğinin genel olarak tanıtımı yapılmış, kitabın “gerçek bir tıp yaklaşımı ile ele alındığı, az yiyip, doğru beslenerek hastalıklardan kurtulmanın mümkün olduğu” belirtilerek aşağıdaki hadis nakledilmiştir:

“Allah şifasını vermediği hiçbir hastalığı yaratmamıştır. Onu bilen bildi, bilmeyen de bilmedi.”

Ancak kaynağı belirtilerek verilen metin, verildiği yerde “Onu bilen bildi, bilmeyen de bilmedi.” kısmı bulunmakla beraber, öncesi farklı bir ifadedir, şöyleki:

حدثنا موسى بن مسعود، حدثنا سفیان، عن الأعمش، عن أبي وائل، عن حذيفة رضي الله عنه قال: «لقد خطبنا النبي صلى الله عليه وسلم خطبة، ما ترك فيها شيئاً إلى قيام الساعة إلا ذكره، علمه من علمه، وجهله من جهله، إن كنت لأرى الشيء قد نسيت، فأعرف ما يعرف الرجل إذا غاب عنه فرآه فعرفه

“Musa b. Mesud > Süfyân > A'meş > Ebî Vâil Huzeyfe: “Resûlullah (s.a.v) bize bir hutbe îrâd etti, kıyamet saatine kadar olacak şeyleri anlattı. Onu bilen bildi bilmeyen de bilmedi. Bir şeyi unuttuğumu sanırdım sonra onu görünce, sanki bir adamın kaybettiğini görüp onu tanıması gibi ben de hatırlardım.”¹²³⁸

Yani, Yitik Şifa'da kitap kapağında nakledilen hadis, kaynak olarak yanlış verilmiştir. Türkçe tercümesi verilen hadisin Arapça metni şöyledir:

¹²³⁵ İsmâil Hakkı b. Mustafa el-İstanbulî, *Rûhu'l-beyân* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, bty), 10: 552.

¹²³⁶ Ebû Tâlib el-Mekkî, *Kût-u Kulûb*, 1: 226;

¹²³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru İbn Kesîr*, 1: 427.

¹²³⁸ Buhârî, “Kader”, 4.

حدثنا سفيان، عن عطاء، عن أبي عبد الرحمن ، قال: سمعت عبد الله بن مسعود، يبلغ به النبي صلى الله عليه وسلم: " ما أنزل الله داء، إلا قد أنزل له شفاء، علمه من علمه، وجهله من جهله"

“Süfyân > Atâ > Ebî Abdurrahman > Abdullah b. Mesud > Resûlullah (s.a.v): Allah’ın şifasını indirmediği hiçbir dert yoktur. Onu bilen bildi, bilmeyen de bilmedi” buyurdu.¹²³⁹

Bu hadis, Müsned’de yer almaktadır. İbn Mâce’de ise sadece metnin ilk kısmı yer almaktadır, şöyleki:

حدثنا محمد بن بشار، حدثنا عبد الرحمن بن مهدي، حدثنا سفيان، عن عطاء بن السائب، عن أبي عبد الرحمن عن عبد الله، عن النبي صلى الله عليه وسلم قال: "ما أنزل الله داء إلا أنزل له دواء"

“Muhammed b. Beşşâr > Abdurrahman b. Mehdî > Süfyan > Atâ b. Sâib > Ebî Abdurrahman > Abdillâh > Nebî (s.a.v): “Allah’ın devasını indirmediği hiçbir dert yoktur.” buyurdu.”¹²⁴⁰

Senetlerde Atâ b. Sâib bulunmaktadır. Şuayb el-Arnaût, İbn Mâce’deki senet için “hadis sahih, isnadı hasen” diyerek ismi geçen râvi Atâ’nın sadûk, hasenü’l-hadis olup ihtilâta uğradığını belirtmiştir.¹²⁴¹

Müsned’deki senet için ise “sahih liğayrihi, isnadı hasen” bu hadis, merfu ve mevkuf olarak nakledilmiş olup, doğru olanın merfu şekilde olduğunu, senette bulunan Atâ hakkında bilgiler vererek, hadisin diğer tariklerini de aktarmıştır.¹²⁴²

Yitik Şifa’da kitabın arka kapağında, kitabın kısaca özetinin verilmesinden sonra nakledilmiş olup, kitabın en son hadisidir. Kaynak belirtilecekse; Ahmed b. Hanbel’in Müsned’indeki rivayet hem mana hem de sıhhat açısından uygun olacaktır. Böylece kitaptaki hadislerden metni tespit edilenlerin tamamı tahrîc edilmiş olmaktadır. Ancak çok sayıda “anahtar kelimelerle” Şamile programı üzerinde yapılan aramalarda, bazı

¹²³⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 3578.

¹²⁴⁰ İbn Mâce, *Tıb*, 1.

¹²⁴¹ Bkz. İbn Mâce, *Tıb*, 1, c/s 4: 498, 2. dipnot.

¹²⁴² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 6: 3578, c/s 6: 50, 2. dipnot.

rivayetlerin metni hiçbir şekilde tespit edilememiştir. Bu durum onların da ciddî zayıf ya da mevzu olma ihtimalini akla getirmektedir. Tespit edilemeyen bu rivayetler:

1) “Ayın (hicrî) 17, 19, 21. Günlerinde Perşembe, Pazartesi ve Salı oruçlu isenizde, hacamat olun. Cuma, cumartesi, Çarşamba günlerinden sakının.”

2) “İsrarla isteyene Allah kahırla verir.”

3) “İnsanoğlu ölümden korkar ve ondan kaçır. Hâlbuki ölüm, onu her türlü fitneden kurtarır.”

4) “Ölümümü seviyorum kardeşimin ölümünü de seviyorum.”

5) “Hak Teâla, tehlikenin nerden geldiğini bilen, yani hak ile batıl birbirine benzeyip, ayırmak zor olduğu zaman, ayıran nazarı sever.”

6) “Az yemek az günahdır.”

7) “Zikirden ayrılmayan hayvanı avcı avlayamaz.”

8) “Peygamberimiz’in (s.a.v) bildirdiğine göre ölünün hisleri canlıya göre 70 kat fazladır.”

9) “Bir yere giden oranın soğanından yesin, o yerin hastalıklarından emin olsun.”

Tespit edilemeyen bu rivayetlerin dışında, ayrıca bazı hadisler de farklı başlıklar altında mükerrer olarak verilmiştir. Tekrar edilmiş bu rivayetler;

1) “İnsan ölürken ruh her kıl dibinden ayrılır.”

2) “Cinsel ilişkiden sonra guslediniz, su her kıl dibine ulaşsın, çünkü şehvet maddesi her kıl dibinden çıkar.”

3) “Dört şeyi gömün: saç, tırnakları, kanı, bebeğin göbek bağı ile kordonunu.”

4) “Hastalarınızı yemeye ve içmeye zorlamayın. Zira Allah onları yedirir ve içirir.”

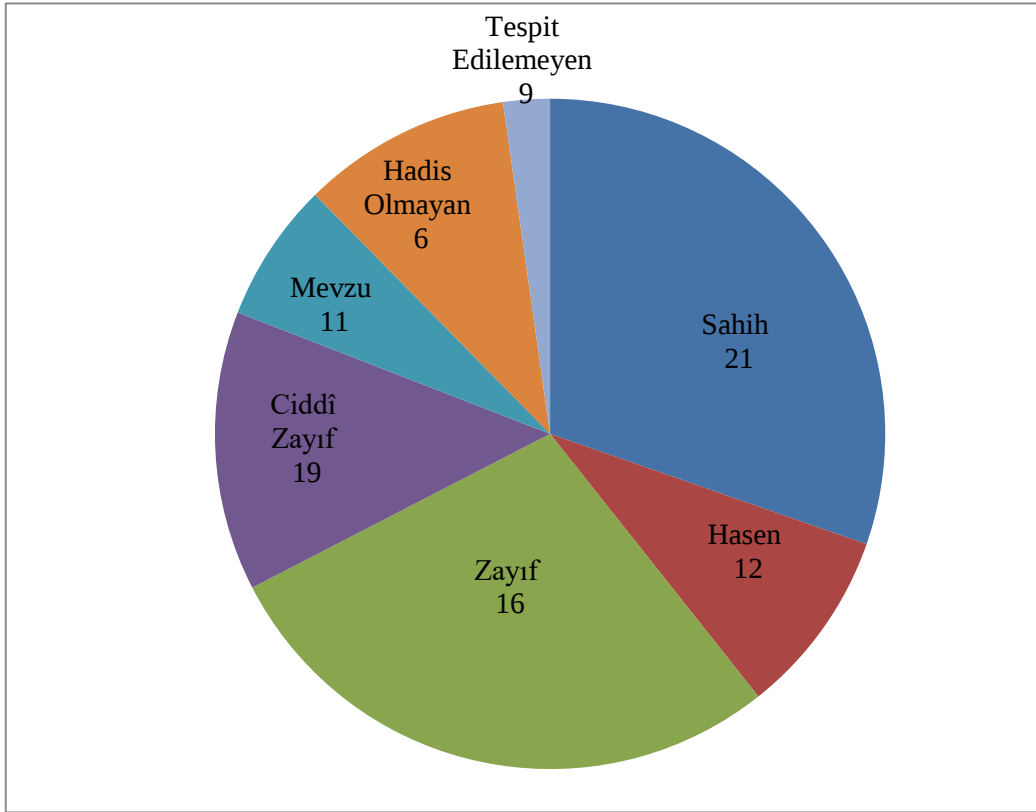
5) “Gündüz beyazlığı ve gece karanlığında ikişer defa yemek ve içmek israf ve illettir.”

6) “Devamlı, sığır ve dana eti yenirse abraşlık (sedef), alaca (vitiligo), cüzzam (lepra), fil hastalığı ve daha birçok hastalık ortaya çıkar.”

7) “Yiyip içtiklerinize dikkat edin çocuklarınız yiyip içtiklerinizden hâsıl olur.”

Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde kitabında tahrîc ve değerlendirmesi yapılan 111 hadisten; dokuz tanesi hadis kaynaklarında tespit edilememiştir. Bu sebeple sıhhat değerlendirmesi yapılamamıştır. 6 tanesi hadis olarak değil, ya ehlullahın sözü ya da İbn Kayyim’in eserindeki sözler olduğu tespit edilmiştir. Yine yedi rivayet mükerrer olarak verilmiştir. Hatta bir tanesi üç yerde nakledilmiştir. Bu sebeple onlar da birer defa sayılmıştır. Aynı ayrı üç hadis olarak verilen bir hadis yine bir olarak sayılmıştır. Dört hadis telfik edilerek yani birleştirilerek iki hadis olarak nakledilmiştir. Bunlar da ayrı hadisler olarak sayılmıştır. Böylece, kalan seksen üç hadisin kaynağı itibariyle yetmiş dokuz tanesinin merfu, iki tanesinin mevkuf, iki tanesinin maktu olduğu belirlenmiştir. Sıhhat değerlendirmesinde yirmi bir sahih, on iki hasen, on altı zayıf, on dokuz ciddî zayıf, on bir mevzu hadis olduğu belirlenmiştir.

Şekil 2.9: Yitik Şifa Kitabında Hadislerin Sıhhat Durumu ve Sayısı

2. 4. Aidin Salih’in Hadis Kaynakları

Gerçek Tıp Yitik Şifa’nın İzinde kitabı, “Önsöz” kısmından arka kapağa yani kitabın ibtidasından intihasına kadar âyet, hadis, sahabe sözü, diğer Peygamberlere ait

deyişler, bazı zâhidlerin sözleri, atasözleri, hikâyeler şeklinde oldukça geniş bir yelpazede, her daldan yer verilen nakiller içermektedir. Bunlar Aidin Salih'in kendi görüşünü temellendirmede kullandığı delillerdir. Bu delillerden çoğunluğunu hadisler oluşturmaktadır. Aidin Salih, kullandığı hadislerin çok küçük bir kısmında kaynak belirtmiştir. Hem verilen bu bilgilerden hareketle hem de yapılan tahrîc çalışması sırasında Salih'in kaynaklarından bazıları tespit edilmiştir. Bunlar içerisinde hadisleri aldığı temel hadis eserleri yer almakla beraber, özellikle tasavvuf alanına ait eserler dikkat çekmektedir. Aidin Salih'in *Yitik Şifa*'da kullandığı hadis kaynaklarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

- 1-Buhârî'nin Sahîh'i,
- 2-Müslim'in Sahîh'i,
- 3-Tirmizî'nin Sünen'i,
- 4- Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Ebû Dâvûd, İbn Hibban,
- 5- el-Firdevs
- 6- İhyâ-i Ulûmuddîn,
- 7- Râmuzü'l-Ehâdîs,
- 8- Mârifetnâme.
- 9- el-Ğunyetü li tâlibî tarîki'l-hak.

Aidin Salih'in özellikle açlık konusundaki görüşleri tasavvuf ehlinin “riyâzet” anlayışı ile ciddî anlamda benzerlik göstermektedir. Tokluğun zararları, açlığın faydaları gibi başlıklar altında zikrettiği hususlar Salih'in bu alanda tasavvuf görüşünden etkilendiğini göstermektedir. Açlık terapisi başlığında önce Hz. İsa'ya ait bir söze ardından ilk zâhidlerden Ebû Süleymân Dârânî'ye (ö. 215/830) ait “Açlık Allah'ın hazinelerindendir. Allah dilediği ve sevdiği kimselere verir” sözünü en başta naklederek konuya başlamıştır.¹²⁴³ Aç kalmaya önem veren riyâzetle dolu bir hayatı

¹²⁴³ Aidin Salih, *Yitik Şifa*, 152.

olan Dârânî için “bündârü’l-câîîn /açların önderi” denildiği ifade edilmektedir. Ayrıca işârî tefsirin öncülerinden olduğu kabul edilmektedir.¹²⁴⁴

Yine “Aç ve susuz ölmeye gayret edin” şeklindeki ifadesi ile metnin devamında zâhidlerin yaşadığı hayatın övüldüğü hadislerden nakil yapılmış olması Salih’in bu alandaki eserlerden faydalandığını göstermektedir.

Ayrıca zikir ve sabır konularında yaptığı bazı açıklamalar yine tasavvuftan etkilendiğine işaret etmektedir.

¹²⁴⁴ Mustafa Kara, “Dârânî” içinde, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 485.

SONUÇ

İnsanoğlu için sağlık her zaman önemini korumuştur. İnanan insanlar için sağlığı korumak, hem bedenin kendisine verilen bir emanet olması hem de ibadetlerini gereğince yerine getirebilmesi bakımından ayrı bir ehemmiyet arz etmiştir. Buna binâen Müslümanlar, kendi inanç dünyasında, Kur’ân-ı Kerim’den sonra ikinci kaynak olarak kabul ettiği Hz. Peygamber’in (s.a.v) hadis ve sünnetinde sağlık alanındaki uygulamalarını ve tavsiyelerini tedkik etmekte hassas davranmışlardır. Hz. Peygamber’in (s.a.v) yeme-içmesinden, hastalık durumunda önerdiği ilaçlara kadar tıbbi ilgilendiren hadislerle ilgi duymuşlardır.

Tıbbıa dair hadisler sağlığın ehemmiyeti ve korunması, bu konuda alınması gereken tedbirler, hastalık durumunda tedavi olunması, dönemin gereğince yapılan tedavi uygulamaları ve ilaçları kapsamaktadır. Zaman içerisinde bu bağlamdaki hadislerin ve başka hekimlere ait tıbbî bilgilerin de bir araya getirildiği “Tıbb-ı Nebvî” eserleri vücuda gelmiş ve bu alanda oldukça zengin bir literatür ortaya çıkmıştır. Bu zenginlikle beraber tıpla ilgili hadisler konusunda bazı farklı yaklaşımlar baş göstermiştir. Bunlardan biri “müteşeddît” olarak nitelendirilebilecek görüştür ki sağlıkla ilgili hadislerin tümünü vahiy kapsamında değerlendirerek hepsine uymayı zorunlu görmüştür. Diğer bir yaklaşım “mütesahil” olarak nitelendirilebilecek bir görüştür, bu görüş ise diğerinin aksine tıpla ilgili hadisleri tamamen beşerî kaynaklı olarak değerlendirerek, fazla esnek davranmıştır ve hiçbirini bağlayıcı olarak görmemiştir. İki görüşün arasında her iki aşırılıktan uzak durarak, orta noktayı belirlemeye çalışan “mutavassıt” olarak nitelendirilebilecek bir görüş daha bulunmaktadır. Mutavassıt görüşte ise tıbbıa dair hadisler mahiyeti itibarıyla sınıflandırılarak, bir kısmının bağlayıcı bir kısmının bağlayıcı olmadığı ifade edilmiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde elde edilen netice itibarıyla; “mutavassıt” olan görüşün daha isabetli olduğu görülmüştür. Bu çerçevede; sebeplere başvurarak tedavi olmanın gerektiği ve gerek kişisel gerekse de toplumsal sağlığı korumaya yönelik hadislerin bir kısmının bağlayıcı olarak değerlendirilebileceği; tedavide kullanılan ilaçlar ve usullerin ise genel olarak insanın yaşadığı dönem, coğrafya, kültür gibi etkenlere bağlı olarak değişebileceği dolayısı ile bağlayıcı olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü amaç tedavi olmak ve sağlığı korumaktır. Amaç değişmez, ancak

araçların değişebileceği kabul edilmesi gereken bir gerçek olarak dururken, maalesef bugün göz ardı edilmiştir.

Elde edilen görüş bağlamında çalışmanın ikinci bölümünde; Aidin Salih'e ait "Gerçek Tıp Yitik Şifa'nın İzinde" kitabı içerdiği hadisler açısından ele alınmıştır. Bu kitap, son yıllarda ülkemizde adından sıkça bahsedilen, "Tıbb-ı Nebevî" ye dair etkin bir çalışma olduğu ifade edilen ve modern çağın koruyucu ve tedavi edici yöntemlerini tamamen reddeden yaklaşımı ile dikkati çekmektedir. Yapılan değerlendirmede kitaptaki hadislerin; metin tespiti yapılarak, sıhhat durumu ve kullanıldığı bağlam açısından değerlendirmesi yapılmıştır. Elde edilen sonuçları şöyle sıralamak mümkündür:

- Aidin Salih, modern tıbbı ve teknolojik gelişmelere şüphe ile yaklaşmıştır. Müslüman olduktan sonra özellikle hadisleri okumaya başlayınca görüşünü destekleyen hadisleri kendine delil olarak görmüştür.

- Salih, kitabın genelinde âyet, hadis, geçmiş Peygamber sözleri, atasözü, hikâye gibi çok çeşitli dallardan kendi görüşünü güçlendiren nakillerde bulunmuştur.

- Kur'ân'dan yaptığı nakillerde sûre ve âyet numarası vermiştir. Ancak hadislerde çoğunlukla kaynak belirtmemiştir. Kaynak belirtilen çok az bir kısım hadiste ise verilen kaynak doğru olmakla beraber ekseriyeti eksik ya da hatalıdır.

- Kitapta yer verilen rivayetler kaynak olarak çeşitli şekillerde Hz. Peygamber'e (s.a.v) nispet edilmiştir. Bunlar: "Hz. Muhammed (s.a.v), Peygamberimiz (s.a.v), Hadis-i Şerifler'de, Peygamber Efendimiz (s.a.v), Resûl-i Ekrem (s.a.v), Allah'ın Resûlü, Resûlullah (s.a.v), Allah (cc) bir hadis-i kudsîde, Muhammed (s.a.v), Son Peygamber (s.a.s)" şeklindedir.

- Hadis, konuların bazen başında, bazen ortasında, bazen en sonunda nakledilmiştir.

- Aidin Salih, hadislerin naklinde ekseriyetle lafza bağlı kalmamıştır.

- Kitapta çeşitli bilimsel görüşleri de nakleden Salih, "bazı bilim adamlarına göre, yapılan araştırmalara göre" şeklinde mutlak ifadelerle, alanında belki de en uç olabilecek birtakım görüşlere yer vermiştir. Bunlarda da bir kaynak belirtmemiştir.

- Kitabın içerdığı hadisler değerlendirildiğinde; yazarın kendisi hekim olmakla beraber dinî bir alan olan hadis ilmine dair bilgisi ve yetkinliği bulunmadığından hadislerle yaklaşımda doğru bir yöntem sergilemediği görülmüştür.

- Hadislerin büyük bir kısmında hadis metinleri, iktisârla yani hadisin sadece bir kısmı nakledilerek verilmiştir.

- Bazı hadislerde telfik yapılmış yani iki hadis birleştirilerek tek bir hadis gibi verilmiştir.

- Bazen nakledilen hadis sahih dahi olsa bağlamından tamamen kopararak verilmiş, bazen de bütün bir hadis çok sayıda parçalara ayrılarak ayrı birer hadis gibi verilmiştir.

- Genel olarak hadislerle literal yani sadece lafızca bir yaklaşım sergilenmiş olup, kime söylendiği, hangi bağlamda söylendiği gözardı edilerek genel-geçer olarak yorumlanmıştır.

- Kitapta toplam 111 merfu hadis nakledildiği tespit edilmiş ve bunlar değerlendirmeye alınmıştır. Hadislerin Arapça metinlerinin zikredilmemesi, kaynaklarının belirtilmemesi, telfik ve iktisar yapılarak verilmesi ve nakillerde lafza bağlı kalınmaması bu çalışmanın sınırlılıklarını oluşturmuştur. Yapılan değerlendirme neticesinde: “Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde” kitabında sıhhat açısından sahih ve hasen hadisler bulunmakla beraber zayıf, ciddî zayıf hatta mevzu olan hadislerin de nakledildiği tespit edilmiştir. Ayrıca yoğun çalışma yapılmasına rağmen dokuz hadis, kaynaklarda metin olarak tespit edilememiş olduğundan değerlendirilememiştir. Hatta merfu hadis olarak Hz. Peygamber’e (s.a.v) nispet edilen altı rivayet kaynaklarda ya ehlullaha ait bir söz ya da İbn Kayyim el-Cevziyye’ye ait sözler olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kitabındaki rivayetleri aktarma konusunda oldukça “mütesâhil” bir yaklaşımla hadis olan ve olmayan çok sayıda rivayeti “hadis” olarak kolayca nakletmiştir.

- Aidin Salih’in yararlandığı hadis kaynaklarından bir kısmı tespit edilmiş olup, bunlar içerisinde kütüb-i sitteden aslî kaynaklar bulunmakla beraber Deylemî’nin el-Firdevs’i gibi tâlî kaynaklar da yer almaktadır. Aidin Salih’in ayrıca İhyâ-i Ulûmuddîn, Mârifetnâme, Râmûzü’l-Ehâdîs ve el-Ğunyetü’t-Tâlibîn gibi tasavvuf alanında yetkin

müelliflerin eserlerinden de faydalandığı belirlenmiştir. Özellikle açlık, zikir ve sabır konularında yaptığı nakillerinde tasavvuf alanından oldukça etkilendiği görülmüştür.

- Kitabın genelinde modern çağın ve tıbbın getirdiği tüm yenilik ve imkânlar eleştirilmiştir. Gıdadan, nanoteknolojiye, aşıdan, antibiyotik ve tüm ilaçlara, görüntüleme cihazlarından kokulara kadar akla gelebilecek tüm alanlardaki gelişmeler, insana düşman şeklini almış ve onun sonunu hazırlayan bir tehlike olarak görülmüş ve gösterilmiştir. Yitik Şifa kitabında bu çağın insanı, âdeta bilim kurgu filmi içerisinde çarpınan bir zavallı olarak tasvir edilmiştir.

- Tedavide hacamat, çörek otu, bal gibi sünnete uygun yöntemler öne çıkarılmış, hadislerdeki tedavi usulleri ve bitkilerden başka hiçbir yöntem kabul edilmemiş ve sünnette yer almayan diğer tüm modern tedaviler bidat ve Deccâl fitnessi olarak görülmüştür. Bu sebeple Aidin Salih'in Tıbb-ı Nebvî alanında “müteşeddît” bir görüşe sahip olduğu kanaati hâsıl olmuştur.

-Kitapta alternatif tedavi olan alanın hem fitrî, hem daha kolay, hem de ucuz olduğu belirtilmiştir. Ancak bugün alternatif tıp alanında da maliyetler oldukça artmış ve bu alanda geniş bir pazar oluşturulmuştur.

- Kitabın sonunda; Yitik Şifa'da hâkim olan görüş çerçevesinde, genellikle zahir anlama göre değerlendirilen hadislere dayanılarak, yukarıda sıralanan modern ve tıbbî-teknolojik gelişmeler, bu alanlarda A'dan Z'ye akla gelebilecek pek çok şeyin “Deccâl” tarafından planlanarak yaptırıldığı, insanların ise bu Deccâl tuzağı içerisinde bilerek ve isteyerek onun dediklerini yapan kimseler durumunda olduğu ifade edilmiştir.

Ülkemizde sıkça adı duyulan Aidin Salih'in bu kitabı hakkında farklı disiplinlerden daha fazla çalışmalar yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlardan bazıları; içerdiği âyetlerin tefsir ve fıkıh ilimleri açısından değerlendirilmesi, bir diğeri, sağlık ve beslenme ile ilgili olan içeriğin tıp bilimi ile beslenme ve diyetik bilimi açısından değerlendirilmesi, son bölümlerdeki DNA, GDO konularının genetik bilimi açısından ele alınması gibi çalışmalardır.

KAYNAKÇA

- “Aşı Karşıtlarının İddiaları ve Gerçekler”, Erişim Tarihi 26.05.2025, <https://www.ttb.org.tr/userfiles/files/As%CC%A7%C4%B1%20kars%CC%A7%C4%B1tlar%C4%B1n%C4%B1n%20iddialar%C4%B1%20ve%20gerc%CC%A7%ekler.pdf>
- Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed. *Tabakâtu ulemâu'l-hadîs*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1417.
- Abdilhâdî, Muhammed b. Ahmed. *Muharrir fî ehadîsi'l-ahkâm*. 1442.
- Abdurrezzâk b. Hemmâm, Ebû Bekr es-San'ânî el-Himyerî. *el-Musannef*. Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ*, 2: 404.
- Âcurrî, Ebû Bekr Muhammed b. Hüseyin b. Abdillâh. *eş-Şerîât*. Riyad: Dâru'l-Vatan, 1420.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh. *el-Câmî' li ulûmi'l-İmâm Ahmed*. Feyyûm: Dâru'l-Felâh, 1430.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1421.
- Ali el-Müttakî, Alî b. Hüsâmiddîn b. Abdilmelik el-Hindî. *Kenzü'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl*. Müessesetü'r-Risâle, 1401.
- Ali, Ahmed. Shabana Qazi ve Arif Mahmood Mustafa. “Historical Review of the Ancient Method of Treatment “Cup Therapy” and Its Legal Status. *El Khadim Research Journal of Islamic Culture and Civilization*. June (2021): 150.
- Aba, Veli. *Tıbb-ı Nebevî Kaynağı ve Bağlayıcılığı*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 2019.
- Atmaca, Veli. “Hadisler Çerçevesinde Tıbb-ı Nebevî'nin İnanç Boyutu Üzerine”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 9: 2 (2011), 37.
- Atmaca, Veli. “Hadislerde Geçen Hastalık Adları”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*. 8/2 (2010): 48.
- Atmaca, Veli. “Hadislerde Sağlık ve Hastalık Anlamında Kullanılan Bazı Kavramlar”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 8/ 1, 2010, 83-105.
- Atmaca, Veli. “Tıbb-ı Nebevî Edebiyatının Doğuşu ve Gelişmesi (Bibliyografya Denemesi)”. *Hikmet Yurdu* 6/11 (2013): 53- 67.
- Aydınlı, Abdullah. “İbnü's-Sünnî”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21: 213. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara İlâhiyat Vakfı Yayınları, 2021.
- Aynî, Bedreddîn. *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvûd*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1420.
- Aynî, Bedreddîn. *Umdetü'l-kârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Azîmâbâdî, Şemsü'l-Hak. *Avnü'l-Ma'bûd Şerhü Sünen-i Ebî Dâvûd*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1415.
- Bâ Mûsa, Abdullah b. Ömer. *el-Habbetü's-Sevda fî'l-Hadîsi'n-Nebevî ve't-Tıbbü'l-Hadîs*. Medine-i Münevvere, Mecmau'l-Melik Fahd, 1425.
- Bağdadî, Abdullatif. *Nübüvvet Pınarından Sağlık Öğütleri Tıbb-ı Nebevî*. Çeviren Muhammet Uysal. İstanbul: Endülüs Kitap, 2022).

- Baytop, Turhan. “Misvak”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 30: 190-191. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mesûd. *Meâlimü't-tenzîl fî tefsîri'l-Kur'ân*. Dâru Taybe, 1417.
- Beğavî, Ebû Muhammed el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed b. el-Ferrâ'. *Şerhu's-Sünne* Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, 1403.
- Bhikha, Rashid, Ashraf Dockrat. *Medicine of the Prophet Tibb al-Nabawi*. Güney Afrika: Ibn Sina Institute of Tibb, 2015.
- Bilimler Işığında Yaratılış. Erişim Tarihi 17.03 Mart 2024. <https://www.youtube.com/watch?v=U2n3IqVTdg0>.
- Bodur, Osman. “Hadislere Göre Deccâl'in Özellikleri”. *Akademik Bakış Dergisi*. 59 (2017): 2.
- Boynukalın, Ertuğrul. “Makâsîdü's-Şerîa”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 27: 423-427. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl. *el-Câmiu's-Sahîh*. Beyrut: Dâru Tevku'n-Necât, 1422.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâîl. *el-Edebü'l-Müfred*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1419.
- Bûsîrî, Ahmed b. Ebû Bekir. *el-Misbâhu'z-züccâce fî zevaid-i İbn Mâce*. Beyrut: Dâru'l-Arabiyye, 1403.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihah tâcu'l-luğa*. Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-melâyîn. 1407.
- Coşkun, Selçuk. *Hadîse Dair Temel Sorular ve Cevaplar*. İstanbul: İFAV, 2022.
- Cürcanî, Ebû Bekir Abdülkâhir. *Dercü'd-dürer fî tefsîri'l-âyî ve's-suver*. Umman: Dâru'l-fikr, 1430.
- Cürcânî, Ebû Bekr Ahmed b. İbrâhîm b. İsmâîl. *Kitâbü'l-Mu'cem Fî Esâmi Şüyûhi Ebî Bekr el-İsmâ'îlî*. Medine: Mektebetü'l-ULûm ve'l-Hikem, 1415.
- Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2022.
- Çelebi, Kâtip. *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1360.
- Çetin, Mehmet. “Organ Nakli Konusunda İstidlal Edilen Hadisler ve Değerlendirilmesi”. *Tevlat Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 2/2 (2021): 214.
- Çiftçi, Halil, Ebru Çevik ve Şahin Aksoy, “Şanlıurfa Yöresinde Uygulandığı Şekli ile Dağlama” *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*. 13 (2005): 111.
- Çiftçi, Mahir Doğan, Yusuf Açikel. “Kur'ân'da ve Hadislerde Sağlıklı Beslenme ve Obezite”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*. 6/1 (2021): 117.
- Çiftçi, Tuana, Melike Şahin. “Tepki Çeken Topuk Kanı Kararı: Mahkeme Bilim Yerine Alternatif Tıp Yorumunu Baz Aldı, Sağlık Bakanlığı Müdahil Oldu” *NTV*, 22.08.2024. Erişim Tarihi: 24. 08. 2024, <https://www.ntv.com.tr/turkiye/tepki-cekten-topuk-kani-karari-mahkeme-bilim-yerine-alternatif-tip-yorumunu-baz-aldi,ynv91uQFSUW40FncwCRBUA#>.
- Çolak, Azime. “Aidin Salih, Gerçek Tıp”. *Tevlat Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*. 2/2 (2021): 313-3137.

- Dârekutnî, Ebû'l-Hasen Alî b. Ömer b. Ahmed. *el-İlelü'l-vâride fî'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*. Riyad: Dâru Taybe, 1405.
- Demirci, Kürşat. "Deccâl". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 9: 67-69. Ankara: TDV Yayınları, 2019.
- Dersimiz Hadis. 21. 11. 2021.
<https://www.youtube.com/watch?v=kOEB5hzqoHQ&t=16s>.
- Dersimiz Hadis. Erişim Tarihi 27. 8. 2024.
<https://www.youtube.com/watch?v=WXRQfOqNGd0>.
- Dihlevî, Şâh Veliyyullah. *Hüccetullahi'l-Baliğa*. Beyrut: Dâru'l-Ceyl, 1426.
- Dîneverî, Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed b. İshâk. *Amelü'l-yevm ve'l-leyle*. Dârü'l-Kıbele li's-sekâfeti.
- Doğal Sağlık Derneği Hakkında.Erişim Tarihi 26.07.2024
<https://dogalsaglikdernegi.com/hakimizda/>.
- Dölek, Adem. "İnsanın Yaşama Hakkının Korunmasının Dinî Dayanağı". İçinde *İnsan Hakları ve Din*, editör Tevhit Ayengin, 21. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, 2010.
- Dönmez, Mustafa. "*Ebû Nuaym el-İsfahânî'nin et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eserinin Tahkiki*". Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dönmez, Mustafa. "Ebû Nuaym ve Et-Tıbbu'n-Nebevî İsimli Eseri Üzerine". *Uludağ Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*. 16/1 (2007): 346.
- Durmuş, Üzeyir. "Yemekten Önce ve Sonra Tuz Yemeyi Tavsiye Eden Rivayetlere Dair Bir Araştırma". *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 2018; (12): 379-403
- Ebî Üsâme, el-Hâris. *Buğyetü'l-Bâhis an Zevâid-i Müsnedi'l-Hâris*. Medine: Merkez-i Hidmeti's-Sünne ve's-Siyreti'n-Nübüvve, 1413.
- Ebû Bekr el-Hârizmî, Muhammed b. el-Abbâs. *Müfîdü'l-İlim*. Beyrut: Mektebetü'l-Unsuriye 1418.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî. *es-Sünen*. Beyrut: Dârü'r-Risâleti'l-Âlemiyye: 1430.
- Efendioğlu, Mehmet. "Ziyâeddin el-Makdisî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 44: 491-495. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ekinci, Ekrem Buğra. Erişim Tarihi: 06. 06. 2025.
<https://www.ekrembugraekinci.com/question/?ID=18693>
- Elbânî, Nâsirüddin. *Daîfü't-terğîb ve't-terhîb*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'n-Neşri ve't-tevzi', 1421.
- Elbânî, Nâsirüddin. *Silsiletü'l-ehâdîsi'z-zaîfe ve'l-mevzûa ve eseruhe's-seyyiü fî'l-ümme*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1412.
- Elbânî, Nâsirüddin. *Daîfu Câmiu's-sağîr ve ziyâdetihi*. el-Mektebetü'l-İslamî.
- Elbânî, Nâsirüddin. *Sahîhu'l-Câmiu's-sağîr ve ziyâdetihî*. byy: el-Mektebetü'l-İslamî, bty.
- Elbânî, Nâsirüddin. *Sahîhu Mevâridi'z-zam'ân fî zevâidi İbn Hibban*. Riyad: Dâru's-Samiî, 1422.
- el-Kiyâ el-Harrâsî. *Ahkâmu'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye,1405.

- el-Mağribî, Abdulhay el-Kettânî. *et-Terâtîbü'l-idâriyye* Beyrut: Dâru'l-Erkâm.
- Erul, Bünyamin. "Hadis Problemleri". İçinde *Hadis El Kitabı*. Editör Zişan Türcan. Ankara: Grafiker Yayınları, 2021.
- Erul, Bünyamin. "Telfik". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40: 400-401. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Fazlurrahman. *İslam Geleneginde Sağlık ve Tıp Değişim ve Kimlik*. Çeviren Adnan Bülent Baloğlu-Adil Çiftçi, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.
- Fihri, Abdullah b. Vehb b. Müslim el- Muvatta İbn Vehb es-Sağır. Medine: Mektebetü Câmîu'l-Ulûm ve'l-Hikem, 1432.
- Gazzâlî, Muhammed. *İhyâ*. Çeviren Mustafa Çağrı. İzmir: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Bs, 2020.
- Gerçek Tıp -Yitik Şifa'nın İzinde-Aidin Salih. Erişim Tarihi: 25.07.2024. <https://www.sadepazar.com/gercek-tip---yitik-sifanin-izinde---aidin-salih?search=aidin%20sa>.
- Geylânî, Muhyiddîn Ebû Muhammed Abdülkâdir b. Ebî Sâlih Mûsâ Zengîdost. *el-Gunyetü li tâlibî tarîkı'l-hak*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmiyye, 1997.
- Geylânî, Abdülkadir, *Ğunyetü't-Tâlibin İlim ve Esrâr Hazinesi*. Çeviren Fârûk Meyân, İstanbul: Berekât Yayınları, 1994
- Geylânî, Abdülkadir, *Gunyetü't-Tâlibin (Hakkı Arayanların Kitabı)*, Çeviren Abdülkadir Akçiçek, İstanbul: Sağlam Yayınevi, 2012.
- Görgün, Tahsin. "İbn Habîb es-Sülemî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 19: 510-513. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Gümüşhanevî, Ahmed Ziyâüddin. *Ramûz el-Ehâdis*. Çeviri Adûlaziz Bekkine. Milsan Basım, 1982.
- Güncel Türkçe Sözlük.Erişim Tarihi 18.09.2024. <https://sozluk.gov.tr/>.
- Ğazalî, Ebû Hâmid. *İhyâi Ulûmuddîn*. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- Ğazalî, Ebû Hâmid. *Mizânü'l-amel*. Mısır: Dâru'l-Meârif, 1964.
- Hacamat Faydaları Nelerdir. Erişim Tarihi 18.09.2024. <https://www.medicalpark.com.tr/hacamat-faydalari/hg-4086>.
- Hâdimî, Muhammed. *el-Berîkatü'l-Mahmûdiyye fî Şerhi't-Tarîkatî'l-Muhammediyye*. Matbaâtü Halebî, 1348.
- Hakkı, İbrahim. *Mârifetnâm*. Çeviren Faruk Meyan. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1999.
- Hatib el-Bağdâdî. *Tarîhu Bağdâd*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbü'l-İslâmî, 1422.
- Hatîb el-Bağdâdî. *el-Müntehâb min Kitâbi'z-Zühd ve'r-rekâik*. Beyrut: Dâru'l-Beşâirü'l-İslamiyye, 1420.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *A'lâmü'l-hadîs*. Mekke: Câmîatü Ümmü'l-Kurâ, 1409.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *Meâlimü's-Sünen*. Halep: el-Matbaâtü'l-İlmiyye, 1351.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *Şe'ni'd-Duâ*. byy: Dâru's-Sekâfetü'l-Arabiyye, 1404.
- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb. *Ğarîbü'l-Hadîs*. Dimeşk: Dâru'l-Fikr, 1402.

- Hekim Aidin Salih Kimdir. Erişim Tarihi: 25.07.2024.
<https://dogalsaglikdernegi.com/dr-aidin-salih-kimdir/>.
- Hererî, Muhammed el-Emîn. el-*Şerhu Sünen-i İbn Mâce*. Cidde: Dâru'l-Minhâc, 1439.
- Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân. el-*Mecma'u'z-Zevâ'id*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414.
- Humeydî, Ebü Bekr Abdullah b. ez-Zübeyr b. İsâ el-Kureşî. *Müsned*. 1: 443.
- Hümeym, Abdüllatîf. el-*Mesmûâtü'l-Hadîsiyye*. Irak: Dîvânü'l-Vakfû's-Sünnî, 1434-1437.
- Iclî, Ebu'l Hasan Ahmed b. Abdillâh b. Salih. *Marîfetü's-Sikât*. Medine: Mektebetü'd-Dâr, 1405.
- İrâkî, Zeynüddin. el-*Muğnî an hamli'l-esfâr fî'l-eesfâr fî tahrîci mâ fî'l-ihyâ'i mine'l-ahbâr* Beyrut: Dâru İbn Hazm, 1426.
- İbn Adî, Ebü Ahmed Abdullâh b. Adî b. Abdillâh el-Cürcânî. el-*Kâmil fî'd-duafâi'r-ricâl*. Beyrut: el-Kütübü'l-İlmiyye, 1418.
- İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım. *Târîhu Medîneti Dimeşk*. Dâru'l-Fikir, 1415.
- İbn Atıyye, Ebü Tâlib Muhammed b. Alî. *Kûtu'l-Kulûb fî Muameleti'l-Mahbûb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426.
- İbn Battal, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik. *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423.
- İbn Bîşrân, Ebü'l-Kâsım. *Emâlî İbn Bîşrân-el-cüz'ü's-sânî*. Riyad: Dâru'l-Vatan li'n-Neşr, 1420.
- İbn Ebî Hâtım, Ebü Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî. el-*İlel li İbn Ebî Hâtım*. Riyad: Müessetü Cüreysî li't-tevzi' ve'l-i'lân, 1427.
- İbn Ebî Hâtım, Ebü Muhammed Abdurrahman. el-*Cerh vet'ta'dîl*. Haydarabâd: Matbaatü Meclisü Dairetü'l-Meârifü'l-Osmaniyye, 1271.
- İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekir Abdullah b. Muhammed. el-*Musannef*. Riyad: Dâru Künûz İşbiliyâ, 1436.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Lisânü'l-Mîzân*. Halep: Mektebetü'l-Metbûâtü'l-İslamiyye, 1423.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî. *Takrîbü't-Tehzîb*. Suriye: Dâru'r-Reşîd, 1406.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed. el-*Metâlibü'l-Âliye bi-zevâidi'l-mesânîdi's-semâniye*. Dâru'l-Âsime li'n-Neşri ve't-Tevsi', 1419.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed. *Fethu'l-bârî bi şerhi'l-Buhârî*. Mısır: el-Mektebetü's-Selefiyye, 1380-1390.
- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed. el-*Ğarâibü'l-Mültekata min Müsnedi'l-Firdevs*. Birleşik Arap Emirliği: Cemiyetü Dâru'l-Birr, 1439.
- İbn Haldûn. Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtede ve'l-haber fî eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men âserahüm min zevi's-ş-şenü'l-ekber. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1401.
- İbn Hibban, Muhammed b. Hibban b. Ahmed. *Kitâbü'l-Mecrûhîn*. Halep: Dâru'l-Veâ, 1396.
- İbn Kayyim el-Cevzîyye, Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. el-*Menârü'l-münîf fî's-sahîh ve'd-daîf*. Riyad: Dâru Ataâtü'l-İlm, 1440.

- İbn Kayyim el-Cevzîyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb. *Zâdü'l-meâd fî hedyi hayri'l-ibâd*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, 1417.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'ani'l-Azîm*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed. *Ğarîbü'l-Hadîs*. Bağdat: Mektebetü'l-Anî, 1397.
- İbn Mâce, Ebû Abdullâh Muhammed b. Yezîd Kazvînî. *es-Sünen*. Dâru'l-Risâleti'l-Âlemiyye, 1430.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *Sünen-i İbn Mâce*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, bty.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbn Müflih, Şemseddîn el-Makdisî. el-Âdâbü's-Şer'iyyeti ve'l-Menhu'l-Mer'iyyeti.
- İbn Mülakkın, Sirâcüddîn Ebû Hafs, *el-İ'lâm bi-fevâ'idü Umdeti'l-Ahkâm* (Suûd: Dâru'l-Âsımeti li'n-neşri ve't-tevzi', 1417.
- İbn Müllekkın, Sirâcüddîn Ebu Hafs. *et-Tevdîh li Şerhi'l-Câmi's-Sahih*. Dımeşk: Dâru'n-Nevâdir, 1429.
- İbn Necîm, Zeynüddîn. *el-Eşbâh ve'n-nezâir*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1419.
- İbn Reslân, Şihabüddîn Ebu'l-Abbâs. *Şerhu Sünen-i Ebî Dâvud* (Mısır: Dâru'l-Felâh li'l-bahsi'l-ilmî ve tahkîki't-türâs, 1477.
- İbn Sînâ, Ebû Ali el- Hüseyin b. Abdillâh. *el-Kânûn fî't-Tıb*. Basım yeri bilinmiyor.
- İbn Teymiyye, Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm. *Şerhu Umdetü'l-Fıkh*. Riyad: Dâru Ataâtü'l-İlim, 1440,
- İbnü'l Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-sahîhayn*. Riyad: Dâru'l-Vatan.
- İbnü'l-Cevzî, Abdurrahman b. Ali. *Câmiu'l-Mesânîd*. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1426.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Ebü'l-Ferec. *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1406.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec. *Zâdü'l-Mesîr fî İlmi't-Tefsîr*. Beyrut: Dâru'l-Kitabü'l-Arabî, 1422.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-sahîhayn*. .Riyad: Dâru'l-Vatan.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec. *Telbîsü İblîs*. Haydarâbâd: Dâiretü'l-Meârifü'l-Osmâniyye, 1393.
- İbnü'l-Esîr, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed İbn Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî. *Câmiu'l-usûl li-ehâdisi'r-Resûl*.
- İbnü'l-Esîr, Mecîdüddîn. *en-Nihâye fî Ğarîbi'l-Hadîs ve'l-Eser*. Beyrut: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399.
- İbnü'l-Kayserânî, Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir. *Ma'rifetü't-Tezkire fî ehadîsi'l-Mevdûa*. Beyrut: Müessesetü'l-Kütübü's-Sekâfi, 1406.
- İbnü'l-Melek, Muhammed b. İzziddîn Abdillatîf. *Şerhü'l-Mesâbihü's-Sünne li'l-Beğavî*. byy: İdâretü's-Sekâfetü'l-İslamiyye, 1433.

- İsbehânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh. *Hilyetü'l-l*. Mısır: Matbaâtü'-Saâdet, 1394.
- İsfahânî, Ebû Nuaym Ahmed b. Abdillâh b. İshâk. *et-Tıbbu'n-Nebevî*. Dâru İbn Hazm, 2006.
- İsfahânî, Ebû Nuaym. *et-Tıbbu'n-Nebevî*. Dâru İbn Hazm, 2006.
- İsfehânî, Ebû Nuaym b. Mihran. *ed-Duaqâ*. Dâru's-Sekâfe, 1405.
- Kahraman, Abdullah. "Tedavi". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40: 254-256. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Kanâziî Abdirrahman b. Mervan b. Abdirrahman el-Ensârî Ebu'l-Mutarriif. *Tefsîru Muvattâ*. Katar: Dâru'n-Nevâdir, 1429.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Bal". İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 4: 552-553. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Kandemir, Mehmet Yaşar. "Ümmü Harâm". İçinde *Türkiye Diyanet İslam Ansiklopedisi*, 42: 321-322. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kara, Mustafa. "Dârânî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8: 485. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Kastallânî, Ahmed b. Muhammed b. Ebû Bekir Abdülmelik. *İrşâdü's-Sârî li şerhi Sahîhi'l-Buhârî* Mısır: el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emiriyye, 1323.
- Katınç, Fatih, Abdurrahman Kurt. "Modernliğin Risklerine Karşı Dinsel Düşünümsellik: Risk Toplumuna Tepkisel Bir Alternatif Tıp Hareketi Olarak "Gerçek Tıp" Hareketi. *Darul Funun İlahiyat* 34/2 (2023): 491-518.
- Kaya, Mahmut. "Câbir b. Hayyân". İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 6: 533-537. İstanbul: TDV Yayınları, 1992.
- Kılavuz, Ahmet Saim. "Ali er-Rızâ". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 2: 436-438. İstanbul: TDV Yayınları, 1989.
- Kirmânî, Muhammed b. Yûsuf b. Ali b. Saîd Şemsüddîn. *el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1401.
- Komisyon, *el-Müsnedü'l-Câmi'*. Beyrut: Dâru'l-Ciyl, 1413.
- Komisyon, *Hadislerle İslam*. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Köse, Saffet. "Hz. Peygamber (s.a.v) ve Sağlık". *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 8 (2020): 222.
- Köşe, Abdullah. "Hacamat". İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 14: 422. İstanbul: TDV Yayınları, 1996.
- Kur'an-ı Kerim.
- Kutluay, İbrahim. "Tıbb-ı Nebevî'nin Vahiy Kaynakları". İçinde *Adana 2015 Uluslararası İslam ve Tıp Tıbb-ı Nebevî Kongresi*, 50. Adana: 2016.
- Kutluay, İbrahim. Kongre "Tıbb-ı Nebevî'nin Vahiy Kaynakları", 37.
- Kuzudişli, Ali. "Çörek Otu Hakkında Rivayet Edilen Hadislerin Analizi". İçinde *2015 Adana Uluslararası İslam ve Tıp Tıbb-ı Nebevî Kongresi*, Editör Hasan Akkanat-Ertuğrul Döner, 433-437. Adana: 2016.
- Küçük, Raşit. "Tıbb-ı Nebevî Literatürü Üzerine Bir Deneme". *İlim ve Sanat*. 1/3 (1985): 7.
- Küçük, "Raşit Tıbb-ı Nebevî Literatürü"

- Makdisî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed Abdü'l-Hâdî. *Tenkîhu't-tahkîk fî ehâdîsi't-Ta'lik*. Riyad: Edvâu's-Selef, 1428.
- Malik b. Enes, Ebû Abdillâh Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî. *el-Muvatta*. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1406.
- Mervezî, Nuaym b. Hammad. *Kitâbü'l-Fiten*. Kahire: Mektebetü't-Tevhîd, 1412.
- Mizzî, Cemâleddîn Ebu'l Haccâc Yusuf. *Tehzîbü'l-Kemâl*. Beyrut: Müessesetür-Risâle, 1400-1413.
- Moğoltay b. Kılıç, Alâaddîn. *İkmâlü Tehzîbü'l-Kemâl*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 2011.
- Muhammed Salih. Erişim Tarihi 25.07.2024. <https://www.biyografya.com/biyografi/10309>. Muhammed Salih. Erişim Tarihi 29.08.2024 https://tr.wikipedia.org/wiki/Muhammed_Salih#Siyasi_ya%C5%9Fam%C4%B1
- Mukâtil b. Süleymân, Ebu'l-Hasan Süleymân b. Beşîr. *Tefsîru Mukâtil b. Süleymân*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâs, 1423.
- Mübârekpûrî, Ebû'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, bty.
- Münâvî, Abdurraûf. *Feyzu'l-kadîr Şerhu Câmiu's-sağîr*. Mısır: el-Mektebetü'l-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1356.
- Münzirî, Abdülazîm. *et-Terğîb ve't-Terhîb*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417.
- Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *el-Câmiu's-sahîh*. Türkiye: Dâru't-tabâ'ati'l-âmirî, 1334.
- Nehrevânî, Ebu'l-Ferec el-Muâfâ b. Zekeriyâ b. Yahyâ el-Cerîrî. *el-Celîsü's-sâlihu'l-kâfî ve'l-enîsü'n-nâsihu's-Şâfî*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1426.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *es-Sünen*. Kahire: Mektebetü't-Ticâriyyetü'l-Kübrâ, 1348.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî. *ed-Duâfâ ve'l-metrûkîn*. Halep: Dâru'l-Vaî, 1396.
- Nesîmî, Mahmûd Nâzım. *et-Tıbbu'n-Nebevî ve'l-İlmü'l-Hadîs*. Dimeşk: Şariu Müsellim, 1404.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *el-Ezkâr*. Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-tabâati ve'n-neşri ve't-tevzi', 1414.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddin Yahyâ b. Şeref. *Hülâsâtü'l-Ehkâm fî'l-mühimmatü's-Sünen ve kavâidü'l-İslâm*. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc Şerhu Müslim'in Sahîh'i b. Haccâc*. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1392.
- Nisâbü'rî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah el-Hâkim. *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-İlmiyye, 1411.
- O, Işığ ile Karanlığ Delen Yıldızdır. Erişim Tarihi 31. 08. 2024. <https://www.uzerk.org/tr/o-isigi-ile-karanligi-delen-yildizdir.html>.
- Oruçhan, Osman. *Hadis ve Bilim*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- Özakkaş, Tahir. "Oruç ve Tıp". *Diyanet Dergisi*, 26/2 (1990): 104.

- Özbek Hekim Aidin Salih Hayatını Kaybetti. Tarihi 26.07.2024.
<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ozbek-hekim-aidin-salih-hayatini-kaybetti/103182>.
- Polat, Salahattin. “İbrâhim et-Teymî”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 21: 357. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Râğıb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal. *ez-Zerî'a ilâ mekârîmi 'ş-Şerî'a*. Kahire: Dâru's-Selâm, 1428.
- Rahmetli Aidin Hanım'ın Derslerinden Video Kayıtları Çözülerek Sizlere Sunulmuş Bir Kitaptır. Erişim Tarihi 31 Ağustos 2024. <https://www.uzerk.org/tr/rahmetli-aidin-hanimin-derslerinden-video-kayitlari-cozulerek-sizlere-sunulmus-bir-kitaptir-son-soz.html>.
- Sa'lebî, Ebü İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru İhyâi'türâs, 1422.
- Sâğânî, Ebü'l-Fezâil Radiyyüddîn Hasen b. Muhammed b. Hasen. *el-Mevzûât*. Dımeşk: Dâru'l-Me'mûn lit-türâs, 1405.
- Salih, Aidin. *Gerçek Tıp Yitik Şifanın İzinde*. İstanbul: Yitik Şifa Yayıncılık, 2017.
- Sancaklı, Saffet. “Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi*. 10/2 (2019): 361.
- Sancaklı, Saffet. “Tıbb-ı Nebevî Hadislerinin Bağlayıcı Olup Olmaması Açısından Değerlendirilmesi”. *Mesned İlahiyat Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2019): 356.
- Sancaklı, Saffet. *Hadis İnkârcılığı Hadis Karşıtlarının İddiaları ve Cevapları*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2022.
- Sehâvî, Şems Muhammed b. Abdurrahman. *el-Ecvibetü'l-Merziyye fîmâ süile anhu mine'l-ehâdîsi'n-Nebeviyye*. Dâru'r-Râye, 1418.
- Sehâvî, Şemseddîn. *el-Makâsîdül-hasene fî beyâni kesîrin mine'l-ehâdîsi'l-müştehire*. Beyrut: Dâru Kütübü'l-Arabiyye, 1405.
- Sehmî, Ebu'l-Kâsım Hamza b. Yusuf b. İbrahim. *Süâlâtü Hamza b. Yusuf es-Sehmî*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif, 1414.
- Sehmî, Ebü'l-Kâsım Hamza b. Yûsuf. *Târîhu Cürcân*. Beyrut: Âlimü'l-Kütüb, 1407.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansur b. Muhammed b. Abdulcebbâr İbn Ahmed. *Tefsîrül-Kurân* Riyad: Dâru'l-Vatan, 1418.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys İmâmü'l-hüdâ Nasr b. Muhammed. *Bahru'l-ulûm*.
- Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ebû Sehl Ahmed. *el-Mebsût*. Mısır: Matbaatü's-Saadet.
- Serahsî, Ebû Bekir Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl. *Usûl*. Haydarâbâd: Lecneti İhyai'l-Mearifi'n-Nu'maniyye.
- Sürgün Hayatta Hep Yanımdaydı. Erişim Tarihi 26. 07 2024. <https://www.yenisafak.com/gundem/surgun-hayatta-hep-yanimdaydi-2025721>.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Lüma fî esbâbi'l-hadîs*. Mektebetü'l-Buhûs ve'd-Dirâsât fî Dâri'l-Fikr, 1416.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Leâli'l-Masnûa fî'l-Ehadîsi'l-Mevdûa*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1417.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Cem'u'l-cevâmi'*. Kahire: el-Ezherü's-Şerif, 1426.

- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *ez-Ziyâdât ale'l-Mevzûât*. Riyad: Mektebetü'l-Meârif li'neşri ve't-tevzi, 1431.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *el-Hâvî li'l-fetâvî*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1424.
- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *İtmâmü'd-Dirâye li Kurrâi'n-Nukâye*. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1405.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *el-Üm*. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1403.
- Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs. *Tefsîru'l-İmam eş-Şâfiî*. Suûd: Dâru't-Tedmiriyye, 1427.
- Şener, Abdülkadir. "Abdest". İçinde *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1: 68-70. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Şentürk, Recep. "İnsan Hakları". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22: 327-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Şeybânî, Muhammed b. el-Hasan. Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Kesb bi Şerhi Şemsüleimme es-Serahsî*. Dimeşk: Abdulhâdî Harsûnî, 1400.
- Taberî, Ebû Ca'fer İbn Cerîr. *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. Kahire: Dâru Hicr, 1422.
- Tatlı, Mustafa. "Uzletin Ruh Sağlığına Faydaları ve Fiten Hadisleri Bağlamında Modern Dönemde Uzlet". İçinde *Ruh Sağlığı ve Din Disiplinler Arası Çalışmalar*, editör Ömer Faruk Doğan vd. 429-457. Ankara: Sonçağ Yayıncılık, 2022.
- Tîbî, Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh. *Şerhu't-Tîbî alâ Mişkâtü'l-Mesâbih*. Mekke: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1417.
- Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Hasen. *el-Menhiyyât*. Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân li't-tab'i ve'n-neşri ve't-tevzi, 1406.
- Tirmizî, Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre. *es-Sünen*. Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslamiyye, 1996.
- Türer, Osman. "Ebû Nuaym el-İsfahânî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10: 201- 204. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Tüveycirî, Hammûd b. Abdillâh. İthâfû'l-cemâ'a bimâ Câ'e fi'l-Fiten ve'l-Melâhim ve Eşrâti's-Sâ'a. Riyad: Dâru's-Samîi, 1414.
- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ. *ed-Duâfâü'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'l-Mektebetü'l-İlmiyye, 1404).
- Ünalın Turhan, Sümeyra. Vajdi Bilgin. "Tıbb-ı Nebevî Uygulamalarının Toplumsal ve Ekonomik Boyutu Üzerine Nitel Bir Araştırma". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 21/1 (2021), 99-141.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed. *et-Tefsîrû'l-Basîd*. İmâdetü'l-Bahsü'l-İlmî, 1430.
- Yaran, Rahmi. "Şehitlik ve İlgili Fıkıhî Hükümler", *M.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 42/1(2012): 217-219.
- Yavuz, Adil. "Tıbbı-Nebevî Hadislerinin Kaynakları ve Kapsamı Üzerine Bir Değerlendirme". *Siyer Araştırmaları Dergisi*. 8 (2020): 32.
- Yayınlar. Erişim Tarihi 31.07.2024. <https://yitiksifa.com/urun/son-soz/> ; <https://yitiksifa.com/urun/son-soz-2/>.

- Yılmaz, Orhan. “Tıbb-ı Nebevî ve Bu Konudaki Bazı Hadislerin Değerlendirmesi”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6/6 (2017), 109.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Dîvânü'd-Duafâ*. Mekke: Mektebetü'n-Nehzatü'l-Hadîse, 1387.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*. Beyrut: Dâru'l-ma'rifeti li't-tabaâti ve'n-neşr, 1382.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *et-Tıbbu'n- Nebevî*. Beyrut: Dâru İhyâi'l-Ulûm, 1410.
- Zeydânî, Müzhirüddin. *el-Mefâtîh fî Şerhi'l-Mesâbih*. Kuveyt: Dâru'n-Nevâdir, 1433.
- Zürkânî, Muhammed b. Abdilbâki b. Yusuf. *Şerhü'z-Zürkânî ale'l-Muvatta*. Kahire: Mektebetü's-Sekâfetü'd-Diniyye, 1424.

EKLER

EK-1

“GERÇEK TIP YİTİK ŞİFANIN İZİNDE” KİTABINDA GEÇEN HADİSLERİN SIRALI LİSTESİ

Önsöz Başlığında Geçen Hadisler

- Vebadan ölen şehittir. (Müslim, İmare, 165.)
- Hummadan ölen şehittir.
- Doğumda ölen şehittir. (Taberânî)

Hastalık Sebepleri Ana Başlığında Geçen Hadisler

Fazla Yemek Alt Başlığında:

- Her hastalığın temelinde tokluk vardır.
- Allah’a en sevimli olanınız, yemesi en az ve beden en hafif olanınızdır.
- Pisboğaz ve göbeği büyük olan Cennete giremez.

Sık Yemek Alt Başlığında:

- Geceleyin veya gündüzün ikişer defa yemek illettir.
- Tokken yemek hem hastalık, hem de haramdır.

Aromalar Alt Başlığında:

- Bazı kokular melekleri çeker, habis ruhları uzaklaştırır; bazı kokular habis ruhları çeker, melekleri uzaklaştırır.
- Cinsel ilişkiden sonra guslediniz, su her kıl dibine ulaşsın, çünkü şehvet maddesi her kıl dibinden çıkar.
- İnsan ölürken, ruh her kıl dibinden ayrılır.

Hastalık Nasıl Başlar Ana Başlığında Geçen Hadisler

Hadislerde Hastalık Sebepleri ve Tedavi Alt Başlığında:

- Allah’ı zikirden ayrılmayan hayvanı avcı avlayamaz.

- Bir kimse üst üste üç gece ateşlenirse, anadan doğduğu gün gibi günahlarından çıkar.

- Kulun hastalığı hatalarını giderir. Ateşin altın ve gümüşün kirini gidermesi gibi.

- Az yemek az günahdır.

- Hastalığınızın günahlar, ilacınızın da istiğfar olduğunu unutmayınız.

- Hastalarınızı yiyip içmeye zorlamayın. Allah onları yedirir ve içirir.

- Bir kadın Peygamber Efendimiz’e gelerek “Ben saralıyım. Allah’a dua ediver” dedi. Peygamber Efendimiz, “Dilersen sabret, sana cennet verilsin, dilersen sana şifa vermesi için Allah’a dua edivereyim” dedi. Kadın öyleyse sabredeceğim.” dedi.

- Peygamberimiz (s.a.v) bir hastayı ziyarete gitti ve iki tabip getirtti. “Bu adamı tedavi edin buyurdu.” Tabipler “Ya Resûlallah, bizler cahiliye devrinde ilaç hazırlardık. Tedavi ederdik. İslam’a girdiğimizden beri tevekkülü seçtik.” dediler. Peygamberimiz sav “Onu tedavi edin.” buyurdu.

- Haramla tedavi olmaz.

Kan Nakli Alt Başlığında:

- Dört fitne olacak. Kan mübah kılınacak. Kan ve mal mübah kılınacak. Kan, mal ve ırz mübah kılınacak ve dördüncüsü ise Deccâl fitnesi olacaktır.

- Şu dört şeyi toprağa gömün: Kanı, tırnakları, saçları, bebeğin göbek bağıyla eşini.

- Bir kimse haram kana dilinin ucuyla bile ortak olmuş olsa, kıyamet günü alnında “Bu adam Allah’ın rahmetinden ümidi yoktur.” diye yazılı hâlde gelir.

Organ Nakli Alt Başlığında:

- Ölüünün kemiğinin kırılması, yaşarken kırılması gibidir ve her ikisi de günahdır.

- “Peygamberimiz’in (s.a.v) bildirdiğine göre ölüünün hisleri canlıya göre 70 kat fazladır.”

- Âdemoğlu sabaha erişince azalarının hepsi hal lisanı ile ona şöyle der. “Bizim hakkımızda Allah’dan kork. Zira biz sana emanetiz.”

Temel Yiyecek Ve İçecekler Ana Başlığında Geçen Hadisler

Su Alt Başlığında:

- Dünyada da ahirette de içeceklerin efendisi sudur.
- Resûlullah (s.a.v) suyu üç solukta içer, bunun insanı hastalıklardan koruduğunu, daha doyurucu ve daha sağlıklı olduğunu söylerdi.
- Peygamber Efendimiz (s.a.v) güneşte ısıtılan su ile abdest almayı ve gusletmeyi yasaklamış; güneşte ısıtılan suyun cilt hastalıklarına sebep olduğunu söylemiştir.

Bal Alt Başlığında:

- Bal yiysin, zira içinde bal bulunduğu için, meleklerin rahmet dilemediği hiçbir ev yoktur.
- Her sabah bal şurubu içenler hasta olmaz. Benim nazarımda, bal gibi şifa yoktur.

Ekmek

- Resûlullah'ın (s.a.v) vefatına kadar ne beyaz ekmek ne de elek gördüm.

Et Alt Başlığında:

- Şüphesiz et yemeklerin efendisidir.
- Devamlı et yemek ve et çorbasına devam etmek sıkıntı verir; kalbi katılaştırır.
- Sığır ve dana eti devamlı yenilecek olursa: alaca, sedef, cüzzam, fil hastalığı ve daha birçok hastalığa sebep olur.

Doğal İlaçlar Ana Başlığında Geçen Hadisler

- Tabib Allah Teala'dır. Her ne kadar sen, ilaçlarla tedavi etsen de.
- Allah Teâla Hazretleri hastalığı da ilacı da indirmiştir. Ve her hastalığa bir ilaç vermiştir. Öyleyse tedavi olun. Ancak haramla tedavi olmayın.

Çörekotu Alt Başlığında:

- Çörek otuna devam edin. Zira Allah onda ölüm hariç her derde şifa halk etmiştir.

Hurma Alt Başlığında:

- Acve hurması cennettendir ve cinnete karşı şifadır.

İncir Alt Başlığında:

- Eğer cennetten gelme bir meyveyi zikretmem gerekseydi, incirdir derdim. Çünkü cennetlik meyvelerin çekirdekleri yoktur. Hemeroid ve gut hastalığı olanlar bu meyvelerden yesinler.

Kına Alt Başlığında:

- İhtiyarlığınızı kına ile gideriniz. Zira bu yüzleriniz için güzellik, ağızlarınız için hoşluk, kadınlarınız için kuvvettir. Kına cennet ehlinin kokularının seyididir ve kına küfürle imanı ayırır.

Misvak Alt Başlığında:

- Misvak olmadığında, parmak misvak yerine geçer.

Sarımsak Alt Başlığında:

- Sarımsak yiyin, onunla tedavi olun, zira o yetmiş derde devadır. Eğer bana melek gelmemiş olsaydı, ben de onu muhakkak yerdim.” buyurulmuştur.

Sirke Alt Başlığında:

- Allah Teâlâ sirke yiyene iki melek memur eder. Yiyinceye kadar ona istiğfar ederler.

Soğan Alt Başlığında:

- Bir yere giden oranın soğanından yesin, o yerin hastalıklarından emin olsun.

Tuz Alt Başlığında:

- Yemeğe tuz ile başlayandan Allah üç yüz otuz çeşit hastalığı uzaklaştırır. Bu hastalıklar: delilik, cüzzam, bağırsak rahatsızlığı ve diş ağrısıdır. Kalanı Allah’ ın ilminde saklıdır.

Üzüm Alt Başlığında:

- Kuru üzüm yemeye devam edin. Zira o safrayı açar, balgamı keser, sinirleri yatıştırır, yorgunluğu giderir, ahlâkı güzelleştirir. Nefsi hoş eder, kaygıyı uzaklaştırır.

- Ekmekle kuru üzüm yiyen ömründe doktora muhtaç olmaz.

Sağlığı Koruma Yolları Ana Başlığında Geçen Hadisler

Sağlığı Korumak için Tavsiyeler Alt Başlığında:

- İlaçların hayırlısı burna çekilen ve ağızdan alınan ilaçlar, müşhil, hacamat ve sülûkle kan aldırmaştır.

Sağlığı Yeniden Kazanma Alt Başlığında:

- Allah (cc) size haram ettiği şeyde şifa halletmedi.

Doğru Beslenme Alt Başlığında:

- Her hastalığın temeli çok yemek, her derdin çaresi açlıktır.” Hadis-i Şerif
- Gündüz beyazlığı ile gece karanlığında ikişer kere yemek ve içmek israf ve illettir.

-Peygamber Efendimiz (s.a.v) hurma, üzüm, kavun, karpuz, salatalık, kabak, kereviz, bal, kaymak, süt, mercimek, pirinç, keşkek (buğdayla pişirilmiş et), koyun ve kuş etini severdi. “Rabbimden her gün et yemeyi isteseydim, nasip ederdi.” buyurmuştur.

Namaz Alt Başlığında:

- Namaz için vaktin evveli Allah’ın rızası, vaktin ortası Allah’ın rahmeti, vaktin sonu ise Allah’ın affıdır.
- İnsanlar eğer namaza erken gelmenin sevabını bilselerdi, bunun için yarışarlardı.

Giyim Alt Başlığında:

- Ahir zamanda nice tesettürlüyü çıplak görürsünüz.

Organları Temizleme Ana Başlığındaki Hadisler

Hacamat Alt Başlığında:

- Bir kimse ayın 17, 19 ve 21’ inde hacamat olursa her dertten kurtulur.
- Miraçta ya Muhammed (s.a.v)! Ümmetine kan aldirmalarını emret. Kan aldirmada sizin için şifa vardır.” demeyen meleğe rastlamadım.

- Hacamat bütün hastalıklara şifadır.
- Tedavi olduğunuz şeylerin en hayırlısı hacamattır.
- Kim hacamat yaptırırsa, herhangi bir tedavi görmemesinden, ona bir şey zarar vermez.
- Boyundan ve kürek kemiği civarından hacamat olun.
- Kafa hacamatı yaptırmak yedi derde şifadır: cinnet, baş ağrısı, cüzzam, baras, uyuklama, diş ağrısı, baş dönmesi.” (Peygamber Efendimiz kafa hacamatına “can kurtaran)” derdi.
- Aman hacamat olun! Cebrail (a.s) hacamatı o kadar tavsiye etti ki mutlaka gerekli olduğunu düşündüm.
- Aç karna yapılan hacamat akli ve hafızayı ziyade eder, tok karnına hacamat olmak derttir.
- Ayın (hicrî) 17, 19, 21. Günlerinde, Perşembe, Pazartesi ve Salı, oruçlu iseniz de hacamat olun. Cuma, Cumartesi, Çarşamba günlerinden sakının.
- Kafa çukurundan hacamat unutkanlık getirir. Bundan sakının.
- Kim kan aldırırken ayete’l-kürsî’yi okursa kan aldirmaktan fayda görür.
- Aç karnına hacamat daha iyidir. Bunda şifa ve bereket vardır. Akli ve hafızayı ziyade eder.
- Perşembe günü Allah’ın bereketi üzerine hacamat olun. Cuma, Cumartesi günleri hacamattan sakının. Pazartesi ve Salı hacamat olun. Çünkü bu günler Cenab-ı Hakk’ın Eyyûb as’ a afiyet verdiği günlerdir. Çarşambadan da sakının. Zira Eyyûb as bugün hastalanmıştı. Cüzzam ve baras Çarşamba günü veya gecesi meydana çıkar.

Hastalıklar İçin Öneriler Ana Başlığında Geçen Hadisler

Düzensiz Kanamalar Alt Başlığında:

-Allahu Teala bütün mahlukatı yaratıp tamamladıktan sonra rahim kalkıp Rahman’ın eteğinden tuttu. Allahu Teala ona vazgeç buyurdu. Rahim; bu kalkışım koparılmaktan sana sığınmanın kalkışıdır. Allahu Teala ona seni gözeteni gözetmem,

seninle bağını koparandan bağımı koparmam; seni hoşnut etmez mi? Rahim, evet ey Rabbim razı eder dedi. Allahu Teala bu hak sana verilmiştir. Buyurdu.

- Peygamber Efendimiz bir diğer Hadisi Kudsiyi şöyle aktarıyor: Allahu Teala “Allah benim, Rahman benim, rahmi ben yarattım ve onu Rahman ismimin bir parçası kıldım. Kim onu gözetirse ben de onu gözetirim, kim onunla bağını keserse ben de onunla bağımı keserim.” buyurdu. (Tirmizi c.6, s. 164)

Kadınlarda Kısırlık Alt Başlığında:

- Israrla isteyene Allah kahırla verir.

Tüp Bebek Alt Başlığında:

- Peygamber Efendimiz’in (s.a.v) bildirdiğine göre, birleşmeye de, bu birleşmeden doğacak çocuğa da şeytan ortak olur.”

- Peygamberimizin buyurduğuna göre “Döllenmeden 120 gün sonra Allah cc. İki melek gönderir; amelini, rızkını, ecelini, şaki veya said olacağını yaz der sonra da ruh üfler.” (Buhari 1355)

Siyatik Ağrısı Alt Başlığında:

- Peygamber Efendimiz (s.a.v); siyatik ağrıları için, bozkırda otlayan koyunun kuyruk yağını 3 parçaya bölüp her gün 1 parçasını eriterek aç karnına içmeyi tavsiye ederdi.

Tümör ve Kanser Alt Başlığında:

- Peygamberimiz (s.a.v): “Devamlı sığır ve dana eti yemek abraşlık (sedef), alaca, (vitiligo), fil hastalığı, cüzzam (lepra) ve başka hastalıklara sebep olur.” buyurmuştur.

Saçlar, Kıllar ve Tırnaklar Alt Başlığında:

- Peygamberimiz (s.a.v)’in buyurduğuna göre, “İnsan ölürken, ruh her kıl dibinden ayrılır.”

-Peygamber Efendimiz “Cinsel ilişkiden sonra guslediniz, su her kıl dibine ulaşsın, çünkü şehvet maddesi her kıl dibinden çıkar.” buyurur.

- Ey Âişe sen tırnaklarını kestiğin zaman orta parmağından başla, sonra serçe parmağına sonra başparmağına sonra orta parmağın yanındaki parmağa sonra şehadet parmağına geçerek kes, öyle kesmek zenginlik verir.

- Bir kimse Cuma günü tırnaklarını keserse o kimsenin vücudu şifa bulur, hastalıktan kurtulur.

Epilasyon Alt Başlığında:

- Allah bedenlere dövme yapan ve yaptırana, yüz tüylerini yoldurana, güzellik için ön dişlerinin aralarını törpüleyip yontturana ve Allah'ın yarattığını değiştirene lanet etmiştir.” Sahih-i Buhârî, Kitâbü'l-Libas, 153.

Saç Dökülmesi Alt Başlığında:

-Hadis-i Şerifte “Saçlarınızın üzerinizde hakkı vardır, onları tarayın ve yağlayın.” buyuruluyor.

Alaca Alt Başlığında:

- Peygamberimiz (s.a.v): “Her kim karısı ile adetliyken cinsi münasebette bulunur ve bu ilişki sebebiyle doğacak çocuk veya kendisi abraşlık (sedef ve alaca) veya cüzzama (lepra) yakalanırsa, kendisinden başkasını suçlamasın.” buyurmuştur.

- “Peygamber Efendimiz (s.a.v) bazı bölgelerdeki, özellikle Medine'deki toprak ve çamurun vitiligo ve sedef için şifa olduğunu söylemiştir.”

- Devamlı, sığır ve dana eti yenirse abraşlık (sedef), alaca (vitiligo), cüzzam (lepra), fil hastalığı ve daha birçok hastalık ortaya çıkar.

- “Başın arkasından kan aldirmek deliliğe, abraşlığa (barasa), cüzzama, şuur uyuşukluğuna ve diş ağrılarına faydalıdır.”

Nörolojik ve Ruhsal Bozukluklar-Baş Ağrısı Alt Başlığında:

-Veyl ve helak, cehennemın sıcak suyu başlarına dökülecek kimseler içindir. Zira dünyada baş ağrısına sabredememişlerdir. Hadis-i Şerif

Nörolojik ve Ruhsal Bozukluklar- En Yaygın Ruh Hastalıkları Alt Başlığında:

-Hz. Enes (r.a)’dan rivayet edilen bir Hadis-i Şerif’te “Cinnîlerin azılılarına Bakara suresindeki şu ayetlerden daha güçlü tesir eden bir şey yoktur: Ve ilâhüküm ilâhün vahidün’den itibaren iki ayet (163-164) buyuruluyor.”

-“Peygamber Efendimiz (s.a.v): “Vesvese şeytanın tohumudur. Tarlası tokların karnıdır. Toklukta vaki olan vesveseler kuvvetli ve artıcı olur. Vesvese ateşi açlıkla söner. Mecnun aç kalınca deliliği kalmaz, akıllı olur.” buyurmuşlardır.”

Ölüm Ana Başlığında Geçen Hadisler

- Allah (cc) bir hadis-i Kudsi’de “Şu dört şeyi değiştirmem: Yaratılış, kader, rızık ve ecel” buyurmuştur.”

- “Ölümümü seviyorum kardeşimin ölümünü de seviyorum.” Hadis-i Şerif

- Hadis-i Şerif’te “Hastalarınızı yemeye ve içmeye zorlamayınız.” buyurulmuştur.

-“Peygamberimiz (s.a.v), “Aç ve susuz ölmeye gayret edin.” buyuruyor.”

- Allahü Teala şöyle buyurur: Hastalandığında sabreden bir kulunun ruhunu kabzedersen, hayra kabzetmiş olurum. Eğer şifa verirsem, etini kendi etinden daha hayırlısıyla, kanını da kendi kanından daha hayırlısıyla değiştiririm.

-“İnsanoğlu ölümden korkar ve kaçır. Halbuki, ölüm onu her türlü fitneden kurtarır.” Hads-i Şerif

Hamilelik ve Doğum Ana Başlığındaki Hadisler

-“Yedikleriniz helal ve temiz olsun, çünkü çocuklarınız yiyeceklerinizden hâsıl olur.” (Hz. Muhammed s.a.v)

DNA’daki Değişimler Ana Başlığında Geçen Hadisler

-“Fitne zamanında insanların en hayırlısı dağ başında kendi koyununun sütünü yiyendir.” (Hadis-i şerif)

Zihin Kontrolü Ana Başlığında Geçen Hadisler

-“Muhammed (s.a.v): “Deccâl’in alnında “kâfir” yazılı olacak, okumayı bilen ve bilmeyen bunu okuyacaktır. Buna rağmen herkes ona Rabbim diyecektir. buyurur.”

-“Yiyip içtiklerinize dikkat edin çocuklarınız yiyip içtiklerinizden hasıl olur.”
Muhammed (s.a.v)

Nanoteknoloji Ana Başlığında Geçen Hadisler

-“Deccâlin iki gözü arasında KFR (kâfir) yazılı olacak ve bunu herkes okuyacak.” (Müslim, Fiten, 102, 103,105)

-“Son Peygamber (s.a.s) “Benden sonra her yenilik bid’attır ve her bid’at delâlettir.” demiştir.

-“Peygamberimiz (s.a.v.) iki farklı Hadis-i Şerif’te şöyle buyuruyor: “Hiç şüphe yok Deccâl çıkacak. Deccâl’in yanında cenneti ve cehennemi vardır. Onun cehennemi cennet, cenneti cehennemdir.”

-“Körleri ve abraşlıları (ağır hastaları) iyi eder. Ölülerini diriltir ve “Ben Rabbinizim” der. Kim onu tasdik ederse fitne-i Deccâle düşer. Kim de Rabbim Allah der ve böyle ölürse, o zaman Deccâl’in fitnesine düşmemiş olur ve ona bir daha fitne ve azap yoktur.”

Sonsöz Başlığında Geçen Hadis

-“Peygamber Efendimiz (s.a.v) “Hak Teâla, tehlikenin nerden geldiğini bilen, yani hak ile batıl birbirine benzeyip, ayırmak zor olduğu zaman, ayıran nazarı sever.” buyurmuştur.

Kitabın Arka Kapağında Geçen Hadis

- “Allah şifasını vermediği hiçbir hastalığı yaratmamıştır. Onu bilen bildi, bilmeyen de bilmedi.” (Buhârî, “Kader”, 4)

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Sema KÖKSAL	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. Resim Yasağı ile İlgili Hadislerin Değerlendirilmesi. İslam Sanat Estetik Sempozyumu, 2023. Karabük Üniversitesi.	